MARIO VARGAS LLOSA

MASALCI

Özel kitap grubu

CAN

TÜRKÇESİ
CELÂL ÜSTER

Mario Vargas Llosa
MASALCI

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

El hablador, Mario Vargas Llosa
© Mario Vargas Llosa, 1987
© Can Sanat Yayınları, 1992
Bu kitabın yayın hakları Carmen Balcells, S.A.
aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: 1996
2. basım: 2005

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: Fulya Tükel
Montaj: Mine Sarıkaya

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 975-510-675-8

CAN SANAT YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Mario Vargas Llosa
MASALCI

ROMAN

Türkçesi
CELÂL ÜSTER

CAN YAYINLARI

MARIO VARGAS LLOSA'NIN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

AND DAĞLARINDA TERÖR / *roman*
DON RIGOBERTO'NUN NOT DEFTERLERİ / *roman*
JULIA TEYZE / *roman*
KENT VE KÖPEKLER / *roman*
MAYTA'nın ÖYKÜSÜ / *roman*
PALOMINO MOLERO'YU KİM ÖLDÜRDÜ / *roman*
TEKE ŞENLİĞİ / *roman*
ÜVEYANNEYE ÖVGÜ / *roman*

Mario Vargas Llosa, 1936'da Peru'nun Arequipa kentinde doğdu. Başkent Lima'daki Leoncio Prado Askerî Okulu'nda edindiği kişisel deneyimlerden yola çıkarak kaleme aldığı ilk romanı *Kent ve Köpekler*'le (1963) kısa sürede üne erişti. Gazeteci ve radyo-televizyon yayıncısı olarak da çalıştı, edebiyat dergileri çıkardı, Madrid Üniversitesi'nde öğrenim gördü. İlk romanını 1966'da *Yeşil Ev*, 1973'te *Yüzbaşı ve Kadınlar Taburu*, 1974'te *Katedralde Konuşmalar*, 1977'de *Julia Teyze* izledi. 1980'lerden bugünlere *Dünyanın Sonunu Getiren Savaş*, *Masalcı*, *Üveyanneye Övgü*, *Don Rigoberto'nun Not Defterleri*, *Palomino Molero'yu Kim Öldürdü?*, *Mayta'nın Öyküsü*, *Teke Şenliği*, *Cennet Yolu* gibi yapıtlarıyla günümüzün en seçkin yazarları arasındaki yerini aldı. 1993'te yayınlanan *And Dağlarında Terör* adlı romanı Planeta Ödülü'ne değer görüldü. Edebiyat eleştirisi alanında ise Gabriel Garcia Marquez, Flaubert, Sartre ve Camus üzerine kitaplar yayınladı. 1990 yılında Demokratik Cephe'nin adayı olarak katıldığı başkanlık seçimlerinde Alberto Fujimori karşısında başarılı olamadı.

Celâl Üster, 1947'de İstanbul'da doğdu. İngiliz Erkek Lisesi, Robert Academy ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. 1970'li yıllarda Marxçı klasiklerin dilimize kazandırılması çalışmalarına katıldı. 1980'lerde *Cumhuriyet* gazetesinin kültür servisini ve *Cumhuriyet Kitap*'ı yönetti. 1983'de George Thomson'ın *Tarihöncesi Ege* adlı yapıtının çevirisiyle *Yazko Çeviri Dergisi*'nin Azra Erhat Ödülü'ne değer görüldü. Juan Rulfo, Iris Murdoch, George Orwell, İsmail Kadare, Mario Vargas Llosa, Jorge Luis Borges, John Berger gibi yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı.

Artık hayatta olmayan
Luis Llosa Ureta'ya
ve Machiguenga
kenkitsatatsirira'larına.

I

Floransa'ya Peru'yu ve Peruluları bir süre için de olsa kafamdan atmak için gelmiştim, ama bahtsız ülkem bu sabah ansızın, hem de hiç beklenmedik bir biçimde karşıma çıkıverdi. Dante'nin müzeye dönüştürülmüş evini, küçük San Martíno de Véscovo Kilisesi'ni gezmiş, Dante'nin Beatrice'yi ilk kez gördüğü söylenen ara sokağa uğramış, geri dönüyordum; birden, daracık Santa Margherita Sokağı'ndaki bir sanat galerisinin önünde kalakaldım. Galerinin vitrinine oklar, yaylar, geometrik desenlerle bezeli bir çanak, kaba pamukludan bir Yerli kadın mankeni yerleştirilmişti. Ama beni o saat Peru cangıllarına alıp götüren, birkaç fotoğraf oldu. Geniş ırmaklar, dev ağaçlar, incecik oyma kayıklar, kazıklar üstüne kurulmuş, dokunsan yıkılacak kulübeler, belden yukarıları çıplak, boyalar sürünmüş kadınlar ve erkekler parlak afişlerden kıpırtısız bana bakıyorlardı.

İster istemez girdim içeri. Gerçi enayilik ettiğimi belli belirsiz seziyordum; birkaç ay tam bir yalnızlık içinde Dante ve Machiavelli okumayı, Rönesans resimlerini incelemeyi tasarlamıştım; oysa kılı kırk yararcasına düzenlediğim ve o âna kadar büyük bir başarıyla sürdürdüğüm tatilimi salt merakım yüzünden tehlikeye düşüreceğimi, zaman zaman hayatımı cehenneme çeviren o ruh taşkınlığının bir kez daha yüreğime çökeceğini sezinliyordum; bedenimde tepeden tırnağa tuhaf bir ürper-

ti dolanıyordu. Ama ister istemez girdim içeri.

Çok küçük bir galeriydi. Fotoğrafların tümünü sergileyebilmek için basık tavanlı salona iki de pano koymuşlardı. Panoların ikisi de silme fotoğraf kaplıydı. Küçük bir masanın başında oturan gözlüklü zayıf bir genç kız başını kaldırıp bana baktı. "Amazon Ormanı Yerlileri sergisini gezebilir miyim?" diye sordum.

"*Certo. Avanti, avanti.*"

Aslında sergi Yerlilerin kap kacaklarından falan değil, yalnızca fotoğraflarından oluşuyordu; çoğu büyük boy, elli kadar fotoğraftan. Hiçbirine ad verilmemişti; ama birisi, belki de fotoğrafçının kendisi, Gabriele Malfatti diye biri, fotoğrafların Peru'nun doğusundaki Cusco ve Madre de Dios bölgelerine bağlı Amazon yöresine yapılmış iki haftalık bir yolculuk sırasında çekildiğini belirten üç-dört sayfalık bir açıklama yazmıştı. Açıklamaya bakılırsa, sanatçının amacı, birkaç yıl öncesine kadar uygarlıktan tümüyle kopuk, bir-iki ailelik dağınık birimlere ayrılarak yaşamış bir kabilenin günlük hayatını 'halk avcılığından ve estetik kaygısından uzak bir yaklaşımla' yansıtmak olmuştu. Kabilenin üyeleri sergideki fotoğraflarda görülen yerlerde günümüzde yeni yeni kümelenmeye başlamışlardı, aslında birçoğu hâlâ ormanda yaşıyordu. Kabilenin adının İspanyolcası yanlışsız yazılmıştı: Machiguengalar.

Gerçekten de, fotoğraflar Malfatti'nin amacını açık seçik yansıtıyordu. Bir ırmak kıyısında ya da ağaçların altındaki çalılarda pusuya yatmış zıpkın fırlatan; *kapibara*'lara ya da *pekari*'lere ok atan; onca geçmişten sonra belki de ilk kez yerleştikleri yeni köylerinin çevresindeki tarlalarda manyok toplayan; çalıpalalarıyla sık ormanlarda ekim ya da yerleşim alanı açan; kulübelerinin damını örtmek için palmiye yaprağı ören Machiguengalar karşımda duruyorlardı. Bazı kadınlar oturmuş hasır ve sepet örüyorlar, bazılarıysa rengârenk papağan tüylerinden başlık yapıyorlardı. Karşımdaydılar; *annatto*

ağacından elde edilmiş boyalarla yüzlerini ve gövdelerini çapraşık desenlerle süslüyorlar, ateş yakıyorlar, post ve deri kurutuyorlar, oyma kayıkları andıran kaplarda manyok mayalandırarak *masato* birası yapıyorlardı. Gökyüzünün, suların ve çevrelerini saran bitki örtüsünün uçsuz bucaksızlığında ne kadar az oldukları, ne kadar kırılgan ve yalın bir hayat sürdükleri, yalıtılmışlıkları, yaşama biçimlerinin eskiliği, umarsızlıkları fotoğraflarda açık seçik görülüyordu. Malfatti'nin söylediği doğruydu; fotoğraflar halk avcılığından da, estetik kaygısından da uzaktı.

Şimdi anlatacaklarımı sonradan uydurduğumu sanmayın sakın; bir bellek şaşması da söz konusu değil. Fotoğraftan fotoğrafa geçerken yaşadığım coşkunun çok geçmeden kaygıya dönüştüğünü çok iyi anımsıyorum. Neler oluyor sana? Bu fotoğraflarda böylesine bir kaygıya yol açabilecek ne görmüş olabilirsin?

Yeni Işık ve Yeni Dünya'nın kurulduğu sonradan açılmış yerleşim alanlarını daha ilk fotoğraflarda tanımıştım. Üç yıldan kısa bir süre önce ikisine de gitmiştim. Yeni Dünya'nın genel görünümünü sunan bir fotoğrafı görür görmez aklıma hemen o sabah kapıldığım korku geldi. Dilbilim Enstitüsü'nün Cessna'sıyla akrobatlara taş çıkartacak bir iniş yaparken Machiguengalı çocuklara çarpmamak için akla karayı seçmiştik. Fotoğraflara göz gezdirirken, Bay Schneil'in yardımıyla tanışıp konuştuğum bazı kadınlarla erkeklerin yüzlerini de çıkarır gibi oldum. Ama bir başka fotoğrafta, aklımdan hiç çıkaramadığım gözleri ışıl ışıl, karnı şişmiş, ağzı ve burnu yara ve çıbanlarla kemirilmiş oğlanı görür görmez tanıdım. Kendisini gizemli bir yabanıl hayvana çeviren, yalnızca dişlerin, damağın ve bademciklerin göründüğü o göçüğü tıpkı bize gösterdiği saflık ve doğallıkla fotoğraf makinesine de sergilemişti.

Sanat galerisine girdiğimden beri göreceğimi umduğum fotoğraf en sondakiler arasındaydı. Alacakaranlığın

karanlığa dönmekte olan ışığında Amazonlulara özgü biçimde çevrelenmiş, Doğulular gibi bağdaş kurup oturmuş kadınlı erkekli topluluğun kendinden geçmiş olduğu daha ilk bakışta anlaşılıyordu. Bütün yüzler, bir dairenin yarıçapları gibi, merkez noktaya çevrilmişti; dairenin tam ortasındaki adamın karaltısı Machiguengaları bir mıknatıs gibi çekiyordu; adam, ayakta durmuş, elini kolunu sallayarak bir şeyler anlatıyordu. Sırtımdan aşağı soğuk bir ürperti indi. İster istemez, 'Malfatti'nin bu fotoğrafı çekmesine nasıl oldu da izin verdiler?.. Nasıl becerdi bu işi Malfatti?..' diye düşündüm kendi kendime. Hafifçe eğilip yüzümü fotoğrafa iyice yaklaştırdım. Neredeyse koklarcasına, gözlerim ve belleğimle delercesine bakmaya başladım. Çok geçmeden, bir de baktım, galerinin yöneticisi genç kız masasından fırlamış, korku ve telaşla bana doğru geliyor.

Heyecanımı bastırmaya çalışarak fotoğrafların satılık olup olmadığını sordum. Hayır, hiç sanmıyordu. Fotoğrafların yayın hakları Rizzoli Yayınevi'ndeydi. Bildiği kadarıyla, kitap olarak yayınlayacaklardı. Fotoğrafları çeken kişiyle görüşmemi sağlayıp sağlayamayacağını sordum. Hayır, ne yazık ki olanaksızdı bu: '*Il signore Gabriele Malfatti è morto.*'

Öldü mü? Evet. Bir tür hummadan. Cangılda kaptığı bir virüs yüzünden. Zavallı adam! Malfatti bir moda fotoğrafçısıydı; *Vogue* ve *Uomo* gibi dergilerde çalışmış, mankenleri, nesneleri, mobilyaları, mücevherleri, giysileri fotoğraflamıştı. Farklı, daha kişisel şeyler, Amazon'a yaptığı gezi gibi işler gerçekleştirmeyi düşlemekle geçmişti ömrü. En sonunda tam düşünü gerçekleştirmişken, üstelik çektiği fotoğraflar kitaplaştırılmak üzereyken ölüvermişti! Ve artık, *le dispiaceva*, ama *l'ora di pranzo*'ydu[1] ve galeriyi kapatmak zorundaydı.

Teşekkür ettim. Galeriden çıkıp Floransa'nın güzel-

[1] Kusura bakmayın, ama yemek vakti. (Çev.)

likleri ve turist sürüleriyle yeniden yüz yüze gelmeden fotoğrafa son bir kez baktım. Evet. En küçük bir kuşkuya yer yoktu. Fotoğraftaki bir masalcıydı.

II

Saúl Zuratas'ın yüzünün sağ yanını tümüyle kaplayan, şarap tortusu renginde koyu bir doğum lekesi vardı; dimdik duran kızıl saçları bir tahta fırçasının kılları kadar sertti. Doğum lekesi yanağıyla sınırlı kalmıyor, kuzlaklarını, dudaklarını ve şiş damarlar yüzünden eğri büğrü bir yumruyu andıran burnunu da kaplıyordu. Belki de dünyanın en çirkin delikanlısı olmasına karşın çok hoş ve iyi yürekli bir insandı. Saúl ḳadar açıksözlü, yalın, özverili, iyiniyetli, içtenliğini ve sevecenliğini hiçbir zaman yitirmeyen birini tanımadım diyebilirim. Üniversite giriş sınavlarında tanışmıştık; ama özellikle edebiyat fakültesinde aynı sınıfta okuduğumuz ilk iki yıl çok yakın bir dostluk kuruldu aramızda; bir melekle dostluktan ne kadar söz edilebilirse elbette. Tanıştığımız gün yüzündeki doğum lekesini açıklarken gülmekten kırılıyordu: "Bana Mascarita derler, yani Maske Surat. Bil bakalım neden, arkadaşım?"

San Marcos'ta onu herkes bu adla tanıyordu.

Talara'dan gelmiş ve çok geçmeden herkesle senli benli olmuştu. Konuşurken hemen her zaman argo sözcükler ve ilginç deyimler kullanıyor, bu yüzden de hep dalga geçiyormuş gibi bir izlenim bırakıyordu karşısındaki insanda. Saúl'a bakılırsa, tek derdi, babasının memleketteki dükkânında iyi mangiz tutmuş olmasıydı; öylesine tüylenmişti ki, en sonunda kapağı Lima'ya atmaya

karar vermişti. Başkente geldikleri günden beri de kendini fena halde Yahudiliğe kaptırmıştı. Oysa Saúl'un anımsadığı kadarıyla, liman kasabası Piura'da otururlarken hiç de öyle sofu bir adam değildi babası. Gerçi onu ara sıra Kitabı Mukaddes okurken görmemiş değildi, eyvallah, ama Mascarita'ya kasabadaki öbür çocuklardan farklı bir ırk ve dinden olduğunu hiçbir zaman dayatmaya kalkışmamıştı moruk. Oysa burada, Lima'da durum vaziyeti hepten değişivermişti sanki! Çekilmezin teki! Tam bir maskaralık! Morukladıktan sonra suçiçeği çıkarmak gibi bir şey! Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın dini akıl almaz bir dindi. Hayatı kayıyordu insanın! Biz Katolikler şanslı sayılırdık. Katoliklik, yarım saatlik entipüften bir pazar ayiniyle her ayın ilk cuması düzenlenen kısacık bir Kudas ayininden başka neydi ki! Oysa kendisi her cumartesi sinagogda saatlerce oturmak, her şeye karşın yaşlı ve iyi bir insan olan babasını gücendirmemek için esnemelerini bastırmak, hahham efendinin tek bir sözcüğünü bile anlamadığı vaazını ilgiyle dinliyor görünmek zorundaydı. Babasına Tanrı'ya inanmaktan çoktan vazgeçtiğini, 'Seçilmiş Halktan' biri olmayı zerre kadar ipleyemediğini söyleyecek olsaydı, zavallı Don Salómon'un yüreğine inebilirdi.

Don Salómon'u, Saúl'la tanıştıktan kısa bir süre sonra bir pazar günü tanıdım. Saúl öğle yemeğine çağırmıştı. Colegio La Salle'nin arkasına düşen Breña'da, Arica Caddesi'ne çıkan iç karartıcı yan sokaklardan birinde oturuyorlardı. Eski eşyalardan geçilmeyen, dar, uzun bir evdi. Adıyla soyadı Kafka'dan esinlenilmiş, konuşan bir papağanları vardı; 'Mascarita! Mascarita!' diye Saúl'un takma adını yineleyip duruyordu. Baba-oğul yalnız yaşıyorlardı; Talara'dan onlarla birlikte gelmiş olan hizmetçi kadın yemeklerini pişirmekle kalmıyor, Don Salómon'un Lima'da açtığı bakkal dükkânına da el veriyordu. "Dükkânının pencere kafesinde altı köşeli yıldız var, arkadaşım. Adı da La Estrella; hani Hz. Davud'un yıldızı vardır

ya! Çakozluyor musun?"

Mascarita'nın babasına gösterdiği sevgi ve bağlılık karşısında duygulanmıştım. Kamburu çıkmış, seyrek sakallı bir adam olan Don Salómon ayak kemiklerindeki iltihaplanma yüzünden, Eski Romalıların sandaletlerini andıran iri, hantal pabuçlarla ayaklarını sürüyerek yürüyebiliyordu. Bana anlattıklarına bakılırsa, yirmi yıldan fazla bir zamandır Peru'daydı, ama İspanyolcasında hâlâ Rus ya da Polonya ağzı baskındı. Sevimli, şeytan gibi bir ihtiyardı. "Küçükken bir sirkte cambaz olmak isterdim hep. Heyhat! Ola ola bakkal oldum sonunda. Ne kadar büyük bir sükûtu hayale uğradım, tahmin edemezsiniz!" Saúl tek çocuğu muydu? Evet, tek evladıydı.

Peki, ya Mascarita'nın annesi? Lima'ya taşındıklarından iki yıl sonra ölmüştü. Hay Allah, ama annen şu fotoğrafta çok genç görünüyor, Saúl. Evet, çok gençti. Annesinin ölümü Mascarita'yı hiç kuşkusuz çok üzmüştü, ama başka bir hayata kavuşması annesi için iyi olmuştu belki de. Zavallı anneciği Lima'da mutluluğu bir türlü yakalayamamıştı. Yaklaşmamı işaret etti, sesini alçalttı (oysa böyle bir önleme hiç gerek yoktu; Don Salómon yemek odasındaki salıncaklı sandalyede mışıl mışıl uyuyordu, bizse Saúl'un odasındaydık):

"Annem Talaralı bir Kreol'dü; peder bey bu ülkeye göçmen olarak geldikten kısa bir süre sonra aralarında aganigi maganigi başlamış. Anlaşılan, ben doğana kadar nikâh kıymamış vald'anıma. Ben doğar doğmaz dünyaevine girmişler. Bir Yahudi'nin bir Hıristiyan'la, bizim *goy* dediğimiz biriyle evlenmesi ne demektir, bilir misin? Aklın basmaz senin bu işe!"

Talara'da yalnızca iki Yahudi aile yaşadığı, onlar da yerel halkla az çok kaynaşmış oldukları için böyle bir olay orada fazla bir sorun çıkarmamıştı. Ama Lima'ya yerleştiklerinde Saúl'un annesi birçok sorunla yüz yüze gelmişti. Her şeyden önce evini, memleketinin güzelliğini, sıcak havasını, masmavi göğünü, yıl boyu eksik olma-

yan parlak güneşini, ailesini, arkadaşlarını özlüyordu. Ayrıca, sırf Don Salómon hoşnut olsun diye Kutsama töreninden geçmesine, din değiştirmenin bütün gereklerini yerine getirmek için hahamın öğütlerine eksiksiz uymasına karşın, Lima'daki Yahudi cemaatinden hiçbir zaman kabul görmemişti. Aslında –Saúl kurnazca göz kırptı– cemaatin annesini benimsememesinin nedeni, onun bir *goy* olmasından çok Talaralı küçük bir Kreol, okuması yazması kıt, cahil bir kadın olmasıydı. Çünkü Lima'daki Yahudilerin topu burjuva olup çıkmıştı, arkadaşım.

Bütün bunları en küçük bir öfke belirtisi göstermeden, hiçbir abartıya yer vermeden, sanki başka türlü olması beklenemezmiş gibi, sessiz bir boyun eğişle anlatıyordu. "Val'danımla ben etle tırnak gibiydik. Sinagogda ona da, bana da afakanlar basardı; o Şabbat günlerinin daha çabuk geçmesini sağlamak için, Don Salómon'a çaktırmadan, gizli gizli kâğıt-taş-makas oynardık uzaktan; annem sinagoğun balkonunun ön sırasında otururdu, bense aşağıda erkeklerin oturduğu yerde. Ellerimizi aynı anda açıp kapatır, kimi zaman o kendini beğenmiş cemaati dehşete düşüren gülme nöbetlerinin önünü alamazdık." Saúl'un annesinin ölümünden sonra Don Salómon'un dünyası yıkılmıştı. "Şu içeride uyuklayan küçük ihtiyar daha birkaç yıl öncesine kadar güçlü kuvvetli, içi içine sığmayan, yaşama sevinciyle dolu bir adamdı. Annemin ölümü onu enkaza çevirdi."

Don Salómon üzülmesin diye, San Marcos Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi'ne yazılmıştı Saúl. Oysa kendisine kalsa, Don Salómon'un bu yaşında tek başına çekip çevirmekte güçlük geçtiği La Estrella'da babasının yanında çıraklık etmeyi yeğlerdi. Ama babası çok kararlıydı; Saúl bakkal dükkânına adımını bile atmayacaktı. Oğlu asla kendisi gibi bir bakkal parçası olmamalıydı.

"Ama niye, babacığım? Yoksa bu suratla müşterileri ürkütüp kaçıracağımdan mı korkuyorsun?" Bana anlatırken kahkahadan kırılıyordu. "Aslına bakarsan, artık

biraz para yaptı ya, ailesinin dünyaya nam salmasını istiyor Don Salómon. Daha şimdiden Zuratas adını, yani beni dışişlerinde ya da bakanlar kurulunda görüyor. Düşünebiliyor musun?"

Okuyup adam olup aile adını bütün dünyaya tanıtmak Saúl'u pek açmıyordu. Peki, hayatta neye merak duyuyordu? Doğrusu bunu daha kendisi de bilmiyordu. Dostluğumuzun sürdüğü 1950'li yıllarda Mascarita; benim ve bizim kuşağımızdan gençlerin erişkinliğe yöneldiği günlerde, Peru'nun General Odría diktatörlüğünün sahte huzurundan demokrasi yönetimine geçişin belirsizlik ve yeniliklerini yaşamakta olduğu 1956 yılında, San Marcos'ta üçüncü sınıfta okurken, aslında neye merak duyduğunu yavaş yavaş anlayacaktı.

Asıl merakının ne olduğunu bir süre sonra en küçük bir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde keşfedecekti. Gerçi bunu sonradan edineceği inanç kadar güçlü biçimde ya da apansız keşfedecek değildi; ama gene de, işlemeye başlamış olan olağanüstü süreç onu usul usul bir gün oraya, bir gün buraya sürüklüyor, bir kere girdikten sonra bir daha hiç çıkamayacağı dolambaçlı yolu adım adım belirliyordu. 1956'da hukukun yanı sıra etnoloji de okuyordu; cangıla daha birkaç kez gitmişti. Cangılda yaşayan insanlara, el değmemiş doğaya, Amazon'un ormanlarla örtülü dağlarına ve ovalarına daha o sıralar büyülenmişçesine bağlandığının farkında mıydı acaba? Benliğinin derinliklerinden yükselen coşkuyu daha o günlerde duyuyor muydu? Çok eski zamanlardan beri Amazon'da, engin ve dingin ırmakların kıyılarında yaşayan, hiç rahat bırakılmayan, sürekli tedirgin edilen, bedenlerine dövmeler yapıp ağaçların, yılanların, bulutların ve şimşeklerin ruhlarına tapınan yurttaşlarımıza duyacağı o tutkulu sevgi yüreğinde tutuşmuş muydu? Evet, bunların tümü çoktan filizlenip boy atmaya başlamıştı. Bunu, tanışmamızdan iki-üç yıl kadar sonra bilardo salonunda yaşadığımız olaydan hemen sonra anladım.

İki ders arasındaki boşluklarda bazen Jirón Azángaro'da barı da olan köhne bir bilardo salonuna giderdik. Saúl'la sokaklarda yürümek, onun saygısız ve görgüsüz insanlar yüzünden ne kadar acılı bir hayat sürdüğünü görmeye yeterdi. Bazıları dönüp dönüp bakarlar, kimi zaman yüzünü daha yakından görebilmek için önünü keserlerdi; Saúl'un yüzünün kendilerinde uyandırdığı şaşkınlık ya da tiksintiyi gizlemeye gerek görmeksizin gözlerini belerte belerte bakarlardı. Bazen içlerinden biri, çoğunlukla da çocuklar aşağılayıcı bir laf atarlardı. Saúl aldırmaz görünür, aşağılamalara o hiç yitirmediği şen şakrak hazırcevaplığıyla mutlaka bir karşılık bulurdu. Bilardo salonuna girdiğimizde başımıza gelenler karşısında da hiç sinirlenmedi; ama ben öfkeden çılgına döndüm. Elimde değildi, ben asla onun gibi bir melek değildim.

Sarhoşun biri bara yaslanmış içiyordu. Bizi görür görmez yalpalayarak üstümüze geldi, kollarını kavuşturup Saúl'un önüne dikildi. "Orospu çocuğuna bak! Vay hayvan vay! Oğlum, sen hangi hayvanat bahçesinden kaçtın bakayım?"

Mascarita, "Hangisi olabilir ki, dostum?" diye yanıtladı. "Tabii ki Barranco'dakinden; buralarda başka hayvanat bahçesi var mı? İstersen bir koşu git bak; kafesimin kapısı belki hâlâ açıktır!"

Saúl geçip gitmek istedi, ama sarhoş parmaklarıyla pek hoş sayılamayacak işaretler yaparak kollarını iki yana açtı.

"Buraya giremezsin, hayvan herif!" Kudurmuştu sanki. "Bu suratla ortalıkta dolaşmamalısın. Millet ürker be!"

Saúl gülümseyerek, "Ama başka suratım yok ki," dedi. "Tek suratım bu. Yapabileceğim bir şey yok. Hadi kardeşim, bırak da geçelim şuradan."

Birden sabrım taşıverdi, serseriyi yakasından yakalayıp sarsmaya başladım. Sonunda yumruklar çalıştı; içeridekiler çevremizi sarmıştı, bir itiş kakıştır gidiyor-

du. Bilardomuzu oynayamadan salondan ayrılmak zorunda kaldık.

Ertesi gün Saúl'dan bir armağan aldım. Elmas biçiminde küçük bir kemikti gönderdiği armağan; kemiğin üstünde açık tuğla renginde geometrik bir desen vardı. Birbirinden eşit uzaklıklarda, ama farklı kalınlıklarda çizgilerden oluşan yan yana iki labirent; kalın çizgiler ince çizgilerin içine geçmiş gibiydi. Saúl armağanıyla birlikte kısa, hoş ve şaşırtıcı bir mektup da yollamıştı. Anımsadığım kadarıyla şöyleydi:

Merhaba arkadaş,

Bakalım, bu tılsımlı kemik öfkeni yatıştırabilecek mi, seni zavallı sarhoşlara yumruk atmaktan caydırabilecek mi? Kemik bir tapirin kemiği; desense göründüğü kadar karmaşık, anlaşılmaz bir şey değil, birkaç ilkel çizgi işte. Ama aslında simgesel bir yazıt. Gökgürültüsü Tanrısı Morenanchiite bir jaguara anlatıp çizdirmiş, jaguar da Alto Picha Ormanları'ndan tanıdığım bir büyücüye aktarmış. Simgeleri bir ırmaktaki burgaçlara da benzetebilirsin, birbirine dolanmış uyumakta olan iki boa yılanına da. Ama gerçekte, yeryüzünün düzenini simgeliyorlar. Öfkene yenik düşersen, çizgiler bozuluverir. Çizgiler bozulursa yeryüzü düzeni de allak bullak olur. Herhalde yaşamın senin yüzünden paramparça olmasını, insanların başlangıçtaki kargaşaya, İyilik Tanrısı Tasurinchi'yle Kötülük Tanrısı Kientibakori'nin bize soluklarını üfleyerek can verdikleri o ilk kargaşaya geri dönmelerini istemezsin, öyle değil mi arkadaşım? Öyleyse, bundan böyle bir daha öfkeye kapılmak yok, tamam mı! Hele benim yüzümden! Gene de sağ olasın.

Ciao,
Saúl

Saúl'dan gökgürültüsüyle kaplanı, bozulan çizgileri, Tasurinchi ile Kientibakori'yi daha ayrıntılı anlatmasını istedim. Cusco ve Madre de Dios cangıllarında dağınık bir biçimde yaşayan bir kabilenin inançlarını, gelenek ve göreneklerini Breña'daki evlerinde bütün bir öğleden sonra soluk almadan anlattı.

Ben Saúl'un yatağına uzanmıştım; o da, omzunda papağanı, bir sandığın üstüne oturmuştu. Papağan, Saúl'un parlak kızıl saçlarını gagalayıp duruyor, ikide bir buyurgan bir sesle 'Mascarita!' diye bağırarak sözünü kesiyordu. Saúl da, "Uslu dur bakayım, Gregor Samsa," diyerek papağanı susturmaya çalışıyordu.

Kapkacaklarındaki, giysilerindeki desenler, yüzlerindeki ve gövdelerindeki dövmeler düş ürünü ya da süs değildi, arkadaşım. Nesneleri ve sahiplerini karabüyüye karşı koruyan tılsımları ve insanların gizli adlarını içeren gizyazılardı. Gürültücü, sakallı bir tanrı, Gökgürültüsü Tanrısı Morenanchiite çizmişti onları; sonra da gizi fırtınalı bir günde dağ doruklarında yaşayan bir kaplana aktarmıştı. Kaplan da, *ayahuasca* içip kendinden geçmiş bir büyücüye vermişti gizi; hemen bütün Yerli törenlerinde *ayahuasca* denen bitkiyi kaynatıp içerler, coşup kendilerinden geçerlerdi. O Alto Pichalı büyücü – 'aslında bilge demek daha doğru, dostum; kafan karışmasın diye büyücü diyorum'– kabilenin bugüne değin varlığını korumasını sağlayan felsefeyi açıklamıştı Saúl'a. Kabilenin gözünde en önemli şey dinginlikti; hiçbir zaman pireyi deve yapmamak, bir kaşık suda fırtına yaratmamaktı. Her türlü duygusal taşkınlığın bastırılması gerekiyordu, çünkü insan ruhuyla doğanın ruhları arasında ölümcül bir uyum vardı, insan ruhunda meydana gelebilecek zorlu bir karışıklık doğanın ruhlarında da kargaşaya yol açabilirdi.

"Cin tutmuş bir adam ırmağın taşmasına, bir cinayet yıldırımın köyü yakıp kül etmesine yol açabilir. Bu sabah

Arequipa Caddesi'nde meydana gelen otobüs kazasının nedeni belki de dün senin o sarhoşu yumruklamandır. Hiç yüreğin sızlamıyor mu?"

Kabileyle ilgili bu kadar çok şey bilmesine şaşırmıştım. Ama bütün bu bilgelerin Saúl'da kabileye karşı ne kadar coşkulu bir duygudaşlık yarattığını görmek beni daha da çok şaşırtmıştı. Ben o yıl gözde yazarlarım olan Sartre, Malraux ve Faulkner'dan ne denli büyük bir saygı ve hayranlıkla söz ediyorsam o da o Yerlilerden, onların görenek ve söylencelerinden, yaşadıkları yerlerden ve tanrılarından öyle büyük bir saygı ve hayranlıkla söz açıyordu. O Yerli kabilesini anlatırken, taparcasına sevdiği Kafka'yı anlatışından çok daha büyük bir coşkuya kapılıyordu.

Saúl'un asla hukukçu olmayacağını ve Amazon Yerlilerine duyduğu ilginin salt 'etnolojik' bir ilgiden çok ötelere uzandığını daha o zaman sezmiş olmalıydım.

Onun Amazon Yerlilerine duyduğu ilgi meslekî, teknik bir ilgi değil, tam olarak anlaşılması zor olmakla birlikte çok daha kişisel bir şeydi. Hiç kuşkusuz ussal olmaktan çok duygusal bir şeydi; etnoloji bölümünde okuyan birçok öğrencinin meslek seçiminde gizliden gizliye var olan düşünsel merak ya da serüven coşkusundan çok, düpedüz bir aşktı. Saúl'un bu yeni çağrı karşısındaki tutumu, Amazon dünyasına düşkünlüğü San Marcos Edebiyat Fakültesi kampusunda sık sık dedikodu konusu oluyordu.

Don Salómon Saúl'un etnoloji okuduğunun farkında mıydı, yoksa hukukta okumayı sürdürdüğünü mü sanıyordu? Aslında Mascarita hâlâ hukuk fakültesine kayıtlı olmasına karşın tek bir derse bile girmemişti. Kafka'yı, özellikle de birçok kez okuduğu ve neredeyse ezbere bildiği *Dönüşüm*'ü saymazsak, artık yalnızca antropolojiyle ilgili kitaplar okuyordu. O kabilelerle ilgili çok az şey yazıldığı için ne kadar üzüldüğünü, San Marcos'a ya da Ulusal Kitaplığa her zaman ulaşmayan bazı inceleme ve

dergilerdeki darmadağınık bilgileri bulup çıkarmanın ne kadar zor olduğundan yakındığını anımsıyorum.

Bana bir keresinde her şeyin ulusal bayramlardan birinde Quillabamba'ya yapılan bir yolculukla başladığını söylemişti. Oraya bir akrabasının çağrısı üzerine gitmişti; adam annesinin kardeş çocuğu oluyordu, Mascarita'nın dayısı sayılırdı. Piura'dan o yöreye göç etmiş, küçük bir çiftlik almıştı; kereste ticaretiyle uğraşıyordu. Yol açmaları ve ağaçları kesmeleri için Yerlileri tutuyor, maun ve gülağacı bulmak için cangılın ta içlerine gidiyordu. Mascarita, çoğu iyiden iyiye Batılılaştırılmış Yerlilerle çok iyi ilişkiler kurmuş, Yerliler sefere çıkarken onu da yanlarına almışlar, Alto Urubamba ve Alto Madre de Dios'un ve onların kollarının suladığı geniş bölgeye yayılmış olan kamplarına götürmüşlerdi. Sıradağların iki eteği arasında sıkışıp kalmış Urubamba'nın bir çağlarcalar ve burgaçlar dolambacına dönüştüğü Pongo de Mainique boyunca salla nasıl gittiklerini bütün gece coşkuyla anlatmıştı.

"Bazı hamallar o kadar korkar ki, koyaktan geçinceye kadar onları inekler gibi sala bağlarlar. Görsen aklın durur, sevgili dostum!"

Quillabamba'daki Dominiken misyoner kurulundan bir İspanyol misyoner ona bölgenin çeşitli yerlerinde gizemli taş resimler göstermişti; Saúl maymun, kaplumbağa ve tırtıl yemiş, manyok birasıyla kafayı bulmuştu.

"Yörenin Yerlileri dünyanın Pongo de Mainique'te başladığına inanırlar. İnanır mısın, yörenin gerçekten de kutsal bir havası var; insanın tüylerini ürperten bir ortam. Aklın havsalan almaz, arkadaşım. Çok kıyak bir yer!"

Saúl'un bu deneyiminin kimsenin, eminim Saúl'un kendisinin bile düşünemeyeceği sonuçları oldu.

Noel'de yeniden Quillabamba'ya gitti ve uzun yılsonu tatilini orada geçirdi. Sonra iki dönem arasındaki temmuz tatilinde ve bir sonraki aralık ayında gene gitti.

San Marcos'ta bir boşluk olmayagörsün, bir kamyon, tren, dolmuş ya da otobüs buluyor, birkaç günlüğüne bile olsa cangılın yolunu tutuyordu. Bu yolculuklardan coşkuyla döndüğünde gördüklerini anlatmak için sabırsızlanıyor, keşfettiği hazineleri hayranlıkla anlatırken gözleri parlıyordu. Oralarla ilgili her şey onu müthiş ilgilendiriyor ve heyecanlandırıyordu. Sözgelimi, ünlü Fidel Pereira ile tanışması. Cuscolu bir beyazla Machiguengalı bir kadının oğlu olan Fidel Pereira, derebeyiyle kabile reisi karışımı bir adamdı. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Cuscolu iyi bir aileden gelen bir adam polisten kaçarak ormanın içlerine sığınmış, Machiguengalar da ona kucak açmışlardı. Kabileden bir kadınla evlenmişti. Oğlu Fidel ise iki kültür arasında kalmıştı; beyazlar arasında bir beyaz gibi, Machiguengalar arasında bir Machiguenga gibi davranıyordu. Birçok karısı, yığınla odalığı, bir sürü oğlu ve kızı vardı; Quillabamba ile Pongo de Mainique arasındaki kahve plantasyonlarını ve çiftlikleri onlar aracılığıyla yönetiyor, bütün kabileyi kuru ekmeğe çalıştırıyordu. Ama Mascarita, bütün bunlara karşın, ondan belli belirsiz hoşlanıyordu:

"Evet, onları kullanıyor, bu açık. Ama hiç değilse aşağılamıyor onları. Kültürlerini çok iyi biliyor ve bundan onur duyuyor. Ve başkaları ezmeye kalktığında onları koruyor."

Bana anlattığı öykülerde, Saúl'un coşkusu, en önemsiz şeylere -ormanda bir tarla açılması ya da *gamitana* avlanması– destansı boyutlar katıyordu. Ama öyle görünüyordu ki, onu en çok büyüleyen, ilkel davranışları, yalın yaşayışları, ruhlara inanışları, büyüleriyle Yerlilerin dünyasıydı. Quillabamba'daki Dominiken misyonundaki yerli öğrencilerin yardımıyla dillerini öğrendiği bu Yerlilerin –bir keresinde bana, içi tohum dolu bir su kabağıyla ritim tutarak hüzünlü, durmadan yinelenen, anlaşılmaz bir şarkı söylemişti– Machiguengalar olduğunu şimdi anlıyorum. Breña'daki evinde yığılı gördüğüm, di-

namitle balık avlamanın tehlikelerini gösteren küçük çizimlerle kaplı afişleri Alto Urubamba'daki beyazlara ve melezlere –Fidel Pereira'nın çocukları, torunları, yeğenleri, piçleri ve üvey oğulları– dağıtarak Yerlileri besleyen balık türlerini korumaya çalıştığını şimdi anlıyorum. O Yerliler, çeyrek yüzyıl sonra, artık hayatta olmayan Gabriele Malfatti'nin fotoğraflarını çekeceği Yerlilerdi.

Ona ne olduğunu bildiğim için, –bu konuyu çok düşündüm– Saúl'un bir değişim geçirdiğini söyleyebilirim. Kültürel anlamda, belki de dinsel anlamda bir değişim. Okuduğum okuldaki rahiplerin din derslerinde 'hidayete ermek', 'Tanrı'nın inayetine uğramak', 'Tanrı'nın kutsaması' gibi deyimlerle bize anlatmaya çalıştıklarına anlam veren, gerçek kılan ve yakından gözlemleme olanağı bulduğum tek somut olaydır bu. Mascarita, Amazon Ormanı'yla daha ilk karşılaşmasında, onu farklı bir insana dönüştüren ruhsal bir tuzağa düşmüştü. Yalnızca hukuka duyduğu ilgiyi yitirdiği ve etnoloji bölümünü bitirmeye yöneldiği ya da yeni okuduğu kitaplardan geriye bir tek edebiyat kişisi, Gregor Samsa kaldığı için değil, ama aynı zamanda o andan başlayarak, gelecek yıllarda dilinden düşürmeyeceği iki konuya kafasını taktığı için: kültürlerinin çöküntüye uğraması ve o kültürlerin barındığı ormanların can çekişmesi.

"Bu günlerde kafan bir tek şeye çalışıyor, Mascarita. Bu aralar seninle başka bir şey konuşmak olanaksız."

"Pucha! Haklısın, sevgili dostum. Ağız açtırmadım sana. O kadar istiyorsan, Tolstoy, sınıf savaşı, kahramanlık romanları üstüne küçük bir konferansa ne dersin?"

"Biraz abartmıyor musun, Saúl?"

"Hayır, dostum. Aslında gittikçe daha iyi kavrıyorum. Yemin ederim. Amazon'da göz göre göre cinayet işleniyor. Neresinden bakarsan bak, haklı gösteremezsin. İnan bana, dostum, gülünecek bir yanı yok bu işin. Bir an için kendini onların yerine koy. Gidecekleri yer mi kaldı? Yüzyıllardır topraklarından çıkarılmışlar, her se-

ferinde içerilere, daha da içerilere sürülmüşler. İşin tuhafı, onca yıkıma karşın yok olmamışlar. Hâlâ oradalar, yaşıyorlar. İnsanın şapka çıkarası geliyor. Allah kahretsin, gene kaptırdım işte! Hadi, biraz Sartre konuşalım. Tepemi attıran, onların başına gelenin kimsenin umurunda olmaması."

Bütün bunlar Saúl'u neden bu kadar ilgilendiriyordu? Siyasal nedenlerden dolayı olmadığı açıktı. Siyaset, Mascarita'nın gözünde, dünyanın en ilginç olmayan şeyiydi. Siyaset konuştuğumuz zaman, o sıralar devrimciliğe heves ettiğim, kendimi Marx okumaya ve üretimin toplumsal ilişkilerinden söz etmeye kaptırdığım için, beni üzmemek amacıyla kendini zorladığını fark ediyordum. Böyle konular, en az hahamın vaazları kadar sıkıyordu Saúl'u. Saúl'un bu konularla, Yerlilerin çektikleri ülkemizin toplumsal haksızlıklarını yansıttığı için ahlaksal nedenlerle ilgilendiğini söylemek de zordu. Çünkü Saúl, belki farkında bile olmadığı daha yakınımızdaki öteki haksızlıklara aynı tepkiyi göstermiyordu. Sözgelimi, And Dağları'ndaki Yerlilerin durumuna –üstelik Amazon Ormanı'ndaki birkaç bin Yerli'ye karşılık, And Dağları'nda birkaç milyon Yerli yaşıyordu– ya da orta ve yukarı sınıftan Perululuların hizmetkârlarına ne kadar para ödediklerine ve nasıl davrandıklarına...

Hayır, Saúl Zuratas'ı değiştiren, kafasındaki bütün öteki sorunları silip atmasına ve saplantılı bir insana dönüşmesine yol açan, ormandaki insanların, ağaçların, hayvanların ve ırmakların pususuna düştükleri vicdansızlık, sorumsuzluk ve acımasızlıktı; o sıralar anlamakta zorluk çektiğim nedenlerle belki Saúl da bu saydıkların pususuna düşmüştü. O kadar ki, onca iyi, cömert ve yardımsever biri olmasaydı, onunla dostluğu rahatlıkla kesebilirdim. Bu konuda çok sıkıcı bir adam olduğundan kuşku yoktu.

Zaman zaman, bu tutkusunun onu nerelere götüreceğini görebilmek için, kışkırtıyordum. Sonuçta ne

öneriyordu? Birçoğu hâlâ Taş Devri'nde yaşayan bir avuç kabilenin yaşama biçimini ve inançlarını değiştirmemek için, bütün Peru'nun Amazon bölgesini geliştirmekten vazgeçmesini mi? Yetmiş-seksen bin Yerli'nin birbirlerini oklarla vurmaya, kafa kurutmaya ve dev boa yılanlarına tapınmaya sessiz sakin devam etmesi için, on altı milyon Perulu ulusal topraklarının dörtte üçündeki doğal kaynakları ret mi etmeliydi? Dünyanın dört bir yanından gelen etnologlar, bu tuhaf adamların yüzlerce yıldır neredeyse hiç değiştirmeden sürdürdükleri akrabalık bağlarını, kış şenliklerini, erginleme, evlilik ve gömme törenlerini birinci elden inceleyebilsinler diye, o bölgenin tarımsal, hayvansal ve tecimsel kaynaklarından vazgeçmeli miydik? Hayır, Mascarita, ülke gelişmek zorunda. Marx, ilerlemenin kanlı olacağını söylememiş miydi? Evet, üzücü, ama gerçekti. Başka seçeneğimiz yoktu. Eğer on altı milyon Perulu için kalkınma ve sanayileşme, o birkaç bin çıplak Yerli'nin saçlarını kesmesini, dövmelerini silmesini, melezleşmesini ya da etnologların en tiksindikleri deyimle kültürel değişime uğramasını gerektiriyorsa, doğrusu yapacak bir şey yoktu.

Mascarita bana kızmazdı, çünkü o hiçbir konuda hiç kimseye kızmazdı; 'seni bağışlıyorum, çünkü sen ne dediğini bilmiyorsun' havalarına da girmezdi. Ama onu böyle sözlerle kışkırttığım zaman, Don Salómon Zuratas'ı kötülemişim gibi kırıldığını sezinlerdim. Kabul etmeliyim ki, kırgınlığını çok iyi gizlerdi. Belki de, Machiguengaların yeryüzünü ayakta tutan iyi çizgiler silinmesin diye asla öfkelenmeme yetisini çoktan edinmişti. Dahası, gerek bu konuyu, gerek başka konuları genelleyerek ideolojik açıdan tartışmaya hiçbir zaman yanaşmazdı. Her türden soyut açıklamaya karşı içtenlikle direnirdi. Sorunları her zaman somutlukları içinde görürdü: Kendi gözleriyle gördüklerinden azıcık beyni olan birinin çıkarabileceği sonuçları çıkarırdı.

"Örneğin, dinamitle balık avlamak. Herkes yasak sa-

nıyor. Ama git oralara bir bak, dostum. Dağlıların ve Viracochaların –biz beyazlara böyle diyorlar– zamandan tasarruf için dinamitle balık avlamadıkları tek bir ırmak ya da dere göremezsin. Zamandan tasarruf! Bunun ne demek olduğunu düşünebiliyor musun? Gece gündüz balık sürülerini havaya uçuran dinamitler. Balık türleri hepten yok oluyor, arkadaşım."

La Colmena'daki Palermo Barı'nda bir masaya oturmuş, bira içip laflıyorduk. Dışarıda güneşli bir hava vardı, insanlar telaşla geçip gidiyor, külüstür arabalardan korna sesleri yükseliyordu; bizse içeride dumana boğulmuştuk, Lima'nın göbeğindeki bütün café'lerde olduğu gibi kızgın yağ ve sidik kokusundan geçilmiyordu.

"Zehirli bitkilerle balık avlanmasına ne dersin, Mascarita? Bunu Yerli kabileleri bulmadı mı? Böylece onlar da Amazon havzasını yağmalamış oluyorlar."

Bana ağır toplarıyla saldırıya geçsin diye söylemiştim bunları. Geçti de. Doğru değildi, tümüyle yalandı. Evet, *barbasco* ve *cumo*'yla balık avlıyorlardı, ama yalnızca ırmakların yan yataklarında ve durgun sularında ya da taşkın suları çekildikten sonra adalarda kalan gölcüklerde. Ve yalnızca yılın belirli zamanlarında. Belirtilerini ezbere bildikleri yumurtlama mevsiminde asla. Böyle zamanlarda ağlarla, zıpkınlarla, kapan ve tuzakla ya da elleriyle balık avlıyorlardı. Onları görsen, aklın dururdu, dostum. Öte yandan, Kreoller yıl boyu ve her yerde *barbasco* ve *cumo* kullanıyorlardı. Sular her geçen yıl biraz daha zehirleniyordu. Farkında mıydım? Yumurtlama mevsiminde bütün yavru balıkları öldürmekle kalmıyor, ırmak boylarındaki ağaçların ve bitkilerin köklerini de çürütüyorlardı.

Onları yüceltiyor muydu? Hiç kuşkum yok. Üstelik, belki farkında olmadan, ileri sürdüğü görüşleri güçlendirmek için yıkımların boyutunu abartıyordu. Ama açıktı ki, *barbasco* ve *cumo*'yla zehirlenen bütün o tirsibalıkları ve yayınbalıkları, Loretolu, Madre de Dioslu, San

Martínli ya da Amazonlu balıkçıların yok ettiği bütün o balıklar, Mascarita'yı ancak konuşan papağanının ölümüne üzülebileceği kadar üzüyordu. Kuşkusuz, en değerli ağaçları kesen kerestecilerin – 'Ne yazık ki, amcam Hipólito da onlardan biri!'– buyruğuyla gerçekleşen yaygın ağaç yıkımından söz ederken de aynı durum söz konusuydu. Bana uzun uzadıya Viracochaların ve Andlar' dan inen dağlıların ormanı nasıl ele geçirdiklerini, ekim alanı açmak ağaçları nasıl yaktıklarını, bu geniş alanların bir-iki üründen sonra humussuzluk ve yağmurun yol açtığı aşınma yüzünden nasıl kıraçlaştığını anlatıyordu. Hayvanların yok edilmesi de cabası, dostum; örneğin, post ve derilerin akıl almaz bir açgözlülükle yağmalanması jaguarları, kertenkeleleri, pumaları, yılanları ve düzinelerle başka türü yok olmanın eşiğine getirdi. Çok iyi anımsadığım uzun bir konuşmaydı; çünkü epeyce bira içip Saúl'un çok sevdiği domuz kızartmasından yedikten sonra konuşmanın sonunda bir şey çıktı ortaya. Saúl'un verdiği söylev dönüp dolaşıyor, hep kaygısının asıl nedenine, kabilelere geliyordu. Bu gidişle, onlar da yok olup gidecekti.

"Ciddi ol, Mascarita, çokeşli evliliğin, ruhlara tapınmanın, kafa kurutmanın ve büyücülüğün daha üstün bir kültür biçimini temsil ettiğine gerçekten inanıyor musun?"

Andlı bir çocuk Palermo Barı'nın kiremit rengi zemininde ki tükürüklerin ve öbür pisliklerin üzerine talaş serpiyor, onun ardından gelen melez bir çocuk da yeri süpürüyordu. Saúl uzun süre yanıt vermeden yüzüme baktı.

En sonunda başını iki yana salladı. "Daha üstün değil. Böyle bir şey demedim kardeşcağızım." Çok ciddileşmişti. "Eğer soruna bebek ölümü, kadınların konumu, çokeşlilik ya da tekeşlilik, el sanatları ya da sanayi açısından bakılırsa, daha geri olduğu bile söylenebilir belki de. Onları yücelttiğimi sanma. Yok öyle bir şey."

Kafası başka bir şeye takılmış gibi sustu; belki de, biz oturduğumuzdan beri yan masada alevlenip yavaş yavaş yatışan kavgaya takılmıştı. Ama yok. Belleği tedirgin etmişti onu. Birden hüzünlenmişti sanki. "Yürüyen adamla öteki kabileler arasında akıllara durgunluk veren işler oluyor, dostum. Bunu yadsıdığım yok."

Sözgelimi, Alto Marañón'daki Huambisalar ve Aguarunalar kız çocuklarının kızlık zarını yırtıp yerler; birçok kabilede kölecilik vardır; bazı topluluklarda yaşlılar ilk güçsüzlük belirtisini gösterdiklerinde ölmeye bırakılırlar, gerekçe olarak da onların ruhlarının öbür dünyaya çağrıldığı ve ömürlerini tamamladıkları söylenir. Ama en kötüsü, belki bizim bakış açımızdan kabul edilmesi en zor olan, biraz da kara mizahla Arawak kabilelerinin mükemmeliyetçiliği diyebileceğimiz şeydir. Mükemmeliyetçilik mi, Saúl? Evet, bana daha başından çok vahşi gelen bu anlayışı sen de acımasız bulacaksın, sevgili dostum. Bedensel özürlü olarak, topal, sakat, kör, fazla ya da eksik parmaklı, yarık dudaklı doğan bebekler kendi anneleri tarafından ırmağa atılarak ya da diri diri yakılarak öldürülüyordu. Böyle töreler karşısında kim olsa afallardı, çok doğaldı.

Suskun ve dalgın, uzun süre yüzüme baktı; bana söylemek istediklerini anlatacak sözcükleri seçmeye çalışıyordu sanki.

Birden, yüzündeki kocaman doğum lekesine dokundu. "Ben sınavı geçemezdim, dostum," diye fısıldadı. "Beni yaşatmazlardı. Spartalılar da öyle yaparmış, değil mi? O küçük canavarları, Gregor Samsa'ları Taygetos Dağı'ndan aşağı atarlarmış, öyle değil mi?"

Gülmekten kendini alamıyordu, ama ikimiz de şaka yapmadığını, ortada gülünecek bir şey olmadığını biliyorduk. Saúl bana, özürlü doğan çocuklara karşı o kadar acımasız olmalarına karşın, ne ilginçtir ki, kaza ya da hastalık sonucu sakat kalan çocuklara ya da yetişkinlere karşı çok hoşgörülü olduklarını anlattı. En azından ken-

disi, kabileler arasında sakat ya da delilere karşı en küçük bir düşmanlığa rastlamamıştı. Eli hâlâ yüzünün yarısını kaplayan mor lekedeydi.

"Ama onlar böyle işte, saygı duymalıyız. Böyle davranarak ormanlarıyla yüzyıllar boyu uyum içinde yaşamayı becermişler. İnançlarını anlamayabiliriz, bazı törelerine öfkelenebiliriz, ama onları yok etmeye hakkımız yok."

Bana kalırsa, büyük bir ustalık ve incelikle gizlese de hayatının yıkımmı oluşturan o fazlalıktan hem de dalga geçerek değil, ciddi, hatta dramatik bir biçimde ilk ve son kez o sabah Palermo Barı'nda söz etmişti. Yüzündeki doğum lekesi yolda yürürken insanların alay etmesine ve tiksinmesine yol açıyor ve sanırım bütün ilişkilerini, özellikle de kadınlarla ilişkilerini etkiliyordu. (Kadınlara karşı çok utangaçtı; San Marcos'ta kadınlardan kaçındığını, yalnızca bizim sınıftaki kızlardan biriyle, o da söze önce kız girerse konuştuğunu fark etmiştim.) En sonunda, doğum lekesine dokunduğuna pişman olmuşçasına sinirli bir hareketle elini yüzünden çekti ve yeniden söylev vermeye başladı:

"Bizim arabalarımız, silahlarımız, uçaklarımız ve Coca-Colalarımız var, onların yok diye onları ortadan kaldırma hakkına mı sahibiz yani? Yoksa 'vahşileri uygarlaştırmak' gerektiğine mi inanıyorsun, dostum? Nasıl? Onları asker yaparak mı? Fidel Pereira gibi Kreolleri çiftliklerinde köle gibi çalıştırarak mı? Misyonerlerin yapmaya çalıştıkları gibi, dillerini, dinlerini, törelerini değiştirmeye zorlayarak mı? Bununla ne kazanılacak? Daha kolay sömürebileceğiz, o kadar. Onları, Lima'da gördüğün yarı özümlenmiş Yerliler gibi, birer hortlağa ve insan müsveddesine dönüştüreceğiz."

Palermo'da yerlere kova kova talaş döken Andlı çocuğun ayaklarında seyyar satıcıların yapıp sattıkları türden sandallar vardı, bir taban ve eski bir araba lastiğinden kesilmiş iki çapraz bağ. Yamalı pantolonunu uzun bir iple tutturmuştu. Keçeleşmiş saçları, kapkara tırnak-

ları, burnundaki kırmızımsı çıbanla ihtiyar yüzlü bir çocuktu. Hortlak mıydı? İnsan müsveddesi mi? And Dağları'ndaki köyünde kalsa, kulaklıklı yün başlığını, kösele sandallarını, pançosunu hiç çıkarmasa, hiç İspanyolca öğrenmese onun için daha iyi mi olurdu? Bilemiyordum, hâlâ da bilmiyorum. Ama Mascarita biliyordu. Öfkelenmeden, sinirlenmeden, sessiz bir kararlılıkla anlatıyordu. Uzun uzadıya, onların acımasızlığını (Saúl'un deyişiyle, varlıklarını sürdürebilmelerinin bedelini) neyin dengelediğini anlattı bana: o kültürlerin hayranlık uyandıran bir özelliği olarak çok çarpıcı bulduğu bir doğa anlayışı. Aralarındaki birçok ayrıma karşın, bütün kabilelerin ortak bir özelliğiydi bu: İçinde yaşadıkları dünyaya bir bakıştı bu; babadan oğula sürüp giden karmaşık törenler, tabular, korkular ve alışkanlıklar sistemi aracılığıyla, çok verimli görünen, ama aslında çok kırılgan olan, onsuz edemedikleri doğayı korumalarını sağlayan uzun uygulamalardan doğmuş bir bilgelikti. Bu kabileler varlıklarını korumalarını görenek ve törelerinin doğal dünyaya karşı zor kullanmadan, aşırı dayatmalarda bulunmadan, yok olmamak için gerekli ölçüde şiddet uygulayarak onun akışına ve gereksinimlerine uysalca uymasına borçluydular. Onlarsız, susuz kalan çiçekler gibi solup gideceğimiz öğeleri kolayca harcayan biz uygar insanların yaptığının tam tersiydi bu.

Saúl'u dinlerken ilgileniyormuş gibi yapıyordum. Oysa aslında onun doğum lekesini düşünüyordum. Neden Amazon Yerlileriyle ilgili düşüncelerini açıklarken birden yüzündeki doğum lekesinden söz etme gereğini duymuştu? Mascarita'daki değişimin sırrı burada mıydı? Peru'daki toplum düzeninde Shipibular, Huambisalar, Mashcolar Mascarita'nın herkesten daha iyi anlayabileceği bir şeyi temsil ediyorlardı: çarpıcı bir korkunçluk, başkalarının fiziksel görünüşleri, töreleri ve inançları 'normal' olanlara gösterilen saygıyı göstermeden alay ettikleri ya da acıdıkları bir sapkınlık. Öteki Perululuların

gözünde, hem Mascarita, hem de onlar anormaldiler. Mascarita'nın yüzündeki doğum lekesi, onlarda, bizde, derinlerde bir yerde; uzaklarda bir yerlerde yarı çıplak yaşayan, birbirlerinin bitlerini yiyen ve anlaşılmaz lehçeler konuşan o yaratıklarla aynı duyguları uyandırıyordu. Mascarita'nın kabile Yerlilerine, '*chuncho*'lara ilk bakışta vurulmasının nedeni bu muydu yoksa? Yoksa, her sokağa çıkışında kendisini de toplumdışı kılan o doğum lekesi yüzünden, farkında olmadan kendini o toplumdışı yaratıklarla özdeşleştirmiş miydi?

Bu yorumu, onu daha keyifli bir havaya sokup sokmayacağını görmek için yapmıştım; gerçekten de kahkahalarla gülmeye başladı.

"Sen Dr. Guerrita'nın psikoloji sınavından geçmiştin, değil mi?" dedi alaycı bir sesle. "Ben olsam kesin çaktırırdım seni."

Don Salómon Zuratas'ın, benden daha zeki olduğu için, Yahudilerle ilgili bir yorumda bulunduğunu söylerken hâlâ gülüyordu.

"Babam, Amazon Yerlilerini her zaman bir azınlık olarak kalmış ve toplumun geri kalan kesiminden farklı dinleri ve töreleri yüzünden her zaman bastırılmış olan Yahudilerle özdeşlediğimi ileri sürmüştü. Buna ne dersin? Senin Frankenstein sendromu denebilecek yorumundan çok daha kibar bir yorum. Her delinin deliliği kendine, dostum."

Hiç istifimi bozmadan, iki yorumun birbirini dışlamadığını söyledim. Çok hoşuna gitmişti, düş gücünü çalıştırarak karşılık verdi.

"Tamam, diyelim haklısın. Diyelim, yarı Yahudi, yarı canavar olmam, beni orman kabilelerinin yazgısı konusunda senin gibi müthiş normal birinden daha duyarlı kıldı."

"Zavallı orman kabileleri! Senin yaptığın da bal gibi duygu sömürüsü. Biliyor musun, sen de kullanıyorsun onları."

"Tamam, yeter artık. Dersim var." Masadan kalkıp bana hoşçakal derken az önceki karamsarlıktan eser yoktu Saúl'da. "Ama bir dahaki sefere unutturma da o 'zavallı orman kabileleri' konusunda aklını başıma getireyim. Öyle şeyler anlatacağım ki, tüylerin diken diken olacak. Örneğin, kauçuk patlaması günlerinde onlara neler yapıldığını. Eğer o günleri atlatmışlarsa, kimse onlara 'zavallı vahşiler' diyemez. Süpermen demek daha doğru olsa gerek. Hele biraz bekle... göreceksin."

Anlaşılan, 'çılgınlığı'ndan Don Salómon'a söz etmişti. Yaşlı adam, Saúl'un Zuratas adını mahkeme salonlarında değil de, üniversite dersliklerinde ve antropolojik araştırma alanında saygın kılacağını kabullenmiş olsa gerekti. Seçtiği uğraş bu muydu gerçekten Saúl'un? Bir profesör, bir araştırmacı mı olacaktı? Bu konuda ne kadar yetenekli olduğunu profesörlerinden birinden, o sırada San Marcos'taki Etnoloji Bölümü'nün Başkanı Dr. José Matos Mar'dan duymuştum.

"Genç Zuratas parlak bir öğrenci olduğunu gösterdi. Yılsonu tatilinin üç ayını Urubamba bölgesinde Machiguengalar arasında alan çalışması yaparak geçirdi ve çok değerli bilgilerle döndü."

Dr. Matos Mar, öğleden sonraları birlikte çalıştığım tarihçi Raúl Porras Barrenechea'yla konuşuyordu. Porras Barrenechea, etnoloji ve antropoloji karşısında dehşete kapılan; bu iki bilim dalını insanı değil, insan yapısı nesneleri kültürün odak noktası almakla ve İspanyol düzyazısını boğazlamakla (bu arada kendisinin çok güzel yazdığını söylemek gerekir) suçlayan bir tarihçiydi.

"Öyleyse, Dr. Matos, bu delikanlıyı taş parçalarını sınıflayan biri olmaktan kurtaralım, tarihçi yapalım. Bencillik etmeyin. Onu bana, tarih bölümüne verin."

Saúl'un '56 yazında Machiguengalar arasında yaptığı çalışma, sonradan genişletilmiş biçimiyle bitirme tezini oluşturdu. Tezini San Marcos'taki beşinci yılımızda savundu; Don Salómon'un yüzündeki övüncü ve derin

mutluluğu bugün gibi anımsıyorum. O gün için özel olarak ceketini ve kolalı gömleğini giyen Don Salómon, töreni oditoryumun en ön sırasından izlemişti; Saúl tezinin sonuçlarını okurken, Matos Mar'ın başkanlık ettiği jürinin sorularını yanıtlarken, tezi kabul edilip de mezuniyet kuşağını takarken Don Salómon'un minik gözleri pırıl pırıl parlıyordu.

Don Salómon, olayı kutlamak için Saúl'la beni Lima'nın merkezindeki Raimondi'de öğle yemeğine davet etti. Ama kendisi, belki de dinsel perhiz kurallarını farkında olmadan çiğnememek için, hiçbir şey yemedi. (Saúl'sa domuz kızartması ve istiridye söylerken bir yandan da dalgasını geçmeden edemiyordu: "Bunları mideme indirirken günah işlediğimi düşündükçe özel bir lezzet alıyorum, dostum. Sen bu lezzeti asla duyamayacaksın.") Don Salómon, oğlunun yepyeni diplomasına baktıkça zevkten dört köşe oluyordu.

Don Salómon, yemeğin ortalarına doğru, bana döndü ve büyük bir içtenlikle, o gırtlaktan gelen Orta Avrupa şivesiyle yalvardı: "Arkadaşınızı bursu almaya razı edin." Sonra da, yüzümdeki şaşkınlığı fark ettiği için olsa gerek, "Avrupa'ya gitmek istemiyor," diye sürdürdü sözlerini. "Beni burada yalnız başıma bırakmak istemiyormuş. Sanki ben kendime bakacak kadar büyümedim! Böyle salakça inat etmeyi sürdürürse beni ölmeye zorlamış olacağını söyledim ona; ben ölürsem, Fransa'ya gidip uzmanlık çalışmasını yapabilir, aklı burada kalmaz."

Matos Mar'ın Saúl'a Bordeaux Üniversitesi'nde doktora yapması için burs sağladığını böyle öğrendim. Ama Mascarita, babasını bir başına bırakmamak için bursu geri çevirmişti. Peki, Bordeaux'ya gitmek istememesinin nedeni gerçekten bu muydu? O sıralar inanmıştım, ama bugün yalan söylemiş olduğundan hiç kuşkum yok. Artık biliyorum ki, kimseye itiraf etmemesine, bir sır gibi gizlemesine karşın, geçirdiği değişim kafasının içinde gelişimini sürdürmüş ve en sonunda gizemci bir esrime-

ye, belki de kendini bu uğurda feda etme isteğine dönüşmüştü. Bugün artık hiç kuşkum yok: Hiçbir zaman bir etnolog olmayacağını bile bile, sırf babasının gönlünü hoş etmek için, tez yazmayı ve etnoloji diploması almayı kabullenmişti. O sıralar ben Avrupa'da okumamı sağlayacak bir burs kapmaya uğraşmama karşın, Saúl'u böyle bir fırsatı kaçırmaması için birkaç kez ikna etmeye çalıştım. "Bir daha böyle bir fırsatı yakalayamazsın, Mascarita. Avrupa! Fransa! Böyle bir şansı tepemezsin, be adam!" Ama o kararını vermişti bir kere: Asla gidemezdi, Don Salómon'un bu dünyada ondan başka kimsesi yoktu, babasını bu yaşında iki-üç yıllığına bırakıp gidemezdi.

Doğallıkla inanmıştım ona. Saúl'a inanmayan tek kişi, ona bursu sağlayan ve büyük akademik umutlar bağlayan Prof. Matos Mar'dı. Her zaman yaptığı gibi, bir gün öğleden sonra biraz sohbet etmek, çay içip bisküvi yemek için Profesör Porras Barrenechea'nın odasına uğradığında haberi verdi:

"Gözünüz aydın, Dr. Porras. Bu yıl Bordeaux bursunu tarih bölümü kullanabilir. Bizim adayımız bursu geri çevirdi. Ne diyorsunuz bu işe?"

Dr. Porras, "Bildiğim kadar San Marcos tarihinde bir öğrenci ilk kez Fransa bursunu geri çeviriyor," dedi. "Bu çocuğun aklını çelen nedir acaba?"

Konuşma sırasında ben de odadaydım; Keşif ve Fetih adlı gemilerdeki vakanüvislerin yazdıkları El Dorado ve Cibola'nın Yedi Altın Kenti söylenceleriyle ilgili notlar alıyordum. Dayanamayıp lafa karıştım; Saúl'un bursu geri çevirmesinin nedeninin Don Salómon olduğunu, babasını Lima'da bırakıp gitmek istemediğini söyleyecek oldum.

Matos Mar, elini kuşkucu bir biçimde sallayarak, "Evet, Zuratas da öyle diyor, ama keşke doğru olsaydı," dedi. "Sanırım, çok daha derinde yatan bir nedeni var bursu istememesinin. Saúl bilimsel incelemeler ve alan

araştırmalarından kuşku duymaya başladı. Ahlâkî kuşkular hem de."

Porras Barrenechea, çenesini ileri çıkardı; küçük gözlerinde, iğneleyici bir laf edeceği zaman beliren o şeytansı bakışları okunuyordu.

"Valla, Zuratas etnolojinin beşerî bilimleri yok etmek için *gring*o'ların uydurduğu sahte bir bilim olduğunu kavramışsa, bizim sandığımızdan da zeki bir çocuk demektir."

Ama Matos Mar gülümsemedi bile.

"Ben ciddiyim, Dr. Porras. Çok üzülüyorum, çünkü çocuğun olağanüstü nitelikleri var. Zeki, kavrayışlı, iyi bir araştırmacı, çok çalışkan. Ama inanabiliyor musunuz, kafasına takmış, bizim yaptığımız işin ahlâka aykırı olduğuna inanıyor."

"Ahlâka aykırı mı? Doğrusu, işin orası bilinmez, senin orada sevgili c*hunch*o'larınla, geleneklerini görenekleri araştırıyorum deyip neler yaptığını kim bilebilir ki?" diye güldü Porras. "Ben kendi payıma, etnologların faziletine kefil olmazdım doğrusu."

Matos Mar, Dr. Porras'a aldırış etmeksizin, "Bizim onlara saldırdığımıza, kültürlerine karşı baskı uyguladığımıza inanıyor," diye sürdürdü sözlerini. "Ses alma aygıtlarımız ve tükenmez kalemlerimizle, meyvelere girip onları çürüten kurtlar olduğumuz kanısında."

Sonra da, birkaç gün önce etnoloji bölümünde yapılan toplantıda Saúl Zuratas'ın, etnologların çalışmalarının sonuçlarının kauçuk ağaçlarının özsuyunu alanların, kereste için ormandaki ağaçları kesenlerin, orduya asker toplayanların, kabileleri kırımdan geçiren öteki melez ve beyazların yaptıklarına benzediğini söyleyerek herkesi nasıl afallattığını anlattı.

"Sömürgeci misyonerlerin bıraktığı işi bizim sürdürdüğümüzü ileri sürdü. Misyonerlerin Hıristiyanlaştırma adına, bizim de bilim adına, Yerlilerin yok edilmesi uğraşında piyon olarak öne sürüldüğümüzü söyledi."

Porras, göğüs geçirerek, "Yoksa, otuzlu yıllarda San Marcos Kampusu'na egemen olan o bağnaz Yerlicilik hareketini hortlatmak mı istiyor bu çocuk? Yerli kültürlerini kurtarmaya kalkışmışlardı hani!" dedi. "Hiç şaşmam. Grip salgını gibi dalga dalga gelir böyle hareketler. Zuratas'm İspanyol Fatih Pizarro'ya ve Engizisyon'un cinayetlerine karşı bildiriler kaleme aldığını görür gibi oluyorum. Yok, tarih bölümünde istemiyorum onu! Bursu kabul etsin, Fransız uyruğuna geçsin, ermişliğini orada sürdürsün!"

O gün öğleden sonra, Porras Barrenechea'nın Colina Caddesi'ndeki çatı katında Matos Mar'ın kitaplar ve Don Kişot ile Sanço Panza'nın büstleriyle kaplı tozlu raflar arasında söylediklerini fazla önemsememiştim. Saúl'a bundan söz ettiğimi de anımsamıyorum. Ama bugün burada, Floransa'da, aklıma düşenleri kâğıda aktarırken, o gün konuşulanlar bambaşka bir anlam kazanıyor. O bildik duygu, o dayanışma, o büyü ya da her ne idiyse, daha o sıralar doruğuna ulaşmış ve farklı bir niteliğe bürünmüştü. Ne kadar sağgörüsüz olurlarsa olsunlar en azından orman Yerlilerinin bakış açılarını onlar açısından anlamak gerektiğinin bütünüyle farkında olan etnologların gözünde, Mascarita'nın savunduğu neydi? Yerlilerin toprakları üzerindeki doğal haklarının kabul edilmesi, böylece geri kalan Perululuların ormanın karantina altına alınmasına razı olmaları gibisinden bir hayal miydi? Hiç kimsenin ormana girip o kültürleri yoz kültürümüzün saçtığı mikroplardan korumaya hiçbir zaman hakkı olmamalı mıydı? Saúl'un Amazon konusundaki katılığı bu denli aşırı ölçülere mi varmıştı?

Aslında, San Marcos'taki son aylarımızda birbirimizi pek az görüyorduk. Ben kendimi tezimi yazmaya vermiştim, Saúl ise hukuk derslerini tümden bırakmıştı. Onu çok az görüyordum; ancak ara sıra, o günlerde etnoloji bölümünün bitişiğindeki edebiyat bölümüne uğradığında karşılaşıyorduk. Kampustaki ana binanın dışındaki

sararan palmiyelerin altında laflarken bir fincan kahve içiyor, birer sigara tüttürüyorduk. Yetişkinliğe erişip farklı etkinlik ve uğraşlara girmemizle birlikte, başlangıçtaki yakın dostluğumuz seyrek ve yüzeysel bir ilişkiye dönüştü. Ona yolculuklarıyla ilgili sorular soruyordum, çünkü her zaman ya ormandan yeni dönmüş ya da ormana gitmek için yola çıkmak üzere oluyordu. Bunu –Matos Mar'ın Dr. Porras'a söylediklerini duyuncaya kadar– Saúl'un üniversitedeki çalışmasına ya da Amazon kültürleri konusunda gittikçe uzmanlaşmasına bağlamıştım. Ama son konuşmamız –birbirimize veda ettiğimiz ve Saúl'un Dilbilim Enstitüsü ile Schneillere verip veriştirdiği konuşma– dışında, özellikle o son aylarda bir zamanların o uzun sohbetlerini bir daha hiç yapamadığımızı söylemek sanırım doğru olur. Oysa 1953-1956 yılları arasında sık sık oturur, kafamızdan geçenleri özgürce ve içtenlikle açardık birbirimize.

Eğer bu sohbetleri sürdürseydik, bana yüreğini açar ve neler tasarladığını görmeme izin verir miydi acaba? Pek sanmıyorum. Ermişler ve çılgınlar vardıkları kararı başkalarına açıklamazlar. Bu tür kararlar, en sonunda uygulamaya konuncaya kadar, ruhun kıvrımları arasında, aklın kıyılarında, düşüncesizlerin bakışlarından uzakta, asla benimsemeyecek kişilerin onayı aranmaksızın yavaş yavaş oluşturulur. Bana kalırsa, ermiş, hayalci ya da çılgın, böyle bir kararı tasarlama ve eyleme dönüştürme süreci içinde kendini gittikçe daha fazla yalıtır, başkalarının karışmasını önlemek için çevresine bir yalnızlık duvarı örer. Ben kendi payıma, San Marcos'taki son aylarımızda –artık ikimiz de koca adamlardık– Mascarita'nın iç çatışmadan geçebileceğini aklımın ucundan bile geçirmemiştim. Öteki ölümlülerden daha çekingen olduğunu, daha doğrusu ilkgençliğini geride bırakırken daha da içine kapandığını gerçekten fark etmiştim. Ama bunun tümüyle yüzündeki lekeden kaynaklandığını, yüzünün korkunç çirkinliğinin onu dünyadan kopardığını,

başkalarıyla ilişki kurmasını güçleştirdiğini düşünmüştüm. Hâlâ önceki yılların o güleç, hoş, yumuşak başlı Saúl'u muydu acaba? Bana öyle geliyor ki, daha ciddileşmiş, eski konuşkanlığını ve açıklığını yitirmişti. Ama gene de belleğime pek o kadar güvenmiyorum. Belki de 1953'te tanıdığım aynı güleç yüzlü, konuşkan Mascarita olmayı sürdürüyordu da, düş gücüm onu öteki Mascarita'ya, ileriki yılların tanımadığım Mascarita'sına, onu yazmanın karşı konulmaz çekiciliğine teslim olduğum için uydurmak zorunda kaldığım Mascarita'ya daha uygun düşecek biçimde değiştirmişti.

Ama giyinişi ve görünüşü konusunda belleğimin beni yanıltmadığından eminim. Parlak kızıl saçları, tepesindeki arsız, tarak görmemiş perçem; bir yanı soluk ve çilli, iki parçalı yüzünün yukarısında dans eden yalazlı, asi perçem. Parlak, ışıl ışıl gözler, pırıl pırıl dişler. İnce uzundu; mezuniyet günü dışında onu boyunbağlı görmediğimden eminim. Hep ucuz pamuklu bir spor gömlek ve soluk, buruşuk bir blucin giyer, kışları sırtına parlak renkli bir kazak atardı. Kaba pabuçlarını hiç fırçalatmazdı. Herhangi birine güvendiğini ya da gerçekten yakın arkadaşları olduğunu sanmıyorum. Öteki dostlukları da büyük olasılıkla bizim dostluğumuza benziyordu; çok içten, ama epeyce yüzeysel. Tanışlıklar, evet, San Marcos'ta ve hiç kuşkusuz oturduğu mahallede birçok tanıdığı vardı. Ama ona neler olduğunu, kafasından neler geçtiğini kendi ağzından hiç kimsenin duymadığına yemin edebilirdim. Tabii eğer kişisel bir seçim sonucu değil de öylesine, rasgele, fark edilmeksizin, birtakım rastlantılar sonucu olmadıysa bütün bunlar; aslında özenle planladıysa eğer. Şu son yıllarda bunu çok düşündüm, ama hiçbir zaman öğrenemeyeceğim.

III

Sonra, yeryüzü insanları dosdoğru batmakta olan güneşe yürümeye başladılar. Daha önce, onlar da aynı yerde kımıldamadan duruyorlardı. Güneş, gökyüzündeki gözleri, kımıltısızdı. Tümden uyanık, her zaman açık, bize bakıyor, dünyayı ısıtıyordu. Işığı çok güçlüydü, ama Tasurinchi dayanabiliyordu. Kötülük yoktu, rüzgâr yoktu, yağmur yoktu. Kadınlar tertemiz çocuklar doğuruyorlardı. Tasurinchi yemek yemek isterse, elini ırmağa daldırıyor ve kuyruk çarpan bir tirsibalığı çıkarıyordu; ya da nişan almadan bir ok atıyor, ormanda birkaç adım ilerliyor, çok geçmeden okunun yere indirdiği bir yabanhindisine, kekliğe ya da borazankuşuna rastlıyordu. Asla yiyecek sıkıntısı çekmiyordu. Savaş diye bir şey yoktu. Irmaklar balık, ormanlar hayvan doluydu. Mashcolar yoktu. Yeryüzü insanları güçlü, akıllı, dingin ve bir aradaydı. Barışçıl ve öfkesizdiler. Evvel zaman içinde.

Gidenler geri dönüyorlar ve en iyilerin ruhuna giriyorlardı. Böylece kimse ölmüyordu. "Ayrılmak vakti geldi," diyordu Tasurinchi. Irmak boyuna iniyor, yapraklar ve kuru dallardan bir döşek yapıyor, başının üzerine de *ungurabi*'lerden bir çatı örüyordu. Irmak kıyısında dolanan *kapibara*'lar cesedini yemesin diye de sivri uçlu bambulardan bir çit çekiyordu çevresine. Döşeğine uzanıp gidiyor, çok geçmeden geri dönüp en çok av avlayan, en iyi savaşan ya da törelere inançla bağlı kalan adamın

bedenine yerleşiyordu. Yeryüzü insanları birlikte yaşıyorlardı. Barış ve erinç içinde. Ölüm, ölüm değildi. Gitmek ve geri gelmekti. Onları güçsüzleştireceğine daha da güçlü kılıyordu, geride kalanlara gidenlerin bilgeliğini ve gücünü katıyordu. "Biz yaşıyoruz ve yaşayacağız," diyordu Tasurinchi. "Anlaşılan, ölmeyeceğiz. Gidenler geri döndüler. Buradalar. Biz onlarız."

Peki, yeryüzü insanları, neden yürümeye başladılar? Çünkü bir gün güneş düşmeye başladı. Güneş daha fazla düşmesin diye, yükselmesine yardımcı olmak için yürüdüler. Böyle diyor Tasurinchi.

En azından, benim öğrendiğim bu.

Güneş, Kashiri'yle, Ay'la savaşmış mıydı? Belki. Güneş gözlerini kırpıştırmaya, kımıldamaya başladı, ışığı donuklaştı; güçlükle görülebiliyordu. İnsanlar titreşerek gövdelerini ovuşturmaya başladılar. Soğuk buydu. Anlaşılan, sonrası böyle başladı. Ardından insanlar yarı karanlıkta, şaşkın, korku içinde, kendi tuzaklarına düştüler, tapir yiyoruz diye geyik eti yediler, manyok tarlasından evlerine giden yolu bulamadılar. Körler gibi tökezleyerek yürürken, "Ben neredeyim?" diyorlardı umarsızca. "Ailem nerede olabilir? Dünyaya neler oluyor?" Rüzgâr esmeye başlamıştı. Uluyor, gürlüyor, palmiye ağaçlarının tepelerini uçuruyor, *lupurra*'ları köklerinden söküp götürüyordu. Bir sürü *huangana*, taşkınlarda boğulmuş, ayakları havada akıntıya kapılmıştı. Irmaklar yatak değiştirmiş, sallar bentlere çarpıp parçalanmış, gölcükler ırmaklara dönüşmüştü. Ruhlar dinginliğini yitirmişti. Artık gidilmiyordu. Ölünüyordu. "Bir şeyler yapılmalı," dediler. Sağa sola bakıp "Ne yapmalıyız?" dediler. "Yürümeye başlayın," diye buyurdu Tasurinchi. Kötülükle kuşatılmış, tümden karanlığa gömülmüşlerdi. Manyok tükenmeye yüz tutmuş, su kokuşmuştu. Gidenler artık yıkımlardan korkuya kapılıp bulutlar dünyasıyla dünyamız arasında yollarını yitiriyor, geri gelmiyorlardı. Toprağın altında yürüyeduruyor, Ölüler Irmağı Kamabiría'nın

ağır ağır akışını duyuyorlardı. Gittikçe yaklaşıyor, onları çağırıyordu sanki. Yürümeye mi başlayalım? "Evet," dedi *seripigari* tütünden esriyerek. "Yürüyün, durmadan yürüyün. Ve şunu unutmayın: Durduğunuz gün, tümden yok olacaksınız. Güneşi de kendinizle birlikte aşağılara sürükleyeceksiniz."

İşte böyle başladı. Yola koyularak, yürüyerek. Yağmur altında, açıkhavada, karada ya da suda durmadan yürüyerek, yamaçları tırmanarak, koyaklardan aşağı inerek. Gündüzleri geceye çevirecek kadar sık ormanlarda; tek bir çalıdan yoksun pampaları andıran, küçük bir *kamagarini* şeytanının kel bıraktığı bir adamın kafasına benzeyen çıplak ovalarda. Tasurinchi onları, "Güneş daha düşmedi," diye yüreklendiriyordu. "Ayaklanıp kalkıyor gene. Dikkat edin, uykuya dalmış. Onu uyandırmalı, ona yardım etmeliyiz. Kötülükler ve ölümler gördük, ama yürümeyi sürdürüyoruz. Gökyüzündeki bütün kıvılcımlar, geçmiş ayları saymaya yeter mi dersiniz? Hayır. Yaşıyoruz. İlerliyoruz."

Yürürken ayakta kalabilmek için her şeylerini atmak, hafifletmek zorundaydılar. Evlerini, hayvanlarını, tohumlarını, çevrelerindeki zenginliklerin tümünü bırakmışlardı. Eti tuzlu kaplumbağaları ters çevirdikleri küçük kumsalı, ötücü kuşlarla dolu ormanı. Yanlarına en gerekli şeyleri almışlar ve yürümeye başlamışlardı. Ormandaki yürüyüşleri bir ceza mıydı? Hayır, daha çok bir kutlamaydı; tıpkı kurak mevsimde balığa ya da ava çıkmak gibi. Oklarıyla yaylarını, içi zehir dolu boynuzlarını, bitki tohumlarından elde edilen boyalarla boyadıkları içi boş kamışlarını, bıçaklarını, davullarını, giysilerini, torba ve keselerini, çocukları taşıdıkları bez parçalarını almışlardı yanlarına. Bebekler ayakta doğuyor, yaşlılar ayakta ölüyordu. Gün ışıdığında, ağaçların altından geçerlerken çalılar hışırdıyordu; birerli kol halinde yürüyor, yürüyorlardı; erkeklerin ellerinde pusatlar hazır bekliyor, kadınlar sepetleri ve tepsileri taşıyorlardı, ama

hepsinin gözü güneşe dikiliydi. Daha yolumuzu yitirmedik. Kararlılığımız bizi arı tutmuş olsa gerek. Güneş tümden düşmüş değil, düşmesi sürüyor daha. Şanslıların ruhları gibi, gidiyor ve geri geliyor. Dünyayı ısıtıyor. Yeryüzü halkı da düşmedi daha. İşte buradayız. Ben ortada, siz çevremde. Ben konuşuyorum, siz dinliyorsunuz. Yaşıyoruz, yürüyoruz. Anlaşılan, mutluluk bu.

Ama daha önce, kendilerini bu dünya uğruna feda etmek zorundaydılar. Başkalarının sonu olabilecek yıkımlara, acılara, kötülüklere dayanmak zorunda kalmışlardı.

O zaman, yürüyen insanlar dinlenmek için durdular. Geceleyin jaguar kükredi, Gökgürültüsü Tanrısı gürledi. Ortalığı uğursuzluk belirtileri sardı. Kadınlar, kulübelere saldıran kelebekleri yemek tepsilerinden uzaklaştırmak için hasır örtüleri çırptılar. Baykuşun ve *chicua*'nın keskin çığlıklarını duydular. Ürküntüye kapılarak, "Başımıza neler gelecek?" dediler. Geceleyin ırmak öylesine kabardı ki, şafak söktüğünde kütüklerin, küçük ağaçların, yabanıl otların ve kıyıya çarpıp paramparça olmuş ölülerin sürüklendiği bulanık suların ortasında buldular kendilerini. Hemen bir sürü ağaç kestiler, sel suları ıssız bir adaya dönüşen yeryüzünü yutmadan sallar ve oyma kayıklar yaptılar. Teknelerini çamurlu sulara sürüp kısa saplı kürekleriyle yola koyuldular. Kürekler ve sırıklarla kayıklarını ve sallarını sürerlerken birileri canhıraş çığlıklar atmaya başladı; sağ tarafta bir su bendinin üstüne doğru gidiyorlardı, solda koca bir burgacın ağzı görünüyordu, az ötedeyse kurnaz bir *yacumama* suyun hemen altında kuyruğunu oynatarak kayığı devirip kürekçileri yutmaya hazırlanıyordu. Ormanın derinliklerinde, sevinçten çılgına dönen Şeytanlar Tanrısı Kientibakori *masato* birası içiyor ve *kamagarini*'lerin ortasında dans ediyordu. Taşkın sularının altında görünmeyen bir ağaç gövdesi sallardan birine çarpıp ikiye ayırınca aileler sellere kapılıp sürüklendi, birçok insan boğuldu gitti.

Gidenler dönmediler. Şişmiş ve piranalar tarafından kemirilmiş cesetleri bazen kumsala vurdu, bazen de ırmak kıyısında ağaçlardan birinin köklerine takılı bulundu. Görünüş aldatmaz. Böyle gidenler, gittiler. Peki, *seri-pigari*'ler bunu biliyorlar mıydı? O zaman bilgelik var mıydı, kimbilir? Anlaşılan, kuşlar ve hayvanlar kabuğunu yedi mi ruh yolunu bulamıyor. Dünyanın birinde yitip gidiyor, küçük bir *kamagarini* şeytanına dönüşüp aşağıdakilere katılıyor ya da küçük bir *saankarite* tanrısı olup yukarıdaki dünyalara çıkıyor. Bu yüzden, önceleri ırmaklara, güllere, hatta pek derin olmayan yan sulara bile güvenmiyorlardı. Bu yüzden, ırmakları ancak bütün öteki yollar kapalı olduğunda kullanıyorlardı. Belki de ölmek istemedikleri için. Suya güven olmaz derler. Boğulup gitmek, hiç kuşkusuz, ölmektir.

En azından bunu öğrendim.

Gran Pongo'daki ırmağın dibi bizim ölülerimizle dolu. Orada çok ölümsüz olsa gerek. Onlar oraya püskürtüldüler ve oraya hiç kuşkusuz ölmeye döndüler. Orada, yüzeyin çok altında, taşlara vurup kırılan, sivri kayalara çarpıp parçalanan suların inleyişini dinliyor olsalar gerek. Bu yüzden, artık Pongo'nun yukarılarında, dağların oralarda tek bir kaplumbağa yok. Kaplumbağalar iyi yüzer, ama buna karşın bir teki bile o sulardaki akıntıya karşı yüzmeyi başaramadı. Yüzmeye kalkışanlar boğuldu. Onlar da şimdi ırmağın dibinde, yukarıdaki dünyanın ürperişlerini duyuyor olmalılar. Biz Machiguengalar için her şey burada başladı ve burada sona erecek. Gran Pongo'da.

Ötekiler savaşarak gittiler. Savaşmanın birçok biçimi vardır. Yürüyen insanlar güçlerini toplamak için yeniden durmuşlardı. O kadar yorgundular ki, güçlükle konuşabiliyorlardı. Güvenlikli görünen ormanlık bir yerde durdular. Ormanda kendilerine yer açıp evlerini yaptılar, damlarını ördüler. Yükseklerde bir yerdi; Kientibakori'nin göndereceği suların oraya kadar erişemeyeceğini,

onları boğamayacağını, erişse bile zamanında görüp kaçabileceklerini düşünüyorlardı. Ormanı yakıp açtıktan sonra *cassava* diktiler, mısır ve muz ektiler. Yabani pamuktan *kuşma*'lar ördüler; tütün fidanlarının kokusu engerekleri uzak tutuyordu. İri papağanlar gelip omuzlarında gevezelik ettiler. Jaguar yavruları kadınların memelerinden süt emdiler. Doğurmak üzere olan kadınlar ormanın içlerine gidip yıkandılar; ellerini ayaklarını oynatan, güneşin sevecen sıcağında keyifli sesler çıkaran bebeklerle geri döndüler. Mashcolar ortalıkta görünmüyordu. Kashiri, Ay, henüz hiçbir kötülük yapmamıştı; yeryüzüne inmiş, insanlara nasıl *cassava* yetiştirileceğini öğretiyordu. Belki kötü tohumlarını ekmişti. Kimse bilmiyordu. Her şey yolunda görünüyordu.

Sonra bir gece kan emici bir yarasa Tasurinchi'yi uyurken ısırdı. Yarası iki dişini Tasurinchi'nin yüzüne geçirdi. Onu yumruklarıyla uzaklaştıramayan Tasurinchi hayvanı parçalamak zorunda kaldı; sonra da yarasanın dışkı gibi yapışkan, yumuşak kemiklerini bedenine sıvadı. "Bu bir uyarı," dedi Tasurinchi. Peki, neyin uyarısıydı? Kimse anlamamıştı. Bilgelik yitip gitmiş ya da daha gelmemişti. Onlar gitmediler. Korku içinde bekleşerek orada kaldılar. Daha *cassava* ve mısırlar boy vermeden, muz ağaçları meyvelenmeden Mashcolar geldiler. Geldiklerini sezinlemediler, maymun derisinden davullarının sesini duymadılar. Ansızın oklar, kargılar, taşlar yağdı üzerlerine. Ansızın koca koca alevler evlerini yakıp yok etti. Daha kendilerini savunmadan, düşmanlar birçok erkeğin kellesini uçurmuş, birçok kadını kaçırmıştı bile. Doldurabilmek için ta Cerro'ya gittikleri tuz sepetlerini de götürmüşlerdi. Böyle gidenler geri döndüler mi, yoksa öldüler mi? Kimbilir? Belki de öldüler. Belki de ruhları yağmacılara daha fazla öfke ve daha büyük güç vermeye gitmişlerdi. Yoksa hâlâ oradalar, ormanda umarsızca dolaşıyorlar mı?

Kimbilir kaçı geri dönmedi? Oklar ya da taşlarla öl-

dürülenler ya da zehirli kargılardan ve esrimelerden. Maschoların her hücumunda ve insanların saldırıya geçtiğini her görüşünde Tasurinchi göğü göstererek şöyle dedi: "Güneş düşüyor. Yanlış bir şey yaptık. Aynı yerde bu kadar uzun zaman kalarak yozlaştık. Töreye saygı gösterilmeli. Yeniden arınmalıyız. Yürümeye koyulalım." Ve tam yok olmak üzerelerken bilgelik mutlulukla geri geldi. Böylece, ekmiş oldukları tarlaları, evlerini, torbalarında taşıyamayacakları her şeyi unuttular. Gerdanlıklarını ve başlıklarını taktılar, geri kalan her şeyi yaktılar ve davullarını çalarak, dans edip şarkı söyleyerek yürümeye başladılar. Bir kez daha, bir kez daha. O zaman güneş, gökyüzü dünyalarından düşmez oldu. Ansızın öfkeyle uyanmakta olduğunu fark ettiler. "Artık dünyayı yeniden ısıtıyor," dediler. "Yaşıyoruz," dediler. Ve yürümeye devam ettiler.

İşte o zaman, yürüyen adamlar Cerro'ya vardılar. Oradaydı. Olanca yüksekliğiyle, olanca arılığıyla Menkoripatsaya, bulutların beyaz dünyasına yükseliyordu. Tuzlu taşlar arasında dans eden beş ırmak akıyordu. Cerro'nun çevresinde güvercinler ve keklikler, oynaşıp duran fareler ve balla beslenen karıncalarla dolu küçük sarı *ichu* koruları vardı. Kayalar tuzdu, toprak tuzdu, ırmak dipleri tuzdu. Yeryüzü insanları, tuzun hiçbir zaman bitmeyeceğini bilmenin gönül rahatlığıyla sepetlerini, torbalarını ve ağlarını doldurdular. Anlaşılan, mutluydular. Gittiler, geri döndüler; tuz daha da artmıştı. Toplamaya gidenler için her zaman tuz vardı. Birçokları yukarı çıktılar, Ashaninkalar, Amveshalar, Pirolar, Yaminahualar. Mashcolar yukarı çıktılar. Cerro'yu herkes biliyordu. "Biz vardığımızda düşman oradaydı. Birbirimizle savaşmadık. Savaş ya da kıyım olmadı, saygıdan başka bir şey yoktu," diyorlar. En azından bana böyle anlatıldı. Belki de doğrudur. Tıpkı hayvanların yaladıkları doğal tuzlar, su içtikleri pınarlar gibi. Toprağın tuzlu olduğu ve gidip yaladıkları ormandaki gizli yerlerde hayvanlar birbir-

leriyle dövüşürler mi acaba? Bir tuzla bir *sajino*'nun bir *majaz*'a saldırdığı ya da bir *kapibara*'nın bir *shimbillo*'yu ısırdığı görülmüş müdür? Birbirlerine hiçbir şey yapmazlar. Orada buluşurlar ve hepsi kendi yerinde durup sessizce tuz yalar ya da susuzluğunu giderinceye kadar pınardan su içer. Bir tuzlaya ya da pınara rastlamak iyi bir şey değil midir? Orada hayvanları avlamak çocuk oyuncağıdır. Orada sessiz sakin, güvenle tuzlarını yalar, sularını içerler. Taşlara aldırış etmezler; oklar uçuştuğunda kaçmazlar. Kolayca vurursun onları. Cerro da insanların tuzlası, büyük pınarıydı. Belki de kendi büyüsü vardı Cerro'nun. Ashaninkalar Cerro'nun kutsal olduğunu, taşın içinden ruhların konuştuğunu söylerler. Olabilir; belki de karşılıklı konuşuyorlardı. Sepetleri ve torbalarıyla vardılar oraya ve kimse avlamadı onları. Dönüp birbirlerine baktılar, o kadar. Herkese yetecek kadar tuz ve saygı vardı.

Sonraları, yukarıya, Cerro'ya tırmanmak olanaksızlaştı. Sonraları, tuzsuz kaldılar. Sonraları, oraya tırmanan avlanır oldu. Sımsıkı bağlanıp kamplara götürüldüler. Ağaçların özlerini boşalttığı dönemdi. Çalışın, Allahın belaları! Sonraları, yeryüzü insanları yakalayan Viracochalarla doldu. İnsanları yakalayıp ağaçların özünü akıtmaya ve kauçuk taşımaya götürdüler. Hadi kımıldayın biraz, uyuşuk herifler! Anlaşılan, kamplar karanlıktan ve yağmurlardan kötüydü; kötülüklerin ve Mashcoların zamanından kötüydü. Biz çok şanslıydık. Hâlâ yürüyoruz işte! Viracochaların kurnaz olduklarını söylerler. İnsanların Cerro'ya sepetleri ve ağlarıyla tuz toplamaya gideceklerini bilirlermiş. Pusuda bekleyip ateş ederler, vurulup düşenleri alıp götürürlermiş. Ashaninkalar, Pirolar, Amahuacalar, Yaminahualar, Mashcolar. Başka seçenekleri yokmuş. Vurulup yakalananların, ağaçların özünü akıtacak elleri, kabuğunu kaldırdıktan sonra teneke kutuyu dayayıp sütünü toplayacak parmakları, yük taşıyacak omuzları, sakız topaklarını kampa ye-

tiştirecek ayakları varsa, başka seçenekleri yokmuş. Birkaçı kaçıp kurtulurmuş belki. Pek azı derler. Kolay değilmiş. Koşmak da yetmezmiş, uçmak gerekirmiş. Geberin, adi herifler! Kaçmaya çalışanları bir kurşun yere serermiş. Bir Machiguenga daha geberdi, sayıyla vermediler ya! "Kamplardan kaçmaya çalışmanın yararı yok," demiş Tasurinchi. "Viracochalar büyü yapıyorlar. Bize bir şeyler oluyor. Bir şey yapmış olsak gerek. Ruhlar onları koruyor, bizi terk ediyor. Bir suç işledik herhalde. Bedenlerimize *chambira* dikeni saplamak ya da *cumo* suyu içsek daha iyi. Böyle kendi isteğinizle, diken ya da zehirden giderseniz, geri dönme umudu vardır. Tüfek kurşunuyla gidenler geri gelmezler. Sonsuza dek, Kamabiría Irmağı'nın sularında ölülerden bir ölü olarak yüzerler." Anlaşılan, insanlar yok oluyorlardı. Ama biz şanslı değil miyiz? Buradayız işte. Hâlâ yürüyoruz, hâlâ mutluyuz. Ondan sonra bir daha Cerro'ya tuz toplamaya gitmemişler. Cerro hâlâ oralarda olmalı, ta yukarılarda, tertemiz ruhu güneşle yüz yüze.

İşte, öğrendiklerim bunlar.

Irmağın kıvrımlarında, kurak mevsimde sığ sularında bir sürü kaplumbağanın ters dönüp öleyazdığı kıyı gölünde yaşayan Tasurinchi yürüyor. Gidip gördüm onu. Onu görmeye geldiğimi anlasın diye ta uzaklardan av borumu çaldım, biraz daha yaklaşınca da yerimi bilsin diye, "Ben geldim!" Ama Tasurinchi beni karşılamaya gelmedi, demek başka bir yere taşındı, bunca yolu boşuna tepmişim dedim kendi kendime. Ama yok, evi hâlâ orada, ırmağın kıvrımındaydı. Sırtımı eve verip Tasurinchi'yi beklemeye koyuldum. Uzun bir süre bekledim. Irmak boyuna inmişti, bir ağacın gövdesini oyarak kendine bir kayık yapıyordu.

Tasurinchi'yi beklerken karısını izliyordum. Hemen oradaki dokuma tezgâhının başına oturmuş, dövülmüş tütün kökleriyle yabanpamuğu ipliklerini boyuyordu. Yerinden kalkmadığı gibi yüzüme bile bakmadı. Orada

değilmişim ya da görünmezmişim gibi işine devam etti. Boynunda geçen seferkinden daha çok gerdanlık vardı. "Bu kadar çok gerdanlığı küçük *kamagarini* şeytanlarını kovmak ya da *machikanari* büyücüsünün büyüsünü bozmak için mi takıyorsun?" diye soracak oldum. Yanıt vermedi; beni duymamışçasına pamuk ipliklerini boyamayı sürdürdü. Kollarına, ayak bileklerine, omuzlarına ve giysisine de bir sürü takı takmıştı. Başında papağan, tukan, hindi ve tavuskuşu tüylerinden bir gökkuşağı vardı.

Sonunda Tasurinchi geldi. "Buradayım," dedim Tasurinchi'ye. "Sen orada mısın?" Beni gördüğüne sevinmişti. "Buradayım," diye karşılık verdi. Benim papağan, "Buradayım, buradayım," diye yineledi. Sonra Tasurinchi'nin karısı yerinden kalktı, oturmamız için yere iki hasır serdi. Bir çanak dolusu yeni kızartılmış manyoku muz yapraklarının üzerine boşalttı; bir tas da *masato* getirdi. O da beni gördüğüne sevinmiş gibiydi. Ertesi aya kadar hiç aralıksız konuştuk.

Karısı yüklüydü; bu kez tam zamanında doğuracak, çocuk ölmeyecekti. Küçük bir tanrı, bir esrime sırasında *seripigari*'ye böyle demişti. Üstelik, bu kez çocuk daha öncekiler gibi doğmadan ölecek olursa, bunun bir *kamagarini*'nin hatası değil, kadının hatası olacağını söylemişti. O esrime sırasında *seripigari* birçok şeyi açığa çıkarmıştı. Önceki çocukların ölü doğmalarının nedeni, kadının onların içeride ölmelerini ve erken gelmelerini sağlamak için bir ağu içmiş olmasıydı. "Doğru mu?" diye sordum kadına. "Anımsamıyorum," diye yanıt verdi. "Belki de. Kimbilir?" Tasurinchi, "Evet, doğru," diye diretti. "Onu uyardım; çocuk bu kez de ölü doğarsa, öldüreceğim onu." Karısı da, "Çocuk ölü doğarsa, beni zehirli bir kargıyla öldürecek ve *kapibara*'lar yesin diye cesedimi ırmak kıyısına bırakacak," diye doğruladı. Güldü. Korkmuş görünmüyordu, daha çok bizimle alay ediyor gibiydi.

Tasurinchi'ye, karısının çocuk doğurmasını neden bu kadar çok istediğini sordum. Aslında çocuk umurunda değildi, o karısı için kaygılanıyordu. "Bütün çocukların ölü doğması tuhaf değil mi?" dedi. Benim önümde karısına bir kez daha sordu: "Ölü doğsunlar diye ağu içtin, değil mi?" Kadın, bana söylediğini yineledi: "Anımsamıyorum." Tasurinchi, "Bazen bir kadın değil, bir dişi şeytan, bir cadı olduğunu düşünüyorum," diye içini döktü. Böyle düşünmesinin tek nedeni çocukların ölü doğmaları değildi, karısının farklı bir ruhu olduğunu sanıyordu. Ayrıca bütün o bilezikleri, gerdanlıkları, başlıkları, takıları takması hayra alamet değildi. Haksız da sayılmazdı. Gövdesine ve giysisine bu kadar çok şey takan birini görmemiştim. O kadar ağırlıkla nasıl yürüyebiliyordu acaba? "Bak, şimdi de neler takmış," dedi Tasurinchi. Kadına yaklaşmasını işaret etti ve eliyle gösterdi: tohumdan halhallar, keklik kemiklerinden, *kapibara* dişlerinden, maymunların uyluklarından, *majaz*'ların azı dişlerinden, tırtıl derisinden dizi dizi gerdanlıklar. "Gerdanlıkların kendisini kötü büyücüden koruduğunu söylüyor," dedi Tasurinchi. "Ama bazen bakıyorum da, sanki o başka birilerine büyü yapan bir *machikanari*'ymiş gibi geliyor." Kadın ise gülerek kendisinin bir büyücü ya da dişi şeytan olduğunu sanmadığını, öbürleri gibi bir kadın olduğunu söyledi.

Tasurinchi, karısını öldürünce bir başına kalacağından korkmuyordu. "Ruhumu son zerresine kadar çalabilecek biriyle yaşamaktansa yalnız yaşarım daha iyi," diyordu. Ama karısını öldüreceğini sanmıyordum, çünkü *seripigari*'nin kendinden geçtiğinde söylediği gibi çocuk bu kez doğar doğmaz yürüyecekti. Karısının, gözlerini pamuk ipliklerinden kaldırmadan kahkahalar atarak, "Kimbilir, belki de öyle olur," dediğini duydum. İkisi de iyiler. Yürüyorlar. Tasurinchi, yabanpamuğu liflerinden örülmüş bu küçük ağı verdi bana. "Balık tutarsın," dedi. Biraz da manyokla mısır verdi. "Yalnız başına yolculuk

etmekten korkmuyor musun?" diye sordu bana. "Biz Machiguengalar ormandan hep topluca geçeriz, insanın karşısına ne çıkacağı bilinmez." "Ben de yalnız değilim," dedim. "Küçük papağanımı görmüyor musun?" Küçük papağan, "Papağan, papağan," diye yineledi.

Bütün bunları, bir zamanlar Mitayaların orada, şimdi de Yavero'nun oradaki ormanda yaşayan Tasurinchi'ye anlattım. Derin düşüncelere dalarak yorumladı: "Anlamıyorum. Çocukları ölü doğuyor diye karısının bir cadı olmasından mı korkuyor? O zaman buradaki kadınlar da birer dişi şeytan, çünkü yalnızca ölü çocuklar değil, bazen karakurbağa ve kertenkele de doğuruyoŗlar. Bir sürü gerdanlık takan kadının cadı olduğunu kimden duymuş acaba? Ben böyle bir şey duymadım hayatımda. *Machikanari* kötü bir büyücüdür, çünkü soluğunu üfleyerek iblislere hayat veren Kientibakori'ye hizmet eder, onun küçük şeytanları *kamagarini*'ler de onun büyü yapmasına yardım ederler; iyi bir büyücü olan *seripigari*'yse kötülükleri ortadan kaldırması, büyüleri bozması ve doğruyu bulması için Tasurinchi'nin hayat verdiği küçük tanrılar yardım eder. Ama, bildiğim kadarıyla, *machikanari*'ler de, *seripigari*'ler de gerdanlık takarlar."

Bunun üzerine kadınlar kahkahalar atmaya başladılar. Çocukları ölü doğuyor olmazdı, çünkü Yavero'nun oradaki kulübenin içi bebeklerden karınca yuvasına dönmüştü. Tasurinchi, "Bu kadar boğazı doyurmak zor iş," diye yakındı. Daha önceleri, Mitaya'nın orada toprak manyok yetiştirmeye elverişli değilmiş, ama ağlar hep balıkla dolarmış. Oysa şimdi yerleştiği yerde, Yavero'ya akan derelerden birinin ta yukarılarında hiç balık yokmuş. Karakurbağalardan ve *armadillo*'lardan geçilmeyen karanlık bir yermiş. Yaş toprak bitkileri çürütüyormuş.

Ben hep *armadillo*'ların eti yenmez diye bilirdim; *armadillo*'nun anası murdar olduğu için eti de zararlıymış, yiyenlerin bütün gövdesi benek benek olurmuş. Ama on-

lar yiyorlardı. Kadınlar bir *armadillo*'nun zırhını soydular, sonra da etini kızartıp küçük dilimlere böldüler. Tasurinchi parmaklarıyla tuttuğu bir dilimi ağzıma tıktı. O kadar korktum ki, yutuncaya kadar akla karayı seçtim. Ama sanırım bir zararını görmedim. Zarar verseydi, burada yürüyor olmazdım belki de.

"Neden bu kadar uzaklara gittin, Tasurinchi?" diye sordum. "Seni çok zor bulabildim. Üstelik, Mashcolar bu yörede, buraya çok yakın bir yerlerde yaşıyorlar." Tasurinchi, "Mitaya'daki yerime gittin ve orada Viracochalarla karşılaşmadın mı?" diye sordu şaşkınlıkla. "Orada kum gibi kaynıyorlar. Özellikle bir zamanlar benim yaşadığım yerin karşı kıyısında."

Bir gidip bir gelen, bir gelip bir giden yabancılar ırmağı çok aylar önce kullanmaya başlamışlardı. Sıradağlardan inen Punarunalar vardı, bir de Viracochalar. Üstelik geçip gitmemişler, kalmışlardı. Kulübeler yapmışlar, ağaçları kesmişlerdi. Ormanda gümbür gümbür gümbürdeyen silahlarla hayvan avlıyorlardı. Bazı yürüyen adamlar da onlarla birlikte gelmişlerdi. Gran Pongo'nun karşı yakasında, tepelerde yaşayanlar, çoktan insanlıktan çıkmış ve neredeyse tıpkı Viracochalar gibi giyinmeye ve konuşmaya başlamış olanlar. Onlara yardım etmek için Mitaya kıyılarına inmişlerdi. Tasurinchi'yi ziyarete gelmişlerdi. Tasurinchi'yi, kendileriyle birlikte çalışmaya, ormanı açmaya ve ırmak boyunca açmakta oldukları yol için taş taşımaya razı etmeye çalışıyorlardı. "Viracochalar kılına dokunmayacak," diye yüreklendiriyorlardı Tasurinchi'yi. "Kadınları da getir, size yemek yaparlar. Bize bak, zarar görmüş bir halimiz var mı? Artık, ağaçların özünün akıtıldığı günlerde değiliz. Evet, o günlerde Viracochaların iblisten farkı yoktu. Kauçuk ağaçlarının özünü aldıkları gibi bizim de özümüzü almak istiyorlardı. Ruhlarımızı çalmak istiyorlardı. Ama artık o günler geride kaldı. Bunlarla istediğin kadar çalışabilirsin. Yemek veriyorlar, bıçak veriyorlar, çalıpalası veriyorlar, ba-

lık vurman için zıpkın veriyorlar. Kalırsan, silah bile verirler."

Bir zamanlar insan olarak belki de mutlu görünüyorlardı. "Biz şanslı insanlarız," diyorlardı. "Bak bize, dokun. Bizim gibi olmak istemez misin? Öğren o zaman. Bizim gibi yap öyleyse." Tasurinchi razı edilmeye sesini çıkarmamıştı. "Pekâlâ," demişti, "gidip bir bakayım." Ve Mitaya Irmağı'ndan geçerek onlarla birlikte Viracochaların kampına gitmişti. Ve oraya vardığında tuzağa düşürüldüğünü anlayıvermişti. Şeytanlarla kuşatılmıştı. Bunu nasıl anladın, Tasurinchi? Ona ne yapması gerektiğini anlatan Viracocha –ki anlamak hiç kolay değildi– ansızın ruhunun kirliliğini göstermişti. Ama nasıl, Tasurinchi? Ne oldu? Viracocha ona, "Çalıpalası kullanmakta usta mısın?" diye sorarken, nasıl bilinmez, birden tuhaflaşmış ve yüzü kırış kırış oluvermişti. Ağzını ardına kadar açarak, 'Hapşu! Hapşu! Hapşu!' diye üç kez hapşırmıştı. Gözleri sulanmış, mum alevi gibi kıpkırmızı kesilmişti. Tasurinchi hayatında hiç o kadar korkmamıştı. Bir *kamagarini* var karşımda, diye düşünmüştü. Bu onun yüzü, bu onun sesi. Günüm doldu herhalde. Karşımdaki bir şeytan, bir iblis, diye düşünürken, gövdesini tepeden tırnağa damlacıkların kapladığını duyumsamıştı, sudan yeni çıkmıştı sanki. Soğuktan kemikleri gıcırdadı ve bir kendinden geçme sırasında olduğu gibi kendi içini gördü. Dediğine bakılırsa, kımıldayabilmek için çok büyük bir çaba harcamak zorunda kalmıştı. Bacakları söz dinlemiyor, gövdesi baştan ayağa sarsılıyordu. En sonunda hareket etmeyi başardı. Viracocha, kendini ele verdiğini fark etmeksizin yeniden konuşmaya başlamıştı. Burnundan yeşil bir sümük akıyordu. Tıpkı şimdi benim konuştuğum gibi, hiçbir şey olmamışçasına konuşmasını sürdürdü. Hiç kuşkusuz, Tasurinchi'nin, sözünü tamamlamasını beklemeden, onu orada öyle bırakıp kaçtığını görünce çok şaşırdı. Bir zamanlar erkek olup da orada yakınlarında bulunanlar Tasurinchi'yi durdurmaya çalış-

tılar. Onu kandırmaya çalışarak, "Korkma, sonra bir şey olmayacak," diyorlardı. "Hapşırıyor, o kadar. Ölmezler, merak etme. Kendi ilaçları var." Kayığına atlayan Tasurinchi bir yandan da yalancıktan, "Tabii, tabii," diyordu. "Ama eve kadar bir gitmem lazım. Döneceğim, bekleyin beni." Dişleri hâlâ birbirine çarpıyordu. Bunlar şeytan, diye düşündü. Sonum geldi, bugün öleceğim galiba.

Irmağın karşı yakasına geçer geçmez kadınları ve çocukları topladı: "Kötülük geldi. *Kamagarini*'ler tarafından kapatıldık," dedi onlara. "Uzaklara gitmeliyiz. Geç olmadan hemen gidelim. Hâlâ yürüyebiliriz." Öyle de yaptılar, şimdi Yavero'dan çok uzaklarda, ormanın derinliklerindeki o boğazda yaşıyorlar. Tasurinchi, Viracochaların oraya kadar gelemeyeceği kanısında. Öyle yerlerde yaşamaya alışamazlar bile. Mashcoların da gelemeyeceğini düşünüyor. "Yalnızca biz yürüyen insanlar yaşayabiliriz böyle yerlerde," dedi böbürlenerek. Beni gördüğüne çok sevinmişti. "Buralara kadar gelmezsin sanıyordum," dedi. Birbirlerinin saçından bit ayıklayan kadınlar da, "Kurtulduğumuz için şanslıyız," dediler. "Yoksa ruhlarımız mahvolmaz mıydı?" Onlar da beni gördüklerine sevinmiş gibiydiler. Aylarca yedik, içtik, konuştuk. Gitmemi istemiyorlardı. "Nasıl gidersin?" dedi Tasurinchi. "Konuşmanı bitirmedin daha. Durma konuş. Daha bana anlatacağın çok şey var." Direnmeseydim, şimdi hâlâ orada, Yavero Ormanı'nda konuşuyor olacaktım.

Evini daha bitirmemiş. Ama evi yapacağı yeri açmış, kazıkları ve hurma yapraklarını kesip hazırlamış, dam için saman toplayıp bir kenara yığmış. Her şeyi ta aşağılardan toplamak zorunda kalmış, çünkü oralarda hurma ağacı da yok, saman da. Yakınlarda bir yerlerde oturan bir delikanlı var; Tasurinchi'nin kızlarından biriyle evlenmek istiyor. Tasurinchi'ye manyok yetiştirebileceği yukarılarda bir tarla açması için yardımcı oluyor. Oralar akrepten geçilmiyormuş; akreplerden kurtulmak için gizlendikleri deliklere duman veriyorlarmış. Geceleri de

çok yarasa oluyormuş. Uykusunda yuvarlanıp ateşin başından uzaklaşan bir çocuğu ısırmışlar. Tasurinchi, oralarda yarasaların yağmurda bile yiyecek aramaya çıktıklarını söylüyor; "Görülmüş şey değil," diyor. Yavero, hayvanların farklı alışkanlıklarının olduğu bir yer. "Hâlâ onları tanımaya çalışıyorum," dedi Tasurinchi. "İnsan başka bir yere gitmeyegörsün, hayat zorlaşır," dedim ben de. "Evet, öyle," diye karşılık verdi Tasurinchi. "Neyse ki, yürümesini biliyoruz. Neyse ki, onca zamandır yürüyoruz. Neyse ki, durmadan bir yerden bir yere gidiyoruz. Yerinden kımıldamayan cinsinden olsaydık, kimbilir neler gelirdi başımıza! Bir yerlerde, yok olur giderdik. Ağaç karartma günlerinde birçoğu yok olup gitti. Ne kadar şanslı olduğumuzu anlatacak söz bulamıyorum."

Tasurinchi, kendi kendinin taklidini yaparak, "Bir daha Tasurinchi'ye uğrarsan," dedi, "çocukları ölü doğan ya da boynuna bir sürü parlak gerdanlık takan kadının değil, 'Hapşu!' diyen adamın şeytan olduğunu hatırlat ona." Kadınlar kıkır kıkır güldüler. Sonra da, şimdi size anlatacağım öyküyü anlattı bana. Kimbilir kaç dolunay önce, ilk Beyaz Babalar Gran Pongo'nun bu yakasında görünmeye başladığında olmuş her şey. Daha önce ırmağın öbür yakasında, yukarılarda oturuyorlarmış. Koribeni ve Chirumbia'da evleri varmış. Ama bu taraflara, ırmak ağzına yakın yerlere gelmemişlermiş. Gran Pongo'yu ilk geçen, orada yürüyen adamların olduğumu bildiği için Timpanía Irmağı'na gitmiş. Konuşmayı öğrenmişmiş. Konuşmuş. Ne dediği anlaşılıyormuş. Bir sürü soru sormuş. Kalmış orada. Ağaçları yakıp yer açmasına, evini yapmasına, tarla açmasına yardımcı olmuşlar. Gidip geliyormuş. Yiyecek, oltalar ve çalıpalaları getiriyormuş. Yürüyen adamlar onunla iyi geçiniyorlarmış. Mutlu görünüyorlarmış. Güneş yerli yerinde, dinginmiş. Ama Beyaz Baba bir gün yolculuklarından birinden ruhu değişmiş olarak dönmüş; yüzünde bir değişiklik yokmuş, ama ruhu değişmiş. Bir *kamagarini*'ye dönüşmüş ve

kötülük gelmiş. Ama hiç kimse fark etmemiş, bu yüzden de hiç kimse yürümeye başlamamış. Bilgeliklerini yitirmişlermiş belki de. Bana anlatılan bu.

Beyaz Baba hasır örtüsünün üzerinde yatıyor, suratını buruşturup duruyordu. Hapşu! Hapşu! "Nedir bu çıkardığın gürültü?" diye sorduklarında, "Bir şeyim yok. Şimdi geçer," diye yanıt veriyordu. Herkesin ruhuna kötülük girmişti. Çocukların, kadınların, yaşlıların. Dediklerine bakılırsa, papağanların, küçük dağ domuzlarının, kekliklerin, ellerindeki bütün hayvanların ruhlarına da. Onlar da 'Hapşu! Hapşu!' deyip duruyorlardı. İlk başlarda bunun keyifli bir kendinden geçiş olduğunu sanarak gülüyorlardı. Göğüslerini dövüyor, birbirlerini iterek eğleniyorlardı. Sonra da yüzlerini buruşturup 'Hapşu!' diyorlardı. Burunlarından sümükler, ağızlarından salyalar akıyordu. Tükürüp gülüyorlardı. Ama artık bir türlü yürümeye başlayamıyorlardı. Geç kalmışlardı. Paramparça olmuş ruhları, başlarının üzerinden bedenlerini terk etmeye başlamıştı. Tek yapabildikleri, olup bitene boyun eğmekti.

Gövdelerinin içinde ateş yakmışlardı sanki. Alev alev yanıyorlardı. Irmakta yıkandılar, ama ırmağın suları yangını söndüreceğine, daha da körükledi. Sonra, sabaha kadar yağmur altında kalmışçasına müthiş bir ürperti duydular. Güneş oradaydı, sarı gözüyle bakıyordu, ama gene de kendinden geçmişçesine ya da içkiyle esrimişçesine başları dönüyor, korkuya kapılıyor, titreşiyorlardı; gördüklerini görmüyor, bildiklerini bilmiyorlardı. Öfkeleniyor, kötülüğün tırnak altına gömülen bir pire gibi ta içlerine yerleştiğini duyumsuyorlardı. Uyarıya aldırış etmemişlerdi, Beyaz Baba'nın ilk hapşusunda yürümeye başlamamışlardı. Bitler bile ölüyordu. Oraya yaklaşan karıncaların, böceklerin, örümceklerin de öldüğü söyleniyordu. Bir daha hiç kimse Timpanía Irmağı'nın orada yaşamaya cesaret edemedi. Artık üstü yeniden ormanla kaplandığından tam olarak yerini bilen de yok ya. En iyi-

si, yakınlarına gitmemek, çevresinden dolanmak, onlara hiç uğramamalı. Orayı, pis kokular saçan beyaz bir pustan ve insanın içine işleyen bir ıslık sesinden tanıyabilirsiniz. Gidenlerin ruhları böyle mi geri dönüyor yoksa? Kimbilir? Belki geri geliyorlar, belki de ölüler ırmağı Kamabiría'nın sularında yüzüp duruyorlardır.

Ben iyiyim, yürüyorum. Artık iyiyim. Bir süre önce kötülük içime girmişti ve ırmak kıyısına dallardan sığınağımı yapma zamanının geldiğini düşünüyordum. Tasurinchi'yi, Cashiriari Irmağı kıyısında oturan Kör Tasurinchi'yi ziyarete gidiyordum. Yürürken birden her şey bedenimden dışarı akmaya başladı. Bunu ancak pislik içindeki bacaklarımı görünce fark ettim. Hangi iblisin işi bu? Ne girdi bedenime acaba? Yürümeyi sürdürdüm, ama Cashiriari'ye varmama daha çok vardı. Biraz soluklanmak için çöktüğümde tepeden tırnağa titremeye başladım. Ne yapsam diye düşünüyor, umarsızca çevreme bakınıyordum ki, birden bir tatula ağacı gördüm ve erişebildiğim bütün yapraklarını kopardım. Yaprakları suda kaynattıktan sonra suyu bütün bedenime serptim. Sonra kaptaki suyu yeniden ısıttım. *Seripigari*'nin bana verdiği taşı kıpkızıl kesilinceye kadar kızdırdım ve suya attım. Kaptan yükselen buğuyu gövdemi bir uyuşukluk sarıncaya dek içime çektim. Kimbilir kaç ay boyu hasır döşeğimden kalkamadım, yürüyecek gücüm, yerimden doğrulacak mecalim yoktu. Gövdemde karıncalar geziniyor, onları üzerimden silkeleyemiyordum bile. Dudaklarımın kıyısına kadar gelen bir karıncayı yuttum. Aldığım tek besin oydu. Düşler arasında küçük papağanın bana, "Tasurinchi! Tasurinchi!" diye seslendiğini duyuyordum. Uyur uyanıktım ve hep üşüyordum, çok üşüyordum. Büyük bir hüzün duyuyordum belki de.

Sonra birtakım adamlar belirdi. Tepemde yüzlerini gördüm, eğilmiş bana bakıyorlardı. Biri beni ayağıyla iteledi, ama ona bir şey söyleyemedim. Yürüyen adamlar değildiler. Bereket, Mashcolar da değildiler. Sanırım As-

haninkalardı, çünkü söylediklerinin bir bölümünü anlayabiliyordum. Orada durmuş bana bakıyor, sorular soruyorlardı; bense, seslerini çok uzaklardan duymama karşın yanıt verecek gücü bulamıyordum. Anlayabildiğim kadarıyla, aralarında benim bir *kamagarini* olup olmadığımı tartışıyorlardı. Bu arada, ormanda küçük bir şeytanla karşılaşılınca ne yapılması gerektiğini konuşuyorlardı. Uzun uzun tartıştılar. İçlerinden biri, yolda benim gibi birine rastlamalarının onlara uğursuzluk getireceğini, yapılacak en akıllıca işin beni öldürmek olduğunu söyledi. Bir türlü karar veremiyorlardı. Uzun bir süre düşünüp taşındılar. Bereket, sonunda bana iyi davranmaya karar verdiler. Yanıma biraz manyok bıraktılar, içlerinden biri uzanıp alacak gücüm olmadığını görünce ağzıma bir parça manyok koydu. Zehir değildi; manyoktu. Geri kalanını bir muz yaprağına koyup işte şu avcuma yerleştirdiler. Belki hepsini düşümde görmüşümdür. Bilemiyorum. Ama daha sonra, biraz iyileşip gücümü toparladığımda manyoklar avcumda duruyordu. Ben de yedim, küçük papağan da. Artık yola devam edebilirdim. Sık sık mola vererek ağır ağır yürümeye başladım.

Kör Tasurinchi'nin Cashiriari Irmağı kıyısında yaşadığı yere vardığımda, ona başıma gelenleri anlatım. Bana tütsü yaktı ve bir tütün harmanı hazırladı. "Ruhun kendini bir sürü ruha bölmüş," diye açıkladı Tasurinchi. "Bedenine şeytan girmiş; ya bir *machikanari* yollamış onu ya da rastlantıyla yoluna çıkmışsın. Beden ruhun örtüsüdür. Solucanın kılıfı gibi bir sargıdır. Şeytan içine girdikten sonra, ruhun kendini savunmaya çalışmış. Şeytanı şaşırtmak için birken birçok olmuş, şeytan da çalabildiklerini çalmış. Bir, iki, birkaç. Birçoğunu çalmış olamaz, o zaman sen tümden giderdin. Tohé Suyu sürünmekle ve buğusunu burnuna çekmekle iyi etmişsin, ama daha kurnazca bir şey yapmalıydın. Kafanın üstüne *annatto* boyası sürüp kırmızıya boyamalıydın. O zaman iblis, ruhları yüklenip bedeninden dışarı çıkamazdı. Çıktı-

ğı yer orasıdır, kapısı oradadır. *Annatto* yolu kapatır. İçerde mahpus kalan şeytan gücünü yitirir ve ölür. Bedenler de evlere benzer. Evlere giren şeytanlar ruhları çalıp damın tepesinden kaçmazlar mı? Neden damın üstünü kalaslarla iyice örteriz? Şeytan, uyuyanların ruhlarını alıp oradan kaçamasın diye. Beden için de öyledir. Yitirdiğin ruhlar yüzünden kendini zayıf hissettin. O ruhlar sana geri döndükleri için şimdi buradasın. *Kamagarini*'lerinin dikkatsizliğinden yararlanıp Kientibakori'den kaçmış, geri dönüp seni aramış –sen onların evi değil misin?– ve seni aynı yerde son nefesini vermek üzereyken bulmuş olmalılar. Bedenine girdiler ve sen yeniden doğdun. Artık bütün ruhlar senin içinde yeniden bir aradalar. Şimdi gene tek bir ruh oldular."

İşte benim öğrendiklerim bunlar.

Tasurinchi, Kör Tasurinchi, Cashiriari kıyısında oturan Tasurinchi iyi. Çoğu zaman neredeyse hiçbir şey görememesine karşın, hâlâ tarlalarını sürebiliyor. Yürüyor. Şimdi esrime sırasında, kör olmadan önce gördüklerinden daha çok şey gördüğünü söylüyor. Başına gelen iyi bir şeydi belki de. Öyle düşünüyor. Bütün işlerini, körlüğünün kendisine ve ailesine mümkün olduğunca az sıkıntı vereceği biçimde düzenliyor. Ona son uğradığımda emekleme çağında olan küçük oğlu gitmiş. Bir engerek bacağından ısırmış. Farkına vardıklarında, Tasurinchi bir ilaç hazırlamış, çocuğu kurtarmak için elinden geleni yapmış, ama gene de çok geç kalmışlar. Rengi değişmiş, *huito* boyası kadar kararmış ve gitmişti.

Ama annesiyle babası onu bir kez daha görme mutluluğunu tattılar.

Şöyle oldu.

Seripigari'ye gittiler ve çocukları gittiği için çok mutsuz olduklarını söylediler. Dediler ki: "Başına ne geldi, şimdi hangi dünyada, öğren bakalım. Söyle ona, bir kerecik de olsa gelsin görsün bizi." *Seripigari* söyleneni yaptı. Esrime sırasında, bir *saankarite*'nin yol gösterdiği

ruhu, temiz ruhlar ırmağı Meshiareni'ye gitti. Orada çocuğu buldu. *Saankarite*'ler onu yıkamışlardı, büyümüştü, bir evi vardı, pek yakında bir karısı da olacaktı. Annesiyle babasının hâlâ ne kadar perişan olduklarını anlatan *seripigari*, çocuğu bu dünyaya son bir kez geri gelmeye, onları görmeye razı etti. Çocuk geleceğine söz verdi ve geldi de.

Tasurinchi, Kör Tasurinchi, Cashiriari kıyısındaki evde ansızın yeni giysiler giymiş bir delikanlının belirdiğini söyledi. Artık bir çocuk değil, bir delikanlıydı, ama gene de onu hepsi tanımıştı. Kör Tasurinchi, bedeninden saçılan hoş kokudan tanımıştı oğlunu. Delikanlı aralarına oturdu, biraz manyok birası, birkaç yudum da *masato* içti. Ruhunun başının tepesinden çıkıp bedeninden kaçışından başlayarak yolculuğunu anlattı onlara. Karanlıktı, ama ölü ruhlar ırmağına inen mağaranın ağzını çıkarabilmişti. Kendini Kamabiría'ya atmış ve yoğun suların üzerinde batmadan yüzmüştü. Ellerini ve ayaklarını oynatmaya gerek kalmadan. Bir örümcek ağı kadar gümüşsü akıntı onu ağır ağır sürüklüyordu. Çevresinde başka ruhlar da vardı; onlar da kıyılarında belki de Gran Pongo'dakilerden daha sarp yalıyarların yükseldiği o geniş ırmakta, Kamabiría'da yolculuk ediyorlardı. Gamaironi'ye acı çekmeye inenlerin kapıldıkları çağlarcaların ve burgaçların üzerinden sürüklenerek en sonunda suların bölündüğü yere ulaştı. Ruhları akıntının kendisi ayıklıyordu. Kör Tasurinchi'nin oğlu suların kendisini çağlayandan uzağa sürüklediğini fark edince rahatlamıştı; yolculuğa, Meshiareni Irmağı üzerinden yukarıdaki dünyaya, güneşin, Inkite'nin dünyasına çıkacak olanlarla birlikte Kamabiría'da devam edeceğini bildiğinden mutluydu. Ama Kamabiría'ya varması için daha çok yolu vardı. Bu dünyanın bittiği yerden, bütün ırmakların döküldüğü Ostiake'den geçmesi gerekiyordu. Canavarlarla dolu bataklık bir yöredir orası. Kashiri, Ay, şeytanlıklarını tasarlamak için bazen oraya gider.

Gökyüzü bulutlardan kurtuluncaya ve yıldızların parlaklığı suya vuruncaya dek beklediler. Tasurinchi'nin oğlu ve yol arkadaşları işte o zaman parlak yıldızlardan bir merdiven olan Meshiareni'yi tırmanarak Inkite'ye ulaştılar. *Saankarite*'ler onları bir şölenle karşıladılar. Tasurinchi'nin oğlu tatlı bir meyve yedi ve büyüdü; ona oturacağı evi gösterdiler. Evine geri döndüğünde karısı onu bekliyor olacaktı. Yukarıdaki dünyada mutlu görünüyordu. Engerek tarafından ısırıldığını anımsamıyordu.

"Bu dünyada özlediğin bir şey yok mu?" diye sordu akrabaları. Evet. Bir şey vardı özlediği. Anası kendisini emzirdiği zaman duyduğu mutluluk. Cashiriari'deki kör anlattı: Delikanlı, izin aldıktan sonra, anasına gitmiş, anasının giysisini aralamış, yeni doğmuş bir bebekken yaptığı gibi usul usul memelerini emmiş. Sütü gelmiş mi kadının? Kimbilir? Ama delikanlının yüreği mutlulukla dolmuş. Hoşnut ve doygun, veda etmiş onlara.

Tasurinchi'nin karısının iki kız kardeşi de gitmişti-ler. Cashiriari Irınağı'nın oralarda beliren Punarunalar kadını kapıp kaçırmışlar, aylarca bırakmamışlar, yemek pişirttirmişler ve kadınları olarak kullanmışlardı. Saçlarının kısa kesildiği, yemek yemediği, kimselerle konuşmadığı, kocasının dokunmadığı, temiz kalması gereken bir dönemiymiş üstelik. Tasurinchi, kadının başına gelenlerden dolayı onu ayıplamadığını söyledi. Ama yazgının başına açtığı işten dolayı kendini yiyip bitirmiş kadın. "Artık kimse benimle konuşmamalı," demiş. "Yaşamayı bile hak ettiğimi sanmıyorum." Tam gece inerken ağır ağır ırmak kıyısına yürümüş, dallardan bir döşek yapmış kendine ve bir *chambira* dikeni batırmış gövdesine. Kör Tasurinchi, "O kadar üzgündü ki, böyle bir şey yapacağından korkuyordum," dedi. Akbabalar yemesin diye iki *kuşma*'ya sarmışlar ve bir kayığa koyup ırmağa salmak ya da gömmek yerine bir ağacın tepesinden aşağı sallandırmışlar. Akıllılık etmişler doğrusu, çünkü sabah

akşam güneş ışınları yalamış kadının kemiklerini. Tasurinchi bu işi nerede yaptıklarını gösterince çok şaşırdım. "Amma yüksekmiş! Oraya nasıl çıktın?" "Gözlerim görmüyor olabilir, ama ağaca tırmanmak için göz gerekmez, kollar ve bacaklar yeter. Kollarım ve bacaklarım hâlâ güçlü."

Cashiriari kıyısında oturan Kör Tasurinchi'nin karısının öteki kız kardeşi manyok tarlasından dönerken bir koyaktan aşağı düşmüş. Tasurinchi'nin çiftliğin çevresine kurduğu kapanlar varmış, hep *aguti*'lerin yakaladığı kapanlar; işte o kapanlara bir bakmaya göndermişmiş kadıncağızı. Öğlen olmuş, kadın hâlâ dönmemiş. Kadını aramaya çıkmışlar ve bir koyağın dibinde bulmuşlar. Aşağı yuvarlanmış; belki ayağı kaymış, belki de ayağının altındaki toprak göçmüş. Ama bu olay tuhafıma gitti. Derin bir koyak değildir orası. Atlasanız ya da aşağıya kadar yuvarlansanız ölmezsiniz. Belki kadın daha önce ölmüştü de boş, ruhsuz bedeni koyağın dibine kadar yuvarlanmıştı. Cashiriarili Kör Tasurinchi diyor ki: "Bu kızın hep bilinmedik bir biçimde gideceğini düşünürdük." Hayatı boyunca kimselerin duymadığı şarkılar mırıldanmıştı. Tuhaf biçimde kendinden geçer, bilinmedik yerlerden söz eder, hayvanlar ortalıkta kimseler yokken sırlarını ona açarlardı. Tasurinchi'ye bakılırsa, bütün bunlar o kişinin yakında gideceğine işaretti. "Artık o ikisi gittiğine göre, paylaşacak daha çok yiyeceğimiz var. Şanslı sayılırız," diye şaka yapıyordu.

En küçük oğullarına avlanmayı öğretmiş. Bir gün başına bir şey gelir de yalnız başlarına kalırlar diye, sabahtan akşama kadar ava alıştırıyor çocukları. Öğrendiklerini bana göstermelerini söyledi onlara. Doğrusu hakkı var, yeni yeni yürümeye başlayanlar bile ok atıp bıçak kullanabiliyorlar. Çok iyi tuzak kuruyor, balık tutuyorlar. "Görüyorsun ya, yiyeceksiz kalmazlar," dedi Tasurinchi. Coşkusu çok hoşuma gidiyor. Yürekliliğini hiç yitirmeyen bir adam. Onunla günlerce kaldım, oltalarını hazır-

ladık, tuzaklarını kurduk, tarlasını yabanotlarından temizledik. İki büklüm çalışıyor, yabanotlarını gözleri görüyormuş gibi çekip koparıyordu. *Sungaro* balıklarının olduğu bir göle de gittik birlikte, ama hiç tutamadık. Beni dinlemekten hiç yorulmuyordu. Aynı öyküleri bir daha anlattırıyordu. "Böylece," diyordu, "sen gittikten sonra şimdi anlattıklarını ben yeniden kendi kendime anlatabilirim."

"Bizim gibi konuşan insanları olmayanların hayatı ne kadar yavandır kimbilir," diye eğleniyordu. "Sen böyle anlatıyorsun ya, önceden olup bitenler yeniden oluyor, birçok kez yineleniyor sanki." Kızlarından biri ben konuşurken uyuyakalmıştı. Bir sarsışta uyandırdı kızı: "Dinle, çocuk! Bu öyküleri kaçırma. Kientibakori'nin uğursuzluğunu öğren. Onun *kamagarini*'lerinin bize yaptıkları ve yapabilecekleri kötülükleri öğren."

Artık Kientibakori'yle ilgili daha önce gelenlerin bilmediği birçok şey biliyoruz. İribaş *inkiro*'ya benzeyen bir sürü bağırsağı olduğunu biliyoruz. Biz Machiguengalardan nefret ettiğini biliyoruz. Birçok kez bizi yok etmeye çalıştı. Mashcolardan iblise kadar bütün kötülükleri ağzından püskürttüğünü biliyoruz. Sivri kayaları, kara bulutları, yağmuru, çamuru, gökkuşağını da ağzından püskürttüğünü biliyoruz. Ve bitleri, pireleri, *çigo*'ları, zehirli yılanları ve engerekleri, fareleri ve karakurbağaları. Sinekleri, tatarcıkları, sivrisinekleri, yarasaları, vampirleri, karıncaları ve hindi akbabalarını. Adamın derisini yakan ve yenilemeyen bitkileri; kapkacak yapmaya yatkın, ama manyok yetiştirmeye elverişsiz kızıl toprakları. Shivankoreni Irmağı kıyısında, *seripigari*'nin ağzından bunları öğrendim. *Seripigari*, Kientibakori'nin ağzından püskürttüğü her şeyi en iyi bilen kişi belki de.

Bizi yok etmeye en çok yaklaştığı zaman, o zamandı. Artık bolluk günleri geride kalmıştı, ağaçların kanatıldığı günler de değildi. Bolluk günlerinin sonrası, ağaçların kanatıldığı günlerin öncesiydi galiba. İnsan kılığına gir-

miş bir *kamagarini* belirdi ve yürüyen adamlara, "Asıl yardıma ihtiyacı olan Güneş değil," dedi. "Aslında Güneş'in babası olan Kashiri'nin, Ay'ın yardıma ihtiyacı var." Nedenlerini anlatınca yürüyen adamlar düşüncelere daldılar. Güneş o denli güçlüydü ki, gözünü kırpmadan baktığın zaman gözlerin yaşarıyordu. Öyleyse, ne yardıma ihtiyacı olacaktı ki? Batışı ve sonra yeniden doğuşuyla ilgili olarak anlatılan öykü bir aldatmacaydı. Öte yandan, Kashiri, baygın, yumuşak ışığıyla hem de zor koşullarda hep karanlığa karşı savaşıyordu. Eğer geceleri Ay çıkmasaydı, gökyüzünden bakmasaydı, her yer kopkoyu bir karanlığa gömülürdü. İnsanlar uçurumlardan aşağı düşerler, engereklere basarlar, kayıklarını bulamazlar, manyok ekemezler, ava çıkamazlardı. Tek bir yere tutsak olurlar, Mashcolar onları kuşatır, oklarla vurur, kafalarını keser, ruhlarını çalarlardı. Eğer Güneş tümden düşerse, gece gelirdi belki de. Ama Ay olduğu sürece tümden gece olmaz, yarı karanlık olurdu, hayat sürerdi belki de. İşte bu yüzden insanların Kashiri'ye yardım etmeleri gerekmiyor muydu? Bu onların yararına değil miydi? Yardım ederlerse, Ay'ın ışığı daha parlak olacak, gece o kadar karanlık olmayacak, gecenin Ay aydınlığında yürümek kolaylaşacaktı.

Bütün bunları söyleyen insan kılığındaydı, ama gerçekte bir *kamagarini'ydi*. Kientibakori'nin bu dünyaya kötülük tohumları eksinler diye ağzından püskürttüklerinden biriydi. Öncekiler onu tanıyamamışlardı. Küçük şeytanların köylere her zaman geldikleri gibi, korkunç bir fırtınanın ortasında gelmesine karşın. Öncekiler bunu anlayamamışlardı belki de. Eğer birisi kükreyen bir gökgürültüsü tanrısı ve bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmur gibi gelirse, o bir insan değil, bir *kamagarini*'dir. Artık biliyoruz. Onlar bunu daha öğrenmemişlerdi. Bütün söylenenlere inandılar. Ve alışkanlıklarını değiştirerek, o güne değin gündüz yaptıklarını gece, gece yaptıklarını gündüz yapmaya başladılar. Böylece Kashi-

ri'nin, Ay'ın daha parlak olacağını sanıyorlardı.

Güneş'in gözü gökyüzünde belirir belirmez, birbirlerine, "Dinlenme zamanı, ateş yakma zamanı, oturup konuşan adamı dinleme zamanı," diyerek damlarının altına sığındılar. Gerçekten de öyle yaptılar: Güneş ışıldarken dinlendiler ya da karanlık inmeye başlayıncaya kadar çevresine oturup masalcıyı dinlediler. Sonra uyuşuktan sıyrılarak, "Yaşama zamanı geldi," dediler. Yolculuğa gece çıkıyor, avlarını gece avlıyor, evlerini gece yapıyor, ormanda gece yer açıyor, manyok tarlalarındaki ayrıkotlarını ve çalıları gece temizliyorlardı. Bu yeni yaşama biçimine alışmışlardı. O kadar alışmışlardı ki, artık gün ışığında dışarıda dolaşamıyorlardı. Güneş'in sıcağı derilerini yakıyor, Güneş'in yalımı gözlerini kör ediyordu. Gözlerini ovuşturarak, "Göremiyoruz," diyorlardı. "Bu ışık ne kadar korkunç. Ondan nefret ediyoruz." Öte yandan, gözleri karanlığa alışmıştı; sizler ve ben nasıl gündüzleyin görebiliyorsak, onlar da gece görebiliyorlardı. "Çok doğru," diyorlardı. "Kashiri, Ay, ona yardım ettiğimiz için bize minnettar." Artık kendilerine yeryüzü insanları, yürüyen insanlar ya da konuşan insanlar demiyorlardı. Karanlığın insanları diyorlardı.

Belki de her şey çok iyi gidiyordu. Mutlu görünüyorlardı, belki de. Hayat hiçbir şey olmadan sürüyordu. Dinginlik içindeydiler. Gidenler geri geliyorlardı, öyle ya da böyle yiyecek her zaman yeterliydi. "Böyle yapmakla akıllılık ettik," diyorlardı. Ama anlaşılan yanılıyorlardı. Bilgeliği yitirmişlerdi. Hepsi birer *kamagarini'yi* dönüşüyordu, ama farkında değildiler. Ta ki, başlarına bir şeyler gelinceye kadar. Tasurinchi pırıl pırıl bir sabah uyandığında bir de ne görsün, gövdesi tepeden tırnağa balık pullarıyla kaplı, ayaklarının yerindeyse bir kuyruk. Kocaman bir *carachama*'ya benzemiyor mu? Evet, hani şu hem suda, hem karada yaşayan, hem yüzen, hem yürüyen balığa. Acılar içinde sürünerek gölcüğe attı kendini, dokunaklı bir sesle suyu özlediği için karada yaşamaya

katlanamadığını mırıldanıyordu. Birkaç ay sonra, gözlerini açtığında, Tasurinchi'nin kollarının yerinde kanatlar vardı. Şöyle bir sıçradı; bir de baktılar, sinekkuşu gibi kanat çırparak havalanmış, ağaçların üzerinde kaybolmuş. Tasurinchi'nin burnu hortum gibi uzadı, azı dişleri uzayıp sipsivri oldu; oğulları onu tanıyamadılar ve heyecanla bağırdılar: "Bir *sajino*! Hemen yiyelim!" Tasurinchi onlara kim olduğunu anlatmaya çalıştıysa da yalnızca bir homurtu ve hırıltı çıktı ağzından. Nasıl kullanacağını pek bilemediği dört kısa bacağıyla beceriksizce koşturarak canını kurtarmaya çalıştı. Ardından, oklar ve taşlar atarak aç bir sürü geliyordu. "Yakalayın! Düşün peşine, kaçırmayın!" diye bağırıyorlardı.

Yeryüzünde insanlar eksiliyordu. Bazıları kuşlara, bazıları balıklara dönüşmüşlerdi; bazıları da kaplumbağa ya da örümceklere dönüşmüş, küçük *kamagarini* şeytanlarının hayatını yaşamaya gitmişlerdi. Varlığını koruyabilenler şaşkınlık içinde, "Neler oluyor bize? Nedir bu başımıza gelenler?" diye soruyorlardı kendi kendilerine. Korkudan umarsızdılar, gözleri görmez olmuştu, ama farkında değildiler. Bilgelik bir kez daha yitirilmişti. "Yok olup gideceğiz," diye yakınıyorlardı. Perişandılar belki de. Sonra, karışıklık ve şaşkınlık sürerken, Mashcolar bindi tepelerine ve büyük bir kıyım oldu. Çoğunun kafasını kestiler, kadınlarını kaçırdılar. Yıkımların sonu gelmeyecek gibiydi. Sonra birden, umarsızlık içinde birinin aklına geldi: "Gidip Tasurinchi'yi görelim."

Tasurinchi, o sıralar artık yaşlanmış bir *seripigari*'ydi; Timpanía Irmağı'nın orada, bir çağlayanın ardında yaşıyordu. Onları dinledi, ama hiçbir şey demedi. Onlarla birlikte onların yaşadıkları yere gitti. Gözlerinden uykular akarak, yeryüzünde hüküm süren umutsuzluğu ve düzensizliği düşündü derinden derine. Aylarca suskunluk içinde oruç tutarak derin ve yoğun düşüncelere daldı. Esriyip kendinden geçmek için iksirler hazırladı. Havanda yaş tütün yapraklarını dövdü, yaprakları kevgir-

den geçirip üstlerine su döktü, sonra kabı iksir koyulaşıp fokurdayıncaya kadar kaynattı. *Ayahuasca* köklerini dövüp ezerek koyu bir özsuyu çıkarttı; özsuyunu kaynatıp soğumaya bıraktı. Ateşi söndürdüler ve içerisinin tümden karanlık olmasını sağlamak için kulübeyi çepeçevre muz yapraklarıyla kapladılar. *Seripigari*, her birinin üstüne tek tek duman üfürdü; şarkı söylüyor, onlar da şarkı söyleyerek karşılık veriyorlardı. Sonra, şarkısını sürdürerek, iksirlerini içti. Herkes, soluğunu tutmuş, bekliyordu. Elindeki yaprakları sallayarak şarkısını sürdürüyordu. Ne dediğini anlamıyorlardı. En sonunda, *seripigari* bir ruha dönüştüğünde, gölgesinin kulübenin orta direğine tırmandığını ve şeytanın ruhları kaçırırken çıktığı yerden, kulübenin damından çıkıp gözden yittiğini gördüler. Çok geçmeden geri geldi. Gövdesi eskisi gibiydi, ama kendisi değildi artık; bir *saankarite*'ydi. Hepsini öfkeyle payladı. Bir zamanlar nasıl insanlar olduklarını, neler yaptıklarını, yürümeye başladıklarından beri gösterdikleri özverileri anımsattı onlara. Nasıl olur da, çok eskiden beri tanıdıkları düşmanlarının oyununa gelirlerdi? Kashiri, Ay uğruna Güneş'e nasıl ihanet ederlerdi? Yaşama biçimlerini değiştirerek dünyamn düzenini altüst etmişler, gidenlerin ruhlarının kafasını karıştırmışlardı. İçinde yaşadıkları karanlıkta, ruhları onları tanıyamıyorlardı, kimin kim olduğunu çıkaramıyorlardı. Şanssızlıklar bu yüzden olmuştu belki de. Gidip de geri gelenlerin ruhları, değişiklikten kafaları karışıp yeniden gitmişlerdi. Öksüz kalmış çocuklar gibi, ormanda dolanıp duruyorlar, iniltileri rüzgârın sesine karışıyordu. *Kamagarini*, terk edilmiş, ruhların desteğini yitirmiş bedenlere girdi, onları yozlaştırdı; bu yüzden tüyleri, pulları çıktı, elleri pençeye dönüştü, burunları hortum oldu, azı dişleri uzayıp sivrildi. Ama hâlâ çok geç değildi. Yozlaşmayı ve kirlenmeyi getiren, aralarında insan kılığında yaşayan bir şeytandı. Şeytanı bulup yakalamak üzere yola koyuldular, bulsalar kesin öldüreceklerdi. Ama *kama-*

garini ormanın derinliklerine kaçmıştı. En sonunda anladılar. Büyük bir utanca kapılarak, eskisi gibi yaşamaya, her şeyi eskisi gibi yapmaya başladılar yeniden; o zaman dünya ve yaşam gerçekte nasıl idiyse ve nasıl olması gerekiyorsa öyle oldu. Üzgün, pişman, yürümeye başladılar. Her birinin yapması gerekeni yapması gerekmiyor muydu? Güneş'in yükselmesine yardım ederek yürümek onların görevi değil miydi? Yükümlülüklerini yerine getiriyorlardı, belki de. Peki, biz yerine getiriyor muyuz yükümlülüklerimizi? Yürüyor muyuz? Yaşıyor muyuz?

Kientibakori'nin ağzından püskürttüğü bir sürü *kamagarini* arasında en kötü şeytancık, *kasibarenini* galiba. Bir çocuk kadar küçük olan bu şeytan yavrusu toprak rengi *kuşma*'sıyla bir yerde bitiyorsa, orada hasta biri var demektir. Onun ruhunu ele geçirecek, böylece ona kötü işler yaptıracaktır. Bu yüzden, hastalar bir an bile yalnız bırakılmamalıdır. Gözünüzü hastadan ayırmayagörün, *kasibarenini* yapacağını yapıverir. Tasurinchi'ye bakarsanız, onun başına gelenler de *kasibarenini*'nin işi. Şimdi Camisea Irmağı kıyısında yaşayan Tasurinchi'den söz ediyorum. Shivankoreni'nin oralarda olup bitenler de *kasibarenini*'nin başının altından çıkmış, herkes öfkeyle anımsıyormuş hâlâ. Kulübesinin bulunduğu Camisea kıyısındaki küçük kumsala onu görmeye gittim. Beni görünce ürküye kapıldı. Hemen çiftesine sarıldı. "Beni öldürmeye mi geldin?" dedi. "Sakın ha! Elimdekini görüyorsun umarım!" Kızgın değil, üzgündü yalnızca. "Yalnızca seni görmeye geldim," diye yatıştırdım onu. "Dinlemeye niyetin varsa, seninle biraz konuşmak istiyorum. Ama gitmemi istiyorsan hemen giderim." Yere iki hasır sererek, "Neden konuşmak istemeyecekmişim seninle?" diye karşılık verdi. "Gel otur. Bütün yemeğimi ye, ne kadar manyokum varsa al. Varım yoğum senin olsun." Shivankoreni'ye geri dönmesine izin vermemelerinden yakındı acı acı. Oraya yaklaşacak olsa, eski akra-

baları, "Şeytan, lânetli şeytan!" diye bağırarak taşlar ve oklarla kovalıyorlardı onu.

Daha da kötüsü, kötü bir büyücüden, bir *machikanari*'den ona büyü yapmasını istemişlerdi. Tasurinchi, büyücüyü, bir tutam saçını ya da bir eşyasını çalmak için evine girmeye çalışırken yakalamıştı; böylece onun hastalanmasını ve acılar içinde ölmesini sağlayacaktı. Tasurinchi, büyücüyü öldürebilecekken, havaya ateş açıp kaçırtmakla yetinmişti. Ona bakılırsa, bu onun ruhunun yeniden arındığını kanıtlıyordu. "Benden bu kadar nefret etmeye hakları yok," diyordu. Irmağın yukarılarında oturan Tasurinchi'ye gittiğini, ona yiyecek ve armağanlar götürdüğünü söyledi bana. Ona ormanda yeni bir tarla açmayı önermiş, kızlarından birini kendisine eş vermesini istemiş. Tasurinchi ise sövgüler yağdırmış: "Hadi oradan, bitli köpek! Bok herif! Hain herif! Ne cesaretle geliyorsun buralara? Şimdi gebertirim seni." Ve çalıpalasını kaptığı gibi üstüne yürümüştü.

Gözlerinden yaşlar boşanarak yazgısına yazıklanıyordu. Kendisinin insan kılığına girmiş bir *kasibarenini* şeytanı olmadığını söylüyordu. Belki, daha önce, bir süre olmuştu. Ama artık, kendisini yanlarına yaklaştırmayan Shivankorenili Machiguengalardan bir farkı kalmamıştı. Bahtsızlığı içine şeytan girmesiyle başlamıştı. O kadar zayıf, o kadar güçsüzdü ki, hasır döşeğinden kalkamamıştı bile. Ağzını açamamıştı. Konuşmaya çalışmış, ama ağzından ses çıkmamıştı. Balığa dönüşüyorum galiba, diye düşünmüştü. Ama çevresinde, Shivankoreni'deki öteki kulübelerde olup bitenleri görebiliyor, duyabiliyordu. Herkesin bileklerindeki, kollarındaki bilezikleri, takıları çıkardığını görünce derin bir korkuya kapılmıştı. "Birazdan ölecek, ama ruhu damarlarını çekip çıkaracak ve takılarımızı taktığımız yerlerden bizi bağlayacak," dediklerini duyabiliyordu. Onlara hiçbir zaman öyle bir şey yapmayacağını, dahası yakında ölmeyeceğini anlatmaya çabalıyor, ama sesi çıkmıyordu. İşte tam o sırada, bardak-

tan boşanırcasına yağan yağmurda onu görmüştü. Köyün içinde zararsızca dolanıp duruyor ya da öyle görünüyordu. Toprak rengi *kuşma* giymiş bir çocuk *tatula* tohumlarıyla oynuyor, elleriyle bir sinekkuşunun kanatlarına öykünüyordu. Çocuğun küçük bir şeytan olabileceği Tasurinchi'nin aklının ucundan bile geçmediği için, ailesinin göle balık tutmaya gitmesi onu hiç kaygılandırmadı. Tasurinchi'nin yalnız kaldığını gören *kasibarenini* o saat bir karıncaya dönüştü ve burnuna tütün özsuyu çektiği küçük delikten bedenine girdi. Tasurinchi birden gövdesinin tepeden tırnağa şifa bulduğunu duyumsadı, gücü kuvveti o saat yerine geldi sanki. Ama bir yandan da, tam olarak anlayamadığı karşı konulmaz bir istek duydu, sağa sola koşup uluyarak, bir maymun gibi göğsünü yumruklayarak Shivankoreni'deki kulübeleri bir bir yakıp yıkmaya başladı. Samanları ateşe veren, kendinden geçmişçesine kükreyip sıçrayarak yanan mumlarla oradan oraya koşturanın kendisi değil, o küçük şeytan olduğunu söylüyor. Tasurinchi, önünde arkasında, sağında solunda her şey alev alev yanarken papağanların nasıl ciyak ciyak bağırdıklarını, dumanlar arasında nasıl soluğunun kesildiğini anımsıyor. Öbürleri yetişmeseymiş, Shivankoreni'nin yerinde yeller esecekmiş şimdi. Herkesin koşarak geldiğini görür görmez yaptıklarına pişman olduğunu söylüyor Tasurinchi. Kendi kendine, 'Bana neler oluyor?' diye söylenerek korku içinde kaçmak zorunda kalmış. "Şeytan, şeytan!" diye bağırarak peşine düşmüşler, öldürmeye kalkışmışlar.

Ama Tasurinchi'ye bakılırsa, bütün bunlar geçmişte kalmış. Ona Shivankoreni'yi yaktıran küçük şeytanı Koribenili bir *seripigari* emip dışarı çıkarmış bedeninden: Koltukaltından emip dışarı çekmiş, sonra da kusmuş. Tasurinchi gözleriyle görmüş: Küçük beyaz bir kemik biçimindeymiş. O gün bu gündür yeniden benim gibi, sizin gibi biri olmuş. "Sence, neden Shivankoreni'de yaşamama izin vermiyorlar?" diye sordu bana. "Çünkü sa-

na güvenmiyorlar," dedim. "Kendinden geçtiğin, gidip evlerini yaktığın günü anımsıyor hepsi. Dahası Gran Pongo'nun karşı yakasında, Viracochaların arasında yaşadığını biliyorlar." Çünkü Tasurinchi *kuşma* değil, pantolon ve gömlek giyiyor. "Orada, onların arasında öksüz bir çocuk gibi hissettim kendimi," dedi bana. "Shivankoreni'ye geri dönmeyi düşledim hep. Oysa şimdi burada, akrabalarımın arasında da öksüz bir çocuk gibi hissediyorum kendimi. Hep böyle aileden yoksun, yalnız başıma mı yaşayacağım? Tek istediğim, bana manyok pişirecek, çocuk yetiştirecek bir kadın."

Onunla üç ay kaldım. Az konuşan, içe kapanık bir adam; zaman zaman kendi kendine konuşuyor. Bedeninde bir *kasibarenini* şeytanıyla yaşamış biri bir daha hiçbir zaman eskisi gibi olamıyordur belki de. "Beni görmeye gelmen bir değişikliğin başlangıcı belki de," dedi bana. "Sence yürüyen adamlar yakında onlarla birlikte yürümeme izin verirler mi?" "Kimbilir?" diye yanıtladım. Tam ayrılıyorduk ki, "İnsanın kendisini artık bir insan gibi hissetmemesinden daha berbat bir şey olamaz," dedi. Camisea Irmağı boyunca yürürken ta uzakta onu gördüm. Küçük bir tepeye tırmanmış, beni izliyordu. Gerçi artık göremiyordum, ama sert, umutsuz bakışları gözümün önündeydi.

Öğrendiklerim bunlar işte.

IV

Amazon cangılına ilk kez 1958'in ortalarına doğru arkadaşım Rosita Corpancho sayesinde gittim. Rosita'nın San Marcos Üniversitesi'ndeki görevi belirsiz, gücü sınırsızdı. Profesör değildi, ama hep profesörler arasında dolaşır, onlara her istediğini yaptırırdı; sımsıkı kapalı duran devlet kapıları Rosita'nın cerbezesi karşısında ardına kadar açılır, bürokrasi duvarları yerle bir olurdu.

Bir gün ona edebiyat fakültesi kampusunda rastladığımda bana, "Dilbilim Enstitüsü Meksikalı bir antropolog için Alto Marañón'a bir gezi düzenliyor," dedi. "Bir kişilik yer var. Gitmek ister misin?"

Ne zamandır peşinde koştuğum Avrupa bursunu en sonunda almıştım, ertesi ay İspanya'ya gidiyorum. Ama Rosita'nın önerisini hiç duraksamadan kabul ettim.

Rosita Loretoludur; dikkatle kulak verirseniz, konuşmasında hâlâ Doğu Peru'nun o tekdüze, ama hoş şivesinin izlerini yakalayabilirsiniz. Rosita, Dilbilim Yaz Enstitüsü'nü savunan ve destekleyenlerdendi; eminim hâlâ öyledir. Dilbilim Yaz Enstitüsü, Peru'da etkinliklerini kırk yıldır sürdüren ve bu süre boyunca hep acımasız saldırılara uğramış bir kurumdu. Ben bu satırları yazarken, sanırım enstitü de ülkeden ayrılmaya hazırlanıyor. Ülkeden kovulduğu için değil (aslında General Velasco'nun diktatörlüğü sırasında kovulmanın eşiğine gelmişti doğrusu), kendi isteğiyle ayrılıyor Peru'dan. Çünkü

kurumun yöneticileri, enstitünün, Pucallpa'ya yaklaşık on kilometre uzaklıktaki Ucayali Irmağı kıyılarındaki çalışmalarının üssü sayılabilecek Yarinacocha'ya kadar uzanmasını, oradan Amazon havzasının en uzak köşelerine, en ıssız yörelerine yayılmasını gerektiren görevin tamamlandığına inanıyorlar.

Enstitünün amacı tam olarak nedir? Düşmanlarına bakılırsa, Dilbilim Yaz Enstitüsü Amerikan emperyalizminin bir uzantısı; bilimsel araştırma kisvesi altında çeşitli bilgiler topluyor ve Amazon Yerlilerinin kültürlerine yeni sömürgeci bir sızmanın ilk adımlarını atmış bulunuyor. Bu suçlamalar öncelikle ve en çok Sol'dan kaynaklanıyor. Ama Katolik Kilisesi'nin bazı kesimleri de –özellikle cangıl misyonerleri– enstitüye düşman; bunlar, Dilbilim Yaz Enstitüsü üyelerini kendilerini dilbilimci diye yutturan, ama aslında Protestan Evanjeliklerin[1] neferlerinden başka bir şey olmayan birer düzenbaz olmakla suçluyorlar. Antropologlar arasında, enstitüyü, yerli kültürlerini saptırmakla, onları Batılılaştırıp tecimselleştirmekle eleştirenler var. Bazı tutucular da enstitünün Peru'daki varlığını milliyetçilik ve İspanyol dili ve kültürünü savunmak adına onaylamıyorlar. Bunlar arasında benim o zamanki profesörüm ve eğitim danışmanım, tarihçi Porras Barrenechea da vardı. Benim bilimsel geziye katılacağımı duyunca ciddi ciddi uyardı beni: "Dikkatli ol. O *gringo*'lar seni satın almaya çalışacaklardır." Cangıl Yerlilerinin enstitü sayesinde İspanyolca'dan önce İngilizce öğrenebileceklerini düşünmek bile korkutuyordu onu.

Enstitünün Rosita Corpancho gibi dostlarıysa kurumu elde edilecek yararlar açısından savunuyorlardı. Dil-

[1] İnsanın ancak iman yoluyla aklanabileceğini vurgulayan Martin Luther ve yandaşları, o dönemde 'Evanjelik' adını benimsediler ve bu adla anıldılar. Reform dönemi boyunca 'Evanjelik' terimi, Luther'i izleyenleri, Jean Calvin önderliğinde 'Reform kiliseleri' adıyla gelişen akımdan ayırma işlevini gördü. Kara Avrupası, İngiltere ve Amerika'da 18. yüzyılda yaşanan dinsel uyanış da genellikle 'evanjelik canlanma' biçiminde adlandırıldı. (Çev.)

bilimcilerin çalışmaları –Amazon havzasındaki dillerin ve lehçelerin incelenmesi, çeşitli kabilelerin söz dağarlarının ve dilbilgisinin derlenip ortaya çıkarılması– ülkenin yararınaydı; kaldı ki, bu çalışmalar en azından kâğıt üzerinde eğitim bakanlığınca denetleniyordu. Bakanlığın, enstitünün bütün projelerini onaylaması ve toplanan belge ve bilgilerin tümünün birer kopyasını edinmesi gerekiyordu. Bakanlık ya da Peru üniversiteleri bu tür araştırmalara kendileri girişmedikleri sürece, başkalarının böyle çalışmalara girmeleri Peru'nun yararınaydı. Üstelik, enstitünün Amazon havzasında kurduğu altyapı, deniz uçakları filosuyla, Yarinacocha'daki karargâhla kabileler arasında yaşayan dilbilimciler ağı arasındaki telsiz iletişim sistemiyle, ülkenin yararınaydı. Çünkü bütün bu olanaklardan cangılın en uzak köşelerindeki öğretmenler, devlet görevlileri ve askerî birlikler de yararlanıyordu, hem de yalnızca olağandışı durumlarda değil.

Enstitüye karşı düşmanlık hâlâ sona ermiş değil, anlaşılan sona ereceği de yok.

Katıldığım için kendimi çok şanslı saydığım o birkaç haftalık gezi beni kimbilir ne kadar derinden etkilemiş ki, aradan yirmi yedi yıl geçmesine karşın neredeyse tüm ayrıntılarıyla anımsadığım geziyi şimdi Floransa'da hâlâ yazıyorum. İlk önce Yarinacocha'ya gittik ve dilbilimcilerle konuştuk, sonra oradan çok uzaklara, Alto Marañón bölgesine ulaştık ve Jíbaro ailesinden iki kabilenin, Aguarunalarla Huambisaların yerleşim yerlerine ve köylerine uğradık. Daha sonra da yukarılara, Morona Gölü'ne Shapraları görmeye gittik.

Küçük bir deniz uçağıyla yolculuk ediyorduk. Bazı yerlerdeyse yerli kayıklarına biniyorduk; dar ırmak kanallarının üzeri öylesine sık sarmaşık ağlarıyla kaplıydı ki, gün ortasında gece karanlığına dönüyordu ortalık. Doğanın gücü ve yalnızlığı –yüksek ağaçlar, ayna gibi parlayan gölcükler, hep akaduran ırmaklar– yeni yaratılmış bir dünya, insan eli değmemiş bir bitki ve hayvan

cenneti izlenimi uyandırıyordu. Oysa kabilelere ulaştığımızda bizi tarihöncesi bekliyordu; ruhlara tapan çok eski atalarımızın, avcıların, yiyecek toplayıcıların, göçebelerin, şamanların ilkel, doğal ve usdışı hayatı. Bu da Peru'ydu ve bunu ancak o zaman tam anlamıyla kavradım: Hâlâ evcilleşmemiş bir dünya, Taş Devri, büyüsel – dinsel kültürler, çokeşlilik, kafa avcılığı, Moronacocha'daki bir Shapra köyünde, kabile başkanı Tariri bir dilmaç aracılığıyla bize kafanın içinin çeşitli otlarla doldurulduğu karmaşık bir işlemden söz etmişti – başka bir deyişle, insanlık tarihinin alacakaranlığı.

Yolculuk boyunca hep Saúl Zuratas'ı düşündüğümden hiç kuşkum yok. Saúl'un hocası Dr. Matos Mar da keşif kurulundaydı; onunla sık sık Saúl'u konuşuyorduk. O yolculukta yakın dost olduğumuz Matos Mar, keşif seferine Saúl'u da çağırdığını, ama Zuratas'ın enstitünün çalışmalarına şiddetle karşı olduğu için gelmediğini söyledi.

Bu bölgenin ve bu insanların Mascarita'yı nasıl büyülediğini, onun hayatının akışını değiştiren etkilenişlerin ne kadar güçlü olduğunu bu keşif seferi sırasında daha iyi anladım. Ama bunun yanı sıra, keşif seferi, Saúl'la Amazon kültürleri konusunda gerçek bilgilerden çok içgüdülerime dayanarak ayrıldığım noktalarda kendimi haklı görmemi sağlayacak birinci elden bir tanıklık sundu bana. Neden bu kabilelerin ve yaşama biçimlerinin olduğu gibi kalmasını o kadar çok istiyordu, bu yanılsamaya bu kadar sımsıkı sarılıyordu? Bir kere, olduğu gibi kalmaları mümkün değildi. Kimi daha yavaş, kimi daha hızlı, ama hepsi Batılılardan ve melezlerden fena halde etkileniyordu. Dahası, korumacılık düşü istenilen bir şey miydi? Yaşayış biçimlerini hiç değiştirmeden, Saúl gibi sofu antropologların istediği gibi sürdürmeleri kabilelerin yararına mıydı? Yoksa, ilkellikleri yüzünden daha da kötü sömürülüyor ve eziliyorlar mıydı?

Bir akşam, Urakusa dedikleri bir Aguaruna köyüne

vardık. Deniz uçağının küçük pencerelerinden bir kabilenin yakınına her inişimizde karşılaşmaya alıştığımız manzarayı görüyorduk: Kabilenin tümü, yarı çıplak ve boyalar sürünmüş kadınlar ve erkekler, uçağın gürültüsüne dışarı uğramışlar, bir yandan böcekleri kovalamak için yüzlerine ve göğüslerine şaplaklar indirirken, bir yandan fal taşı gibi açılmış gözlerle bizi izliyorlardı. Ama Urakusa'da bakır rengi vücutların, sallanan memelerin, parazitten karınları şişmiş, gövdelerine kırmızı ya da siyah şeritler çekilmiş çocukların yanı sıra hiç unutamadığım bir manzarayla karşılaştık: kısa bir süre önce işkence görmüş bir adam. Adı Jum olan bu adam o yörenin reisiydi.

Bizden birkaç hafta önce Urakusa'ya Santa María de Nieva'dan –Nieva Irmağı kıyısında bir alışveriş noktası; oraya bir Katolik misyoner heyetine katılıp biz de gitmiştik– bazı beyazlar ve melezler gelmişlerdi. Aralarında yerleşim merkezinin devlet görevlileri ve sınır karakolundan bir asker de varmış. Jum onları karşılamaya çıkmış, ama neyle vurdularsa adamın alnını yarıvermişler oracıkta. Sonra Urakusa'daki kulübeleri yakmışlar, ellerine geçirdikleri bütün Yerlileri öldüresiye dövmüşler, birçok kadının ırzına geçmişler. Jum'u Santa María de Nieva'ya götürüp saçlarını keserek onurunu ayaklar altına almışlar. Sonra herkesin önünde işkence yapmışlar. Kırbaçlamışlar, koltukaltlarını sıcak yumurtalarla yakmışlar, en sonunda kurutmak için ağaca asılan *paiche*'ler, hani şu iri ırmak balıkları gibi bir ağacın tepesine asmışlar. Orada birkaç saat asılı bıraktıktan sonra ellerini çözüp köyüne geri göndermişler.

Bu vahşetin görünürdeki nedeni, Urakusa'da Aguarunalarla oradan geçmekte olan askerler arasında geçen önemsiz bir olaydı. Gerçek nedense, Jum'un Alto Marañón'daki Aguaruna köyleri arasında bir kooperatif kurmaya kalkışmasıydı. Reis akıllı ve kararlı bir adamdı; Enstitünün Aguarunalarla birlikte çalışan dilbilimcisi

onu Yarinacocha'daki derslere katılıp iki dilde ders veren bir öğretmen olmaya özendirmişti. Dilbilim Enstitüsü'nün yardımıyla eğitim bakanlığınca hazırlanmış bir ders programıydı bu. Jum gibi, köylerinde bir eğitim projesini yürütebilecek yetenekte görülen kabile üyeleri Yarinacocha'ya gönderiliyor, orada dilbilimcilerin ve Perulu eğitmenlerin verdiği derslere –bu derslerin son derece yüzeysel olduğunu kestirebiliyorum– katılıyorlardı. Amaç, kendi halklarına kendi dillerinde okuma yazma öğretebilmelerini sağlamaktı. Sonra da, ders gereçleri ve iki dilli öğretmen gibi biraz fazla iyimser bir unvanla köylerine geri dönüyorlardı.

Program başlangıçta konulan hedefine, Amazon Yerlilerini okur-yazar yapma hedefine ulaşamadı, ama Jum açısından hiç beklenmedik sonuçları oldu. Jum'un Yarinacocha'da kalması ve 'uygarlık'la bağları, Urakusa'nın reisinin kendisinin ve halkının alışveriş yaptıkları patronlar tarafından acımasızca sömürüldüklerini keşfetmesine –kendi başına ya da eğitmenlerinin yardımıyla– yol açtı. Bu patronlar, yani beyazlar ve Amazon melezleri, kauçuk ve hayvan derisi satın almak için belirli dönemlerde kabilelere uğruyorlardı. Satın aldıkları şeylerin fiyatını kendileri belirliyor, üstelik para olarak değil, çalıpalaları, oltalar, giysiler ve silahlarla ödüyorlardı. Bu malların fiyatlarıysa kendi istek ve çıkarları doğrultusunda belirleniyordu. Jum'un Yarinacocha'da kalması ona şunu fark ettirmişti: Aguarunalar, patronlarla alışveriş yapacaklarına, kauçuklarını ve hayvan derilerini gidip kentlerde satsalar –sözgelimi, Banco Hipotecario'nun bürolarında– mallarını çok daha yüksek fiyatlardan satabilecekler, patronların onlara sattığı mallarıysa çok daha ucuza alabileceklerdi.

Paranın değerinin keşfedilmesi Urakusa'ya trajik sonuçlar getirmişti. Jum, patronlara artık onlarla alışveriş yapmayacağını bildirmişti. Bizi sıcak karşılamış olan Santa María de Nievalı Viracochalar kendileri de bir avuç

sefil beyaz ve melezden başka bir şey değildiler; çoğu, neredeyse kurbanları kadar kötü koşullarda yaşayan cahil baldırı çıplaklardı; Jum'un bu kararı onlar için açıkça yıkım demekti. Aguarunalara uyguladıkları acımasız baskılar ve zorbalıklar onları zengin etmemişti; kıt kanaat geçinecek kadar kazanıyorlardı. Yeryüzünün bu yöresinde sömürü çok geri bir düzeyde gerçekleştiriliyordu. Cezalandırma seferinin nedeni de buydu zaten; nitekim, Jum'a işkence yaparken bir yandan da, "Kooperatifi unut," demişlerdi durmadan.

Bütün bunlar çok kısa bir süre önce olmuştu. Jum'un yaralarından hâlâ irin geliyordu. Saçları daha uzamamıştı. Olup bitenleri bize Urakusa'nın dingin açıklığında çevirirlerken –Jum, kırık dökük birkaç cümle dışında İspanyolca konuşamıyordu– 'Bunu Saúl'la konuşmalıyım,' diye düşündüm kendi kendime. Mascarita ne derdi acaba? Böyle bir durumda Urakusa'nın, Jum'un çıkarının geriye gitmekte değil, ileriye gitmekte olduğunu kabul eder miydi? Başka bir deyişle, kendi kooperatiflerini kurmakta, kentlerle ticaret yapmakta, ekonomik ve toplumsal bakımdan gönenmekte değil miydi çıkarları? Böylece hiç kimse onlara Santa María de Nieva'nın 'uygar' insanlarının davrandığı gibi davranamayacaktı. Yoksa Saúl bütün bu gerçekleri görmezden gelir, gerçek çözümün Viracochaların çekip gitmelerinde ve Urakusalıların geleneksel yaşama biçimlerine dönmelerinde olduğunda diretir miydi?

Matos Mar ve ben bütün gece uyumadık; Jum'un başına gelenleri, ülkemizin güçsüz ve yoksul insanlarının bu olayla ortaya çıkan korkunç durumunu konuştuk. Saúl Zuratas'ın görünmez ve sessiz hayaleti de katıldı konuşmamıza; aslında Matos Mar da, ben de onun gerçekten orada olmasını, görüşlerini söyleyip tartışmasını isterdik. Matos Mar, Jum'un başına gelenlerin, Mascarita'ya görüşünü destekleyecek daha fazla kanıt sağlayacağı kanısındaydı. Bütün bir olay, bir arada yaşamanın ola-

naksız olduğunu, ister istemez Viracochaların Yerlileri boyunduruk altına almalarına yol açtığını, daha zayıf olan kültürün yavaş yavaş ve sistemli biçimde ortadan kaldırılmasına neden olduğunu kanıtlamıyor muydu? O Santa María de Nievalı vahşi sarhoşlar Urakusa'da yaşayanların çağdaşlaşmalarını hiçbir zaman ve hiçbir koşulda sağlayamazlardı, ancak onların yok olup gitmelerine yol açabilirlerdi; 'kültür'lerinin, ne kadar ilkel olurlarsa olsunlar en azından Amazon bölgesiyle bir arada yaşayabilecek kadar bilgi ve beceri edinmiş olan Aguarunaların kültürü üzerinde hegemonya kurmaya en küçük bir hakkı yoktu. Aguarunaların bu topraklardaki egemenlik hakkını tanımak ve Santa María de Nieva'dan gelen davetsiz konukları kovmak, yüzyıllardır buralara yerleşmişlik adına, tarih adına, ahlak adına gerekliydi.

Matos Mar'a katılmıyordum; Jum'un başına gelenlerin Saúl'u daha gerçekçi bir yaklaşıma, kötünün iyisini kabul etmeye vardırabileceğini düşünüyordum. Hangi siyasetten olursa olsun bir Peru hükümetinin kabilelerin cangıldaki haklarını tanıması mümkün müydü? Elbette değildi. Bu durumda, Viracochaları değiştirmek, böylece onların Yerlilere farklı davranmalarını sağlamak daha akıl kârı değil miydi?

Kauçuk kokusundan geçilmeyen bir kulübede (Urakusa'nın ambarıydı) bir cibinliğin altında, düzletilmiş toprağa uzanmıştık; uyuklayan dostlarımızın solumaları ve cangıldan gelen yabansı seslerle kuşatılmıştık. O sıralar Matos Mar ve ben toplumcu düşünceleri ve coşkuları da paylaşıyorduk; konuşmamız sırasında, sihirli bir değnek gibi bütün sorunları açıklamaya ve çözmeye yarayan o bildik toplumsal üretim ilişkileri konusu da doğal olarak gündeme geldi. Urakusaların sorunu, daha doğrusu bütün kabilelerin sorunu, Peru toplumunun sınıf yapısından kaynaklanan genel sorunun bir parçası olarak görülmeliydi. Sosyalizm, çalışmanın itici gücü olarak kâr tutkusunun –bireysel kazancın– yerine toplu-

luğa hizmet düşüncesini geçirerek ve toplumsal ilişkilere yeniden dayanışma ve insanlıktan yana bir tutumu getirerek, Mascarita'nın hem olanaksız, hem de gereksiz gördüğü modern Peru'yla ilkel Peru'nun bir arada yaşamasını olanaklı kılacaktı. Marx ve Mariátegui'nin biliminden esinlenen yeni Peru'da Amazon kabileleri geleceğin Peru uygarlığını oluşturacak olan kültürler mozaiği içinde aynı anda hem modern yapma biçimlerini benimseyebilecekler, hem de kendi gelenek ve törelerini koruyabileceklerdi. Sosyalizmin büyüsel-dinsel kültürlerimizin bütünlüğünü sağlayacağına gerçekten inanıyor muyduk? İster kapitalist, ister komünist olsun, endüstriyel gelişmenin kaçınılmaz biçimde o kültürlerin yok edilmesi anlamına geldiği yeterince açık değil miydi? Bu korkunç, amansız yasanın dünyanın herhangi bir yerinde bir istisnası var mıydı? O günden bu yana geçip gitmiş yılların ışığında ve sıcaktan kaynayan Floransa'nın uzaklığında yeniden düşünüldüğünde, arkaik, tarihsel gelişime ters düşen bir ütopya savunan Mascarita kadar hayalci ve romantiktik.

Matos Mar'la cibinliğin içinde, hurma yapraklarından örülü damın altında salîanıp duran koyu torbalara -gün ağardığında anlaşılmaz biçimde yok olmuşlar, gece kulübelerde ateşin sıcaklığıyla kıvrılıp topak topak olan yüzlerce örümcekten başka bir şey olmadıkları anlaşılmıştı- bakarak yaptığım o uzun konuşma, o yolculuğun unutamadığım anılarından biridir. Unutamadığım bir başka anı: Morona Gölü'nün orada yaşayan Shapraların köyün çevresinde rahat rahat dolaşmasına izin verdikleri düşman kabileden bir tutsak. Ama tutsağın köpeği bir kafese kapatılmış, başına da nöbetçi dikilmişti! 'Tutsak alanla tutsağın kendisi bunun simgesel anlamında anlaşmış görünüyorlardı; kafese kapatılan hayvan, her iki tarafın kafasında, tutsağın kaçmasını önlüyor ve onu, tutsak olanlara demir bir zincirden çok daha sağlam bir biçimde bağlıyordu. Ve bir anı daha: Pastaza Irmağı'nda bir

adada, Amazon bölgesinin dört bir yanından kaçırdığı kızlardan oluşan haremiyle yaşadığı söylenen Tushía adlı bir Japon serüvenci, serseri ve toprak ağasıyla ilgili yolculuk boyunca dinlediğimiz dedikodular ve fantastik öyküler.

Ama aslında o gezinin aklımdan hiç çıkmayan –şu Floransa öğleden sonrasında neredeyse Toskana'nın yaz güneşi kadar yakıcı– anısı hiç kuşkusuz bir dilbilimci çiftten, Bay ve Bayan Schneil'den Yarinacocha'da dinlediğim öykü. İlk başta, o kabilenin adını daha önce hiç duymadığım sanısına kapılmıştım. Ama birden, bu kabilenin Saúl'un bana haklarında bir sürü öykü anlattığı, Quillabamba'ya ilk gezisinde yüz yüze geldiği Machiguengalar olduğunu fark ettim. Yalnız, Schneillerin anlattıkları kabileyle Saúl'un anlattığı kabile arasında, adları dışında, pek bir benzerlik yok gibiydi.

Yavaş yavaş bu benzemezliğin nedenini anlamaya başladım. Sayıları dört-beş bin kadar olan Machiguengalar, aynı kabile olmakla birlikte, bölünmüş bir halktılar. İki topluluk arasındaki farklılıkların ve onların Peru'nun geri kalan bölümüyle farklı ilişkilerinin açıklaması buradaydı. *Ceja de montaña*'da –beyazların ve melezlerin kalabalık olduğu yüksek sıradağların altındaki ağaçlık bir yöre– dağınık bir biçimde yaşayan Machiguengaları, Amazon Ovası'nın başladığı, Pongo'nun karşı yakasında, doğu yöresindeki Machiguengalardan ayıran çizginin temel topografik özelliği Pongo de Mainique'ti. Coğrafyasal bir rastlantı, Urubamba Irmağı'nın köpüre köpüre, burgaçlar oluşturarak, kulakları sağır eden bir gürültüyle azgın bir sele dönüştüğü dağlar arasındaki dar kayalı, beyazların ve melezlerin dünyasıyla tanışmış ve onların kültürlerinden etkilenmeye başlamış olan yukarıdaki Machiguengaları; ovadaki ormanlara dağılmış, neredeyse tam bir yalıtılmışlık içinde yaşayan ve geleneksel yaşama biçimlerini hemen hemen hiç değiştirmeden koruyan öbürlerinden ayırıyordu. Dominikenler yukarıdaki

Machiguengalar arasında Chirumbia, Koribeni ve Panticollo gibi misyoner merkezleri kurmuşlardı ve o yörede bazı Machiguengaların ücretli işçi olarak çalıştıkları Viracocha çiftlikleri de vardı. Burası, ünlü Fidel Pereira'nın egemenlik alanı ve Saúl'un öykülerinde anlattığı Machiguenga dünyasıydı: En Batılılaşmış ve dışa en açık yöreydi.

Topluluğun (ama o koşullarda bir topluluktan söz edilebilir miydi?) Urubamba ve Madre de Dios havzalarını kapsayan çok geniş bir alana dağılmış olan öteki bölümü, ellilerin sonlarında bile başkalarından uzak yaşamayı titizlikle sürdürüyor ve beyazlarla her türlü bağa karşı direniyordu. Dominiken misyonerler henüz onlara ulaşmamışlardı ve en azından o sıralar o yörede Viracochaları çekecek hiçbir şey yoktu. Ama bu kesim bile benzerlik değildi. Bu ilkel Machiguengalar arasında, Kogapakori adıyla bilinen, ötekilere düşman, daha da eski küçük bir topluluk ya da bölüngü vardı. Urubamba'nın iki kolu, Timpanía ve Tikompinía'nın suladığı yörede odaklanan Kogapakoriler, kamışlarına bambudan kılıf takan bazı erkekler dışında anadan doğma dolaşıyor ve bölgelerine giren herkese, kendileriyle budunsal bağları olanlara bile saldırıyorlardı. Bunların durumu istisnaydı, çünkü Machiguengalar öteki kabilelere oranla eskiden beri barışçıl sayılırlardı. İnce ve yumuşak yaradılışları yüzünden kauçuk patlaması döneminin doğal kurbanları olmuşlardı; kauçuk kamplarına Yerli emeği sağlamak amacıyla girişilen büyük insan avları sırasında kabile resmen kıyımdan geçirilmiş, yok olmanın eşiğine gelmişti. Aynı nedenle, asırlık düşmanları Yaminahualarla ve özellikle de savaşkanlıklarıyla ünlü Mashcolarla girdikleri çatışmalardan hep yenik çıkmışlardı. Bunlar, Schneillerin bize anlattıkları Machiguengalardı. İki buçuk yıldır, bağ kurmayı başardıkları gruplara kendilerini kabul ettirmeye çalışıyorlar, ama gene de güvensizlik, dahası düşmanlıkla karşılaşıyorlardı.

Güneşin kızıl ağzı ağaçların tepeleri ardında batmaya başladığında, yeşile çalan göl ilk yıldızların göz kırpmaya koyulduğu çivit rengi göğün altında ışıldadığında, akşam inerken Yarinacocha, hayatımda gördüğüm en güzel görünümlerden birine bürünür. Ahşap bir evin sundurmasında oturmuş, Schneillerin omuzları üzerinden kararmakta olan ormanın ufkunu seyrediyorduk. Olağandışı bir görünümdü. Ama sanırım hepimiz tedirgin ve üzüntülüydük. Çünkü Schneillerin –gençtiler, bütün dilbilimcilerin bir üniforma gibi giydikleri o sağlıklı, içten, sofu, çalışkan eda okunuyordu yüzlerinden– anlattığı, iç karartıcı bir öyküydü. Schneillere göre umarsız Machiguenga halkının içine düştüğü bezginlik ve karamsarlık karşısında, gruptaki iki antropolog, Matos Mar ile Meksikalı Juan Comas bile şaşırıp kalmışlardı. Anlatılanlara bakılırsa, kabile neredeyse parçalanmaktaydı.

Bu Machiguengalar pek incelenmemişti. Peder Vicente de Cenitagoya adlı bir Dominiken misyonerinin 1943'te yayınladığı ince bir kitabı ve başka bazı misyonerlerin töre ve dilleri üstüne yazdığı ve tarikatın dergilerinde yayınlanan birkaç yazıyı saymazsak, Machiguengalarla ilgili hiçbir ciddi etnografik inceleme yoktu. Machiguengalar Arawak ailesindendiler ve dilleri ortak kökten geldiği için Ene, Perené ve Gran Pajonal ırmaklarının aralarda yaşayan Campalarla karıştırıldıkları oluyordu. Kökenleri tam bir sırdı; kimlikleri bulanıktı. Onları Cusco bölgesinin doğusundan kovan, ama onların cangıl yörelerini ele geçirmeyi ya da onları boyunduruk altına almayı hiçbir zaman başaramayan İnkaların belli belirsiz Antiler diye andıkları Machiguengalar koloni kayıtlarında Manaríler, Opatariler, Pilconzoneler gibi gelişigüzel verilmiş adlarla geçiyor, ancak on dokuzuncu yüzyıl gezginleri onları gerçek adlarıyla anmaya başlıyorlardı. Onlardan Machiguengalar diye ilk söz eden, Charles Wiener adlı bir Fransız gezgindi. Wiener, 1880'de 'törensel olarak ırmağa bırakılmış iki Machiguenga cese-

di'ne rastlamış, başlarını keserek Peru cangıllarından topladığı acayiplikler koleksiyonuna katmıştı. Çok eski zamanlardan oradan oraya göçüyorlardı, yerleşik bir toplulukta hep birlikte hiç yaşamamış gibiydiler. Daha savaşçı kabileler ve beyazlar, çeşitli patlamaları –kauçuk, altın, gülağacı ve tarımsal yerleşme 'hummalar'ı– sırasında sık sık yerlerinden edilmiş ve hep daha sağlıksız ve verimsiz yörelere, büyük bir topluluğun varlığını sürdürmesinin olanaksız olduğu yerlere sürülmüş olmaları, parçalanmalarını daha da hızlandırmış ve aralarında anarşinin sınırlarında gezinen bir bireyciliğin gelişmesine yol açmıştı. Tek bir Machiguenga köyü yoktu. Kabile reisleri de yoktu; göründüğü kadarıyla hiçbir yetke tanımıyorlardı, yalnızca her ailenin babası vardı. Cusco ve Madre de Dios'un bütün cangıl yöresini kapsayan uçsuz bucaksız bölgeye dağılmış olarak, en çok on kişilik küçük birimler halinde yaşıyorlardı. Bölgenin yoksulluğu bu insan birimlerini durmadan yer değiştirmek zorunda bırakıyordu; av hayvanlarının tükenmemesi için birbirleri arasında epey bir uzaklık bırakıyorlardı. Toprakların aşınması ve verimliliğini yitirmesi yüzünden, en çok iki yıl ekin yaptıktan sonra manyok tarlalarının yerini değiştirmek zorunda kalıyorlardı.

Schneillerin onların söylencelerinden, inançlarından ve törelerinden çıkarabildikleri kadarıyla, her zaman çok zor bir hayat yaşamışlar, tarihlerinin hemen hiçbir döneminde gün görmemişlerdi. Var olan her şeyin yaratıcısı Tanrı Tasurinchi'nin soluğundan dünyaya gelmişlerdi; belirli bir özel adları yoktu. Adları olup biten bir olayla bağıntılıydı ve hep değişiyordu: Gelen ya da giden; az önce ölen kadının kocası ya da kanosundan inmekte olan; yeni doğan ya da ok atan. Dillerinde yalnızca bir, iki, üç ve dört rakamlarının karşılığı vardı. Ötekilerin tümü 'birçok' sıfatıyla karşılanıyordu. Cennet kavramları alçakgönüllüydü: ırmaklarında balık, ormanlarında av olan bir yer. Göçebe hayatlarını yıldızların gök-

yüzündeki devinimine benzetiyorlardı. Hayatına kendi eliyle son verenlere çok sık rastlanıyordu. Schneiller bize kendi gözleriyle gördükleri birçok olay anlattılar: Machiguenga erkekleri ve kadınları, ama daha çok kadınlar incir çekirdeğini doldurmayacak nedenlerle, bir tartışma, boşa giden bir ok, akrabalardan birinin paylaması yüzünden kalplerine ya da şakaklarına zehirli diken batırarak ya da öldürücü zehir yutarak canlarına kıyıyorlardı. En küçük bir bastırılma, Machiguengaların kendilerini öldürmelerine yol açabiliyordu. Sanki yaşama istekleri, var olma içgüdüleri en aza inmişti.

En küçük bir hastalık ölüme yol açıyordu. Amazon havzasındaki birçok kabile gibi onlar da soğuk algınlığına yakalanınca dehşete kapılıyorlardı –karşılarında birisi hapşırmayagörsün, korkudan mahvoluyorlardı–, ama öteki kabilelerden ayrıldıkları nokta, hastalandıkları zaman kendilerine bakmaya yanaşmamalarıydı. En küçük bir başağırısı, kanama ya da kazada kendilerini ölüme hazırlıyorlardı. İlaç almadıkları gibi tedavi edilmelerine de izin vermiyorlardı. "Eninde sonunda öleceğimize göre, tedavi edilmenin ne yararı var?" diyorlardı. Büyücülerine ya da otacılarına –*seripigari*'ler– başvuruyorlar ve onlardan cinleri ve şeytanları ruhlarından kovmalarını istiyorlardı; ama bütün bunlar bedensel hastalıklar olarak belirdiğinde, bunları neredeyse onulmaz olarak görüyorlardı. Hasta bir insanın ırmak boyuna inip ölmeye yatması sık rastlanan bir şeydi. Kadercilikleri ve ürkeklikleri gibi yabancılar karşısındaki çekingenlik ve güvensizlikleri de aşırı ölçülerdeydi. Topluluğun, kampların 'gereksinimlerini sağlayanlar' ya da böylece patronlara olan borçlarını ödeyen öteki kabilelerin Yerlileri tarafından avlandıkları kauçuk patlaması sırasında yaşadığı acılar, ağaçların kavradığı dönem diye tanımladıkları günlerin söylencelerine şiddetin damgasını vurmuştu. Belki de, onların dilini ilk inceleyen Peder José Pio Aza adlı bir Dominiken misyonerinin ileri sürdüğü gibi, Mac-

higuengaların, bütün bir Amazon bölgesini kapsayan, İnkalarla yüz yüze gelişinden bu yana durmadan bozguna uğrayan ve yavaş yavaş ölmekte olan bir uygarlığın son kalıntıları oldukları doğruydu. Misyonere bakılırsa, Alto Urubamba'nın dört bir yanında rastlanan gizemli kaya resimleri bunu açıkça kanıtlıyordu.

İlk bağlantıları kurmak Schneiller için çok zor olmuştu. Bu ilk girişimlerden ancak bir yıl sonra, o da yalnızca Bay Schneil bir Machiguenga ailesine yaklaşmayı başarabilmişti. O sabah ne kadar kaygılı ve umutlu olduğunu, ne kadar duyarlılık isteyen bir işe kalkıştığını anlatmıştı bize. Timpanía Irmağı'nı besleyen kaynaklardan birinin oradaki biricik kulübeye daha önce de üç kez uğramış ve armağanlar bırakmış, ama kimseye rastlamamış, yalnızca Machiguengaların ormandan kendisini gözetlediklerini duyumsamıştı. Ağaç kabuklarından yapılmış, üstü hasır kaplı kulübeye bu kez anadan doğma yaklaşmış ve orada yaşayan altı kişinin kaçmadığını görmüştü.

O günden sonra, Schneiller –bazen biri, bazen ikisi birden– o Machiguenga ailesiyle ya da Alto Urubamba ve kollarının kıyılarında yaşayan başka ailelerle kısa süre-lerle birlikte olmuşlardı. Kurak mevsimde balığa ya da ava çıkan gruplara eşlik etmişler, teybe aldıkları sesleri sonradan bize de dinletmişlerdi. Araya birden tiz seslerin karıştığı tuhaf bir çatırtıyla ikide bir gırtlaktan taşan seslerin şarkı olduğunu anlatmışlardı bize.

Bir Dominiken misyoneri otuzlarda bu şarkılardan birini yazıya geçirmiş ve çevirmişti. Schneiller aynı şarkıyı, çeyrek yüzyıl sonra Sepahua Irmağı'nın koyaklarından birinde dinlemişlerdi. Şarkının metni, bize anlatılan topluluğun ruhsal durumunu inanılmaz biçimde yansıtıyordu. O kadar ki, hemen bir kâğıda yazdım. Dörde katlayıp cüzdanıma koyduğum kâğıdı o gün bu gündür bir muska gibi yanımda taşıyorum. Hâlâ okunabiliyor:

Hüzün bana bakıyor

hüzün bana bakıyor

hüzün kötü kötü bana bakıyor

hüzün kötü kötü bana bakıyor

hüzün çok canımı sıkıyor

hüzün çok canımı sıkıyor

hava, rüzgâr getirdi beni

hava doğurup çevreye saçtı beni

hüzün çok canımı sıkıyor

hüzün çok canımı sıkıyor

hava, rüzgâr getirdi beni

hüzün çok canımı sıkıyor

hüzün

küçük solucan, küçük solucan getirdi beni

hava, rüzgâr, hava

Schneiller, Machiguenga dilini sökmüşlerdi, ama bu dilin yapısının gizlerini hâlâ tam olarak öğrenememişlerdi: Machiguengaların dili, birçok sözcükten oluşan tek bir sözcüğün geniş kapsamlı bir düşünceyi dile getirebildiği, eskil, çok tınılı ve bitişimli bir dildi.

Schneillerin Yarinacocha'daki üsse dönmüş olmalarının nedeni, Bayan Schneil'in gebe olmasıydı. Bu ilk çocukları doğar doğmaz, Urubamba'ya geri döneceklerdi. Oğulları ya da kızlarının orada büyüyeceğini, Machiguenga dilini çok daha iyi, belki de kendilerinden daha çabuk öğreneceğini söylüyorlardı.

Öteki dilbilimciler gibi Schneiller de Oklahoma Üniversitesi'ni bitirmişlerdi, ama onları da meslektaşlarını

da her şeyden önce yönlendiren tinsel bir hedef vardı: Kitabı Mukaddes'in öğretilerini yaymak. Enstitüden dilbilimciler arasında farklı kiliselerden insanlar bulunduğu için, dinsel bağlılıkları tam olarak neydi, bilmiyorum. Onları ilkel kültürleri incelemeye yönelten en önemli amaç dinseldi: O insanların Tanrı sözünü kendi dillerinin uyumu ve çekimi içinde duyabilmelerini sağlamak için Kitabı Mukaddes'i kabilelerin kendi dillerine çevirmek. Dr. Peter Townsend'i enstitüyü kurmaya yönelten amaç buydu. İncil'in vaaz edilmesini, atılımcı bir misyonerliği savunan ilginç bir insandı; Meksika Devlet Başkanı Lázaro Cárdenas'ın dostuydu, onunla ilgili bir kitap da yazmıştı. Dr. Townsend'in koyduğu hedef, bugün hâlâ dilbilimcileri üstlendikleri sabırlı uğraşı sürdürmeye yönlendiriyor. Ben her zaman, insanların hayatlarını adadıkları ve uğruna her türlü özveriyi göze aldıkları güçlü, sarsılmaz inançlardan hem etkilenmiş hem de korkmuşumdur; çünkü bu tutum hem kahramanlığın, hem de bağnazlığın; hem özgecil davranışların, hem de suçların kaynağı olmuştur. Ama o yolculuk sırasında anlayabildiğim kadarıyla, enstitüye bağlı dilbilimcilerin inançlarında bir kötülük yoktu. Genç kızlık çağından başlayarak yıllarca Morona'daki Shapralar arasında yaşayan o kadını; Huambisaların arasında yerleşmiş olan o aileyi hâlâ anımsıyorum; çocukları –kızıl saçlı küçük *gringo*'lar– köyün bakır tenli çocuklarıyla ırmak boylarında çırılçıplak oynaşır, tıpkı onlar gibi konuşuyor ve tükürürlerdi. (Huambisalar, konuşurken, doğru söylediklerini kanıtlamak için sürekli tükürürler. Onların gözünde, konuşurken tükürmeyen bir insan yalancıdır.)

Dilbilimciler, kabul etmek gerekir ki, kabileler arasında ilkel koşullarla yaşıyorlardı; ama aynı zamanda onları koruyan bir altyapıya da bel bağlayabiliyorlardı; uçakları, radyoları, lehimleri, ilaçları vardı. Gene de, derin inançları ve ortama uyma yetenekleri olağanüstüydü. Kabilelerin arasında yerleşmiş olan dilbilimciler, ev sa-

hipleri ortalıkta neredeyse çırılçıplak dolaşırken giysilerini çıkarmasalar da, tıpkı Yerliler gibi yaşıyorlardı: Aynı kulübelerde ya da neredeyse açıkhavada, son derece güvensiz barınaklarda kalıyorlar, Yerlilerin basit yemeklerini ve Spartalılarınkini andıran yaşama biçimini paylaşıyorlardı. Hepsi de serüvenden keyif alan insanlardı; çok farklı kökenlerden ve uğraşlardan insanların paylaştığı, Amerikalılara özgü bir özellikti bu. Schneiller çok gençtiler, evliliklerinin daha başındaydılar ve onlarla yaptığımız konuşmalardan çıkardığımız kadarıyla, Amazon havzasına gelişlerini geçici bir şey olarak değil, çok önemli ve uzun süreli bir uğraş olarak görüyorlardı.

Machiguengalarla ilgili anlattıkları, Alto Marañón'daki yolculuklarımız boyunca aklımdan çıkmadı. Bütün bunları Saúl'la konuşmak istiyordum; Schneillerin anlattıklarına ilişkin eleştiri ve yorumlarını öğrenmek benim için çok önemliydi. Üstelik hiç beklemediği bir hoşluk hazırlamıştım ona: O şarkının sözlerini ezberlemiştim, şarkıyı Saúl'a Machiguenga dilinde okuyacaktım. Yüzünde belirecek şaşkınlığı gözümün önüne getirebiliyor, patlatacağı o dostça kahkahayı duyar gibi oluyordum...

Alto Marañón ve Moronacocha'da uğradığımız kabileler, Urubamba ve Madre de Dios'taki kabilelerden çok farklıydı. Aguarunaların Peru'nun öteki yöreleriyle bağıntıları vardı; bazı Aguaruna köyleri, sonuçları ilk bakışta görülebilen bir melezleşme sürecinden geçiyordu. Daha yalıtık yaşayan Shapralar yakın zamanlara kadar özellikle kafa avcısı oldukları için yabanıllıklarıyla ün salmışlardı. Ama Schneillerin Machiguengalarda saptadıkları ruhsal çöküntü ya da çözülme belirtilerine Shapralarda rastlanmıyordu.

Lima'ya dönerken Yarinacocha'ya uğradığımızda, dilbilimcilerle son bir gece daha birlikte olduk. Neredeyse bilimsel bir oturum düzenlendi; Matos Mar'a ve Juan Comas'a izlenimlerini anlattırdılar. Toplantı bittikten

sonra, Edwin Schneil'e kendisiyle biraz daha konuşmak istediğimi söyledim. Evine gittik, karısı bize çay yaptı. Enstitü alanının sona erdiği, artık cangılın başladığı en sondaki kulübelerden birinde oturuyorlardı. Böceklerin düzenli, uyumlu cırıltısı eşliğinde sürdürdüğümüz uzun sohbete zaman zaman Bayan Schneil de katıldı. Nitekim, Machiguengaların ırmakların yaratılışıyla ilgili söylencelerini bana o anlattı: Samanyolu Meshiareni Irmağı'ydı; irili ufaklı sayısız tanrı tapınaklarından yeryüzüne bu ırmaktan iniyor, ölülerin ruhları cennete bu ırmaktan çıkıyorlardı. Schneillere, birlikte yaşadıkları ailelerin fotoğraflarının olup olmadığını sordum. Hiç fotoğraf yoktu, ama bana Machiguengaların yaptığı bir sürü şey gösterdiler. Maymun derisinden irili ufaklı davullar, kamıştan kavallar ve bitki lifleriyle birbirine bağlanmış değişik uzunluklarda kamışlardan yapılmış, alt dudağa yerleştirilip üflendiğinde yüksek perdeden tiz seslerden alçak perdeden kalın seslere kadar çok farklı sesler çıkarabilen bir tür panflüt. Şeritler halinde kesilip küçük sepetler gibi örülmüş, *masato* yapmakta kullanılan manyok özünü süzdükleri kevgirler. Tohumlardan, dişlerden ve kemiklerden yapılmış gerdanlık ve bilezikler. Halhallar, halkalar. Küçük tahta parçaları yerleştirilmiş papağan, *tukan* ve *kakadu* tüylerinden tepelikler. Yaylar, yontma taştan ok başları, oklarını zehirlemekte ve dövme yapmak için boya olarak kullandıkları küräri doldurdukları boynuzlar. Schneiller, Machiguengaların yüzlerini ve vücutlarını boyadıkları bazı örgeleri kartonlara çizmişlerdi. Bazıları çok yalın, bazıları karmaşık labirentleri andıran geometrik örgelerdi bunlar. Schneiller, bunların koşullara ve o kişinin toplumsal konumuna göre kullanıldığını söylüyorlardı. Uğur getirmeleri, insanları her türlü uğursuzluktan uzak tutmaları için kullanılıyorlardı. Şunlar bekârlar içindi, şunlar evli erkekler, şunlar da ava çıkanlar için; öbürlerininse ne için olduğunu daha bilmiyorlardı. Machiguengalarda simgecilik çok gelişkindi. Aziz

Andreas Haçı'na benzeyen X biçiminde bir örgeyi yarım daire içine işliyorlar ve anlaşılan ölecekleri zaman sürüyorlardı.

En sonunda, sohbetimiz bir kesilse de izin isteyip ayrılsam derken, geriye dönüp baktığımda o gece konuşulan bütün konuları gölgede bırakan ve hiç kuşkusuz şimdi Floransa'da günlerimi Dante, Machiavelli ve Rönesans sanatından çok bu öykünün anılarını ve düşlemlerini bir araya getirmeye ayırmamın nedeni olan konu rastlantıyla açılıverdi. Tam olarak nasıl açıldı bilmiyorum. Bir sürü soru sormuştum, sorduğum sorulardan bazıları büyücüler ve otacılarla (bunların bir iyileri, *seripigari*'ler vardı, bir de kötüleri, *machikanari*'ler) ilgiliydi sanırım. Belki de buradan gelmiştik konuya. Kimbilir, belki de gezileri sırasında derledikleri mitosları, söylenceleri, öyküleri sormam onlarda bir dizi çağrışım uyandırmıştı. *Seripigari*'lerin ya da *machikanari*'lerin büyücülükleri konusunda fazla bir şey bilmiyorlardı; yalnızca *seripigari*'lerin de, *machikanari*'lerin de, tıpkı öbür kabilelerin şamanları gibi, kendilerinden geçtikleri sıralarda tütün, *ayahuasca* ve *kobuiniri* kabuğu gibi daha başka sanrı uyandırıcı bitkiler kullandıklarını, kendinden geçmeye *la mareada* dediklerini, *masato* içip sarhoş olmayı da aynı sözcükle dile getirdiklerini biliyorlardı, o kadar. Machiguengalar doğal olarak konuşkan, anlatmayı çok seven insanlardı, Schneiller gizliliklerini çiğneriz kaygısıyla büyücülük konusunda onları pek zorlamak istememişlerdi.

Bayan Schneil birden, "Evet," dedi, "*seripigari* ve *machikanari*'ler dışında bir de ne otacıya, ne de rahibe benzeyen o ilginç adam var." İkircikli bir bakışla kocasına döndü. "Kimbilir, belki de biraz otacı, biraz rahip denilebilecek bir adam. Sen ne dersin, Edwin?"

Bay Schneil, "Ha, şeyden mi söz ediyorsun..." dedi ve duraksadı. İçinde bol *s* bulunan bir sözcük çıktı ağzından, uzun bir sözcük; yüksek sesle söylenen, gırtlaktan

çıkan bir sözcük. Bir süre sustu, karşılığını arıyordu. "Nasıl çevirirsin?"

Bayan Schneil, gözleri yarı kapalı, parmaklarını takırdattı. Sarışın bir kadındı, masmavi gözleri, çok ince dudakları, yüzünde çocuksu bir gülümseyiş vardı.

En sonunda, "Sözen denebilir belki. Ya da daha doğrusu masalcı," dedi. Ve kocasının çıkardığı sesi yineledi; sert, ıslık gibi, uzun bir ses.

Bay Schneil gülümsedi. "Evet. Sanırım en yakın anlamı bu. *Habḷador*: Masalcı."

Hiç *habḷador*'a rastlamamışlardı. Kendilerini ağırlayan Yerlileri kızdırmaktan korktukları için aşırı bir çekingenlik göstermişler, *habḷador*'un Machiguengalar arasındaki işlevlerini ayrıntılı bir biçimde sormamışlardı; birkaç *habḷador* mu vardı, yoksa yalnızca bir tane mi; ayrıca, bu yaklaşımın doğru olmaması gerektiğini savunuyorlardı, ama somut, gerçek bir kişiden mi söz ediyorlardı, yoksa Kientibakori gibi iblislerin şahı, zehirli ve yenmez her şeyin yaratıcısı, düşsel bir varlıktan mı? Ama Machiguengaların *habḷador*'dan büyük bir saygıyla söz ettikleri ve Schneillerin önünde ne zaman *habḷador*'dan söz açılsa hemen konuyu değiştirdikleri kesindi. Ama yasak bir konu olduğunu sanmıyorlardı. Çünkü o tuhaf sözcüğü sık sık unutınaları, *habḷador*'un akıllarından hiç çıkmadığını gösteriyordu sanki. Bütün topluluğunun önderi ya da öğretmeni miydi acaba? Hayır, o gevşek, dağınık topluluğa hükmettiği söylenemezdi. Kaldı ki, Machiguenga toplumunda otorite diye bir şey yoktu. Schneillerin bu konuda en küçük bir kuşkuları yoktu. Bir tek, Dominikenler tarafından kurulan küçük yerleşmelerde Viracochaların dayattıkları başkanlar ya da büyük çiftliklerde ve kauçuk kamplarında patronların onları daha kolay denetlemek için aralarından atadıkları şefler olmuştu, o kadar. Belki de *habḷador* bir tür tinsel önderlik yapıyor ya da bazı dinsel törenlerin sorumluluğunu üstleniyordu. Ama kulaklarına çalınan bir cümle-

den, sorularına aldıkları bir yanıttan, *habladoor*'un adının çağrıştırdığı konuşma eyleminin çok ötesinde bir işlevi olduğunu çıkarmışlardı.

Birkaç ay önce Kompiroshiato Irmağı kıyısında Bayan Schneil'in başına tuhaf bir şey gelmişti. Birlikte yaşadığı Machiguenga ailesi –sekiz kişiydiler: iki yaşlı adam, bir yetişkin erkek, dört kadın ve bir genç kız– ona hiçbir açıklamada bulunmadan birden ortadan kaybolmuştu. Daha önce hiç böyle bir şey yapmadıkları için Bayan Schneil çok şaşırmıştı. Sekizi de birkaç gün sonra aynı esrarengizlik içinde ortaya çıkmışlardı. Nereye gitmişlerdi öyle? "*Habladora*'u dinlemeye," demişti genç kız. Cümlenin anlamı çok açıktı, ama Bayan Schneil daha fazla bir şey öğrenememişti. Kimse çıkıp da daha fazla ayrıntı anlatmamış, o da sormamıştı zaten. Ama sekiz Machiguenga müthiş bir heyecan içindeydiler; aralarında günlerce fısıldaşıp durmuşlardı. Bayan Schneil, bitmez tükenmez sohbetlere dalıp gitmelerine bakarak, *habladora*'un anlattıklarını konuştuklarını çıkarmıştı.

Schneiller kendi kendilerine tahminler yürütmüşler, varsayımlarda bulunmuşlardı. *Habladora* ya da *habladora*'lar, topluluğunun özel ulağı gibi birileri olmalıydı. Machiguengaların topluluğunun özel ulağı gibi birileri olmalıydı. Machiguengaların dağılmış oldukları uçsuz bucaksız bölgede bir yerleşmeden öbürüne giden, bir aileye öbürlerinin neler yaptıklarını anlatan, onları pek az gördükleri ya da hiç görmedikleri kardeşlerinin mutluluklarından ve bahtsızlıklarından haberli kılan ulaklar. Adlarından anlaşılıyordu zaten. Konuşuyorlardı. *Habladora*'ların ağızları, yaşama savaşının bölünmek ve dört bir yana dağılmak zorunda bıraktığı bu toplumun halkalarını birbirine bağlıyordu. *Habladora*'lar aracılığıyla, babalar oğullarından, ağabeyler kız kardeşlerinden haber alabiliyor, kabiledeki ölümleri, doğumları ve başka olayları öğrenebiliyorlardı.

Bay Schneil, "Aslında bütün bunların ötesinde bir iş

daha yapıyorlar," dedi. "Öyle sanıyorum ki, *habłador* yalnızca son haberleri taşımakla kalmıyor, aynı zamanda geçmişten de söz ediyor. Büyük olasılıkla topluluğun belleği aynı zamanda; ortaçağdaki saz şairlerinin, gezgin ozanların yaptığı benzer bir iş üstleniyor."

Bayan Schneil araya girerek, bundan pek o kadar emin olunamayacağını söyledi o sırada. Başka birçok neden de sayılabilirdi, ama Machiguenga dili karmaşık ve yanıltıcıydı; geçmişle şimdi kolayca birbirine karışabiliyordu. 'Birçok' –*tobaiti*– sözcüğü nasıl dörtten büyük tüm sayılar için kullanılıyorsa, 'şimdi' sözcüğü de en azından bugünü ve dünü içeriyordu; fiillerin şimdiki zamanı birçok durumda geçmişte olup bitenleri anlatmak için kullanılıyordu. Sanki, Machiguengaların gözünde yalnızca gelecek açık seçik tanımlanabiliyordu. Sohbetimiz giderek dilbilime yöneldi ve geçmişle şimdinin birbirinden pek ayırt edilemediği bir konuşma biçiminde karşılaşılan gülünç ve tuhaf karışıklıklarla ilgili örneklerle sona erdi.

Doğu Cusco ve Madre de Dios'un sağlıksız ormanlarında günler, haftalar süren uzun yolculuklara çıkan, bir Machiguenga topluluğundan ötekine öyküler taşıyan, kabilenin her üyesine öbürlerinin hayatta olduğunu, aralarındaki onca uzaklığa karşın hâlâ bir topluluk olduklarını; bir geleneği, ortak inançları, ataları, yıkımları ve sevinçleri paylaştıklarını anımsatan bu kişi ya da kişiler beni derinden etkilemişti. En kolay, en zaman yüklü yollardan birini kullanan, yani öykü anlatan *habłador*'ların gezginci, belki de destansı kişilikleri oradan oraya dolaşarak Machiguengaları bir topluma, birbirlerine bağlı varlıklardan oluşan bir halka dönüştüren bir hayat iksiriydi. Onları düşündüğümde hâlâ bir tuhaf oluyorum; şimdi bile, burada, Floransa'nın eski kesimindeki Caffé Strozzi'de kızgın temmuz güneşinin altında bu satırları yazarken tüylerim diken diken oluyor.

"Peki, neden tüylerin diken diken oluyor?" diye sor-

du Mascarita. "Nedir sana bu kadar büyüleyici gelen? *Habladores*'ların ne özelliği var?"

Yerinde bir soru. O geceden sonra neden kafamdan silip atamamıştım *habladores*'ları acaba?

"Onlar öykü anlatmanın salt eğlendirmekten farklı bir şey olabileceğinin elle tutulur kanıtları," diyecek oldum. "İlksel bir şey; bir halkın ayakta kalışının dayanabileceği bir şey. Belki de beni etkileyen bu. İnsan bir şeyden neden etkilendiğini her zaman bilemiyor, Mascarita. Gizli bir duygundan yakalanıveriyorsun; işte o saat etkileniyorsun." özelkitapgrubu

Saúl gülerek omzuma vurdu. Ben çok ciddiydim, ama o işi şakaya vuruyordu.

"Ha, anladım," diye bağırdı. "Sen işin edebiyat yanıyla ilgileniyorsun." Düş kırıklığına uğramış gibiydi, sanki işin edebiyat yanıyla ilgilenmem merakımın değerini azaltıyordu. "Sakın düş gücüne boyun eğme. Besbelli, masalcılarla ilgili bu öyküyü *gringo*'lar anlatmış sana. Onların sandığı gibi değil her şey. İnan bana, *gringo*'lar Machiguengaları misyonerler kadar bile anlayamıyorlar."

España Caddesi'ndeki küçük bir kahvede oturmuş, ekmek ve jambon gevreği yiyorduk. Amazon bölgesinden döneli birkaç gün olmuştu. Döner dönmez Saúl'u üniversitede aramış, La Estrella'ya haber bırakmış, ama ona ulaşamamıştım. Avrupa'ya Saúl'la vedalaşamadan gideceğimden korkuyordum. Ama Madrid'e gitmeme bir gün kala España Caddesi'nin köşesinde otobüsten inerken Saúl'la karşılaşmıştım. O küçük kahveye gitmiştik. Bana jambonlu sandviç ve buz gibi bir biradan oluşan bir veda yemeği ısmarlayacağını, yemeğin anısını Avrupa'da kaldığım sürece unutamayacağımı söylemişti. Ama benim aklımdan çıkmayan, Saúl'un kaçamak yanıtları ve anlattıklarım karşısındaki anlaşılmaz ilgisizliğiydi; oysa Machiguengalı masalcıların onu çok heyecanlandıracağını sanmıştım. Gerçekten ilgisini çekmemiş miydi ma-

salcılar? Tabii ki çekmişti. Artık biliyorum; ilgisiz görünmeye çalışmış, sorularım karşısında köşeye sıkıştığında masalcılar konusunda hiçbir şey duymadığına yemin ederken bana yalan söylemişti.

Bellek apaçık bir tuzaktır: Geçmişi bugüne uydurmak üzere değiştirir, yeniden biçimlendirir. 1958 Ağustosu'nda dostum Saúl Zuratas'la España Caddesi'ndeki o kasvetli kahvede yaptığımız konuşmayı kimbilir kaç kez anımsamaya çalıştım. Ama artık tam olarak bir o kırık dökük iskemlelerle oynayıp duran masaları anımsıyorum, bir de Saúl'un kahvedekilerin bakmadan edemedikleri üzüm sirkesi rengindeki kocaman doğum lekesini, başkaldırırcasına dikilmiş kızıl saçlarını, kırmızı-mavi damalı pazen gömleğini ve ağır yürüyüş ayakkabılarını.

Ama Mascarita'nın yirmi yedi yıl sonra bugün hâlâ kulaklarımda çınlayan Dilbilim Yaz Enstitüsü'nü acımasızca aşağılayışını ya da beni büyük bir şaşkınlığa uğratan dizginsiz öfkesini belleğim uydurmuş olamaz. Onu hiç böyle görmemiştim: Kan beynine sıçramış, öfkeden mosmor kesilmişti. O gün, tüm öteki ölümlüler gibi bizim ermiş Saúl'un da, Machiguengalı dostlarının evrenin dengesini bozabileceğini söyledikleri öfkeye kendini kaptırabileceğini gözlerimle gördüm.

Biraz da konuyu sulandırmak amacıyla, "Bu ne şiddet, bu ne celâl," dedim. "Tanrı hepimizi senin şerrinden korusun, Mascarita."

Oralı olmadı. "Senin o havari kılıklı dilbilimcilerin rezil herifler. Kabilelerin içine girip onları içeriden yok ediyorlar, tıpkı ete gömülen keneler gibi. Ruhlarına, inançlarına, altbilinçlerine, yaşama biçimlerinin köklerine dalıyorlar. Ötekiler onların topraklarını çalıyor, onları sömürüyor ya da daha içerilere sürüyorlar. En kötüsü, öldürüyorlar. Senin dilbilimcilerinse ince iş görüyorlar. Onları başka bir biçimde öldürmek istiyorlar. Kitabı Mukaddes'i Machiguenga diline çeviriyorlar! Ne incelik ama!"

Öylesine kendinden geçmişti ki, hiç sesimi çıkarma-

dım. Daha önce de birçok kez onunla tartışmamak için kendimi zor tutmuştum. Saúl Zuratas'ın enstitüye laf olsun diye ya da siyasal önyargılarla karşı çıkmadığını biliyordum; Saúl'un karşı çıkışı, bana ne denli tartışmalı gelirse gelsin, uzun süre düşünülmüş ve derinliğine duyumsanmış bir bakış açısının sonucuydu. Enstitünün çalışmaları Saúl'a neden sakallı Dominikenlerin ve Quillabamba, Koribeni ve Chirumbia'nın küçük İspanyol rahibelerinin çalışmalarından daha sinsice geliyordu?

Saúl tam sorumu yanıtlayacaktı ki, garson kız yeni bir jambonlu ekmek tabağıyla çıkageldi. Tabağı masaya bıraktıktan sonra büyülenmişçesine uzun uzun Saúl'un doğum lekesine baktı. Ocağın başına dönerken haç çıkardığını gördüm.

En sonunda, dalgasını geçerek, "Yanılıyorsun. Daha sinsice bulmuyorum," diye yanıtladı. Hâlâ kendinde değildi. "Hiç kuşkusuz, misyonerler de onların ruhunu çalmaya çalışıyorlar. Ama cangıl misyonerleri yutuyor. Tıpkı *Burgaç*'ta Arturo Cova'nın başına geldiği gibi. Gezin sırasında görmedin mi? Açlıktan ölmek üzereler; üstelik o kadar az kalmışlar ki. Bereket, öylesine berbat durumdalar ki, kimseyi Hıristiyanlaştıracak halleri kalmamış. Bir başlarına yaşamaktan din kurallarını öğretmeyi de unutmuşlar. Yaşamayı sürdürüyorlar, o kadar. Cangılda tırnakları düşmüş, dostum. Katolik Kilisesi'nde işler böyle giderse, yakında bırak Amazon'u, Lima'da bile rahip kalmayacak."

Dilbilimcilerse bambaşka bir sorundu. Arkalarında ekonomik güç ve uygarlıklarını, dinlerini, değerlerini, kültürlerini aşılamalarını sağlayabilecek çok etkili bir örgüt vardı. Yerli dillerini öğreniyorlardı! Sahtekârlığın dikâlâsıydı bu! Neden öğreniyorlardı yerli dillerini? Amazon Yerlilerini iyi birer Batılı, iyi birer çağdaş insan, iyi birer kapitalist, iyi birer Hıristiyan yapmak için mi? Bu bile değil. Kültürlerini, tanrılarını, kurumlarını yeryüzünden silip atmak ve düşlerini bile yozlaştırmak için.

Cangıldaki dostlarımız için istediğim bu muydu? Kuzey Amerika'nın ilk sakinlerinin bugünkü durumuna mı düşsünler istiyordum? Viracochaların uşakları, ayakkabı boyacıları olmalarını mı istiyordum?

Birden, bitişik masada oturan üç adamın, yüzündeki doğum lekesi ve öfkeli sözlerinden etkilenerek konuşmalarını kesip onu dinlediklerini fark edip sustu. Yüzünün lekesiz yanı da kızarmış, ağzı aralanmış, alt dudağı sarkıp titremeye başlamıştı. Ben yokken biraz sakinleşir umuduyla, hiç çişim yokken tuvalete gitmek için kalktım masadan. Ocağın başındaki kadın, yanından geçerken, alçak sesle Saúl'un yüzündeki şeyin feci bir şey olduğunu söyledi. Ben de, o şeyin yalnızca bir doğum lekesi olduğunu, kendi kolundaki benden farklı bir şey olmadığını fısıldadım kulağına. Kadın gene de, "Zavallı çocuk, suratına baktıkça fena oluyor insan," diye mırıldandı.

Masamıza döndüğümde, gülümsemeye çalışarak bardağını kaldırdı: "Sağlığına, dostum. Kendimi tutamadığım için bağışla beni."

Ama aslında yatışmış değildi, hâlâ gergin ve yeniden patlamak üzere olduğu açıkça görülüyordu. Yüzündeki anlatımın bana bir şiiri anımsattığını söyledim ve hüzünle ilgili bir şarkının aklımda tutabildiğim dizelerini Machiguenga dilinde okudum.

Onu bir an için de olsa gülümsetmeyi başarmıştım.

"Machiguenga dilini hafif Kaliforniya ağzıyla konuşuyorsun," diye dalgasını geçti. "Nasıl beceriyorsun, pes doğrusu!"

Ama çok geçmeden, onu öfkeden çılgına çeviren konuda gene üstüme geldi. Farkında olmadan, onu çok üzen ve derinden yaralayan bir sorunu gündeme getirmiştim. Sanki hiç soluk almadan, aralıksız konuşuyordu.

Bugüne kadar hiç kimse başaramamıştı, ama dilbilimciler bu işin üstesinden gelebilirlerdi. Dört yüz-beş yüz yıldır başaran olmamıştı. Hor gördükleri o küçük kabilelere hiçbir zaman boyun eğdirememişlerdi. Porras

Barrenechea'dayken üzerinde araştırma yaptığım Günlemlerde okumuş olmalıydım. Yoksa okumamış mıydım? Antisuyo üzerine ordular gönderen İnkaların, özellikle de Túpac Yupanqui'nin başına neler geldiğini! Okumamış mıydım? Savaşçılarının cangılda nasıl kaybolduklarını, Antileri her seferinde ellerinden nasıl kaçırdıklarını. Tek bir Anti'ye bile boyun eğdirememişler ve sonunda Cusco halkı onları küçümsemeye başlamıştı. Amazon Yerlileri için vahşiler, soyu bozuklar gibi bütün o aşağılayıcı Keçuva sözcüklerini işte bu yüzden uydurmuşlardı. Ama tüm bunlara karşın, kendinden daha güçlü bir uygarlıkla karşı karşıya kaldığında İnka İmparatorluğu'nun, Tahuantinsuyo'nun ne duruma geldiği ortada değil miydi? Antisuyolu barbarlarsa hiç değilse varlıklarını sürdürmüşlerdi. Yanılıyor muydu? Peki, İspanyollar, İnkalardan daha mı başarılı olmuşlardı? Anti bölgesine düzenledikleri bütün o 'seferler' tam bir başarısızlıkla sonuçlanmamış mıydı? Gerçi ellerine geçirdiklerini boğazlamışlardı, ama pek azını ele geçirebildikleri de biliniyordu. 1500-1800 yılları arasında Oriente'ye üşüşen binlerce asker, serüvenci, haydut ve misyoner tek bir kabileyi o görkemli Hıristiyan ve Batı uygarlığının boyunduruğu altına sokabilmiş miydi? Bütün bunlar benim için hiçbir anlam taşımıyor muydu?

"Senin için ne anlam taşıdığını söylesene, Mascarita," dedim.

Biraz olsun yatışmaya başlıyormuşçasına, "Bu kültürlere saygı duymak gerekiyor," dedi yumuşak bir sesle. "Onlara saygı duymanın tek yolu da fazla yaklaşmamak. Onlara dokunmamak. Bizim kültürümüz çok güçlü, çok saldırgan. Dokunduğu her şeyi yutuveriyor. Onlar rahat bırakılmalı. Nasılsalar öyle kalmaya hakları olduğunu kaç kez kanıtlamadılar mı?"

"Sen iflah olmaz bir Yerli hayranısın, Mascarita," diye takıldım. "Tıpkı otuzlardakiler gibi. Dr. Luis Valcárcel'in gençliğini anımsatıyorsun; hani, Peru'nun özüne

aykırı oldukları gerekçesiyle bütün sömürge kiliseleri ve manastırlarının yıkılmasını istemişti. Ya da Tahuantinsuyo'yu geri mi getirelim istiyorsun? Hani şu insanların kurban edildiği, iletecekleri haberleri unutmasınlar diye ulakların parmaklarına renkli ipler bağlandığı, taş bıçaklarla kafataslarının delindiği çağlara geri mi dönelim? Peru'nun son Yerli hakları savunucusunun bir Yahudi olması da çok ilginç doğrusu!"

"Azınlık kültürlerinin haklarını herkesten çok bir Yahudi'nin savunması çok doğal," diye karşılık verdi. "Peder beyin de dediği gibi, Boraların, Shapraların, Piroların sorunları, Yahudilerin üç bin yıldır yaşadıkları sorunlar aslında."

Gerçekten böyle mi demişti? Ya da söylediklerinden, en azından böyle bir anlam çıkarılabilir miydi? Bilemiyorum. Belki de bütün bunları sonradan ben uydurmuşumdur. Saúl dindar biri değildi, dahası dine inanmıyordu bile. Sık sık, sinagoğa sırf Don Salómon'u düş kırıklığına uğratmamak için gittiğini söylerdi. Öte yandan, ister yüzeyde, ister derinlerde bir yerde, bir bağıntı da olsa gerekti. O Taş Devri Perulularının yaşadıkları hayatı Saúl'un inatla savunması, bir ölçüde, evde, okulda, sinagogda ister istemez bir araya geldiği Yahudi topluluğunun öteki üyelerinden dinlediği öykülerle; daha güçlü kültürlerin, Yahudilerin kimliklerini koruyabilmek için büyük özverilerle sürdürdükleri inançlarını, dillerini ve törelerini yeryüzünden silmek amacıyla uyguladıkları ağır baskıları, acımasız kıyımları anlatan öykülerle açıklanamaz mıydı?

"Hayır, ben otuzlardakiler gibi bir Yerli hayranı değilim. Onlar Tahuantinsuyo'yu geri getirmek istiyorlardı. Oysa ben, İnkaların torunlarının geri gelmesi gibi bir şeyin söz konusu olamayacağını çok iyi biliyorum. Onlar için tek çözüm, bütünleşme. Ne kadar çabuk Batılılaştırılabilirlerse o kadar iyi: Yarım kalmış, hızlandırılması gereken bir süreç bu. Bunun artık onlar için kötünün iyi-

si olduğu söylenebilir. Gördüğün gibi, hiç de hayalci değilim. Ama Amazon bölgesi farklı. İnkaları uyurgezerlere, kölelere dönüştüren büyük sarsıntı henüz orada yaşanmadı. Onlara amansızca saldırdık, ama yenilmediler. İlkel bir halkı modernleştirmeye çalışmanın ne kadar büyük bir vahşete yol açtığını artık biliyoruz. Açıkçası, onları ortadan kaldırmaktan başka bir şey değil. Böyle bir suçu işlemeyelim. Onları oklarıyla, tüyleriyle, peştamallarıyla rahat bırakalım. Onlara saygıyla, biraz dostça yaklaşsan, onlara barbar ya da geri demenin haksızlık olduğunu görürsün. Kültürleri, içinde yaşadıkları çevreye ve koşullara uygun aslında. Dahası, bizim çoktan unuttuğumuz bazı konularda derin ve gelişkin bilgileri var. Sözgelimi, insanla doğa arasındaki ilişki konusunda. İnsanla ağaçlar, kuşlar, ırmaklar, yeryüzü, gökyüzü arasındaki ilişkiler konusunda. İnsanla Tanrı arasındaki ilişki konusunda da. İnsanla tüm bu saydıklarım arasındaki uyumun nasıl bir şey olduğunu bile bilmiyoruz artık, çünkü o uyumu çoktan bozup yok ettik."

Böyle demişti. Kuşkusuz, tam olarak bu sözcüklerle değil, ama böyle de aktarılabilecek biçimde. Tanrı'dan söz etmiş miydi? Evet, Tanrı'dan söz etmiş olduğundan hiç kuşkum yok, çünkü söylediklerine çok şaşırdığımı ve bu fazlasıyla ciddi konuda biraz da şaka yapmaya çalışarak, yoksa artık biz de mi Tanrı'ya inanmaya başlıyoruz diye sorduğumu anımsıyorum.

Başını bile kaldırmamış, hiç sesini çıkarmamıştı. İri mavi bir sinek kahvenin içinde vızıldayıp duruyor, ikide bir isten kapkara olmuş duvarlara tosluyordu. Tezgâhın ardındaki kadın gözlerini Mascarita'dan ayıramıyordu. Saúl başını kaldırdığında biraz utanmış gibiydi. Şimdi sesi daha da ciddileşmişti.

"Doğrusu, artık Tanrı'ya inanıp inanmadığımı bilemiyorum, dostum. Bizim her şeye kadir kültürümüzün sorunlarından biri de, Tanrı'yı gereksiz kılmış olması. Oysa Amazon Yerlileri için Tanrı hava, su, yiyecek gibi

zorunlu bir gereksinim, hayatın onsuz düşünülemeyeceği bir şey. Belki inanmayacaksın, ama onlar bizden daha tinsel. Ötekilere oranla daha maddeci sayılabilecek Machiguengalar bile. İşte bu yüzden enstitünün yaptığı çok zararlı; onların tanrılarını ellerinden alıyorlar ve yerine gündelik hayatlarında hiçbir işlerine yaramayacak olan kendi soyut tanrılarını koyuyorlar. Dilbilimciler, günümüzün put kırıcıları. Uçakları, penisilinleri, aşıları ve daha bir sürü şeyleriyle cangılı yok ediyorlar. Üstelik, hepsi de bağnaz olduklarından, başlarına Ekvador'daki *gringo*'ların başına gelenlere benzer bir şey geldiğinde daha da coşuyorlar. Şehitlik bağnazlar için biçilmiş kaftan. Değil mi, arkadaşım?"

Birkaç hafta önce Ekvador'da bir Protestan kilisesine bağlı üç Amerikalı misyoner, Jíbaro kabilesinden Yerliler tarafından öldürülmüştü. Biri kabileyle birlikte yaşıyor, öbür ikisiyse o bölgeden geçiyordu. Ayrıntılar bilinmiyor. Kafaları kesilmiş, oklarla delik deşik olmuş cesetleri devriyeye çıkan askerler bulmuşlardı. Jíbaroların kafa avcısı oldukları biliniyordu, dolayısıyla kafaların neden kesildiği ortadaydı. Olay basında büyük bir tepkiyle karşılanmıştı. Ölenler, Dilbilim Enstitüsü'nün üyesi değildiler. Saúl'a, nasıl bir yanıt vereceğini az çok sezerek, o üç ceset konusunda ne düşündüğünü sordum.

"En azından bir konuda emin olabilirsin," dedi. "Kafaları zulüm edilmeden kesilmiştir. Sakın gülme! İnan, doğru söylüyorum. Onlara acı çektirme isteği duymamışlardır. Bütün kabileler, başka yönlerden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, bu konuda birbirlerine benzerler. Yalnızca zorunluluktan öldürürler. Kendilerini tehlikede hissettikleri zaman, ölmemek için öldürmek zorunda kaldıkları zaman. Ya da aç oldukları zaman. Ama Jíbaro-lar yamyam değildir. Onları yemek için öldürmemişlerdir. Misyonerler, Jíbaroların birden kendilerini büyük bir tehlikeyle yüz yüze hissetmelerine yol açacak bir şey söylemiş ya da bir şey yapmışlardır. Çok üzücü bir olay,

haklısın. Ama hemen karar verme. Nazilerin gaz odalarıyla ya da Hiroşima'ya atom bombası atılmasıyla en küçük bir benzerliği yok bu olayın."

Uzun bir süre, belki üç-dört saat oturduk kahvede. Bir sürü jambonlu sandviç yedikten sonra, kahveyi işleten kadın bize 'müessesenin ikramı' olarak mısır unuyla yapılmış bir tabak kek getirdi. Kahveden çıkarken, kendini tutamadı ve Saúl'un yüzündeki doğum lekesini göstererek, 'o şeyin çok acı verip vermediğini' sordu.

"Hayır, hanımefendi," dedi Saúl gülümseyerek. "Çok şükür, hiç acımıyor. Yüzümde öyle bir şey olduğunun farkında bile değilim."

O günün değişmez konusundan söz ederek bir süre yürüdük; bundan eminim. Bolognesi Meydanı ile Colon Gezisi'nin köşesinde kucaklaşarak vedalaştık.

Birden, "Gerçekten özür dilerim," dedi pişmanlık içinde. "Papağan gibi durmadan konuştum, tek laf ettirmedim sana. Avrupa'da neler yapmayı düşündüğünü bile anlatamadın."

Bağımızı koparmamak için, arada bir kart yollayarak da olsa, birbirimize yazmayı kararlaştırdık. Sonraki yıllarda üç kez yazdım ona, ama hiç yanıt alamadım.

Saúl Zuratas'ı son görüşümdü bu. Onca yıl geçmesine karşın manzara hâlâ gözümün önünde: kül rengi bir hava, bulutlarla kaplı bir gökyüzü ve Lima kışının adamın içine işleyen rutubeti. Ardında, Bolognesi'deki anıtın çevresinde dönüp duran bir yığın araba, kamyon, otobüs ve yüzündeki kocaman koyu leke, uçuşan kızıl saçları ve damalı gömleğiyle el sallayarak, "Göreceğiz bakalım, sizli bizli konuşan gerçek bir Madridli olup çıkacak mısın! Iyi yolculuklar! Bahtın açık olsun, arkadaşım!" diye bağıran Mascarita.

Dört yıl boyunca ondan hiç haber alamadım. Madrid'e ya da doktoramı tamamladıktan sonra yaşadığım Paris'e uğrayan Perululların hiçbirinin de Saúl'dan haberi yoktu. Özellikle İspanya'da çok sık düşündüm Saúl'u;

yalnızca onu özlediğim için değil, Machiguengaları da aklımdan çıkaramadığım için. Schneillerin masalcılara ilişkin anlattıkları öykü durmadan aklıma düşüyor, tıpkı çok güzel bir genç kız gibi beni ayartıyor, düşlerimi ve tutkularımı kışkırtıyordu. Üniversitede yalnızca sabahları derse giriyor, öğleden sonralarımı Castella'daki Ulusal Kütüphane'de geçiriyor, şövalyelik romanları okuyordum. Bir gün, Machiguengalar konusunda yazmış olan Dominiken misyonerinin adı geldi aklıma: Peder Vicente de Cenitagoya. Kataloğa baktım ve kitabı buldum.

Bir oturuşta okudum. Biraz safça yazılmış kısa bir kitaptı. Bizim Dominiken, Machiguengalardan sık sık vahşiler diye söz ediyor, onları babacan bir tutumla çocuksu, tembel ve sarhoş olmakla suçluyor, 'gece ayinleri' dediği büyücülüklerini kınıyordu. Misyonerler Yerliler arasında yirmi yıldan fazla bir zaman yaşamışlardı, ama gene de kitapta Machiguengalara dışarıdan ve belli bir uzaklıktan bakılıyor gibiydi. Öte yandan, Peder Vicente, onların dürüstlüklerinden, sözünün eri olmalarından ve inceliklerinden övgüyle söz ediyordu. Dahası, kitap benim daha önce edindiğim bazı bilgileri inandırıcı bir biçimde doğruluyordu. Machiguengalar masal dinlemeye ve masal anlatmaya aşırı düşkündüler ve müthiş dedikoducuydular. Bir yerde uzun süre kalamıyor, yaşadıkları yere hiçbir zaman bağlanmıyorlardı; cin çarpmış gibi oradan oraya taşınıyorlardı. Orman onlara büyü yapmıştı sanki. Misyonerler her türlü oyuna başvurarak onları Chirumbia, Koribeni ve Panticollo gibi yerleşimlere çekmişlerdi. Machiguengaların yerleşmesini sağlamak için ne gerekirse yapmışlardı. Onlara aynalar, yiyecek ve tohum vermişler; toplum için yaşamanın sağlıkları, eğitimleri ve varlıklarını korumaları açısından ne kadar yararlı olduğunu öğretmişlerdi. Machiguengalar ilk başta tüm bunlara inanmış görünmüşlerdi. Kulübelerini bırakmışlar, tarlalarını sürmüşler, çocuklarını küçük misyoner okuluna göndermeye razı olmuşlar, akşam ve sabah dualarına

boyalarını sürünerek tam vaktinde gelmeye başlamışlardı. Hıristiyan uygarlığının yolunda kararlılıkla ilerliyor gibiydiler. Sonra bir gün ansızın teşekkür etmek şöyle dursun allahaısmarladık bile demeden ormanda kaybolmuşlardı. Misyonerlerin kullandıkları güçten çok daha büyük bir güç, atalarından gelen bir içgüdü onları karşı konulmaz bir biçimde göçebe hayatına çekmiş, el değmemiş ormanların dolambacına dağılmalarını sağlamıştı.

O gece oturdum, Mascarita'ya Peder Cenitagoya'nın kitabıyla ilgili görüşlerimi yazdım. Machiguenga masalcılarıyla ilgili bir şeyler yazmayı tasarladığımı anlattım. Acaba bana yardım eder miydi? Belki Madrid'de sürekli yurt özlemi çektiğimden, belki de Lima'daki sohbetlerimizi bir türlü kafamdan atamadığımdan, artık onun düşüncelerini eskisi kadar saçma ve anlamsız bulmuyordum. Machiguengaların nasıl yaşadıklarını elimden geldiğince gerçekçi ve içten bir öyküyle anlatacaktım. Bana yardımcı olur musun, dostum?

Büyük bir coşkuyla yazmaya koyuldum. Ama sonuç yürekler acısıydı. İnançlarını, söylencelerini, törelerini, tarihlerini biraz olsun bilmeden masalcıları nasıl anlatabilirdim? Claudio Coello Caddesi'ndeki Dominiken manastırı imdadıma yetişti. Tarikatın Peru kolunun çıkardığı *Misiones Dominicanas* adlı derginin bütün sayıları oradaydı. Dergilerde Machiguengalarla ilgili birçok yazının yanı sıra Peder José Pio Aza'nın kabilenin dili ve folkloru üzerine olağanüstü incelemelerini de buldum.

Ama belki de en çok bilgiyi, manastırın kitaplığında konuştuğum sakallı bir misyonerden edindim. Sözlerimiz kitaplığın yüksek tavanında yankılanıyordu. Peder Elicerio Maluenda uzun yıllar Alto Urubamba'da yaşamış, Machiguengaların mitologyasıyla yakından ilgilenmişti. Gerçi hayatının uzunca bir bölümünü cangılda geçirdiği için biraz kaba, yontulmamış bir hali vardı, ama çok akıllı, çok bilgili bir adamdı. Sanki beni daha fazla etkilemek istiyormuşçasına, katıksız İspanyolcasının ara-

sına ikide bir tuhaf Machiguenga sözcükleri katıyordu.

Kabilenin, evrenin yaratılışıyla ilgili söylenceleri konusunda anlattıkları çok hoşuma gitti. İç içe geçmiş koşutluklar içeren bu evrendoğum öyküsü, Dante'vari çağrışımlar da uyandırıyordu insanda. Bunu şimdi Floransa'da *İlahi Komedya*'nın İtalyancasını ilk kez okurken kavrıyorum. Dünya evrenin merkeziydi; dünyanın üstünde ve altında ikişer bölge bulunuyordu, bunların her birinin kendi güneşi, ayı ve ırmaklar ağı vardı. En üstteki bölgede, yani Inkite'de insanlara hayat veren, her şeye kadir Tasurinchi yaşıyordu; bu bölgenin ortasından meyve yüklü ağaçlarla kaplı, bereketli kıyıları sulayarak Meshiareni, yani Ölümsüzlük Irmağı geçiyordu. Ölümsüzlük Irmağı, aslında Samanyolu olduğu için, dünyadan belli belirsiz görülebiliyordu. Inkite'nin altında, içinden Manaironchaari denen saydam ırmağın geçtiği Menkoripatsa, yani ağırlıksız bulutlar bölgesi yüzüyordu. Kipacha, yani dünya, göçebe bir halk olan Machiguengaların meskeniydi. Dünyanın altında, karanlık ölüler bölgesi yer alıyordu; bu bölgenin neredeyse tümü, yeni mekânlarına gitmeye hazırlanan ölülerin ruhlarıyla dolu Kamabiría Irmağı'yla kaplıydı. Ve son olarak, en alttaki, en korkunç bölge, yani Gamaironi hiçbir balığın yaşamadığı, kapkara akan bir ırmaktan ve yiyecek hiçbir şeyin bulunmadığı çorak topraklardan oluşuyordu. Burası, bütün uğursuzlukların yaratıcısı, kötülük perisi, *kamagarini* denen iblisler ordusunun komutanı Kientibakori'nin mekânıydı. Her bölgenin güneşi bir üsttekinin güneşinden daha güçsüz ve daha soluktu. Inkite'nin güneşi devinimsiz, parlak beyaz bir güneşti. Gamaironi'nin güneşi koyu ve donuktu. Dünyanın ikircikli güneşi ise bir görünüyor, bir kayboluyordu; söylenceler onun varlığının Machiguengaların davranışlarına bağlı olduğunu söylüyordu.

Peki, bütün bunların ve Peder Maluenda'nın bana anlattığı daha birçok ayrıntının ne kadarı doğruydu? Saygıdeğer misyoner anlattıklarının birçoğunu kendi

uydurmuş olamaz mıydı? Bu konudaki kuşkularımı, ikinci bir mektup yazarak Mascarita'ya ilettim. Ama gene yanıt alamadım.

Üçüncü mektubu bir yıl kadar sonra yazmış olmalıyım, çünkü o sıralar artık Paris'teydim. Mektubumda, bana inatla yazmadığı için Mascarita'ya çıkışmış, masalcılarla ilgili yazma düşüncesinden caydığımı da gizlemeyiştim. Yaza yaza bir sürü defter doldurmuş, Trocadéro Meydanı'ndaki İnsan Müzesi'nin kütüphanesinde ve vitrinlerinin karşısında saatler boyu masalcıları anlamaya, nasıl birileri olduklarını çıkarmaya çabalamıştım. Ama boşuna. Öykülerimde onların gerçek sesini bir türlü yakalayamamıştım. Sonunda artık başka öykü yazmamaya karar vermiştim. Peki o neler yapıyordu? Nasıl gidiyordu işleri? Bu arada neler yapmıştı, neler tasarlıyordu?

Mascarita'nın neler yaptığını ancak 1963 sonlarında, Matos Mar bir antropoloji kongresine katılmak için Paris'e geldiğinde öğrenebildim. Matos Mar'ın anlattıkları karşısında ağzım bir karış açık kaldı.

"Saúl Zuratas İsrail'e mi yerleşti?"

Saint-Germain-des-Prés'deki Old Navy'de oturmuş, iç karartıcı, kurşuni aralık akşamının soğuğuna dayanabilmek için sıcak şarap içiyorduk. Sigaralarımızı tüttürken, Matos Mar'ı nicedir uzak kaldığım Peru'daki dostlarım, oralarda olup bitenler konusunda soru yağmuruna tutuyordum.

Sırtındaki kalın paltosu, boynundaki enli ve uzun atkısıyla Eskimolara benzeyen Matos Mar, "Sanırım, babası yüzünden," dedi. "Talaralı Don Salómon. Sen tanır mıydın? Saúl, onu çok severdi. Anımsarsın, sırf babasını yalnız bırakmamak için Bordeaux bursunu geri çevirmişti. Anlaşılan, ihtiyar İsrail'e gidip son nefesini orada vermeyi kafasına koymuş. Babasına tutkuyla bağlı olan Mascarita da onun bu isteğine boyun eğmiş tabii. Anladığım kadarıyla, birden vermişler kararlarını. Çünkü Saúl bana söylediğinde, Breña'daki küçük dükkânı, La Est-

rella'yı çoktan satmışlar, bavullarını toplamışlardı bile."

Peki, Saúl İsrail'e yerleşeceğine seviniyor muydu? Çünkü oraya gittiği zaman İbranice öğrenmek, askerliğini yapmak, hayatını tepeden tırnağa yeniden düzenlemek zorunda kalacaktı. Matos Mar, Mascarita'nın yüzündeki doğum lekesi sayesinde askerlik yapmaktan kurtulacağı kanısındaydı. Acaba Mascarita bana hiç Siyonizm'den, Anayurt'a dönmekten söz etmiş miydi diye belleğimi yokladım. Yok, hiç anımsamıyordum.

"Belki de, her şeye sıfırdan başlamak Saúl için o kadar kötü olmamıştır," diye karşılık verdi Matos Mar. "Gideli dört yıl oluyor, artık İsrail'e alışmıştır herhalde. Bildiğim kadarıyla, Peru'ya dönmedi. Bana kalırsa, kibbutzlardan birinde yaşıyordur. Aslına bakarsan, Saúl'un Lima'da bir baltaya sap olacağı yoktu. Doğrusu nedenini asla anlayamamışımdır, ama etnoloji de, üniversite de düş kırıklığına uğratmıştı onu. Doktora tezini bir türlü tamamlamadı. Hatta Machiguengalara olan aşkı bile geride kalmıştı galiba. Vedalaşırken, 'Urubamba'daki çıplak vahşilerini özlemeyecek misin?' diye sormuştum da, 'Niye özleyecekmişim ki!' demişti. 'Ben her şeye alışırım. Hem, İsrail'de de çıplak dolaşan epey insan olmalı.'"

Ben Matos Mar'la aynı kanıda değildim; Saúl Anayurt'ta çok zorluk çekmiş olmalıydı. Peru'yla o kadar bütünleşmiş, Peru'nun sorunlarını –en azından birini– o kadar yürekten benimsemişti ki, her şeyi bir anda silip atması olanaksızdı. Onu Ortadoğu'da düşünmeye çalıştım. Saúl Zuratas'ı çok iyi tanıdığım için, yeni ülkesinde Filistin sorunu ve işgal altındaki bölgelerin, İsrail yurttaşı Saúl'u bir yığın ikilemle karşı karşıya getireceğini rahatlıkla kestirebiliyordum. Onu yeni çevresinde, yeni dilini kaşını gözünü yara yara konuşurken, yeni işine giderken –sahi, ne iş yapıyordu acaba?– gözümün önüne getirmeye çalışıyor, İsrail'deki savaşlarda ve sınır çarpışmalarında bir kurşuna kurban gitmesin diye Tasurinchi'ye dua ediyordum.

V

Yabanarısı kılığına bürünmüş yaramaz bir *kamagarini*, Tasurinchi'yi çişini yaparken çükünün tepesinden ısırıverdi. Tasurinchi yürüyor. Nasıl mı? Bilmiyorum, ama yürüyor. Gördüm onu. Onu öldürmemişler. Orada, Yaminahuaların arasında yaptığından sonra gözlerini ya da kellesini kaybedebilirdi, ruhu onu terk edebilirdi. Anlaşılan, başına hiçbir şey gelmemiş. İyi görünüyor, yürüyor, keyfi yerinde. Kızgın değil, belki de gülüyor. "Nedir bu yaygara?" diyor. Mishahua Irmağı'nın oraya, onu görmeye giderken, orada yoktur diye düşünüyordum. Gerçekten yaptıysa, Yaminahuaların onu bulamayacağı bir yere, çok uzaklara gitmesi gerekecek. Belki de çoktan öldürmüşlerdir onu; hem onu, hem de akrabalarını. Ama oradaydı işte; ailesi ve çaldığı kadın da oradaydı. "Orada mısın, Tasurinchi?" "Heh, heh, buradayım."

Kadın konuşmayı öğreniyor. "Masalcıya bir şeyler söyle de, o da görsün konuşabildiğini," diye buyurdu kadına. Yaminahualı kadının söyledikleri doğru dürüst anlaşılmıyordu. Obür kadınlar onu alaya alıyorlardı: "Kulağımıza gelen bu hırıltılar da nedir?" Arıyormuş gibi yaparak, "Yoksa bir hayvan mı girdi evin içine?" diyorlar. Hasırların altına bakıyorlar. Hem çalıştırıyorlar, hem de kötü davranıyorlar. "Bacaklarını açtığı zaman, Pareni'den çıktıkları gibi balıklar çıkacak içinden," diyorlar.

Daha da kötü şeyler söylüyorlar. Ama doğru, konuşmasını öğreniyor gerçekten de. Söylediklerinden bazılarını anladım. "İnsan yürür," dediğini anladım.

"Anlaşılan söylenenler doğru; Yaminahualardan kadın çaldın demek," dedim Tasurinchi'ye. Meğer çalmamış. Bir *sachavaca*, bir çuval mısır ve manyok vermiş kadına karşılık. "Yaminahualar sevinmeli," dedi beni inandırmaya çalışarak. "Onlara verdiklerim kadından değerli."

Benim önümde, "Öyle değil mi?" diye sordu kadına. Kadın da doğruladı. "Evet, öyle," dedi. Bu söylediğini de anladım.

Tasurinchi, yaramaz *kamagarini*'nin çükünün tepesini sokmasından sonra, nedendir nasıldır bilinmez, bazı durumlarda kendini dizginleyemez olmuş. "Sanki bir buyruk geliyor kulağıma ve ben de o buyruğa uymak zorundayım," dedi. "Sanırım, küçük bir tanrıdan ya da küçük bir iblisten geliyor buyruk; çükümün ucundan ta içime girmiş bir şeyden, her neyse işte." Anlaşılan, o kadını çalması da buyruklardan biriydi.

Çükü artık eskisi gibi. Ama ruhuna giren cin duruyormuş; farklı olmasını ve öbürlerinin hiç anlamadıkları işler yapmasını söylüyormuş ona. *Kamagarini* soktuğu zaman işemekte olduğu yeri gösterdi bana. "Ah! Yandım anam!" diye bağırıp sıçramaya başlamış; işeyemez olmuş. Yabanarısını elinin tersiyle kovarken, yanılmıyorsa, güldüğünü duymuş. Çok geçmeden çükü büyümeye başlamış. Her gece biraz daha şişiyor, her sabah daha da büyüyormuş. Her gören bir kahkaha patlatıyormuş. O kadar utanmış ki, daha büyük bir *kuşma* diktirmiş kendine. Çükünü *kuşma*'nın kesesine saklamış. Ama çükü durmadan büyüyormuş; artık hiçbir yere sığmaz olmuş. Hayvanların kuyrukları nasıl arkalarından sürüklenir, Tasurinchi de çükünü öyle sürüklüyormuş ardından. Bazen, sırf onu bağırtmak için çüküne basıyorlarmış. Ah! Vış anacığım! Çükünü dertop edip omzuna yerleştiriyor-

muş; benim küçük papağanım omzuma tünüyor ya, işte öyle omzunda duruyormuş Tasurinchi'nin çükü de. Bir yerden bir yere baş başa, iki başlarına gidiyorlarmış. Tasurinchi sıkılmamak için ona durmadan bir şeyler anlatıyor; çükü de Tasurinchi'yi, tıpkı sizin beni dinlediğiniz gibi, hiç sesini çıkarmadan, can kulağıyla, o kocaman gözünü üzerinden ayırmadan dinliyormuş. Tepegöz, Minik Tepegöz gözünü dikip öyle bakıyormuş. Sonunda artık o kadar büyümüş ki, kuşlar onu ağaç sanıp üstüne tünüyorlarmış. Tasurinchi işemeyegörsün, çükünün kocaman ağzından Gran Pongo'nun çağlarcaları gibi köpüren, ılık çağlayanlar boşalıyormuş. Hani, Tasurinchi de, ailesi de içine atlasalar yıkanacaklar. Tasurinchi, yolculuklarda mola verdiğinde minder, geceleri döşek yapıyormuş çükünü. Ava çıktığı zaman hem sapan, hem de mızrak olarak kullanıyormuş. Ağacın tepesine kadar savurup maymunları aşağıya düşürüyor, sopa gibi kullanıp pumaları öldürüyormuş.

Seripigari, Tasurinchi'nin cinlerini kovmak için, çükünü alev korları üstünde ısıtılmış eğreltiotu yapraklarına sarmış. Eğreltiotu yapraklarının suyunu içirmiş ve bütün gece şarkı söyletmiş. Kendisi de tütünün özsuyundan yapılan bir içki ve *ayahuasca* içmiş. Dans etmiş, damdan çıkıp ortadan kaybolmuş ve bir *saankarite*'ye dönüşmüş olarak geri dönmüş. Bütün bunlardan sonra, cini Tasurinchi'den emip almış, tükürüp atmış. Cin, koyu ve sarıymış; sarhoş kusmuğu gibi kokuyormuş. Tasurinchi'nin sabaha karşı küçülmeye başlayan çükü birkaç ay sonra gene o eski ufaklığa dönüşmüş. Ama o günden beri Tasurinchi o buyrukları duyuyormuş. "Ruhlarımdan birinde maymun iştahlı bir anne var," diyor. "Yaminahualı kadını bu yüzden aldım kendime."

Kadın, yeni kocasına alışmış görünüyor. Mishahua'nın oraya iyiden iyiye yerleşmiş; gören, Tasurinchi'nin kırk yıllık karısı sanır. Ama öbür kadınlar öfkeden deliye dönüyorlar; kadıncağıza sövüp sayıyor, her fırsatta

dövüyorlar. Gözlerimle gördüm, kulaklarımla duydum. "Bize benzemiyor," diyorlar. "İnsan değil, başka bir şey. Kimbilir, belki bir maymundur; belki de Kashiri'nin boğazına takılan balıktır." Yaminahualı kadın ise, onları hiç duymuyormuşçasına, ağır ağır manyok çiğnemeyi sürdürüyordu.

Bir keresinde de, su dolu bir testi taşırken küçük bir çocuğa çarpıp yere düşürdü çocuğu. Bütün kadınlar o saat üstüne çullanıverdiler. "Mahsus yaptın," diye bağırıyorlardı. "Çocuğu öldürmek istedin." Doğru değildi, ama öyle diyorlardı. Eline bir sopa geçirip karşılarına dikildi, hiç öfkeye kapılmadan. Tasurinchi'ye, "Bir gün onu öldürecekler," dedim. "Başının çaresine bakıyor," diye yanıtladı. "Ava çıkıyor. Kadınların ava çıktığını hiç duymamıştım. Tarladan manyok taşırken, en ağır yükü sırtlayan o. Ben asıl onun öbür kadınları gebertmesinden korkuyorum. Yaminahualar dövüşken insanlardır, tıpkı Mashcolar gibi. Belki kadınları da dövüşkendir, kimbilir."

Bunu bildiği için korkması gerektiğini, kapağı hemen başka bir yere atsa kendisi için hayırlı olacağını söyledim. Yaminahualar yaptığına çok kızmış olmalıydılar. Öç almaya gelseler ne yapacaktı? Tasurinchi gülmekten öleyazdı. Anlaşılan, sorun çözülmüştü. Yaminahualı kadının kocası, iki yakınıyla birlikte Tasurinchi'ye gelmişti. Oturup birlikte *masato* içmiş, konuşmuşlar, sonunda bir anlaşmaya varmışlardı. Adamlar, kadını değil, Tasurinchi'nin onlara verdiği *sachavaca*, mısır ve manyoktan başka bir de av tüfeği istiyorlardı. Beyaz Babalar'dan, Tasurinchi'de bir av tüfeği olduğunu öğrenmişlerdi. Tasurinchi de, "Her yeri arayın," demişti onlara. "Bulabilirsiniz, sizin olsun." Sonunda çekip gitmişlerdi. İnanmışlardı anlaşılan. Tasurinchi'nin, kadını akrabalarına geri vermeye hiç niyeti yok. Çünkü kadın şimdiden konuşmayı öğrenmeye başlamış bile. "Bir de çocuk doğursun, öbürleri hemen alışır ona," diyor Tasurinchi. Çocuk-

lar çoktan alışmışlar bile. Ona insan gibi davranıyorlarmış, yürüyen bir kadın gibi. 'Anne' diyorlarmış.

İşte, öğrendiklerim bunlar.

Bu kadının, Mishahualı Tasurinchi'yi mutlu edeceğini kim bilebilir? Pekâlâ mutsuz da kılabilir. Yeryüzüne inip bir Machiguenga'yla evlenen Kashiri, Ay, yıkıma sürüklenmişti. Öyle derler. Ama belki de Kashiri'nin başına gelenlere üzülmemeliyiz. Kashiri'nin talihsizliği bize yiyecek getiriyor, ısınmamızı sağlıyor. Güneş, Ay'ın bir Machiguengalı kadından doğan çocuğu değil mi?

Bir varmış, bir yokmuş.

Kashiri o zamanlar güçlü kuvvetli, yücegönüllü bir delikanlıymış. Daha yıldızların olmadığı gökyüzünde, Inkite'de canı sıkılmış. O günlerde insanlar manyok ve muz yerine toprak yerlermiş. Tek yiyecekleri toprakmış. Kashiri, sırık kullanmadan, kollarını kürek yaparak Meshiareni Irmağı'nda ilerlemiş. Kayığı kayaların, burgaçların arasından geçerek ırmak boyunca yol alıyormuş. Dünya daha karanlıkmış, rüzgâr esip gürlüyor, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyormuş. Kashiri, yeryüzünün gökdünyalarla buluştuğu, canavarların yaşadığı, bütün ırmakların ölmeye gittiği Oskiaje'de kayıktan atlamış, karaya çıkmış. Çevresine bakınmış. Nerede olduğunu bilmiyormuş, ama kaygıya kapılmamış. Yürümeye başlamış. Derken, bir de ne görsün; ona hem mutluluk, hem de mutsuzluk getirecek olan Machiguengalı genç kız, oturmuş, hasır örmüyor mu? Kızcağız bir yandan da engerekler gelmesin diye usuldan türkü söylüyormuş. Yanakları ve alnı boyalıymış; ağzından şakaklarına iki kırmızı çizgi çıkıyormuş. Demek, evli değilmiş; yemek pişirmeyi, *masato* yapmayı öğrenebilirmiş.

Kashiri, kızı hoşnut edebilmek için, ona manyok ve muzun ne olduğunu öğretmiş. Bunların nasıl ekildiğini, nasıl devşirildiğini, nasıl yendiğini göstermiş. O gün bu gündür yeryüzünde yiyecek ve *masato* varmış. Önce bitmiş, sonra başlamış. Kashiri daha sonra kızın babasının

kulübesine gitmiş. Avladığı hayvanları, yakaladığı balıkları sunmuş ona. En sonunda, kızın babasına, ormanın yukarılarında bir tarla açmayı, ayrıkotlarını ayıklayıp manyok ekmeyi önermiş. Tasurinchi de kızını ona vermeye razı olmuş. Ama kızın ilk aybaşısını beklemek zorundaymışlar. Kız ilk aybaşısını görene kadar, Ay ormanda bir tarlalık yer açmış, ayrıkotlarını temizlemiş, ailesi için muz, mısır ve manyok ekmiş. İşler yolunda gidiyormuş.

Derken, genç kız aybaşı olmuş. Hiç dışarı çıkmıyor, yakınlarıyla hiç konuşmuyormuş. Ona göz kulak olan yaşlı kadın gece gündüz ayrılmıyormuş yanından. Kız dur durak bilmeden, sürekli pamuk ipliği eğiriyormuş. Kendisine ya da akrabalarına uğursuzluk gelmesin diye ne ateşin başına gidiyor, ne de kırmızıbiber yiyormuş. Evleneceği adama bir kez olsun bakmıyor, tek bir söz söylemiyormuş. Aybaşısı dinene kadar böyle sürüp gitmiş. Sonra saçlarını kesmiş, yaşlı kadının testiden döktüğü ılık suyla yıkanmış. En sonunda Kashiri'yle hayatını birleştirmiş, Kashiri'nin karısı olmuş.

Her şey yolunda gidiyormuş. Yeryüzü dinginlik içindeymiş. İnsanların başları üzerinde, şamatacı ve mutlu papağan sürüleri uçuşuyormuş. Ama köyde bir kız daha varmış; gelgelelim, aslında bir kız değil, hani şu *itoni* dedikleri uğursuz küçük şeytanmış belki de. Şimdilerde güvercin biçiminde dolaşıyor, ama o sıralar kadın görünümündeymiş. Kashiri'nin yeni ailesine sunduğu armağanları görünce öfkeden çıldırayazmış. Kashiri'nin kendisiyle evlenmesini istiyormuş meğer; sözün kısası, Güneş'i doğurmak istiyormuş. Oysa Ay'ın karısı, büyüdüğü zaman ateşiyle dünyamızı aydınlatıp ısıtacak sağlıklı bir çocuk doğurmuşmuş. O da, herkes ne kadar öfkeli olduğunu anlasın diye, yüzünü *annatto* boyasıyla kırmızıya boyamış. Gitmiş, Kashiri'nin manyok tarlasından dönerken geçeceği yolun bir dönemecine gizlenmiş. Çömelip dışkısını boşaltmış. O kadar ıkınmış ki, davul gibi şiş-

miş. Sonra, büyüyen öfkesiyle, dışkısını avuçlayıp beklemeye koyulmuş. Kashiri'nin geldiğini görünce, ağaçların arasından fırlayıp karşısına dikilmiş. Ve Ay'ın kaçmasına fırsat vermeden, az önce sıçtığı boku yüzüne sürmüş.

Kashiri, yüzüne sürülen bok lekelerinin hiçbir zaman çıkmayacağını o saat anlamış. Yüzündeki utanç damgasıyla bu dünyada nasıl insan içine çıkacaktır artık? Acınacak bir durumda, Inkite'ye, yukarıdaki göğe geri dönmüş ve orada kalmış. Lekeler yüzünden ışığı donuklaşmış. Ama oğlu parlak ve gözalıcıymış. Güneş parlıyormuş ya! Bizi ısıtıyormuş ya! Biz de yürüyerek ona yardımcı oluyormuşuz. Her akşam batarken, yüksel diyormuşuz ya! Ne de olsa, anası bir Machiguenga'ymış.

İşte, öğrendiklerim bunlar.

Ama Segakiatolu *seripigari* öyküyü farklı anlatıyor.

Kashiri yeryüzüne inmiş ve ırmakta yıkanıp şarkı söyleyen kızı gözetlemiş. Kıza yaklaşıp göbeğinin ortasına bir avuç çamur atmış. Öfkeye kapılan genç kız, Kashiri'ye taşa tutmuş. Birden yağmur yağmaya başlamış. Kientibakori de ormanda *masato*'sunu içtikten sonra dans ediyor olmalıymış. Ay, "Salak karı," demiş genç kıza. "Bir oğlun olsun diye çamur attım sana." Bütün küçük şeytanlar ağaçların altında mutluluk içinde birbirlerinin suratına osuruyorlarmış. İşte böyle olmuş. Kız gebe kalmış. Ama tam doğuracağı sırada ölmüş. Oğlu da ölmüş. Machiguengalar öfkeye kapılarak oklarını ve bıçaklarını kapmışlar; Kashiri'nin çevresini alıp, "Bu ölüyü yemelisin," demişler. Yaylarını gererek, ellerindeki taşlarla Kashiri'nin burnunu dürterek gözdağı veriyorlarmış. Ay, titreyerek, direnmiş. Ama, "Ye onu," demişler. "Ölü kadını yemek zorundasın."

Kashiri, en sonunda, acı gözyaşları dökerek, karısının karnını yarıp açmış. Bebe, orada, cascavlak duruyormuş. Kashiri çekip alır almaz bebe canlanıvermiş. Teşekkür edercesine kıpraşıp oynaşıyormuş. Capcanlıymış. Kashiri, diz çöküp karısını ayaklarından başlayıp

yemeye koyulmuş. Yiye yiye karnına vardığında, Machiguengalar, "Tamam, artık gidebilirsin," demişler. Ay da, karısından geri kalanları sırtına vurup yola koyulmuş, gökyüzüne geri dönmüş. Hâlâ oradadır, bize bakar durur. Beni dinler. Yüzüne vuran lekeler, karısının yemediği parçalarıdır.

Machiguengaların Kashiri'ye yaptıkları karşısında gazaba gelen babası Güneş olduğu yere mıhlanıp kalmış, üstümüze kızgın sıcaklar salmış. Irmakları kurutmuş, tarlaları ve ormanları kasıp kavurmuş. Hayvanlar açlıktan öleyazmışlar. Machiguengalar saçlarını yolup dövünerek, "Artık yerinden kımıldamaz," diyorlarmış. Korkudan ödleri kopuyormuş. "Biz yanmışız," diyerekten türküler yakıyorlarmış. O zaman *seripigari* göğe çıkmış, Inkite'nin yanına varmış. Güneş'le konuşmuş, onu yeniden devinmeye razı etmiş. Güneş de, "Birlikte yürüyeceğiz," demiş. O günden sonra hayat böyle olmuş, şimdi nasılsa öyle olmuş. O gün, önce bitmiş, sonra başlamış. Böyle yürüyüp durmamız ondanmış.

Segakiatolu *seripigari*'ye, "Kashiri'nin ışığı bu yüzden mi bu kadar zayıf?" diye sordum. "Evet," diye yanıtladı. "Ay, yarım adam sayılır. Bir gün balık yerken boğazına kılçık takılmış. Öyle diyorlar. O gün bu gündür ışığı pek o kadar parlak değilmiş."

İşte benim öğrendiklerim bunlar.

Buraya gelirken, yolu bilmeme karşın kayboldum. Kientibakori'nin ya da onun küçük cinlerinin işi olmalı, belki de çok güçlü bir *machikanari*'nin işidir. Yağmur, hiç uyarmadan, yağmaya başladı; ne gökyüzü kararmış, ne de hava tuzayazdı. Sığ bir ırmağı yürüyerek geçerken yağmur o kadar hızlı yağıyordu ki, kıyıya tırmanamadım. Bir-iki adım tırmandıktan sonra aşağı kayıverdim, toprak ayaklarımın altından kayıyordu, sonunda kendimi ırmak yatağında buldum. Küçük papağanım ürkmüş, kanatlarını çırpıyor, viyaklayıp duruyordu. Irmak kıyısı sel sularından çarılçamurdu. Çamur, sular, taşlar, dallar,

çalılar, fırtınanın ikiye ayırdığı ağaçlar, kuş ve böcek ölüleri. Hepsi tepeme yağıyordu. Gök kapkara olmuştu; yıldırımlar çakıp çatırdıyordu. Gök gürlediğinde, ormandaki bütün hayvanlar hep bir ağızdan kükrüyor sanırdınız. Gökgürültüsü Tanrısı böyle öfke saçtığı zaman, çok kötü bir şeyler oluyor demektir. Gene de çamurlu kıyıya tırmanmaya çabalıyordum. Becerebilecek miydim? Çok yüksek bir ağaca tırmanamazsam, sel sularına kapılıp gidecektim. Gökyüzünden her an kaynar sular boşanabilirdi. Boğuşacak gücüm kalmamıştı; durmadan düşüp bir yerlere çarpmaktan kollarım ve bacaklarım yara bere içindeydi. Ağzımdan burnumdan sular giriyordu. Gözlerimden ve kıçımdan bile su alıyordum sanki. Sonun geldi, Tasurinchi. Ruhun birazdan uçup gidecek. Ruhumun beni terk edişini duyumsayabilmek için tepeme dokundum.

Kayıp tırmana, kayıp tırmana, ne kadar geçti bilmiyorum. O sığ ırmak yatağı, çevresini yuta yuta dev bir ırmağa dönüşmüştü. Sonunda, o kadar bitkin düştüm ki, suyun dibine bıraktım kendimi. "Biraz dinleneyim bari," diyordum kendi kendime. "Boşuna çabalayıp duruyorum." Ama böyle geberenler dinlenebilir mi? Boğulmak, ölümlerin en kötüsü değil midir? Çok geçmeden, Ölüler Irmağı Kamabiría'da sürükleniyor; gün ışığının girmediği, balıkların yaşamadığı cehenneme, en aşağıdaki dünyaya, Kientibakori'nin karanlık ülkesine doğru yol alıyor olacaktım. Bu arada, her nasılsa, fırtınanın ırmağa fırlattığı bir ağaç gövdesine tutunmuştum. Ağaç gövdesine nasıl tırmandım, bilmiyorum. O saat uyumuşum. Güneş batmıştı. Hava kararmış, soğumuştu. Yağmur damlaları sırtıma taş gibi iniyordu.

Uykumda, düştüğüm tuzağı anladım. Ağaç gövdesi diye sarıldığım bir timsahtı. Bu kalın ve iri pullar hangi ağacın kabuğu olabilirdi ki? Timsah sırtı bu, Tasurinchi. Peki, timsah, sırtında olduğumu fark etmiş miydi? Fark etmiş olsaydı, kuyruk vururdu. Ya da timsahların hep

yaptıkları gibi, dibe dalıp benden sıyrılır, sonra da sualtında ısırıverirdi. Yoksa ölü bir timsah mıydı? Ama ölü olsa, ters dönmüş olurdu. Ne yapacaksın, Tasurinchi? Kendini usulca suya bırakıp kıyıya mı yüzeceksin? O fırtınada kıyıya asla varamazdım. Ağaçlar bile görünmüyordu. Kimbilir, belki de yeryüzünde kara diye bir şey kalmamıştı. Timsahı öldürmeye mi çalışsaydım? Silahım da yoktu ki. Irmak yatağının orada, kıyıya çıkmaya çabalarken torbamı, bıçağımı, oklarımı düşürmüştüm anlaşılan. İyisi mi, timsahın üstünde öyle yatayım, hiç kıpırdamayayım, dedim kendi kendime. En iyisi, kımıldamadan yatıp beklemekti.

Karşı konulmaz akıntıyla sürüklenip duruyorduk. Soğuktan tirtir titriyordum, dişlerim takırdıyordu. Düşünüyordum: Küçük papağan neredeydi acaba? Timsah ayaklarını ya da kuyruğunu çırparak yüzmüyor, kendini ırmağın sularına bırakmış gidiyordu. Yavaş yavaş uyanıyordum. Çamurlu sular, ölü hayvanlar, damların, kulübelerin, ağaç dallarının, kayıklarının üst üste yığıldığı adacıklar. Piranaların ve öbür yırtıcı ırmak hayvanlarının didik didik ettikleri insan gövdeleri. Tepemde koca sivrisinek bulutları dolaşıyor, gövdemin üzerinde sarı örümcekleri geziniyordu. Isırıyorlardı. Çok acıkmıştım, belki suda sürüklenen ölü balıklardan birini yakalayabilirim, diye düşünüyordum, ama ya timsahı uyandırırsam ne yapardım? Tek yapabildiğim, su içmekti. Susuzluğumu gidermem için kımıldamam gerekmiyordu. Ağzımı açmam yetiyordu, yağmurun buz gibi, tatlı suyu ağzıma doluyordu.

Tam o sırada omzuma küçük bir kuş kondu. Sarı-kırmızı ibiğine, tüylerine, altın sarısı göğsüne, sivri gagasına bakılırsa, bir *kirigueti* olmalıydı. Ama bir *kamagarini*, dahası bir *saankarite* de olabilirdi. Kuşların konuştuğu duyulmuş şey miydi? "İşin bitik," diye şakıdı. "Kaçıp gitmeye kalksan, timsah mutlaka görür seni. O şaşı gözleri çok uzakları görür. Kuyruğunu çarptı mı alaşağı eder, ko-

ca dişleriyle karnından yakalar, çıtır çıtır yer vallahi. Geriye bir şey bırakmaz. O da senin kadar aç. Peki, hayatın boyunca bu timsahın sırtında kalman mümkün mü?"

"Boşuna konuşup duruyorsun," dedim. "Ben de biliyorum bu söylediklerini. Doğru dürüst bir öğüt versen ya! Karaya çıkmak için ne yapmalıyım?"

Sarı ibiğini çırparak, "Uçacaksın," diye cıvıldadı. "Başka yolu yok, Tasurinchi. Sen dik kıyıya tırmanmaya çalışırken küçük papağanının yaptığı gibi ya da benim gibi, bak böyle işte!" Hafifçe sıçrayıp havada küçük halkalar çizdi, sonra birden gözden kayboluverdi.

Uçmak bu kadar kolay mıydı? *Seripigari*'lerin ve *machikanari*'lerin esriyip kendilerinden geçtiklerinde uçtuklarını biliyordum. Ama onlar bilgeydiler; içtikleri içkilerden, küçük tanrılardan, küçük şeytanlardan destek alıyorlardı. Peki, benim neyim vardı? Bana anlatılanlar ve benim anlattıklarım, o kadar. Bildiğim kadarıyla, bunlar kimseyi uçurmaya yetmezdi. *Kirigueti* kılığına girmiş *kamagarini*'ye ilençler yağdırıyordum ki, tabanlarımı bir şeyin tırmaladığını duyumsadım.

Timsahın kuyruğuna bir leylek konmuştu. Uzun pembe bacaklarını, kıvrık gagasını görebiliyordum. Tabanlarımı tırmalarken ya solucan arıyor ya da ayaklarımı yenilebilir bir şey sanıyordu belki de. Ben de çok açtım. Korkmuştum, ama gülmeye başladım. Kendimi tutamıyordum. Kahkahalar atıyordum. Tıpkı şimdi sizin kahkahalara boğulduğunuz gibi. İki büklüm olmuş, gülmekten kırılıyordum. Tıpkı senin gibi, Tasurinchi. Timsah çok geçmeden uyandı tabii. Birden, sırtında göremediği ya da anlayamadığı bir şeyler olduğunu fark etmişti. Ağzını açıp kükredi, öfkeyle kuyruğunu sallıyordu; ben de, o şaşkınlık içinde birden leyleğe sarılıverdim. Maymun yavrusu anasına, meme emen çocuk annesine nasıl sarılır, öyle sarıldım leyleğe. Timsahın sağa sola savrulan kuyruğundan korkan leylek uçmaya yeltendi. Ama ben sarıldığım için uçamayınca viyaklamaya başladı. Leyle-

ğin viyaklamaları timsahı da, beni de daha çok korkuttu. Hep birlikte viyaklamaya başladık. Üçümüz, orada viyaklama yarışına girmiştik sanki.

Ve birden, ta aşağılarda gittikçe uzaklaşan timsahı, ırmağı, çamurlu suları gördüm. Rüzgâr o kadar sert esiyordu ki, güçlükle soluk alabiliyordum. Havada, çok yükseklerdeydim. Tasurinchi, masalcı uçuyordu işte. Leylek uçuyor; ben de boynuna sarılmış, bacaklarımı bacaklarına dolamış, uçuyordum. Altımızdaki dünya gittikçe küçülüyordu. Her yer pırıl pırıl parlayan sularla kaplıydı. Küçük koyu lekeler ağaçlar olmalıydı; ırmaklar yılanlara benziyordu. Hava çok soğuktu. Dünyadan ayrılmış mıydık? Öyleyse, burası bulutlar dünyası Menkoripatsa olmalıydı. Ama Menkoripatsa'nın ırmağı görünürde yoktu. O pamuk sularıyla Manaironchaari neredeydi acaba? Gerçekten uçuyor muydum? Ya leylek beni taşıyabilecek kadar büyümüştü ya da ben bir fare kadar küçülmüştüm. Bilemiyorum. Leylek, kendini rüzgâra bırakmış, tekdüze kanat çırpışlarıyla dingin uçuşunu sürdürüyordu. Ağırlığımın farkında bile değildi sanki. Dünyanın ne kadar aşağıda kaldığını görmemek için gözlerimi yummuştum. Gözümden bir damla yaş düştü, ta aşağılara kadar. Belki de dünyadan ayrılmanın üzüntüsüyle.

Gözlerimi yeniden açtığımda, leyleğin beyaz kanatlarını, kanatlarının pembe uçlarını, düzenli kanat çırpışlarını gördüm. Tüylerinin sıcaklığı beni soğuktan koruyordu. İkide bir boynunu uzatıp gagasını açarak, kendi kendine konuşuyormuşçasına çağıltıya benzer bir ses çıkarıyordu. Demek, Menkoripatsa burasıydı. *Seripigari*'ler esriyip kendilerinden geçtiklerinde bu dünyaya çıkarlar, kötü ruhların kötülük ve fitneciliklerini tartışmak için bu bulutlar arasında küçük *saankarite* tanrılarıyla kurultay toplarlardı. Orada bir *seripigari*'nin dolaştığını görmeyi ne kadar isterdim. Ona, "Yardım et bana," derdim. "Kurtar beni bu tuzaktan, Tasurinchi." Göğün tepesinde, bulutlar arasında uçmak, timsahın sırtında oturmaktan be-

ter değil miydi?

Kimbilir, leylekle birlikte ne kadardır uçuyordum? Bakalım, şimdi ne halt edeceksin, Tasurinchi? Daha ne kadar tutunabilirsin ki leyleğe? Kollarında, bacaklarında derman kalmıyor. Çok geçmeden koyverip bırakacaksın kendini, gövden havada çözülüp eriyecek, yeryüzüne su olarak varacaksın. Yağmur dinmişti. Güneş doğuyordu. Keyiflendim birden. Cesaret, Tasurinchi! Leyleği tekmeledim, dirsek attım, tos vurdum, aşağı indirmek için ısırdım bile. Ama ne istediğimi anlamadı. Korkmuştu, gagasını takırdatmayı bıraktı, acı acı viyaklamaya başladı; oramı buramı gagalıyor, benden kurtulmak için bir o yana bir bu yana uçuyordu, işte böyle. Boğuşmadan üstün çıkmak üzereydi. Birkaç kez kayıp düşecek gibi oldum. Ansızın fark ettim ki, ne zaman kanadını sıkacak olsarn, havada tökezlemişçesine aşağı düşüyoruz. Belki de beni kurtaran bu oldu. Son bir çabayla bacaklarımı kanatlarından birine doladım, kımıldatamasın diye iyice bastırdım. Cesaret, Tasurinchi! Beklediğim oldu. Artık tek kanatla uçuyordu; gerçi öbür kanadını var gücüyle çırpıyordu, ama gene de eskisi gibi uçamıyordu. Bitkin düşmüş, alçalmaya başlamıştı. Alçalıyor, alçalıyor, belki de umarsızlıktan ciyak ciyak bağırıyordu. Keyfime diyecek yoktu. Yeryüzü gittikçe yaklaşıyordu. Yaklaşıyor, durmadan yaklaşıyordu. Şansın yaver gidiyor, Tasurinchi. Yere indin sayılır artık. Ağaçların tepelerini sıyırıp geçerken kendimi bırakıverdim. Aşağı düşerken, leyleğin gagasını sevinçle takırdatarak yeniden iki kanadıyla uçtuğunu, yükseldiğini görebiliyordum. Aşağı düşerken her yanım sıyrılıyor, yara bere içinde kalıyordu. Daldan dala çarpıyor, her çarptığım dalı kırıyor, ağaçların kabuklarını soyuyor, bu arada kendim de paramparça oluyordum sanki. Ellerimle, ayaklarımla tutunmaya çalışıyordum. Maymunlar ya da bir yere asılacak kuyruğu olan bütün hayvanlar ne kadar şanslı diye geçiriyordum aklımdan. Kimbilir, kuyruğum olsaydı, yapraklar ve küçük dallar, as-

malar ve ormansarmaşıkları, örümcek ağları bile düşüşümü yavaşlatırdı belki. Yere indiğimde sarsıntıdan ölmedim; öyle anlaşılıyor. Toprağa basmak ne kadar büyük bir mutluluktu. Yumuşak ve sıcaktı toprak. Islaktı da. İşte buradayım artık. Geldim. Burası benim dünyam. Benim yurdum. Suda, havada değil, burada, bu dünyada yaşamak ne güzel.

Gözlerimi açtığımda Tasurinchi, *seripigari* bana bakıyordu. "Küçük papağanın uzun zamandır seni bekliyor," dedi. Gerçekten de orada durmuş gırtlağını temizliyordu. "Nereden biliyorsun benim papağanım olduğunu?" diye takıldım. "Ormanda bir sürü papağan var." "Ama bu sana benziyor," diye yanıtladı. Evet, benim küçük papağanımdı karşımda duran. Beni görmenin mutluluğuyla bıcır bıcır konuşuyordu. *Seripigari*, "Kaç aydır uyuyordun," dedi.

Bu yolculukta, seni görmeye gelirken başımdan neler geçti, Tasurinchi. Gelene kadar akla karayı seçtim. Timsah, *kirigueti* ve leylek olmasalardı buraya asla varamazdım. Buraya nasıl erişebildiğimi açıkla bakalım açıklayabilirsen.

Sizlere anlattıklarımı ona da anlattım. "Seni kurtaran, serüvenin başından sonuna dek hiç öfkelenmemen olmuş," dedi. Sanırım, çok haklıydı. Öfke, dünyanın düzenini bozuyor galiba. İnsanlar öfkelenmeseler, hayat çok daha güzel olabilir. *Seripigari*, "Gökyüzündeki kuyrukluyıldızların –Kachiborérine– nedeni hep öfke," diye pekiştirdi sözlerini. "O yalım saçan kuyrukları ve akıllara durgunluk veren hızlarıyla Evren'deki dört dünyayı kargaşaya düşürebilirler."

İşte, Kachiborérine'nin öyküsü.

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde.

Bir varmış, bir yokmuş, zamanında kuyrukluyıldız bir Machiguenga imiş. Yüreği barış dolu bir delikanlıymış. Yürür dururmuş. Geçinir gidermiş, hiç derdi yokmuş. Gel zaman git zaman karısı ölmüş, ardında bir oğul

bırakmış. Kachiborérine büyütmüş çocuğu, sağlıklı ve güçlü bir oğlan yetiştirmiş. Sonra tutmuş yeni bir karı almış kendine, yitirdiği karısının kız kardeşini. Günlerden bir gün, balıktan döndüğünde bir de bakmış, oğlan yeni karısının üstünde. Anlaşılan, işlerini yeni bitirmişler, soluk soluğaymışlar. Allak bullak olan Kachiborérine kulübeden uzaklaşmış. Düşünüyormuş: Oğluma bir kadın bulmalıyım. Oğluma bir karı gerek.

Gitmiş, *seripigari*'ye danışmış. *Seripigari* de gitmiş, *saankarite*'yle konuşup gelmiş: "Oğluna karı bulabileceğin tek yer Chonchoite ülkesi," demiş. "Ama temkinli ol. Nedenini sen de biliyorsun."

Kachiborérine, gerçekten de Chonchoitelerin dişlerini keskin bıçaklarla sivrilttiklerini ve insan eti yediklerini çok iyi biliyormuş, ama gene de gitmiş oraya. Gölü geçip tam Chonchoitelerin topraklarına ayak bastığında, toprağın kendisini yuttuğunu fark etmiş. Ortalık karanlığa gömülmüş. Bir *tseibarintsi*'ye düştüm galiba, demiş kendi kendine. Evet, üstü yapraklar ve dallarla örtülü bir çukurun dibindeymiş; yabandomuzları ve tapirler için hazırlanmış sivri kazıklarla dolu çukurda kanlar içinde umarsız yatarken, Chonchoiteler gelip yukarı çıkarmışlar. Yüzlerinde şeytan maskeleri varmış, bir tek açlıktan ipincecik kalmış boyunları görünüyormuş. Sevinç içinde koklayıp yalamışlar Kachiborérine'yi. Tepeden tırnağa koklayıp yalamışlar. Hemen oracıkta, balık temizler gibi, karnını yarıp bağırsaklarını dışarı dökmüşler. Sonra da bağırsakları kızgın taşların üstünde bir güzel kızartmışlar. Kendilerinden geçen Chonchoiteler bağırsakları afiyetle yiyedursunlar, Kachiborérine'nin içi boşaltılmış gövdesi tabanları yağlamış, gölü geçip kurtulmuş.

Yolda tütünden bir içki hazırlamış kendine. Kimbilir, belki o da bir *seripigari* imiş. Esriyip kendinden geçtiğinde, karısının kendisini öldürmek için zehirli otlarla bir iksir hazırladığını öğrenmiş. Ama gene de öfkesine yenik düşmemiş; haber yollamış karısına. Demiş ki:

"Neden kocanı öldürmek istiyorsun? Yapma. Kocan çok çekti. Onu öldüreceğine öyle bir içki hazırla ki, Chonchoitelerin yedikleri bağırsakları gövdesine geri dönsün." Kadın, sesini çıkarmadan dinlemiş; yan gözle de artık kocası olan delikanlıya bakıyormuş. Meğer ikisi nicedir mutluluk içinde birlikte yaşıyorlarmış.

Kachiborérine bir süre sonra kulübesine dönmüş. Onca yolculuğun yorgunluğu, başarısızlığın üzüntüsü içindeymiş. Kadın ona bir çanak uzatmış. Çanaktaki sarı sıvı *masato*'ya benziyormuş, ama mısır birasıymış. Üstündeki köpüğü üfledikten sonra bir dikişte içmiş birayı Kachiborérine. İçine kan karıştırılmış olan sıvı, bir deri kalmış bedeninden akıp gitmiş. Kachiborérine, gözyaşlarına boğulmuş, içinin tümden boş olduğunu, bağırsaksız ve yüreksiz bir adam olduğunu fark etmiş. İşte o zaman öfkelenmiş.

Yağmur yağıyor, şimşekler çakıyormuş. Sanki bütün küçük şeytanlar ortaya çıkmış, ormanda dans ediyorlarmış. Kadın korkmuş ve kaçmaya başlamış. Ormandan geçip düşe kalka tarlaya varmış. Kocasının kayık yapmak için içini boşalttığı bir ağaç gövdesine gizlenmiş. Öfkeden deliye dönen Kachiborérine, "Onu paramparça edeceğim," diye bağırarak kadını arıyormuş. Manyok tarlasındaki manyoklara karısının nereye saklandığını sormuş; bir yanıt alamayınca elleriyle tek tek yolmuş manyokları. *Maguna*'lara ve boruçiçeklerine sormuş; onlar da bilmiyoruz demişler. Bitkiler ve ağaçlar da kadının nereye saklandığını söylememişler. Kachiborérine de onları çalıpalasıyla biçip üzerlerinde tepinmiş. Kientibakori, ormanın içlerinde *masato* içip sevinçten şıkır şıkır oynuyormuş.

En sonunda, aranıp durmaktan başı dönen, öfkeden gözü kararan Kachiborérine kulübesine geri dönmüş. Bir bambu kamışını kaptığı gibi, bir ucunu bolca çamsakızına bulayıp yakmış. Alev iyice parlayınca, kamışı öbür ucundan tutup kıçına sokuvermiş. Hoplaya zıplaya kük-

rüyor, bir yere, bir ormana bakıp duruyormuş. En sonunda, öfkeden soluğu kesilmişçesine, gökyüzünü gösterip haykırmış: "Bu rezil dünyaya benzemeyen bir yer bulmalıyım. En iyisi, gökyüzüne gideyim. Kimbilir, orada rahat ederim belki de." O arada çoktan bir iblise dönüşmüşmüş; yükselmeye başlamış, yükselmiş, yükselmiş. O gün bu gündür orada, gökyüzünde yaşıyormuş. O gün bu gündür zaman zaman Inkite'de gördüğümüz, kuyruklu-yıldız Kachiborérine imiş. Yüzü görünmüyormuş. Gövdesi görünmüyormuş. Yalnızca, kıçından çıkan yalımlı kamış görünüyormuş. Belki de sonsuza kadar öfkeden kudurmuşçasına dolanıp duracakmış.

Tasurinchi, beni alaya alarak, "Dua et ki, leyleğe yapışmış gökte uçarken ona rastlamamışsın," dedi. "Kuyruğu değdi mi alev alıp cayır cayır yanardın." Tasurinchi'ye bakılırsa, Kachiborérine ikide bir yeryüzüne iniyor, ırmak kıyılarından Machiguenga ölülerini topluyor. Ölüleri sırtlayıp yukarılara taşıyor. Dediklerine göre, onları gizli yıldızlara dönüştürüyormuş.

Bana anlatanların yalancısıyım.

O ateşböceklerinden geçilmeyen ülkede oturmuş, laflıyorduk. *Seripigari* Tasurinchi'yle söyleşirken gece inmişti. Orman bir ışıldıyor, bir karanlığa gömülüyor, sanki bize göz kırpıyordu. "Burada nasıl yaşıyorsun, aklım almıyor, Tasurinchi. Ben hayatta yaşayamazdım. Oradan oraya gide gele, yürüyen adamlar arasında neler gördüm, neler geçirdim. Ama, iki gözüm önüme aksın, hiçbir yerde bu kadar çok ateşböceği görmedim. Bütün ağaçlar çakım çakım çakıyor. Bir uğursuzluk belirtisi mi yoksa? Ne zaman sana uğrasam, aklıma ateşböcekleri geliyor, tirtir titremeye başlıyorum. Durmuş bize bakıyorlar sanki, sana anlattıklarımı dinliyorlar."

Seripigari, kılı kıpırdamadan, "Elbette bize bakıyorlar," dedi. "Anlattıklarını can kulağıyla dinliyorlar. Tıpkı benim gibi, geleceğin günü iple çekiyorlar. Senin geldiğini görünce sevinçten havalara uçuyorlar, senin öyküleri-

ni dinlerken mutlu oluyorlar. Bellekleri çok güçlü. Benim belleğimse artık iyiden iyiye zayıfladı; güçten kuvvetten düşerken usumu da yitiriyorum. Oysa ateşböcekleri hep genç. Sen gittin mi, senin anlattıklarını anımsatıp beni eğlendiriyorlar."

"Benimle alay mı ediyorsun, Tasurinchi? Onca *seripigari* gördüm, her birinden akıllara durgunluk veren öyküler dinledim. Ama ateşböcekleriyle konuşanına hiç rastlamadım."

Tasurinchi, şaşkınlığım karşısında kahkahalara boğularak, "Şimdi rastladın işte," dedi. "Duymak istiyorsan, dinlemesini bilmelisin. Ben dinlemeyi öğrendim. Öğrenmeseydim, yürümekten çoktan vazgeçmek zorunda kalırdım. Biliyorsun, bir zamanlar bir ailem vardı. Hepsi öldü; kimini şeytan aldı, kimini ırmak, kimini yıldırım, kimini jaguar. Onca yıkıma nasıl dayanabildim sanıyorsun? Dinleyerek, masalcı. Ormanın bu kesimine kimseler uğramaz. Kırk yılın başında, aşağılardan, ırmağın oradaki koyaklardan bir Machiguenga gelir. O da yardım istemek için. Gelir, sonra gider, ben gene yalnız kalırım. Buraya gelip canımı alacak kimse de yok ki. Bu ormana gelmek için bunca yolu tırmanmayı ne bir Viracocha göze alabilir, ne bir Mashco, ne bir Punaruna, ne de şeytan. Gel gör ki, yapayalnız yaşayan bir insanın ömrü çabuk tükenir.

"Ne yapaydım? Öfkeden çıldırıp umarsızlığa mı düşeydim? Irmak boyuna inip zehirli bir diken mi batıraydım gövdeme? Ne halt edeceğimi bilemezken ateşböcekleri geldi aklıma. Tıpkı sana olduğu gibi, kafama üşüştüler sanki. Neden bu kadar çoktular? Neden ormanın başka bir yerinde değil de burada toplaşıyorlardı? Bir gün coşup kendimden geçtiğimde nedenini öğrendim. Evimin damında oturan bir *saankarite*'nin ruhuna sordum. 'Senin iyiliğin için olsa gerek,' diye yanıtladı. 'Sana arkadaşlık etmek için gelmiş olamazlar mı? Eğer yürüyecekse, insanın ailesine gereksinimi vardır.' İşte o

zaman düşünmeye başladım. İlk kez o zaman konuştum ateşböcekleriyle. Bana karşılık vermeden bir görüp bir kaybolan o küçük ışıklarla konuştuğumda bir tuhaf oldum. 'Bana arkadaşlık etmeye geldiğinizi öğrendim. Küçük tanrı anlattı. Bugüne dek anlayamamıştım, amma alıkmışım. Geldiğiniz için, çevremden ayrılmadığınız için sağ olun.' Geceler birbirini izliyor, her gece orman önce karanlığa gömülüyor, sonra o küçük ışıklar kaplıyordu ortalığı. Tepeden tırnağa sular dökünüp arınıyor, tütün ve içki hazırlıyor, şarkı söyleyerek konuşuyordum onlarla. Onlara gece boyu şarkılar söylüyordum. Gerçi tek bir yanıt verdikleri yoktu, ama ben dinliyordum onları. Can kulağıyla. Saygıyla. Çok geçmeden beni işiteceklerinden hiç kuşkum yoktu. 'Bildim, bildim. Tasurinchi'nin sabrını sınıyorsunuz siz.' Suskun, kıpırtısız, dingin, gözlerim kapalı, bekliyordum. Dinliyor, ama hiçbir şey duymuyordum. Geceler sonra bir gece en sonunda onları duydum. Bak, şimdi oradalar. Gece olduğunda, ormanın seslerine hiç benzemeyen sesler çıkarıyorlar. Duyuyor musun? Fısıltılar, mırıltılar, iç çekişler. Tatlı sesler çıkararak dökülen bir çavlan sanki. Çarpışan, birbirine karışan, belli belirsiz işitilen seslerin oluşturduğu burgaçlar. Dinle, masalcı, kulak ver. İlk başta hep böyle olur. Anlaşılmaz sesler duyarsın. Sonra sonra onları anlamaya başlarsın. Bilmiyorum, belki de güvenlerini kazandım. Bir süre sonra, sohbet eder olduk. Artık akraba gibiyiz."

Anlaşılan, böyle olmuş her şey. Tasurinchi ve ateşböcekleri birbirlerine alışmışlar. Artık her gece sohbet ediyorlar. *Seripigari* onlara yürüyen adamlardan söz ediyor, onlar da *seripigari*'ye başsız sonsuz öykülerini anlatıyorlar. Ama ateşböcekleri pek mutlu değil. Önceleri mutluymuşlar. Işık saçmayı sürdürüyorlar, ama mutluluklarını aylar önce yitirmişler. Çünkü buradaki ateşböceklerinin hepsi erkek. Başlarına gelen yıkım bu işte. Dişileri, gökyüzündeki ışıklar. Evet, Inkite'nin yıldızları. Peki, dişiler yukarıdaki dünyada, erkekler bu dünyada ne yapıyorlar?

Tasurinchi'ye bakılırsa, ateşböceklerinin anlatıp durdukları öykü de bu işte. Bir bak şunlara, iyi bak. Bir yanıp bir sönen küçücük ışıklar. Belki de onlar böyle konuşuyorlar. Tam şu sırada, çevremizi almışlar, kadınlarını nasıl yitirdiklerini anlatıyorlar. Bu öyküyü anlatmaktan usanmıyorlar, diyor Tasurinchi. Başlarına geleni bir türlü unutamıyor, Kashiri'ye, Ay'a durmadan ilençler yağdırıyorlar.

İşte, ateşböceklerinin öyküsü.

Bir varmış bir yokmuş.

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde ateşböcekleri tek bir aileymiş. Erkeklerin dişileri, dişilerin erkekleri varmış. Her yerde barış egemenmiş. Yiyecek eksik değilmiş. Gidenler, Tasurinchi'nin soluğuyla canlanıp geri dönüyormuş.

O zamanlar biz Machiguengalar daha yürümeye başlamamışız. Ay, bir Machiguenga'yla evlenmiş, aramızda yaşıyormuş. Ama açgözlünün tekiymiş; tek bildiği, karısının tepesine binmekmiş. Bir gün karısı gebe kalmış ve Güneş doğmuş. Kashiri de karısının tepesine daha sık biner olmuş. *Seripigari* uyarmış: "Böyle gidersen, bu dünyaya da, gökteki dünyalara da bir uğursuzluk gelecek. Karını rahat bırak, bu kadar açgözlü olma!" Kashiri aldırış etmemiş, ama Machiguengalar korkuya kapılmışlar. Güneş ışığını yitirebilir, yeryüzü karanlığa gömülüp soğuyabilir, dahası hayat yavaş yavaş solup gidebilir diye karalar bağlamışlar. Öyle de olmuş. Ansızın korkunç kargaşalar patlak vermiş. Yeryüzü sarsılmış, ırmaklar taşmış, Gran Pongo'dan çıkan ürkünç yaratıklar kırları çöle çevirmişler. Yürüyen adamlar, yılgın, umarsız, Kashiri'yi kızdırmamak için geceleri yaşıyor, gündüzleri ortalıktan kayboluyorlarmış. Çünkü Ay çocuğunu kıskanıyor ve Güneş'ten nefret ediyormuş. Bütün Machiguengalar öleyazmışlar. O zaman Tasurinchi soluğunu üfürmüş. Sonra bir kez daha üfürmüş. Durmadan üflüyormuş. Kashiri'yi öldürmemiş, ama neredeyse ışıksız bırakmış, şimdiki

donuk ışığına yazgılı kılmış. Sonra da geldiği yere, kendine kadın bulmak için yeryüzüne gelmeden önce yaşadığı Inkite'ye geri göndermiş onu. Zamanın sonrası böyle başlamış olsa gerek.

Ay yalnızlık çekmesin diye, Tasurinchi ona demiş ki: "Yanına birilerini al, kimi dilersen." Kashiri de parmağıyla ateşböceklerinin dişilerini göstermiş. Kendi ışıklarıyla parıldadıkları için mi acaba? Belki de ona, yitirdiği ışığı anımsattıkları için. Inkite'nin bu yöresi, Güneş'in babasının sürüldüğü yöre gece olmalıymış. Gökyüzündeki yıldızlar da ateşböceklerinin dişileri. O doymak bilmez herifin, Ay'ın tepelerine binmesine ses çıkarmıyorlarmış. Buradaki erkek ateşböcekleriyse kadınlarını bekleyip duruyorlarmış. Belki de ateşböcekleri bir göktaşının düştüğünü, parlak bir top gibi aşağıya indiğini görmüşler. Bu yüzden çılgınca uçuşmaya başlayıp birbirlerine tosluyor, ağaçlara çarpıyorlardır. Bu gelen bizim kadınlarımızdan biri olmalı, diyorlardır kendi kendilerine. Kashiri'nin elinden kurtulmuş geliyor. Bütün erkekler, bu kurtulan benim karım, bu gelen benim kadınım, diye düş geçiriyorlardır kafalarından.

Belki de, zamanın sonrası böyle başlamış. Güneş de, ışık ve ısı saçarak, yalnız yaşıyormuş. Gecelerin olması Kashiri'nin yüzündenmiş. Zaman zaman Güneş de aile özlemi çekermiş. Ne denli taş yürekli biri olursa olsun babasını özlermiş. Babasını aramaya çıkarmış. Bu yüzden ikide bir yeryüzüne inermiş. Günbatımı dediğimiz de buymuş işte. Bu yüzden yürümeye başlamışız. Dünyayı düzene sokmak, kargaşayı önlemek için. *Seripigari* Tasurinchi iyi. Mutlu. Yürüyor. Çepeçevre ateşböcekleriyle sarılı.

İşte benim öğrendiklerim.

Her yolculuğumda, dinleye dinleye neler öğrenirim neler. Neden erkekler manyok tarlasına manyok ekip biçebilirler de, kadınlar ekip biçemez? Neden kadınlar tar-

laya pamuk ekip toplayabilirler de, erkekler ekip toplayamaz? Bir gün, Poguintinari'nin oralarda, Machiguengaları dinlerken öğrendim. "Çünkü manyok erkek, pamuksa dişidir, Tasurinchi. Bitkiler kendi cinslerinden hoşlanırlar." Dişiler dişilerle, erkekler erkeklerle. Bilgelik bu olmalı. Değil mi, küçük papağanım?

Kocasını yitirmiş bir kadın neden balık tutmaya gidebilir de, ava çıkarsa dünyayı tehlikeye düşürür? Dediklerine bakılırsa, bir hayvanı okla vurursa, canlıların anası acı çekermiş de ondan. Olabilir. Gelirken tabuları ve tehlikeleri düşünüyordum. Bana, "Yalnız başına yolculuk etmekten korkmuyor musun, masalcı?" diye soruyorlar. "Yanına birini almalısın." Bazen biri oluyor yanımda. Benim gittiğim yana gidiyorsa, birlikte yürüyoruz. Yürümekte olan bir aileye rastlarsam, onlarla yürüyorum. Ama bir yoldaş bulmak her zaman kolay değil. "Korkmuyor musun, masalcı?" Önceleri korkmuyordum, çünkü bilmiyordum. Artık korkuyorum. Çünkü bir geçit ya da koyakta bir *kamagarini*'yle ya da Kientibakori'nin canavarlarından biriyle karşılaşabileceğimi biliyorum. Ne yapmalıyım? Bilemiyorum. Bazen kazıkları ırmak boyuna sürüyüp üstlerini hurma yapraklarıyla örtüp barınağımı kurduğumda yağmur başlar. O zaman, küçük şeytan çıkagelirse ne yaparım, diye düşünürüm. Sabaha kadar gözümü kırpmam. Küçük şeytan bugüne kadar hiç gelmedi. Kimbilir, belki torbamda taşıdığım otlardan korkuyordur, belki de *seripigari*'nin "Bu seni iblislerden ve *machikanari*'nin kötülüklerinden korur," diyerek boynuma taktığı gerdanlıktan. O günden beri gerdanlığı boynumdan hiç çıkarmadım. Dediklerine göre, ormanda kaybolmuş bir *kamagarini* gören oracıkta ölürmüş. Ben şimdiye kadar görmedim. Kimbilir.

Seripigari'ye bakarsanız, ormanda yalnız başına yolculuk etmek av tabuları yüzünden de iyi bir şey değil. *Seripigari*, "Bir maymun vurduğunda ya da bir pavita avladığında ne yaparsın?" diye sormuştu bir seferinde.

"Ölü hayvanı kim tutup alacak? Öldürdüğün hayvana dokunursan murdar olursun." Tehlikeli olmalı. Ne yapmam gerektiğini dinleyerek öğrendim. Önce otla ya da suyla hayvanın kanını temizlemek gerekiyor. "Bütün kanı temizledikten sonra dokunabilirsin. Çünkü murdar olan ölen hayvanın eti ya da kemikleri değil, kanıdır." Ben de öyle yapıyorum ve buradayım işte. Konuşuyorum, yürüyorum.

Yolculuk sırasında hiç sıkılmamamı ateşböceği *seripigari* Tasurinchi'ye borçluyum. İlk yürüyen adama kimbilir kaç ay sonra rastlayacağım diye düşünüp üzülmememi de. Ne mi yapıyorum? Dinlemeye başlıyorum ve öğreniyorum. Tıpkı Tasurinchi'nin yaptığı gibi, can kulağıyla dinliyorum. Aralıksız dinliyorum, can kulağıyla, saygıyla. Çok geçmeden Toprak kendini özgür hissedip konuşmaya başlıyor. Her şeyin ve herkesin özgürce konuştuğu bir coşup kendinden geçiş sanki. Aklınızın ucundan bile geçmeyecek şeyler konuşuyor. Hepsi konuşuyor. Kemikler, dikenler. Çakıl taşları, sarmaşıklar. Bodur çalılar, sürgün veren yapraklar. Akrep. Koca bir atsineğini yuvalarına sürükleyen bir karınca ordusu. Gökkuşağı kanatlı kelebek. Sinekkuşu. Bir dala tünemiş bir sıçan hem konuşuyor, hem de suyun için dönenip duruyor. Masalcı, sessizce uzanmış, gözleri kapalı, dinliyor. Düşünüyor: Keşke herkes unutsa beni. Sonra ruhlarımdan biri benden ayrılıyor. Ve çepeçevre Toprak Ana ziyaretime geliyor. İşitiyorum, işitmeye başlıyorum. İşitebiliyorum artık. Hepsinin söyleyecek bir şeyi var. Belki de dinleyerek öğrendiğim bu. Böceklerin de. Çamurun içinde güçlükle görülebilen küçücük taşın da. Tırnağınla çatlattığın bitin bile anlatacak bir öyküsü var. Duyduğum her şeyi anımsayabilsem keşke. Belki de beni dinlemekten hiç bıkmazdın.

Bazıları hem kendi öykülerini, hem de başkalarının öykülerini bilirler; bazılarıysa yalnızca kendi öykülerini. Ama bütün öyküleri bilenler bilgedir. Bazı hayvanların

öykülerini onlardan öğrendim. Eskiden hepsi de insanmış. Konuşarak doğmuşlar, daha doğrusu sözden doğmuşlar. Sözcükler onlardan önce varmış. Sonra, ondan sonra sözcüklerin söyledikleri gelmiş. İnsanoğlu konuşmuş ve söylediği aşikâr olmuş. Bu önce'ymiş. Şimdi konuşan bir insan konuşuyor ve hepsi bu. Hayvanlar ve şeyler çoktan var. Bu sonra'ydı.

İlk konuşan insan Pachakamue olsa gerek. Tasurinchi, Pareni'ye can vermişti soluğuyla. Pareni ilk kadındı. Gran Pongo'da yıkandı ve beyaz bir *kuşma* giydi. İşte oradaydı; Pareni vardı artık. Sonra Tasurinchi soluğunu üfledi ve Pareni'nin erkek kardeşi Pachakamue'ye can verdi. Pachakamue, Gran Pongo'da yıkandı ve kil rengi bir *kuşma* giydi. İşte oradaydı; Pachakamue, konuşarak birçok hayvana can verecekti. Onlara ad verdi, söz söyledi, kadınlar ve erkekler Pachakamue ne söylediyse o oldular. Bilerek yapmadı. Ama onda bu güç vardı.

İşte Pachakamue'nin öyküsü; ağzından çıkan sözlerden hayvanların, ağaçların, kayaların doğduğu Pachakamue'nin.

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Bir varmış, bir yokmuş. Günlerden bir gün Pachakamue kız kardeşi Pareni'ye uğramış. Hasırların üstüne oturmuş *masato* içerlerken, Pachakamue kız kardeşine çocuklarının nerede olduğunu sormuş. Pareni de, "İşte orada, ağacın tepesinde oynuyorlar," demiş. "Aman, onları küçük maymunlara dönüştürmeyesin sakın." Pachakamue gülmüş. Daha ağzından tek bir söz çıkmadan, ansızın gövdelerini kıllar bürüyen ve kuyrukları çıkan çocuklar çığlıklarıyla kulakları sağır etmişler. Kuyruklarıyla dallara asılıp başlamışlar keyifle sallanmaya.

Pachakamue bir gün gene kız kardeşi Pareni'ye uğramış. "Kızın nasıl?" diye sormuş. İlk kez aybaşı görmüş olan genç kız kulübenin arkasındaki bir barınakta arınıyormuş. Pachakamue, "Kızı bir *sachavaca* gibi kapatıyorsun," demiş. Pareni, "*Sachavaca* da ne demek?" diye

bağırmış. Tam o sırada bir böğürtü ve toynaklı ayakların yeri eşelediğini duymuşlar. Ve birden ortaya çıkan ürkmüş *sachavaca* havayı koklayarak ormana seğirtmiş. "İşte," diye mırıldanmış Pachakamue parmağıyla göstererek, "*Sachavaca* bu."

Pareni ve kocası Yagontoro o saat büyük bir korkuya kapılmışlar. Pachakamue, ettiği sözlerle dünyanın düzenini bozmuyor mu, diye sormuşlar kendi kendilerine. En doğrusu, onu öldürmek. Konuşup durursa kimbilir ne kötülükler gelir başımıza? Ona *masato* sunmuşlar. Sarhoş olunca da bir uçurumun kıyısına sürüklemişler. "Bak, bak," demişler. Pachakamue bakmak için eğilince, arkasından itivermişler. Pachakamue uçurumdan aşağı yuvarlanmış, yuvarlanmış. Uçurumun dibine vardığında hâlâ kendinde değilmiş. Hem uyuyor, hem kusuyormuş; *kuşma*'sı *masato* kusmuğuna bulanmış.

Gözünü açtığında çok şaşırmış. Pareni, uçurumun tepesinden ona bakıyormuş. "Kurtar beni buradan!" diye yalvarmış Pareni'ye. Pareni de, "Yukarı tırmanmak istiyorsan bir hayvana dönüştür kendini," diye eğlenmiş. "Machiguengalara öyle yapmıyor musun?" Pareni'nin öğüdüne uyan Pachakamue, 'Sankori' demiş. O saat, yuvasını ağaç gövdelerine ya da sarp kayalıklara yapan bir *sankori* karıncasına dönüşmüş. Ama küçük karıncanın yaptığı yuvalar tutmuyor, tam uçurumun kenarına varırken dağılıveriyormuş. Söz söyleyen, iyice umarsızlığa düşerek, "Şimdi ne yapayım?" diye homurdanmış. Pareni akıl vermiş: "Sözcüklerle taşların arasına bir şey ör. Ona tutunup yukarı tırman." Pachakamue, "Kamış," demiş ve bir kamış boy atıp büyüyüvermiş. Ama Pachakamue'nin her tutunuşunda kamış kırılıveriyor, Pachakamue koyağın dibini boyluyormuş.

Pachakamue bu kez uçurumun eğimini izleyerek öbür tarafa yönelmiş. Öfke topuklarına çıkmış, "Öcümü alacağım," diye söyleniyormuş. Yagontoro da onu öldürmek için ardına düşmüş. Uzun, zorlu bir iz sürme başla-

mış. Aylar geçmiş, Pachakamue'nin izi silinmiş. Yagontoro bir gün bir mısır bitkisine rastlamış. Meğer bir kendinden geçiş sırasında, mısır bitkisinin, Pachakamue'nin torbasındaki kavrulmuş mısır tohumlarından boy attığını öğrenmişmiş; tohumlar torbasından yere dökülmüş de Pachakamue'nin haberi bile olmamışmış. Yagontoro, Pachakamue'ye artık iyice yaklaştığını anlamış. Çok geçmeden de görmüş onu. Pachakamue, bir ırmağa büğet yapıyor, ağaçları ve iri kaya parçalarını suya yuvarlayarak akışını kesiyormuş. Köylerden birini sel baskınına uğratıp Machiguengaları suda boğmak için ırmağın yatağını değiştirmeye çalışıyormuş. Öfkesini hâlâ yenememiş, gümbür gümbür yellenip duruyormuş. Kientibakori ve *kamagarini*'ler ormanda sevinçten başları dönmüşçesine dans ediyorlarmış.

Yagontoro, Pachakamue'yle konuşmuş; aklını başına toplamasını söylemiş. Pachakamue de razı olmuş anlaşılan. Yagontoro, birlikte Pareni'ye dönmelerini önermiş. Ama yola koyulduktan kısa bir süre sonra Pachakamue'yi öldürmüş. Tam o sırada bir kasırga kopmuş; ırmağın suları kabarıp köpürmüş, ağaçlar köklerinden sökülmüş. Bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlamış; yer gök inliyor, şimşekler çakıyormuş. Yagontoro, hiç aldırış etmeden, Pachakamue'nin kellesini gövdesinden ayırmış. Sonra kafasına iki *çonta* dikeni sokmuş; birini tepeden, birini yandan. Ve Pachakamue'nin kellesini gizli bir yere gömmüş. Gelgelelim, bugün hâlâ bedelini ödediğimiz bir yanılgıya düşmüş, Pachakamue'nin dilini kesmeyi unutmuş. Meğer o dili kesmedikçe tehlikeden kurtulamayacakmışız. Çünkü dil zaman zaman konuşur, eteğindeki bütün taşları dökermiş. Kellenin gömüldüğü yeri kimse bilmiyormuş. Ama dediklerine bakılırsa, bayat balık kokan bir yerdeymiş. Çevresindeki eğreltiotlarından, sönmeye yüz tutmuş bir ateş gibi, dumanlar tütüp dururmuş.

Yagontoro, Pachakamue'nin kafasını kestikten son-

ra, Pareni'ye dönmek üzere yola koyulmuş. Bu dünyayı kargaşadan kurtardığı inancıyla sevinçten uçuyormuş. Artık herkes barış içinde yaşayacak, diye düşünüyormuş. Ama biraz gittikten sonra gövdesinde bir ağırlık duymaya başlamış. 'Neden bu kadar yavaşladım?' demiş kendi kendine. Sonra birden, bacaklarının böcek bacaklarına, ellerinin duyargalara, kollarının da kanatlara dönüştüğünü görünce büyük bir korkuya kapılmış. Artık yürüyen bir adam değil, bir *carachupa*'ymış; tam adını taşıdığı hayvana dönüşmüş. Meğer, ormanın dibinde, toprağın altında soluk soluğa, delip geçen iki dikenin arasından, "Yagontoro," demişmiş Pachakamue'nin dili. Ve Yagontoro, bir *yagontoro*'ya dönüşmüş.

Kafası kesilen Pachakamue ölüymüş, ama her şeyi ağzından çıkan sözcüklere dönüştürmeyi sürdürüyormuş. Bu dünyanın başına neler gelecek, kimseler bilmiyormuş. Pareni ise çoktan başka bir kocaya varmış, mutluluk içinde yürüyormuş. Bir sabah, pamuk iplikleriyle ilmikler atarak *kuşma* örerken, kocası gelmiş, sırtından akan teri yalayacak olmuş. Tam o sırada, toprağın derinliklerinden, "Çiçekleri emen küçük bir arıya benziyorsun," diye bir ses gelmiş. Adamcağız, gerisini duyamadan, havada vızıldayarak keyifle uçan bir arıya dönüşmüş.

Az geçmiş, uz geçmiş, Pareni hâlâ bir insan olan Tzonkiri'yle evlenmiş. Tzonkiri, manyok tarlasındaki yaban otlarını ayıklamaktan her dönüşünde, karısının ona *boquichico* denen hiç bilmediği bir balığı yedirdiğini fark etmiş. Bu balığın hangi ırmaktan, hangi gölden tutulduğunu bile bilmiyormuş. Pareni ise balığa elini bile sürmüyormuş. Tzonkiri, işin içinde bir tuhaflık olduğunu sezmiş. Bir gün manyok tarlasına gider gibi yapıp çalıların arasına gizlenmiş, izlemeye başlamış. Gördüğü karşısında büyük bir ürküye kapılmış: Balıklar Pareni'nin bacakları arasından çıkmıyor muymuş? Pareni, balıkları, çocuk doğurur gibi doğuruyormuş. Öfkeden çılgına dö-

nen Tzonkiri, Pareni'nin üstüne atılıp onu öldürmeye kalkışmış. Tam o sırada, derinlerden, yerin altından gelen bir ses adını söylemiş: "Bir sinekkuşunun bir kadını öldürdüğü görülmüş şey mi?" Pareni, "Bir daha *boquichico* yiyemeyeceksin," diye alaya almış Tzonkiri'yi. "Çiçek çiçek dolaşıp çiçektozu yiyeceksin." O gün bu gündür, Tzonkiri adı ne ise o imiş.

O günden sonra Pareni yeni bir koca istememiş. Kızıyla birlikte yürümeye başlamış. Bir kayığa binip ırmakları aşmış; koyakları tırmanmış; geçit vermeyen ormanlardan geçmiş. Aylar sonra kızıyla birlikte Cerro de la Sal'a varmış. İşte tam orada, Pareni'yle kızı çok uzaklardan Pachakamue'nin gömülü kafasının sesini duymuşlar ve o saat taş kesilmişler. Yosun kaplı iki büyük boz kayaya dönüşmüşler oracıkta. Hâlâ orada durup durlarmış. Machiguengalar tuz toplamaya gittiklerinde, onların gölgesinde oturur, *masato* içip sohbet ederlermiş. Ben anlatanların yalancısıyım.

Tikompinía'nın oralarda yaşayan Otacı Tasurinchi yürüyor: Torbamdaki bütün şifalı otları, bitkileri o vermişti; her yaprağın, her bitkinin neye yaradığını anlatmıştı. Şu uçları yanık yaprak, jaguarın yürüyen adamın kokusunu almasını önlermiş. Şu sarı olanı, engerek yılanlarını uzak tutarmış. O kadar çok ki, hepsini birbirine karıştırıyorum. Her birinin farklı bir yararı var. Kötülüklere ve yabancılara karşı. Biri, göldeki balıkların ağa düşmesini sağlıyor. Biri, okun hedeften şaşmamasını. Ha, şu da ayağın sürçüp de koyağa düşmeyesin diye.

Viracochaların doluştuğu ülkede yaşadığını bile bile otacıya uğradım. Doğruymuş, hâlâ oradalar. Sürüsüne bereket. Keçiyolundan giderken, ırmakta bağırıp çağıran Viracochalarla dolu kayıklar gördüm. Bir zamanlar kaplumbağaların yumurtlamaya geldiği, insanların da gidip onları ters çevirdikleri kumsallarda şimdi Viracochalar yaşıyor. Eskiden otacının oturduğu yerde de. Bu Viracochaların oraya kaplumbağalar için ya da çiftçilik yap-

mak, ağaç kesmek için gittiklerini sanmıyorum. Irmaktaki kumları ve çakıl taşlarını taşıyıp duruyorlar. Sanırım, altın arıyorlar. Pek yaklaşmadım; gözden uzak durdum. Ama ne kadar çok olduklarını uzaktan bile görebiliyordum. Kulübeler yapmışlar. Kimbilir, belki de kalıcıdırlar.

Otacı Tasurinchi'nin izine hiçbir yerde rastlayamadım; akrabalarının ya da hiçbir yürüyen adamın da. Boşuna gelmişim, diye düşündüm. Çevrede o kadar çok Viracocha olmasından tedirginliğe kapılmıştım. İçlerinden biriyle karşılaşsam ne yapardım? En iyisi, gizlenip karanlığın inmesini beklemek, sonra da Tikompinía'dan uzaklaşmaktı. Bir ağaca tırmandım, dalların arasına saklanıp onları izlemeye koyuldum. Irmağın iki yakasında elleriyle, sopalar ve kazmalarla toprağı kazıyorlar, taşları söküp çıkarıyorlardı. *Masato* yapmak için manyokları kalburdan geçirir gibi, taşları büyük kevgirlere atıyorlardı. Çakıl taşlarını yalaklarda ezip un ufak ediyorlardı. Silah seslerine bakılırsa bazıları ormana avlanmaya gidiyorlardı. Silah patlamaları ağaçları sarsıyor, kuşlar ürküp ciyak ciyak bağırmaya başlıyorlardı. Bu şamata sürerse çok geçmeden buralarda tek bir hayvan kalmazdı. Hepsi otacı Tasurinchi gibi çekip giderdi. Gece olur olmaz ağaçtan indim, tabana kuvvet kaçtım oradan. Epeyce uzaklaştıktan sonra *ungurabi* yapraklarından bir barınak yaptım, yatıp uyudum.

Gözlerimi açtığımda, Otacı'nın oğullarından biri yanı başımda çömelmiş oturuyordu. "Ne yapıyorsun burada?" diye sordum. "Uyanmanı bekliyordum," dedi. Meğer önceki günden beri izliyormuş beni; daha Viracochaların bulunduğu ırmağa giden keçiyolunda yürürken görmüş. Ailesi, Tikompinía'nın kollarından birini izleyerek üç aylık yola gitmiş meğer. Yabancılarla karşılaşmamak için temkinliliği elden bırakmadan ağır ağır yola koyulduk. Oralarda ormandan geçmek zordur. Orman geçit vermez. Ağaçlar çok sıktır, birbirleriyle dövüşürcesine iç

içe geçmişlerdir. 'Geçemezsin' dercesine çevreni sarıp kuşatan dalları ve çalıları kırıp koparmaktan kolların yorulur. Her taraf çamurdu. Yağmurdan kayganlaşmış yamaçlarda bata çıka ilerliyorduk. Kollarımız, bacaklarımız, yüzümüz yara bere içindeydi; çamurdan kapkara kesilmiştik. Halimize bakıp gülüyorduk. Sonunda geldik. İşte Tasurinchi oradaydı. "Orada mısın?" "*Ehé*, buradayım." Karısı oturmamız için hasır serdi. Manyok yedik, *masato* içtik.

"O kadar içerlere gitmişsin ki," dedim, "Viracochalar buralara asla gelemezler." "Gelirler," diye karşılık verdi. "Belki biraz vakit alır, ama buraya da geleceklerdir. Sakın unutma, Tasurinchi. Eninde sonunda hep bulurlar bizi. Hep böyle olmuştur. Evimi kimbilir kaç kez onlar geliyor diye terk etmek zorunda kaldım? Sanırım, ben dünyaya gelmeden önce de böyleydi. Ben gidip geldikten sonra da böyle olacak; ruhum öbür dünyada kalmazsa elbette. Hep birileri gelir, biz gideriz. Kimbilir kaç yerde yaşadım bugüne kadar? Aklın durur. Hep şöyle demişimdir: 'Ormanın orta yerinde erişilmesi çok güç bir yer bulalım, öyle bir yer olsun ki hiç gelemesinler. Gelseler bile kalmak istemesinler.' Ama hep geldiler ve hep kalmak istediler. Her zaman böyle oldu. Yalanım yok. Onlar gelir, ben giderim. Peki, kötü bir şey mi bu? Hayır, iyi bir şey. Bu bizim yazgımız olmalı, Tasurinchi. Biz yürüyen adamlar değil miyiz? Öyleyse, Mashcolara ve Punarunalara teşekkür etmeliyiz. Viracochalara da. Onlar yaşadığımız yerleri istila mı ediyorlar? Bizi yükümlülüğümüzü yerine getirmeye zorluyorlar. Onlar olmasa yozlaşırız. Güneş batar belki de. Dünya karanlığa gömülür, yeryüzü Kashiri'nin olur. Insanlar ortadan kaybolur, her yer soğur." Otacı Tasurinchi bir masalcı gibi anlatıyordu.

Ona göre, en kötü günler ağaçların kanadığı dönemde yaşanmıştı. Kendisi o dönemi yaşamamıştı, ama babasıyla anneleri yaşamıştı. Gene de, o kadar çok öykü dinlemişti ki yaşamış kadar olmuştu. "İnan bana, o kadar

çok öykü dinledim ki, kimileyin benim de ağaç gövdelerini yaralayıp özlerini akıttığımı, benim de bir *pekari* gibi avlanıp kamplara götürüldüğümü düşünüyorum." Böyle şeyler olduğunda ortadan kaybolmuyorlarmış. Dört dünyadan birinde oyalanıyorlarmış; *seripigari* de, kendinden geçtiğinde, gidip onları görebiliyormuş. Onları görenler, tiksintiyle dişlerini gıcırdatarak, yürek kırgınlığıyla geri dönüyorlarmış. Korku yüreklere öylesine çökmüş, kafalar o kadar karışmış ki, kimse kimseye güvenmez olmuş. Kimse kimseye inanmıyor, oğullar temkinliliği bir an elden bıraksalar babalarının kendilerini avlayacağından korkuyor, babalar oğullarının kendilerini zincire vurup kamplara götüreceğini düşünüyorlarmış. Tasurinchi yılgıyla, "İstediklerini alıp götürmek için ille de büyü yapmaları gerekmiyordu," dedi. "İstedikleri kadar insanı kurnazlıkla yakaladılar. Bu Viracochaların kafası çalışıyor olsa gerek."

İlk başta kırlara kara bir bulut gibi çöküp insanları avlamışlar. Silahlarını patlatarak yerleşmelere dalmışlar. Köpekleri havlayıp ısırıyormuş; meğer onlar da avcıymış. Gürültüden şaşkına dönen yürüyen adamlar, ırmak boyunda gördüğüm kuşlar gibi ürkmüşler. Ama kanatlanıp uçamamışlar. Viracochalar onları kulübelerinde avlamışlar. Keçiyollarında pusuya düşürmüşler; ırmaktan kaçmaya yeltenenleri kayıklarında yakalamışlar. Yürü bakalım, miskin herif! Hey Machiguenga, kaldır kıçını biraz! Ağaçları kanatacak elleri olanları alıp götürmüşler. Bebeleri ve yaşlıları almamışlar. "Bunlar bir boka yaramaz," demişler. Ama tarlada çalışırlar, yemek yaparlar diye kadınları almışlar. Yürüsene ulan! Yürüsene ulan! Machiguengalar, boyunlarında ip, kampları boylamışlar. Yakalananların hepsi de kampları boylamış. Yürü ulan, Machiguenga! Yürü ulan, Piro! Yürü ulan, Yaminahua! Yürü ulan, Ashaninka! Hepsi birbirine karışmış, öyle kalakalmışlar. Anlaşılan, Viracochaların çok işine yarıyorlarmış; çok hoşnutmuş Viracochalar. Bazıları kamp-

lardan kaçmış. Arkalarına bakmadan kaçmışlar; öylesine kızgın, öylesine üzgünmüşler ki, ruhları geri dönmemiş.

Otacı Tasurinchi'ye bakılırsa, en kötü günler, birçoğu gidip de kamplarda adam sıkıntısı çekilmeye başladığı zaman yaşanmış. Çalış ulan, pis herif! Ama çalışamıyorlarmış. Güçleri kalmamış. Kollarını kaldıracak gücü bulamıyor, yavaş yavaş ölüyorlarmış. Viracochalar öfkeden çılgına dönmüşler. "İşçisiz kalırsak ne yaparız?" demişler. "Bir çözüm bulalım." Zincire vurulmuş olanlara, gidip insan avlamalarını söylemişler. "Özgürlüğünüzü satın alın," demişler. "Bunlar da armağanınız. İşte yemek. İşte giysi. Silah da var. Kafanız yatar mı?" Hepsinin kafası yatmış anlaşılan. Pirolara demişler ki: "Üç Machiguenga yakala, hayat boyu özgür kal. Al sana silah." Mashcolara demişler ki: "Birkaç Piro yakala, karını ve armağanlarını alıp evine git. Şu köpeği de yanına al, yardımı dokunur." Kimbilir, belki de mutlu olmuşlar. Kamptan kurtulabilmek için insan avına çıkmışlar. Aileler, tıpkı ağaçlar gibi, kanamaya başlamış. Herkes birbirini avlar olmuş. Tabancalarla, tüfeklerle, oklarla, kapanlarla, kementlerle, bıçaklarla. Düş önüme, adi herif! Tutsaklarıyla kampa dönüp, "Alın bakalım, bunları sizin için yakaladım," diyorlarmış. "Bana karımı verin. Silahımı verin. Armağanlarımı verin. Ben artık gidiyorum."

Güven kalmamış. O günlerde herkes herkese düşmanmış. Kientibakori sevinçten göbek mi atıyormuş? Yeryüzü sarsılıyor muymuş? Irmaklar evleri önlerine katıp sürüklüyorlar mıymış? Kimbilir? Korkuyla, "Hepimiz buradan gitmeliyiz," demiş. Bilgiyi de yitirmişler. "Bu kadar yozlaşacak ne yaptık biz?" diye ağlaşmışlar. Her gün cinayetler işleniyormuş. Irmaklar kan kırmızıya kesmiş, tekmil ağaçlara kan sıçramış. Kadınlar çocuklarını ölü doğuruyorlarmış; çocuklar, kötülüklerin ve yozlukların kol gezdiği bir yerde yaşamak istemedikleri için, doğmadan ölüyorlarmış. Ondan önce, birçok yürüyen adam varmış; ondan sonra, pek azı kalmış. Ağaçların

kanı akıtılıyormuş. "Dünya kargaşaya düştü," diye köpürmüşler. "Güneş battı."

Bütün bunlar bir daha yaşanabilir mi? Otacı yaşanabilir diyor: "Onlar burada, dünyalardan birindeler. Ruhlar gibi geri dönebilirler. Dönerlerse bizim yüzümüzden dönerler." İyisi mi, uyanık olalım ve belleğimizi diri tutalım.

Orada yaşamaya başladığından bu yana Otacı Tasurinchi'nin üç oğlu ölmüş. Çocuklarının birbiri ardı sıra ölmesi karşısında, yoksa aileleri alıp götüren iblis geri mi döndü, diye düşünmüş kendi kendine. Ruhlarının geri gelip gelmediğini anlayamamış. Bana, "Belki gelmişlerdir, belki de gelmemişlerdir," dedi. Yaşadığı yeri daha pek tanıyamamış, bazı olayları anlayamıyor. Her şeyi gizemli buluyor. Ama orada türlü çeşitli otlar, bitkiler var. Önceden bildikleri de var, hiç bilmedikleri de. Onları tanımaya çalışıyor. Otları topladıktan sonra yan yana koyup uzun bir süre bakıp karşılaştırıyor, bir bir kokluyor, ağzına atıyor, çiğneyip tükürüyor ya da yutuyor. "Hah, işte bu yararlı," diyor.

Üç oğlu da aynı biçimde ölmüş. Baş dönmesiyle uyanmışlar, titreyip terliyorlarmış. Kafayı bulmuş gibi yalpalayıp duruyorlarmış. Ayakta duramıyorlarmış. Yürümeye, dans etmeye çalışıyor, ama yere yıkılıyorlarmış. Konuşamıyorlarmış bile. En büyükleri öldüğünde Tasurinchi, buradan ayrılmam için bir uyarı olmalı bu, diye düşünmüş. Yaşanacak yer değilmiş doğrusu. "Bir türlü anlayamadım," diyor. "O şeytan öbürleri gibi değildi. Ona hiçbir ot işlemiyordu." Belki de *kamagarini* şeytanlarıydılar. O küçük şeytanlar ortaya çıkıp kötülük etmek için yağmurun yağmasını beklerler. Kientibakori, ormanın kıyısından gülerek izler onları. Bir akşam önce gök gürlemiş, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmış. Herkes bilir; böyle oldu mu bir *kamagarini* yaklaşıyor demektir.

En büyük oğulları ölünce Tasurinchi'nin ailesi orma-

nın biraz yukarılarında bir yere taşınmış. Çok geçmeden ortanca oğullarının başı dönmeye başlamış. Durduk yerde yıkılıveriyormuş. Tıpkı büyük oğlan gibi. Ortanca da ölünce başka bir yere taşınmışlar. Bu kez de aynı şey en küçük oğullarının başına gelmiş. Tasurinchi bir daha taşınmamaya karar vermiş. "Ölen çocuklarım, bizi buradan kovmaya çalışan *kamagarini*'ye karşı hepimizi korurlar," demiş. Gerçekten de öyle olmuş. O günden sonra kimsenin başı dönmemiş, bir daha kimse yere yıkılmamış.

Otacı, "Bunun bir nedeni var," diyor. "Her şeyin bir nedeni vardır. Ağaçların kanatıldığı günlerdeki insan avlarının bile. Ama bunu anlamak hiç de kolay değildir. *Seripigari* bile her zaman anlayamaz. Kimbilir, oğullarım belki de buraların analarıyla konuşmaya gitmişlerdir. Burada üç ölü verdiğimiz için, analar bizi artık işgalci olarak görmüyorlardır. Biz artık buralıyız. Şu gördüğün ağaçlar ve kuşlar bizi tanıyor artık. Buraların havası ve suyu bizi tanıyor artık. Nedeni bu olsa gerek. Oğullarım öleli beri hiçbir düşmanlık görmedik. Benimsendik sanki."

Aylarca Tasurinchi'nin yanında kaldım. Az kalsın Otacı'nın oraya kazık çakacaktım. *Pavita*'lara kapan kurmasına yardım ettim, onunla birlikte göle *boquichico* tutmaya gittim. Tarlasını nadasa bırakacağı zaman ormanda yeni bir tarla açması gerektiğinde Tasurinchi'yle birlikte çalıştım. Öğleden sonraları oturur sohbet ederdik. Kadınlar birbirlerinin bitlerini ezer, yün eğirir, hasır örüp *kuşma* dokurlarken, *masato* için manyokları çiğneyip çiğneyip tükürürlerken, biz laflardık.

Otacı, yürüyen adamların öykülerini anlattırdı bana. Hem tanıdıklarının, hem de yüzünü bile görmediklerinin öykülerini. Sizlerle ilgili ne biliyorsam anlattım ona, tıpkı onunla ilgili bütün bildiklerimi size anlattığım gibi. Aylar geçti, oradan hiç ayrılmak istemiyordum. Hiç bilmediğim bir şeyler oluyordu. Tasurinchi, "Yoksa yürü-

mekten yorulmaya mı başladın?" diye sordu. "İlk senin başına gelmiyor. Kaygılanma, masalcı. Yorulduysan değiştir hayatını. Bir yere yerleş, bir ailen olsun. Kulübeni yap, ormanda kendine bir tarla aç, ek biç. Çocukların olur. Yürümeyi bırak, masalcılıktan vazgeç. Burada kalamazsın; ailem çok kalabalık. Ama ormanda yol açıp daha yukarılara gidebilirsin; iki-üç aylık bir yolculuk ister. Bana sorarsan, dibinde bir ırmağın aktığı bir koyak var; senin için biçilmiş kaftan. Seninle oraya kadar gelebilirim. Bir ailen olsun istiyor musun? İstiyorsan, sana bu konuda da yardımcı olabilirim. Al şu kadını; yaşlı ve sessizdir, yemek yapmayı bilir, yün eğirmede kimse eline su dökemez, sana çok yararı dokunur. İstersen küçük kızımı al, belki daha hoşuna gitmiştir. Yalnız ona henüz elini süremezsin, daha aybaşı görmedi. Hemen üstüne çıkarsan başımıza bir uğursuzluk gelebilir. Biraz sabret, dişini sık, bu arada o da karın olmayı öğrenir. Anaları öğretir. Aybaşı gördüğü zaman, gönül borcu ve saygının belirtisi olarak bir *pekari*, balık ve yeryüzü meyveleri getireceksin bana. İstediğin bu mu, Tasurinchi?"

Bu öneriyi uzun uzun düşündüm. Kabul edecek gibiydim. Dahası, düşümde Otacı'nın önerisini kabul ettiğimi ve hayatımı değiştirdiğimi bile gördüm. Aslında güzel bir hayatım olduğunu biliyorum. Yürüyen adamlar beni hoş tutuyorlar, yemek veriyor, sırtımı sıvazlıyorlar. Ama hayatım yollarda geçiyor; buna daha ne kadar dayanabilirim bilmiyorum. Ailelerin oturduğu yerler arasındaki uzaklıklar her geçen büyüyor. Son zamanlarda, yollarda yürürken gücümün bir gün tükeneceğini düşünüyorum sık sık. Öyle değil mi, küçük papağanım? Belki de bir gün ormandaki patikalardan birinde bitkin düşüp yere serileceğim. Oradan hiçbir Machiguenga geçmeyecek belki de. Ruhum uçup gidecek; kuşların gagaladığı, üstünde karıncaların dolaştığı boş gövdem çürümeye başlayacak. Belki de kemiklerimin arasında otlar bitecek. *Kapibara*'lar (kemirgenler) ruhumun giysisini ke-

mirecekler. İnsan böyle bir korkuya kapıldı mı, alışkanlıklarını değiştirmeli. Otacı Tasurinchi bu kanıdaydı.

"Öyleyse önerini kabul ediyorum," dedim. Yerleşmemi uygun gördüğü yere benimle birlikte geldi. İki ayda vardık oraya. Ormanın hiç yol vermeyen en sık yörelerinde yokuşlar tırmandık, yokuşlar indik. Bir yamacı tırmanırken, dalların üstünde kulakları sağır eden çığlıklar atan *şimbillo* maymunları kafamıza ağaç kabukları yağdırdılar. Koyakta, dikenli bir çalıya takılmış bir jaguar yavrusu gördük. Otacı, "Bu küçük jaguarın bir anlamı olmalı," diye söylendi. Ama ne anlama geldiğini çıkaramadı. Bu yüzden, hayvanı öldürüp postunu alacağına, dikenli çalıdan kurtarıp ormana saldı. Eliyle çevreyi göstererek, "Tam yaşanacak yer," dedi. "Ormanın yukarılarına bir manyok tarlası açabilirsin. Buraların sel baskınına uğraması olanaksız. Bol ağaç var, otlar fazla değil, toprak bereketlidir, iyi manyok yetişir." Evet, gerçekten de yaşanabilir bir yerdi. Ama geceleri korkunç soğuk oluyordu. Tasurinchi, "Sen kararını verene kadar, biraz avlanalım," dedi. Kapan kurduk. Bir *kapibara* ile bir *majaz* yakaladık. Daha sonra, bir ağacın tepesinden bir *pavita* kanari indirdik aşağı. Orada kalmaya ve kulübemi yapmaya karar verdim.

Tam ağaç kesmeye başlamıştık ki, otacının beni alıp yeni kulübelerine götüren oğlu göründü. "Kötü bir şey oldu," deyip duruyordu. Geri döndüğümüzde, Tasurinchi'nin bana karı olarak vereceği yaşlı kadın ölmüştü. Acılı bitki köklerini ezip içki yapmış, bir yandan da mırıldanıyormuş: "Herkesin bana kızıp, 'Onun yüzünden masalcımızdan olduk,' demesini istemiyorum. Onu oyuna getirdiğimi, benimle evlenmesi için ona büyü yaptığımı sanmalarından korkuyorum. Öleyim daha iyi."

Otacı'nın kulübeyi, *kuşma*'yı, çanak çömleği, gerdanlıkları, kadının tüm eşyalarını yakmasına yardım ettim. Kadını hasırlara sardık, hurma ağacından yaptığımız bir sala yatırdık, ırmağa bırakıverdik. Akıntı aldı

götürdü.

Tasurinchi, "Aslında bu bir uyarı," dedi. "İster önemsersin, ister kulak ardı edersin, senin bileceğin iş. Ama yerinde olsam kulak ardı etmezdim. Çünkü her insanın bir yükümlülüğü vardır. Neden yürüyoruz? Her yer aydınlık ve sıcak olsun, her yerde barış hüküm sürsün diye. Dünyanın düzeni böyle. Biri ateşböcekleriyle konuşuyorsa, bu onun yükümlülüğüdür. Viracochalar göründü mü ben hemen taşınırım. Belki de yazgım böyle. Ya senin yazgın? İnsanlara gitmek, onlarla konuşmak, onlara masallar anlatmak. Yazgıya başkaldırmak tehlikelidir. Bak, karın olacak kadın öldü gitti. Yerinde olsam yeniden yürümeye koyulurdum. Ne dersin?"

Otacı Tasurinchi'nin öğüdüne uydum. Ertesi sabah, güneş Inkite'den bizim dünyamıza gözünü diktiğinde çoktan yola koyulmuştum. Şimdi, karım olmaktansa ölmeyi yeğleyen Machiguenga kadınını düşünüyorum. Şimdi sizlerle konuşuyorum. Yarın başka bir gün olacak.

İşte, bana öğretilenler bunlar.

VI

1981 yılında Peru televizyonunda Babil Kulesi adlı bir programın altı aylığına sorumluluğunu üstlenmiştim. Kanalın sahibi Genaro Delgado, önüme üç yem atarak beni bu işe sokmayı başarmıştı: geçen on iki yıl içinde askeri diktatörlüğün dayattığı devlet yönetimi döneminde tam bir budalalık ve kabalık batağına saplanan kanalın programlarının düzeyini yükseltme gerekliliği; Peru gibi bir ülkede insanın çok farklı izleyicilere aynı anda ulaşabileceği tek iletişim aracını denemenin heyecanı; ve iyi bir ücret.

Aslında gerçekten de olağanüstü bir deneyimdi, ama hayatımda bu kadar yorulduğumu ve çileden çıktığımı da anımsamıyorum. Genaro, işin başında, "Zamanını iyi ayarlaman ve gününün yarısını programa ayırman yeterli," demişti. "Öğleden sonraları da yazılarını yazarsın." Ama her işte olduğu gibi bu işte de kuramla uygulama farklı şeylerdi. Sonunda, o altı ay boyunca her sabahımı, her öğleden sonramı, her akşamımı Babil Kulesi'ne ayırmak zorunda kaldım. Daha da önemlisi, çalışmadığım saatlerde de kafamı bir önceki programdaki tersliklere takıyor, bir sonraki programda çıkabilecek terslikleri kestirmeye çalışıyordum.

Babil Kulesi programlarını dört kişi hazırlıyorduk: yapımcı ve görüntü yönetmeni Luis Llosa; kurgucu Moshé dan Furgang; kameraman Alejandro Pérez; ve ben.

Lucho'yla Moshé'yi kanala ben getirmiştim. İkisinin de sinema deneyimi vardı, ikisi de kısa filmler çekmişlerdi; ama onlar da, ben de daha önce televizyonda hiç çalışmamıştık. Programın adı, amacını yansıtıyordu: her şeyden bir şeyler göstermek, değişik konulardan bir çiçek dürbünü yaratmak. Bütün saflığımızla, bir kültür programının uyutucu ve anlaşılmaz olmaması, bilgiçlik taslamaması gerektiğini kanıtlayabileceğimizi umut ediyorduk. Bir kültür programı eğlendirici olabilir, sıradan izleyicinin düzeyini çok fazla aşmayabilirdi; çünkü 'kültür' bilimle, edebiyatla ya da başka bir uzmanlık alanıyla bir değildi, olaylara bir bakış biçimiydi, insanların ilgisini çeken her şeyi ele alabilecek bir yaklaşımdı. Her hafta ekranlara gelen bir saatlik programımızda –aslında çoğu zaman bir buçuk saate sarkıyordu– elden geldiğince birbirinden farklı iki-üç konuya değinmeyi düşünüyorduk; böylece izleyici bir kültür programının da futbol ve boks maçları ya da güldürü programları kadar ilgisini çekebileceğini; bir siyasal haberin ya da Amazon bölgesinde yaşayan Yerli kabileleri üzerine bir belgeselin hem eğitici, hem de eğlendirici olabileceğini görecekti.

Lucho, Moshé ve ben Babil Kulesi'nde kullanılabilecek konuların, insanların ve yerlerin listesini çıkarırken ve bunları en canlı biçimde sunmanın yollarını araştırırken büyülenmiş gibiydik. Ortaya bir yığın düşünce atıyor, çağımızın en yaygın iletişim aracının yaratıcı olanaklarını keşfetmek için coşkuyla çaba harcıyorduk.

Oysa uygulamada, azgelişmiş bir ülkede maddi etkenlere ne kadar bağımlı olduğumuzu, iyiniyetli çabaların ne kadar büyük bir ustalıkla bastırıldığını, en özenli çalışmaların ne kadar kurnazca çarpıtıldığını gördük. Hiç abartmadan diyebilirim ki, Lucho, Moshé ve ben Babil Kulesi'ne ayırdığımız zamanın büyük bölümünü yaratıcı çalışmalara, programı düşünsel ve sanatsal açıdan geliştirmeye harcamak yerine, ilk ağızda çok önemsiz görünen, aklımızın ucundan bile geçmeyen sorunların

çözümüne ayırmak zorunda kaldık. Sözgelimi, kanalın arabalarının bizi sözleşilen saatte almalarını sağlamak, buluşmaları, uçakları, söyleşileri kaçırmamak için ne yapmak gerekiyordu? Bizim bulduğumuz çözüm, sabahları doğruca şoförlerin evlerine gidip onları uyandırmak, oradan hep birlikte kanala uğrayıp araç gereçleri almak, oradan da havalimanına ya da nereye gidilecekse oraya gitmek olmuştu. Ama bu çözüm saatler önce uyanmamızı gerektiriyor, üstelik her zaman işlemiyordu. Tam yola çıkılacak, bir de bakıyorduk, mübarek arabanın aküsü boşalmış ya da sevgili yöneticilerimiz bir gün önce Arequipa Caddesi'nin katil çukurlarında delinmiş bir yağ deposunu, yassılmış bir egzoz borusunu ya da yarılmış bir lastiği değiştirtmeyi unutmuşlar.

Daha ilk programda, ekrandaki görüntülerin tuhaf lekelerle bozulduğunu fark ettim. Bu kirli yarımaylar da ne oluyordu? Alejandro Pérez lekelerin bozuk kamera filtreleri yüzünden meydana geldiğini açıkladı. Filtreler eskimişti ve değiştirilmeleri gerekiyordu. İyi öyleyse, değiştirelim. Ama nasıl değiştirtecektik? Adam öldürmek dışında her yolu denedik, ama beceremedik. Bakım ve Onarım Bölümü'ne notlar yolladık, yalvar yakar olduk; telefonlara sarıldık, mühendisler, teknisyenler ve bölüm şefleriyle tartışmalara girdik; sanırım, sorunumuzu kanalın sahibi ve müdürüne de ilettik. Hepsi de bize katılıyordu, hepsi öfkeye kapılıyor, filtrelerin değiştirilmesi için kesin yönergeler yayınlıyorlardı. Belki gerçekten içtendiler. Ama o gri yarımaylar ilkinden sonuncusuna kadar bütün programlarımızın canına okudu. Şimdi, televizyonda bir program seyrederken ne zaman o münasebetsiz gölgeleri görsem, biraz da özlemle, "Hah, Alejandro'nun kamerası bu," diyorum kendi kendime.

Alejandro Pérez'in bizimle çalışmasına kim karar vermişti, bilmiyorum. Ama yerinde bir karardı doğrusu; çünkü kendisinin de hiç umursamadan filozofça kabul ettiği 'azgelişmişlik engeli' bir yana bırakılırsa, Alejand-

ro çok becerikli bir kameramandır. Yeteneği bütünüyle sezgiseldir; Tanrı vergisi bir düzenleme, devinim, açı, uzaklık duyusu vardır onda. Alejandro bir rastlantı sonucu kameraman olmuş. Huànuco'dan Lima'ya gelmiş ve badanacılık yapmaya başlamış. Sonraları biri ona futbol maçlarının televizyondan yayınlandığı günlerde stadyumdaki kameralara film takılmasına yardım ederse ek bir para kazanabileceğini söylemiş. Alejandro boş film taka taka kameraları kullanmayı öğrenmiş sonunda. Zamanla, gelemeyen kameramanların yerini almaya başlamış. Bir süre sonra bir de bakmışlar, kanalın yıldız kameramanı olmuş.

Sürekli sessizliği başlangıçta sinirime dokunuyordu. Onunla konuşmayı başaran tek kişi Lucho'ydu. Ya da belki de birbirlerini altbilinçleriyle anlıyorlardı, çünkü birlikte çalıştığımız altı ay boyunca Alejandro'nun öznesi, fiili ve yüklemi bulunan tam bir cümle söylediğini anımsamıyorum. Yalnızca onayladığım ya da bozulduğunu belirten homurtular ve her şeye kadir, her yerde hazır ve nazır bilinemeyenler karşısında bir kez daha yenik düştüğümüz anlamına geldiği için yüreğimi hoplatan bir çığlık: "Gene boku yedi!" Ses aygıtları, film, reflektör ve monitör kimbilir kaç kez 'boku yedi'? Her şey her an 'boku yiyebilirdi': Çalıştığımız her aygıt bu temel özelliğe sahipti, kullandığımız bütün aygıtların hiç değişmeyen özelliği 'boku yemek'ti belki de. 'Gene boku yedi!': Ağzını açmaya üşenen Alejandro'nun ağzından çıkan bu uğursuz cümleyle birlikte kimbilir özenle planlanmış kaç proje, büyük güçlüklerle yapılabilmiş kaç söyleşi çöp tenekesini boyladı!

Amazon bölgesindeki bir kasabada, şair ve gerilla savaşçısı Javier Heraud'un ölümüyle ilgili kısa bir belgesel çekmeye gittiğimiz Puerto Maldonado'da başımıza gelenleri hiç unutamam. Heraud'un yoldaşı ve Heraud'un öldürüldüğü gün dağıtılan ya da ele geçirilen gerilla birliğinin önderi Alaín Elías, olup biten her şeyi kamera

karşısında anlatmayı kabul etmişti. Alaín'in anlattıkları çok çarpıcıydı: Javier Heraud vurulduğu sırada Alaín onunla aynı kayıktaydı ve açılan ateşte yaralanmıştı. Belgeseli, olayın geçtiği yerlerden görüntülerle ve becerebilirsek, yirmi yıl önceki olayları anımsayabilen Puerto Maldonadolularla yapacağımız söyleşilerle tamamlamayı kararlaştırmıştık.

Çoğu zaman programların kurgusunu yapmak için Lima'da kalmayı yeğleyen Moshé bile Lucho, Alejandro Pérez ve benimle birlikte cangıla gelmişti. Puerto Maldonado'da bazı tanıklar sorularımızı yanıtlamayı kabul ettiler. En büyük bulgumuzsa bir polis eskisiydi. Adam, önce kasabanın merkezinde gerillaların Puerto Maldonado'daki varlığını ortaya çıkaran ve bir jandarma erinin vurulmasıyla sonuçlanan çatışmaya, sonra da Javier Heraud'un izinin sürülmesine ve öldürülmesine katılmıştı. Sonradan polisliği bırakmış, bir çiftlikte çalışmaya başlamıştı. Konuşma konusunda çok tedirgin ve gönülsüz olduğu için polis eskisini söyleşiye razı etmek çok zor olmuştu. Adamı en sonunda razı etmiş, dahası söyleşiyi yıllar önce o gün devriyelerin yola çıktığı karakolda yapmak için izin almayı başarmıştık.

Eski polisle söyleşiye tam oturmuştuk ki, Alejandro'nun reflektörleri şenlik balonları gibi patlamaya başladı. Reflektörlerin hepsi patladıktan sonra portatif jeneratörümüzün aküsü bitti ve ses alma aygıtımız çalışmaz oldu. Öyle görünüyordu ki, Amazon'un bütün tanrıları Babil Kulesi'ne karşıydı. Bir kez daha boku yemiştik. Programın ilk ürünlerinden biri de boku yemişti. Lima'ya ellerimiz boş döndük.

Daha açık seçik kılmak için olayları abartıyor muyum yoksa? Belki. Ama fazla büyüttüğümü de sanmıyorum. Bunun gibi bir yığın hikâye anlatabilirim. Belki de azgelişmişliğin simgesi sayılabilecek birçok olaydan söz edebilirim: kuramla uygulamanın, kararlarla olguların kopukluğu. O altı ay boyunca çalışmalarımızın hemen

her aşamasında bu karşı konulmaz kopukluğun acısını çektik. Her yapımcıya kurgu odalarında ve seslendirme stüdyolarında ayrılan zamanı gösteren çizelgeler hazırlanmıştı. Ama gerçekte, kurguya ve seslendirmeye ayrılan zamanı, kimin en iyi aygıtlarla çalışacağını belirleyen çizelge değil, o yapımcı ya da teknisyenin kurnazlığı ve uyanıklığı oluyordu.

Kuşkusuz, çok geçmeden başvurulması gereken hileleri, çevrilecek dolapları, cerbezeli olmayı öğrendik. Ama bütün bunlara özel ayrıcalıklar elde etmek için değil, yapmamız için bize para ödedikleri bir işi doğru düzgün yapabilmek için başvuruyorduk. Evet, biz de bütün bu numaraların dışında kalamıyorduk, ama bütünüyle yaratıcı çalışmalara ayırmamız gereken değerli zamanımızın hiç de azımsanamayacak bir bölümünü bu tür işlere ayırmak zorunda kalıyorduk. Bu deneyimi yaşadıktan sonra, televizyonda ne zaman kurgusu ve seslendirmesi iyi yapılmış, canlı ve özgün bir program izlesem sonsuz hayranlık duyarım. Çünkü o programın başarısının ardında yetenek ve kararlılıktan öte, büyücülük ve mucizenin yattığını çok iyi bilirim. Bazı haftalar, hiçbir eksiğimiz kalmasın diye programı monitörde son bir kez izledikten sonra birbirimize dönüp, "Harika! Sonunda her şey tamam!" derdik. Ama o pazar ekranın karşısına oturduğumuzda, ses tümden gider, görüntü fokusun dışına atlar ve bütünüyle boş kareler belirirdi... Bu sefer boku yiyen ne acaba, diye fırlardık tabii yerimizden. Sonra bir de öğrenirdik ki, görevli teknisyen ya kafayı bulmuş ya da uyuyakalmış, yanlış düğmeye basmış ya da filmi ters oynatmış... Televizyon kılı kırk yaran, titiz insanlar için çok tehlikeli bir uğraştır; sayısız uykusuzluğun, taşikardinin, ülserin, kalp krizinin sorumlusu televizyondur...

Ama bütün bunlara karşın o altı ay yoğun bir coşkuyla geçti. Sözgelimi, Borges'le Buenos Aires'teki evinde söyleşi yaparken ne kadar heyecanlandığımı hâlâ unutamam. Annesinin odası öldüğü gün nasılsa öyle bırakıl-

mıştı; mor elbisesi yatağın üzerinde duruyordu. Damından su sızan evinin ne kadar alçakgönüllü olduğunu söylediğimde bana biraz kızmıştı galiba. Ernesto Sábato'nun yaptığı yazar portrelerinden de çok etkilenmiştim. Santos Lugares'teki küçük evinde yazar portrelerini filme almamıza izin vermişti. Yetmişlerin başlarında İspanya'da oturduğum günlerden beri, duygusal aşk öyküleri, radyo ve televizyonda yayınlanan melodram dizileriyle, fotoromanlarıyla İspanya'da ve İspanyolca konuşulan Güney Amerika ülkelerinde on binlerce insanı etkileyen Corín Tellado'yla bir söyleşi yapmak istemiştim. Babil Kulesi programına katılmayı kabul etti ve bir öğleden sonra Asturias'ta, Gijón varoşlarındaki evinde buluştuk. Bana evinin bodrum katını gösterdi: Kitap rafları binlerce kısa romanla doluydu. Her biri tam tamına yüz sayfa tutan romanlarını iki günde yazıyordu. Orada inzivada yaşıyordu; bir süre önce kimliği belirsiz kişilerce kaçırılmak istenmişti. Ama Corín Tellado'yu kaçırmaya kalkışanların siyasal bir grubun üyeleri mi, yoksa sıradan saldırganlar mı olduğu anlaşılamamıştı.

Kameralarımızı yazarların evlerinden stadyumlara da taşıdık. Brezilya'nın en iyi futbol takımlarından biri olan Flamengo'yu ele alan bir program hazırladık ve o günlerin yıldızı Zico'yla Rio de Janeiro'da bir söyleşi yaptık. Panama'ya gittik, amatör ve profesyonel boks salonlarını dolaştık ve bu küçük Orta Amerika ülkesinin hemen her sıklette onca Latin Amerika ve dünya şampiyonunu nasıl yetiştirdiğini araştırdık. Brezilya'da, kameralarımızı, neşteriyle parasını ödeyebilen bütün kadınları gençleştirip güzelleştiren yakışıklı Dr. Pitanguí'nin gözlerden uzak kliniğine sokmayı başardık. Şili'nin başkenti Santiago'da Pinochet'nin yakın çevresindekilerle ve ağır baskılar altında diktatörlüğe karşı direnen Hıristiyan Demokrat muhaliflerle konuştuk.

Devrimin ikinci yıldönümünde Nikaragua'ya gidip Sandinistalar ve muhalifleriyle ilgili haberler hazırladık.

Berkeley'deki California Üniversitesi'ne gittik; bir süre önce Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan büyük şair Czeslaw Milosz'la Slav Dilleri Bölümü'ndeki küçük odasında görüştük. Panama'ya uzanıp Coclecito'daki evinde General Omar Torrijos'u ziyaret ettik; yönetimde etkin olarak yer almamasına karşın, hâlâ ülkenin efendisiydi. Bütün gün orada kaldık. Gerçi bana büyük yakınlık gösterdi, ama doğrusunu söylemek gerekirse Torrijos'tan konuğu olan öteki yazarlar kadar etkilenmedim. Bana kalırsa, buyurganlığı ve maçoluğuyla tipik bir Latin Amerikalı diktatördü Torrijos. Çevresindeki siviller ve askerler onu bir an bile yalnız bırakmıyor, tiksindirici bir yüzsüzlükle yaltaklanıp duruyorlardı. General'in Coclecito'daki evinde rastladığımız en ilginç kişi, hamakta yatan harikulade bir sarışındı. Torrijos'un metreslerinden biri olan bu sarışın evdeki eşyalardan biriydi sanki; General onunla ne konuşuyor, ne de konuklarla tanıştırıyordu...

Lucho Llosa, Alejandro Pérez ve ben, Panama'dan Lima'ya döndükten iki gün sonra aldığımız bir haberle tepeden tırnağa ürperdik. Torrijos, bizi Coclecito'dan Panama kentine gönderdiği küçük uçağın yere çakılması sonucu ölmüştü. Üstelik pilot da bizi uçuran pilottu.

Porto Riko'da, San Juan kentinin eski kesiminde Ricardo Alegría önderliğinde gerçekleştirilen olağanüstü restorasyonla ilgili kısa bir program çekişimizin ertesi günü bayıldım. Peru'nun kuzeyindeki Catacaos Köyü'nün *chicha* barlarında yakalandığım bağırsak zehirlenmesi sonucu su kaybına uğramıştım. Catacaos Köyü'ne, köylülerin yüzyıllardır yaptıkları hasır şapkalar; yerel bir dans olan *tondero*'nun sırları; ve nefis *chicha* ve bol baharatlı güveçlerin (elbette bu güveçlerden zehirlenmiştim) sunulduğu *picantería*'lar üzerine bir program gerçekleştirmek için gitmiştik. Beni bir an önce iyileştirip o pazar tam saatinde Babil Kulesi'ne yetiştirmeleri için San Jorge Hastanesi'nin nazik hekimlerini neredeyse yıldıran Porto Rikolu dostlara ne kadar teşekkür etsem

azdır.

Program her hafta düzenli olarak yayınlandı. Çalışma koşullarımız göz önüne alınacak olursa, bunun başlı başına bir başarı olduğu söylenebilir. Çekim senaryolarını arabalarda ya da uçaklarda yazıyor, havalimanından doğruca seslendirme stüdyosuna ya da kurgu odasına koşuyor, oradan başka bir uçağa yetişip yüzlerce mil uzaktaki başka bir kent ya da ülkeye gidiyordum. Üstelik bu gittiğim yerlerde çoğu zaman yolculuğumdan daha kısa bir süre kalıyordum. O altı ay boyunca uykusuz kaldım, yemek yemediğim günler oldu, hiçbir şey okuyamadım, doğallıkla yazamadım da. Kanalın bütçesi sınırlı olduğundan, birçok yurtdışı yolculuğunu edebiyat toplantılarına katılmam ve konferans vermem için yapılan çağrılara denk getirdim ve böylece kanalı bana yol parası ve yolluk ödemekten kurtardım. Ancak burada yaşadığım zorluk, çarçabuk kişilik değiştiren bir sanatçı gibi davranmak zorunda kalmamdı; birkaç saniye içinde konuşmacı olmaktan çıkıp gazeteci oluveriyor, önüne mikrofon konmuş bir yazar olmayı bırakıp kendisiyle röportaj yapanlarla röportaj yaparak intikamını alan bir muhabire dönüşüveriyordum.

Gerçi başka ülkelerin sorunlarını ele alan programlar da yaptık, ama programlarımızın çoğu Peru'yla ilgiliydi. Halk dansları ve fiestalar, üniversite sorunları, İspanyol fetihlerinden önceki arkeolojik sit alanları, üç tekerlekli bisikletiyle yarım yüzyıldır Miraflores sokaklarını arşınlayan yaşlı bir dondurmacı, Piura'daki bir genelevin öyküsü, hapishanelerin gizli hayatı. Babil Kulesi'nin ne kadar geniş bir izleyici kitlesine ulaştığını, çeşitli kişi ve kurumlardan istekler gelmeye başladığı zaman anladık; Babil Kulesi'nde kendilerine yer vermemiz için ricada bulunuyor, bazen işi baskı yapmaya kadar vardırıyorlardı. Bunlar arasında bizi en çok şaşırtan Peru Gizli Polisi PIP oldu. Bir gün odamdan içeri dalan bir albay, Babil Kulesi'nin bir programını PIP'e ayırmamı önerdi.

Sanırım bir yıldönümü kutluyorlardı; programı daha heyecanlı kılmak için, uyuşturucu kaçakçılarına düzmece bir silahlı baskın düzenleyeceklerdi...

Kanalla olan altı aylık anlaşmamın sona ermesine kısa bir süre kala, yıllardır görmediğim bir dost, Rosita Corpancho aradı. O duru sesiyle telefondaydı; tıpkı üniversite yıllarımızdaki gibi, sözcükleri uzata uzata Loretano ağzıyla konuşuyordu. Dilbilim Yaz Enstitüsü'ne coşkulu bağlılığı hâlâ sürüyordu, belki daha da artmıştı. Enstitüyü anımsıyordum herhalde? Elbette, Rosita... Enstitü Peru'daki bilmem kaçıncı yılını kutlamaya hazırlanıyordu. Dahası, Amazon bölgesindeki görevlerini tamamladıklarına karar vermişlerdi, yakında ülkeden ayrılıyorlardı. Acaba Babil Kulesi programında... Sözünü keserek, evet, dedim; dilbilimci-misyonerlerin çalışmalarına ilişkin bir belgesel çekmekten sevinç duyacaktım. Üstelik cangıldaki bu yolculuk sırasında pek bilinmeyen kabilelerle ilgili bir program da yapabilirdik; ta başından beri düşündüğümüz bir şeydi bu. Rosita çok sevinmişti; cangıla çarçabuk varmamız için enstitüyle konuşacak, her şeyi ayarlayacaktı. Düşündüğüm belirli bir kabile var mıydı? Hiç duraksamadan yanıtladım: "Machiguengalar."

Altmışların başlarında Machiguenga masalcılarını çok yazmak istemiş, ama bir türlü beceememiştim. O günlerden bu yana kafamın bir köşesinde duruyorlardı. Henüz küllenmemiş, korları her an alevlenebilecek eski bir aşk gibi zaman zaman aklıma düşüyorlardı. Notlar almış, taslaklar çiziktirmiş, ama hepsini yırtıp atmıştım. Machiguengalar üzerine çeşitli bilimsel dergilerde rastladığım yazı ve incelemeleri hiç kaçırmamaya çalışıyordum. Machiguenga kabilesine ilgisizlik yerini yavaş yavaş meraka bırakıyordu. Fransız antropolog France-Marie Casevitz-Renard ve Amerikalı antropolog Johnson Allen, uzun süre Machiguengalar arasında yaşamışlar, onların toplum düzenini, çalışma yöntemlerini, akraba-

lık yapılarını, işaret ve simgelerini, zaman duyularını açıklamışlardı. Gene Machiguengalar arasında yaşamış olan İsviçreli etnolog Gerhard Baer onların dinleri üzerine derinliğine bir inceleme yapmış, Peder Joaquín Barriales de Machiguenga söylence ve şarkılarından yaptığı kapsamlı derlemeyi İspanyol dilinde yayınlamaya başlamıştı. Mascarita'nın sınıf arkadaşı olan bazı Perulu antropologlar, özellikle de Camino Díez Canseco ve Victor J. Guevara kabilenin alışkılarını ve inançlarını incelemişlerdi.

Ama son yıllarda yapılan bu araştırmaların hiçbirinde masalcılarla ilgili en küçük bir bilgiye rastlayamamıştım. Masalcılara ilişkin bütün bilgiler tuhaf bir biçimde ellilerde kesiliyordu. Yoksa masalcının işlevi yok olmaya yüz tutmuş, en sonunda Schneillerin onları keşfettiği sıralar tümden mi yok olmuştu? Otuzlar ve kırklarda Dominiken misyonerlerin –Peder Pío Aza, Peder Vicente de Cenitagoya ve Peder André Ferrero– yazdıkları raporlarda masalcılara sık sık değiniliyordu. Hatta daha önceleri, on dokuzuncu yüzyıl gezginleri onlardan çok sık söz etmekteydiler. İlk bilgilerden biri, kâşif Paul Marcoy'un yazdığı kitapta veriliyor. Fransız gezgin, Urubamba kıyılarında bir 'orateur'e rastlamış; adamın kendisini dinleyen Antileri büyülenmiş gibi bir duruma soktuğuna tanık olmuş. Antropolog Luis Román, bana bu kaynağı göstererek, "Sence bu Antiler Machiguengalar mıydı?" diye sormuştu. Machiguengalar olduklarından hiç kuşkum yoktu. Peki, modern antropologlar masalcılardan neden hiç söz etmiyorlardı? Bu inceleme ya da gözlemlerde o gezgin masalcılara hiç değinilmediğini ne zaman fark etsem kendi kendime bu soruyu soruyordum. Oysa bence masalcılar o halkın en güzel ve en değerli örnekleriydiler. Gerçi bir avuçtular, ama gene de Machiguengalarla benim mesleğim (belki de hayatım) arasında tuhaf bir duygusal bağ kurmuşlardı.

Peki, o kadar yıl boyunca masalcılar üzerine öykümü

neden yazamamıştım? Bu kaleme gelmeyen öykünün bitmemiş sayfalarını çöp sepetine her atışımda, kendi kendime verdiğim yanıt, büyüsel-dinsel kafa yapısında ilkel bir insanın nasıl masal anlattığını, İspanyol dilinde ve mantıksal bakımdan tutarlı bir düşünsel çerçevede, inandırıcılığını yitirmeden dile getirecek yazınsal biçimi bulmanın zorluğu oluyordu. Bütün çabalarım beni her seferinde, on sekizinci yüzyılda, 'soylu yabanıl' izleğinin Avrupa'da moda olduğu dönemde Aydınlanmacı düşünür ve romancıların karakterlerini konuşturdukları kadar yapay ve düzmece bulduğum bir üslubun batağına sürüklüyordu. Tüm bu başarısızlıklara karşın, ama belki de tüm bu başarısızlıklar yüzünden, konunun baştan çıkarıcılığına karşı koyamıyordum; ve masalcının mırıl mırıl anlatan, tez ayaklı, kaba, yabanıl karaltısı zaman zaman bir rastlantıyla ortaya çıkıp yeniden canlanıyor, evimi ve düşlerimi istila ediyordu. Onca yıl sonra Machiguengaları görme fırsatını ele geçirip de nasıl heyecanlanmazdım?

Peru cangılını keşfettiğim 1958 ortalarındaki yolculuktan bu yana Amazon bölgesine birkaç kez daha gitmiştim: Iquitos'a, San Martín'e, Alto Marañón'a, Madre de Dios'a, Tingo María'ya. Ama Pucallpa'ya bir daha hiç gitmemiştim. Karanlık suratlı, iç karartıcı evleriyle, Protestan kiliseleriyle anımsadığım o tozlu, küçük köy aradan geçen yirmi üç yıl içinde bir sanayi ve ticaret 'patlaması' yaşamış, ardından bir bunalım patlak vermişti. Ve şimdi, 1981 yılının bir eylül günü öğleden sonrasında Lucho Llosa, Alejandro Pérez ve ben Babil Kulesi'nin sondan bir önceki programını çekmek için oraya vardığımızda, köyde bir başka 'patlama'nın ilk aşamaları yaşanmaktaydı. Ama bu seferki 'patlama'nın nedeni hiç de hoş sayılmazdı: kokain kaçakçılığı. İnsanların ve nesnelerin bütün keskinlikleriyle göründükleri yakıcı sıcak ve göz kamaştırıcı ışık (Lima'da tam tersine parlak gün ışığı bile grimtırak bir tondadır) bende hep tuhaf bir etki uyan-

dırır, bir coşku yaratır.

Ama o sabah enstitünün bizi Pucallpa Havalimanı'nda karşılamaya Schneilleri göndermiş olduğunu görmek, beni Amazon bölgesinin sıcağından ve olağanüstü güzellikteki görünümlerinden de fazla etkiledi. Tam çeyrek yüzyıldır Amazon bölgesinde, Machiguengalar arasında yaşamakta olan Schneiller karşımdaydılar. Onları hemen tanımama –sanırım onlar beni anımsamamışlardı– ve Yarinacocha üssündeki iki sohbetimiz sırasında bana anlattıklarını neredeyse bütün ayrıntılarıyla anımsamama şaşırmışlardı. Cipin içinde hoplaya sarsıla enstitüye doğru yol alırken, bana çocuklarının fotoğraflarını gösterdiler. Hepsi de büyümüştü; bazıları ABD'de yüksekokula gidiyordu. Peki, hepsi Machiguengaca konuşuyor muydu? Elbette, Machiguengaca ailenin ikinci diliydi, İspanyolca'dan önce geldiği bile söylenebilirdi. Gideceğimiz köylerde kılavuzluk ve çevirmenliğimizi Schneillerin üstleneceğine çok sevinmiştim.

Yarina Gölü hâlâ kartpostal gibiydi; alacakaranlık her zamankinden daha güzeldi. Enstitünün göl kıyısında yaptırdığı bungalovlar epey çoğalmıştı. Cipten iner inmez çalışmaya başladık. Hava kararduktan sonra, Alto Urubamba ormanlarına yapacağımız yolculuğa başlamadan, Schneillerin orada göreceğimiz yerler ve insanlar konusunda bizi bilgilendirmelerini kararlaştırdık.

Schneiller dışında, daha önceki gelişimde Yarinacocha'da gördüğüm dilbilimcilerden hiçbiri yoktu. Bazıları ABD'ye geri dönmüşlerdi; bazıları dünyanın başka cangıl yörelerinde alan çalışması yapıyorlardı; bazıları da ölmüştü. Enstitünün kurucusu Dr. Townsend da ölenler arasındaydı. Ama tanışıp söyleşi yaptığımız, yöreyi değişik açılardan fotoğraflamamıza yardımcı olan dilbilimciler, benim anımsadıklarımın ikiz kardeşleriydiler sanki. Adamlar kısa saçları, güçlü ve kaslı gövdeleriyle, her gün idman yapan, bir diyet uzmanının öğütlerine göre yemek yiyen, sigara, kahve ve içki içmeyen insanların sağlıklı

görünüşüne sahiptiler. Yüreklerinin temizliğini yansıtan yalınlıkta giysilere bürünmüş olan kadınların yüzlerinde en küçük bir boya izi yoktu; kırıtkan ve oynak değildiler, ama tepeden tırnağa etkileyici ve saygı uyandıran bir havaları vardı. Erkeklerde de, kadınlarda da inanan, inandıkları işi yapan, doğrunun kendilerinden yana olduğundan kuşku duymayan insanların neşeli, ağırbaşlı hali vardı. Böyle insanlar beni her zaman hem büyülemiş, hem de ürkütmüştür.

Işık elverdiği, bir de Alejandro Pérez'in aygıtlarının kaprislerinden başımızı alabildiğimiz ölçüde, enstitüyle ilgili programın malzemelerini toplamayı sürdürüyorduk: anadillerinin yanı sıra İspanyolca da bilen öğretmenlerin çeşitli köylerden gelerek katıldıkları seminer; dilbilimcilerin derledikleri okuma ve dilbilgisi kitapları; dilbilimcilerin kişisel gözlemleri ve okulu, hastanesi, spor alanı, kitaplığı, kiliseleri, iletişim merkezi ve havalimanıyla küçük kasabanın genel bir görünümü.

Havanın kararmasına yakın, toplantıyla karışık bir yemek yerken programın enstitüye ayırdığımız bölümünün planlarını tamamladık ve önümüzdeki günlerde çekeceğimiz bölümün, Machiguengalar bölümünün ayrıntılarına girdik. Lima'da, yıllardır biriktirdiğim Machiguengalarla ilgili bütün belgeleri ortaya çıkarmış ve gözden geçirmiştim. Ama gene de, bize Machiguenga topluluğuna ilişkin birinci elden bilgiyi sağlayan, Schneillerle –gene onların evinde, gene Bayan Schneil'in yaptığı çay ve çörekler eşliğinde– yaptığımız konuşma oldu. Son yirmi beş yıldır aralarında yaşadıkları için Machiguengaları onlardan iyi tanıyan yoktu.

Edwin Schneil'in çırılçıplak soyunup o aileye yaklaştığı ve ailenin de kaçmadığı günden bu yana Alto Urubambalı ve Madre de Dioslu Machiguengaların hayatında epey değişiklik olmuştu. Olumlu değişiklikler miydi bunlar? Schneiller değişimin kesinlikle olduğu kanısındaydılar. Machiguengaların yaşayışının belirleyici özelli-

ği olup çıkan dağılma şimdilik büyük ölçüde sona ermişti; üstelik bu, Pongo de Mainique'in karşı yakasında yaşayan Machiguengalar için de geçerliydi. Göç durmuştu; artık küçük topluluklar birbirlerinden neredeyse koparak oraya buraya dağılmak, umarsızca yaşama savaşı vermek zorunda kalmıyordu. Oysa göç sürseydi, Machiguenga kabilesi göz göre göre paramparça olacak, dili yok olup gidecek, Machiguengalar öteki topluluk ve kültürlerce özümseneceklerdi. Yetkililerin, Katolik misyonerlerin, antropologların, etnologların ve enstitünün sürekli çabaları sonucunda Machiguengalar köyler kurma, toprağı işleme ve hayvan yetiştirmeye elverişli yerlerde toplanma, Peru'nun başka bölgeleriyle ticaret ilişkilerini geliştirme düşüncesini kabul etmeye başlamışlardı. Her şey hızla değişip gelişmekteydi. Daha şimdiden altı yerleşme kurulmuştu; üstelik birkaçı çok yeniydi. Biz bunlardan ikisini, Yeni Dünya ile Yeni Işık'ı ziyaret edecektik.

Hayatta kalan yaklaşık beş bin Machiguenganın neredeyse yarısı bu yerleşmelerde yaşamaktaydı. Üstelik bunlardan birinde hem Machiguengalar, hem de Campalar (Ashaninka) yaşıyordu ve iki kabilenin bir arada yaşaması şimdiye kadar en küçük bir soruna yol açmamıştı. Schneiller iyimserdiler ve geri kalan Machiguengaların da, üstelik Kogapakori diye bilinen en yabanlarının bile, bir arada yaşamanın kardeşlerine getirdiği yararları gördükleri zaman, yavaş yavaş ormanın içlerindeki sığınaklarını bırakıp yeni yerleşmeler kuracaklarına inanıyorlardı. Böylece daha güvenli bir hayata ve dara düştüklerinde yardım alma olanağına kavuşacaklarını göreceklerdi. Schneiller, Machiguengaların ulusal hayata katılmaları için köylerde daha şimdiden atılmış olan somut adımları yürekten bir coşkuyla anlatıyorlardı. Örneğin, okullar ve tarım kooperatifleri. Yeni Dünya ve Yeni Işık'ta yerli öğretmenlerin görev aldığı, iki dilde eğitim veren okullar vardı. Hepsini görecektik.

Bu, Machiguengaların bana 1958'de anlattıkları o içine kapalı, karamsar ve ezik, ilkel halk olmaktan yavaş yavaş çıktığı anlamına mı geliyordu? Bir bakıma, evet. En azından topluluklarda yaşayanları, yenilikleri deneme, ilerleme konusunda eskisi kadar gönülsüz değildiler; belki de hayatı daha çok seviyorlardı. Ama yalıtılmışlıkları konusunda gerçek bir değişimden söz etmek çok zordu. Enstitünün uçaklarıyla köylerine iki-üç saatte ulaşabiliyorduk, ama Amazon bölgesindeki kasabalardan birinden bu yerleşmelere ırmak üzerinden gitmeye kalkarsanız günlerce, bazen haftalarca yolculuk yapmak zorundaydınız. Dolayısıyla, Machiguengaları Peru'nun ayrılmaz bir parçası kılma düşüncesi belki eskisi kadar olanaksız görünmüyordu, ama hiç kuşkusuz henüz gerçeğe dönüşmekten uzaktı.

Machiguengalarla İspanyolca söyleşi yapabilecek miydik? Evet, ama ancak birkaçıyla. Örneğin, Yeni Işık'ın *cacique*'i ya da valisi çok iyi İspanyolca konuşuyordu. Ne? Machiguengaların bir de *cacique*'i gibi olmuştu şimdi? Bu kabilenin ayırt edici özelliklerinden biri de, astlardan ve üstlerden oluşan herhangi bir hiyerarşik siyasal örgütlenmelerinin olmaması değil miydi? Evet, elbette. Eskiden. Ama onlara özgü bu anarşik sistem, dağınıklıklarından kaynaklanıyordu; artık köylerde toplandıklarına göre birtakım yetkililerin olması gerekiyordu. Yeni Işık'ın yöneticisi ya da reisi genç bir adamdı ve çok başarılı bir topluluk önderiydi; Mazamari Kitabı Mukaddes Okulu'nu bitirmişti. Bir Protestan rahibi mi yani? Evet, böyle de denilebilirdi. Peki, Kitabı Mukaddes Machiguenga diline çevrilmiş miydi ki? Elbette çevrilmişti, hem de Schneiller kendileri çevirmişlerdi. Yeni Dünya ve Yeni Işık'ta Yeni Ahit'in Machiguenga dilindeki örneklerini görebilecektik.

España Caddesi'ndeki o karanlık kahvede Mascarita'yla son konuşmamızı anımsadım. Mascarita'nın kehanet ve lanetlerini yeniden duyar gibiydim. Schneillerin

anlattıklarına bakılırsa, Saúl'un o akşamki korkuları gerçeğe dönüşmek üzereydi. Öteki kabileler gibi Machiguengalar da kültürlerinin yok edilmesi sürecinin tam içindeydiler: Kitabı Mukaddes, iki dilde eğitim veren okullar, Protestan bir önder, özel mülkiyet, paranın değeri, ticaret, Batı giysileri... Hiç kuşku yoktu... Bu iyi bir şey miydi? Schneillerin açıkça savundukları gibi onlara gerek birey olarak, gerek halk olarak gerçek yararlar sağlamış mıydı? Yoksa özgür ve başına buyruk 'yabanıllar' olmaktan çıkıp Mascarita'nın söylemiş olduğu gibi 'hortlaklara', birer Batılı bozuntusuna mı dönüşmekteydiler? Birkaç günlük bir gezinti bunu anlamama yetecek miydi? Kuşkusuz, yetmeyecekti.

O gece Yarinacocha'daki bungalovda gözümü kırpmadan uzun uzun düşündüm. Penceredeki sineklikten, göldeki yakamozları görebiliyordum, ama parlaklığını düşleyebildiğim dolunay ağaçların ardına gizleniyordu. Machiguenga mitologyasının kimi zaman acımasız, kimi zaman sevecen olabilen eril yıldızı Kashiri'nin lekeli yüzünü benden gizlemesini iyiye mi yormalıydım, kötüye mi? Bu bungalovlardan birinde ilk kalışımdan bu yana tam yirmi üç yıl geçmişti. Onca yıl içinde binlerce deneyim yaşayan, yaşlanan, değişen yalnızca ben değildim. Bu Amerikalı çiftle iki kısa konuşmamdan, Madrid'de bir Dominiken rahibiyle yaptığım söyleşiden ve birkaç etnolojik incelemeden biraz olsun tanıyabildiğimi sandığım Machiguengalar da büyük değişimlere uğramışlardı. Açıktı ki, kafamda yarattığım Machiguengalar değildiler artık. Artık toplumun küçük küçük ailelere böldüğü; beyazlardan, melezlerden, dağlılardan ve öteki kabilelerden durmadan kaçan; kaçınılmaz sonlarını hiç umursamadan kabullenen, ama dillerinden, tanrılarından, alışkılarından kesinlikle vazgeçmeyen; büyük acılar çeken, ama hiç boyun eğmeyen insanlar değildiler. Islak ve uçsuz bucaksız ormanların derinliklerine dağılmış olan, kan dolaşımını birkaç masalcının sağladığı bu top-

lumun yok olup gideceğini düşününce, yüreğime karşı konulmaz bir hüzün çöktü.

Yirmi üç yıl boyunca Machiguengaları kimbilir kaç kez düşünmüştüm? Onları, sezgilerimle de olsa, kimbilir kaç kez anlamaya, yazmaya çalışmıştım? Ülkelerine gidebilmek için ne düşler kurmuştum. Dünyanın neresinde olursam olayım, Machiguenga masalcılarını andıran ya da çağrıştıran herkes, her şey hep büyülemişti beni. Sözgelimi, gitarlarını tımbırtarak, ortaçağ kahramanlık öyküleriyle Kuzeydoğu Brezilya'nın toza bulanmış köylerinin yerel dedikodularını iç içe dokuyan Bahia bozkırlarının gezgin ozanları. Bir öğleden sonra onlardan birini Uaúa'nın pazar yerinde görmem, Prenses Magalona'yla Fransa'nın on iki soylusunun öyküsünü anlatırken dinleyicilerini kırıp geçiren deri giysili ve şapkalı gezgin ozanın karaltısıyla, çok çok uzaklarda, Madre de Dios'un yemyeşil cangıl örtüsünün aşağılarındaki gizli kumsalda kendisini dizlerinin üstünde can kulağıyla dinleyen aileye Tasurinchi'yle Kientibakori arasındaki nefes yarışını, nefesleriyle dünyanın bütün iyi ve kötü varlıklarına can verdikleri o yarışı anlatan yarı çıplak masalcının simetrik kırmızı çizgiler ve siyah beneklerle süslenmiş, yeşile çalan sarı gövdesini bir an için birbiri üstüne bindirmeye yetmişti.

Ama bana Machiguenga masalcılarını Bahialı gezgin ozandan da çok anımsatan, İrlandalı *seanchaí* olmuştu. Dublin'de bir bar sohbetinde bu sözcüğü İngilizce'ye çeviren birine bakılırsa, *seanchaí*, 'eski öyküler anlatan', 'her şeyi bilen' demekti. Bunu duyunca ansızın heyecanlanıp kalp atışlarımın hızlanmasının, bir sürü soru sorup sonunda İrlandalı dost ve tanıdıklarımı bıktırıp kızdırmamın nedeni Machiguengalar değildi de neydi acaba? En sonunda beni götürüp bir *seanchaí*'nin karşısına oturtmuşlardı. Eski İrlanda'nın halk ozanlarının canlı bir kalıntısı olan *seanchaí*, tıpkı belli belirsiz suretleri gecenin karanlığında İrlanda'nın düşünsel temellerini oluş-

turan Kelt destanları ve söylenceleriyle kaynaşan ataları gibi, meyhanelerin dumanlı sıcağında, büyülü sözleriyle suskunluğa gömdüğü şölenlerde, dışarıda yağmur yağarken ya da fırtınalar koparken dost evlerinin ocak başlarında eski söylenceleri, destansı kahramanlıkları, korkunç aşkları, akıllara durgunluk veren mucizeleri günümüzde de anlatmayı sürdürüyordu. Bir meyhaneci de olabiliyordu, bir kamyon sürücüsü de, bir rahip de, bir dilenci de; bilgeliğin tılsımlı değneğinin değdiği, yüzyıllardır durmadan anlatılan masalları anlatma, anımsama, yeniden uydurup zenginleştirme sanatında ustalaşmış biriydi *seanchaí*; bugünkü İrlandalıların saatler boyu kendinden geçercesine dinledikleri tarihten de eski destanlar ve büyüler çağından gelen bir ulaktı. Ama biliyordum, o İrlanda gezimde *seanchaí* karşısında duyduğum yoğun coşkunun gerçek nedeni, onu dinlerken Machiguenga masalcısını dinlediğim yanılsamasına kapılmam, onun dinleyicileri arasına sıkışıp otururken kendimi masalcılarını dinleyen Machiguengalardan biri gibi duyumsamamdı.

En sonunda yarın, hem de umulmadık biçimde Schneillerin kılavuzluğunda Machiguengalarla karşılaşacaktım. Hayatın da romansı yanları var, öyle değil mi? Evet, hayat bazen roman gibi! Bitişik yatakta yatan Lucho Llosa, cibinliğin altında bir o yana bir bu yana dönüp dururken, "Ulan Alejandro, çekimi zoom yaparak bitireceksin tamam mı, sonra söylemedi deme," diye bağırıyordu.

Şafak vakti, enstitünün üçer yolcu alan tek motorlu iki Cessna'sıyla yola çıktık. Benim bindiğim küçük uçağın pilotu, toy görünüyordu, ama yıllarca Amazon bölgesinde dilbilimci-misyonerleri taşımış, daha önce de aynı işi Orta Amerika ve Borneo cangıllarında yapmıştı. Pırıl pırıl bir sabahtı. Ucayali ve Urubamba'nın bütün menderes lerini -adacıkları, kıçtan takma motorlarıyla pıt pıt giden sandalları, oyma kayıkları, kanalları, çağlarcaları,

akarsu kollarını– havadan açık seçik görebiliyorduk. Zaman zaman beliren küçük köylerse uzayıp giden yeşil ovada kırmızı topraklara kurulmuş kulübelerden oluşuyordu. Sepa ceza sömürgesinin ve Sepahua'daki Dominiken misyonunun üstünden geçtik, Alto Urubamba'yı geride bıraktıktan sonra, çamura bulanmış bir yılan gibi kıvrıla büküle akan Mipaya'nın kıyısı boyunca uçarken sabah on sularında ilk hedefimizi gördük: Yeni Dünya.

Mipaya adının tarihsel çağrışımları vardır. Bundan yüz yıl kadar önce, ormanın yaprak ve sarmaşık örtüsünün altında mantar gibi kauçuk kampları bitmişti. Ağaçların kan ağladığı yıllarda kabilenin öleyazdığı o korkunç yıkımdan sonra, iflas eden kauçuk toplayıcıları ortalık yatışır yatışmaz, yirmili yıllarda yörede ekim alanları açmaya kalkışmışlar, bu işi yaptırmak için de o bildik yönteme başvurup Yerlileri avlamaya başlamışlardı. İşte o zaman, Machiguengaların tarihteki tek başkaldırısı burada, Mipaya kıyılarında patlak vermişti. Yöredeki ekicilerden biri kabilenin delikanlılarıyla genç kadınlarını alıp götürmeye geldiğinde, Machiguengalar saldırganları ok yağmuruna tutmuşlar, Viracochaların birçoğunu ya öldürmüş ya da yaralamışlar, ama sonunda büyük bir soykırıma uğramışlardı. Cangıl, ağaç gövdelerinden, dallardan, kuru yapraklardan oluşan sık dokulu örtüsünü bu kanlı görünümün üstüne örtmüş, yürekler acısı olayın izi bile kalmamıştı. Pilot, inişe geçmeden önce, Yeni Dünyalı Machiguengalar yerleşmenin iniş yolu olarak da kullanılan tek sokağındaki çocuklarını çeksinler diye, kozalak damlı yirmi kadar kulübenin çevresinde birkaç kez dolandı. Schneiller de aynı Cessna'yla gelmişlerdi. Uçaktan indikleri anda yüz kadar köylü çevrelerini sardı; onlara dokunmak, sırtlarını sıvazlamak için birbirlerini itip kakıyorlar, sert sesler ve durmadan yükselip alçalan titremelerle dolu dizemli bir dilde hep bir ağızdan konuşuyorlardı. Kadın öğretmen etek ve bluz giymişti, ayaklarında sandallar vardı. Onun dışında bütün Machi-

guengalar yalınayaktı; erkekler *kuşma* denen kısa peştamallara sarınmışlardı, kadınlarsa birçok kabilede rastlanan sarı ya da kül rengi pamuklu tunikler giymişlerdi. Yalnızca bazı yaşlı kadınlar, *pampanilla* denen ince atkıları göğüslerini açıkta bırakacak biçimde bellerinde toplamışlardı. Kadın erkek hemen hepsinde kırmızı ya da siyah dövmeler vardı.

İşte oradaydılar. Machiguengalar karşımızdaydılar.

Duygusallığa kapılmanın gereği yoktu. Gün ışığından elden geldiğince yararlanabilmek için hemen işe koyulduk. Neyse ki, başımıza bir iş gelmeden kulübeleri çektik, öğretmenle söyleşimizi yaptık. Kulübelerin hepsi de birbirinin aynıydı: kazıklar üstüne oturtulmuş ahşap bir sahanlık, kamışlardan yapılmış ince duvarlar ve palmiye yapraklarıyla örtülmüş bir dam. Kulübelerin içi süssüz ve yalındı; katlanmış hasırlar, sepetler, balık ağları, oklar ve yaylar, az biraz manyok ve mısır ve su kabı olarak kullanılan içleri boşaltılmış birkaç sukabağı her yeri kaplamıştı. Köyde, kafasını gözünü yararak da olsa İspanyolca konuşabilen tek kişi öğretmendi. Öğretmen, köyün bakkal dükkânına da bakıyor; dükkâna ayda iki kez kıçtan takma motorlu bir sandalla erzak geliyordu. Kadından masalcılarla ilgili bir şeyler öğrenebilmek için ne yaptımsa olmadı. Kimden söz ettiğimi anlamış mıydı acaba? Anlamış görünmüyordu. Sanki daha anlaşılır biçimde konuşmam için yalvarırcasına, biraz şaşkın, biraz kaygılı gözlerimin içine bakıyordu. Gerçi onlarla doğrudan değil, ancak Schneillerin aracılığıyla konuşabiliyorduk, ama gene de öteki Machiguengalar konukseverliklerini esirgemediler; bazı dans ve şarkıları kaydetmeyi, yüzüne toprak boyayla çok ilginç geometrik desenler çizen yaşlı bir kadını çekmeyi başardık. Tarlalarda boy atmış ekinleri, ortalıkta koşuşturan tavukları, okulu çektik. Okulda, öğretmen ulusal marşımızı Machiguenga dilinde dinletti bize. *Uta* denen bir tür cüzam, çocuklardan birinin yüzünü yiyip bitirmişti. Machiguengalar, bu has-

talığı, gövdesi ışıl ışıl ışık benekleriyle kaplı pembe bir ateşböceğinin sokmasına bağlıyorlardı. Ama oğlanın doğal, rahat davranışlarından, öteki çocuklarla birlikte koşup oynamasından, yüzündeki biçim bozukluğu yüzünden bir ayrıma uğramadığı, alay konusu olmadığı anlaşılıyordu.

Akşam olmuş, geceyi geçireceğimiz Yeni Işık Köyü'ne gitmek üzere gereçlerimizi uçağa yüklüyorduk ki, Yeni Dünya'nın büyük olasılıkla yakında yer değiştireceğini öğrendik. Ne olmuştu? Cangılda hemen her gün rastlanan coğrafya olaylarından biri meydana gelmişti. Geçen yağmur mevsiminde Mipaya büyük taşkınlar yüzünden yatağını değiştirmişti; artık Yeni Dünya'nın o denli uzağında kalmıştı ki, sular kış düzeyine indiğinde Yeni Dünyalılar ırmak kıyısına ulaşmak için çok uzun bir yolu yürümek zorunda kalıyorlardı. Bu yüzden, beklenmedik şanssızlıklara uğramayacakları yeni bir yer arıyorlardı yerleşmek için. Hayatları göç yollarında geçmiş, ataların-dan bu yana oradan oraya dolaşırken bir yer bulup yerleşmiş, yazgısında gezgincilik olan bu insanlar için hiç de güç bir şey değildi bu. Kaldı ki, ağaç gövdeleri, kamışlar ve palmiye yapraklarından oluşan kulübelerinin yıkılıp yeniden yapılması, uygarlığın küçük evlerine oranla çok daha kolaydı.

Anlattıklarına bakılırsa, Yeni Dünya'dan Yeni Işık'a uçakla yirmi dakikada gidilmesi bizi yanıltmamalıydı, onlar Yeni Işık Köyü'ne cangıldan yaya olarak en az bir haftada, oyma kayıklarla birkaç günde gidiyorlardı.

Yeni Işık, en eski Machiguenga köyüydü; kuruluşunun ikinci yılı yeni kutlanmıştı. Burada, Yeni Dünya'dakinin iki katı kulübe ve insan vardı. Burada da bir tek, iki dilde eğitim veren okulun öğretmenliğini de yapan köy başkanı ve baş yönetici Martín gömlek, pantolon ve ayakkabı giymiş, saçını Batılılar gibi kestirmişti. Oldukça genç, kısa boylu, çok ciddi biriydi; birçok sözcüğün son seslerini yutarak, hızlı, akıcı bir İspanyolca konuşu-

yordu. Yeni Işık'taki Machiguengaların Schneilleri karşılamaları coşku ve şamata açısından bir önceki köydekinden hiç de aşağı kalmadı. Schneillerin yanına varıp ellerini kollarını sallayarak, suratlarını buruşturarak, dişlerini gösterip gülümseyerek koyu bir sohbete girebilmek için bütün gün, dahası bütün gece sabırla bekleyenlerin sayısı hiç de az değildi.

Yeni Işık'ta da dansları, şarkıları, davul sololarını, okulu, dükkânı, tohum ekimini, dokuma tezgâhlarını, dövmeleri çektik; Mazamari'deki Kitabı Mukaddes Okulu'nda okumuş olan reisleriyle bir söyleşi yaptık. Genç, çok zayıf bir adamdı, saçlarını neredeyse dibinden kestirmişti, davranışlarında yapay bir resmilik seziliyordu. Tanrı sözlerinden, Kitabı Mukaddes'ten ve Kutsal Ruh'tan söz etmeyi Machiguengalardan konuşmaya yeğ tuttuğuna bakılırsa, efendilerinin öğretilerini çok iyi özümsemiş bir tilmizdi. Bir soruyu yanıtlamak istemediği zaman konuşmayı laf kalabalığına boğuyor, Kitabı Mukaddes'e sığınıp ardı arkası gelmeyen sözler sıralıyordu. Onu birkaç kez masalcılar konusuna çekmeye çalıştımsa da, her seferinde hiçbir şey anlamamışçasına yüzüme bakarak, dizleri üzerindeki kitabın Tanrı ve havarilerinin Machiguenga dilindeki sözleri olduğunu anlattı.

İşimizi bitirdikten sonra, enstitüden iki pilotun kılavuzluğunda, köyden yürüyerek on beş dakika uzaklıktaki Mipaya'nın gölcüklerinden birinde yüzmeye gittik. Gün batmış, alacakaranlık vurmuştu; sağanak inmediği sürece Amazon'da günün en gizemli, en güzel saatiydi. Gerçekten de benzersiz bir yerdi burası; Mipaya'nın kollarından biri kayalardan doğal bir engelle yatağından sapmış, insanın ılık, dingin sularda yüzebileceği bir tür koy oluşturmuştu; ama dileyen, kayaların koruması altında, bedenini akıntının güçlü sularına da bırakabilirdi. Suskun Alejandro bile bu Amazon jakuzisinde çıldırıp kendinden geçti, çevresine sular sıçratıp kahkahalar atmaya başladı.

Yeni Işık'a döndüğümüzde, genç Martín beni okulun ve köy bakkalının bitişiğindeki kulübesine limonlu mineçiçeği çayı içmeye davet etti. Enstitünün Yarinacocha'daki merkeziyle haberleşmesini sağlayan bir radyo vericisi vardı. Yalnızca ikimizin bulunduğu oda Martín'in kendisi kadar düzenli ve temizdi. Lucho Llosa ve Alejandro Pérez, yatacağımız hamakları ve cibinlikleri uçaktan indirmek için pilotlara yardıma gitmişlerdi. Ortalık hızla kararıyor, çevremizdeki gölgeler gittikçe koyulaşıyordu. Tekmil ormanı, bu saatlerde hep olduğu gibi, tiz bir cayırtı sarmıştı; cangılın yemyeşil örgüsünün altında on binlerce böceğin yeryüzüne egemen olduğunu anımsatıyordu insana. Az sonra gökyüzü yıldıza duracaktı.

Machiguengalar, yıldızların, ruhların taçlarından saçılan ışıklar olduğuna gerçekten inanıyorlar mıydı? Martín, aldırışsız, başıyla doğrulamakla yetindi. Göktaşları o küçük çocuk-tanrıların, *ananeriite*'lerin öfkeli okları, sabah çiyleri de onların çişi miydi? Martín bu kez güldü. Evet, inançları böyleydi. Peki, Machiguengalar artık köylerde kök salmak için yürümeye son verdiler diye güneş düşecek miydi? Elbette düşmeyecekti: Tanrı onun yerinde kalmasını sağlayacaktı. Bir an hafifçe gülümseyerek bana baktı: Bu inançları nereden öğrenmiştim? Yaklaşık çeyrek yüzyıldır Machiguengalarla ilgilendiğimi, onlara ilişkin bütün yazıları okumaya çalıştığımı söyledim. Nedenini de anlattım. Başlangıçta dostlukla gülümseyen yüzü, ben anlattıkça sertleşti ve güvensiz bir anlatıma büründü. Beni donup kalmışçasına dinlerken, yüzünde en küçük bir kımıltı yoktu.

"Masalcıları yalnızca meraktan sormadığımı, çok daha ciddi bir nedeni olduğunu anlamışsındır sanırım. Onlar benim için çok önemli, Martín. Belki de Machiguengalar için olduğu kadar önemli." Öyle duruyor, tek bir söz söylemiyordu. Gözlerindeki pırıltıdan tetikte beklediği seziliyordu. "Neden onlarla ilgili hiçbir şey anlatmak istemedin bana? Yeni Dünya'daki öğretmen de bir şey

anlatmaya yanaşmadı. *Habladorʼ*ların çevresindeki bu esrar perdesi nedir, Martín?"

Martín'e bakılırsa, neden söz ettiğimi hiç anlamamıştı. Neydi bu '*habladorʼ* meselesi? Onlarla ilgili hiçbir şey duymamıştı; ne bu köyde, ne de başka bir köyde. Başka kabilelerde *habladorʼ*lar olabilirdi, ama Machiguengalarda yoktu. Martín bunları anlatırken Schneiller içeri girdi. Limonlu mineçiçeği çayı Amazon bölgesinin en güzel kokulu çayıydı, üstelik daha bitirmemiştik, onlara da kalmıştı. Martín konuyu hemen değiştirdi, ben de daha fazla üstelememenin daha doğru olacağını düşündüm.

Ama Martín'in yanmdan ayrıldıktan ve hamağımla cibinliğimi bize ayırdıkları kulübeye astıktan sonra, Schneillerle birlikte akşam serinliğinde gezintiye çıktığımızda, Yeni Işık Köyü'nün meydanında yürürken konuyu bir kez daha açmaktan alamadım kendimi.

"Machiguengalarla birkaç saattir birlikteyim, daha anlayamadığım bir sürü şey var," dedim. "Ama kavrayabildiğim bir şey var. Önemli bir şey."

Gökyüzü bir yıldız ormanıyla kaplıydı; koyu bulutların örttüğü ay belli belirsiz görülebiliyordu. Köyün bir ucunda ateş yakmışlardı; ateşin çevresinde koşturan karaltılar göze çarpıyordu. Bize ayırdıkları kulübe dışında bütün kulübeler karanlıktı. Elli metre kadar ilerideki kulübemizi portatif bir gaz lambasının yeşilimsi ışığı aydınlatıyordu. Schneiller ne diyeceğimi merak etmişlerdi. Çimenlerin üstünde yürüyorduk. Botlarımı giymiştim ama, sivrisineklerin bileklerimi ve ayaklarımı ısırdıklarını fark ediyordum.

Bayan Schneil en sonunda, "Neymiş o?" diye sordu.

"Tüm bunların ne kadar görece olduğu," diye sürdürdüm sözümü sert bir sesle. "Yani burasının Yeni Işık adıyla kutsanması, köy başkanına Martín adının verilmesi. Machiguenga dilinde İncil; Yerlilerin Kitabı Mukaddes Okulu'na gönderilmeleri ve rahip yapılmaları;

zorla göçebe hayatından yerleşik hayata geçirilmeleri; hızlandırılmış Batılılaştırma ve Hıristiyanlaştırma. Sözümona modernleşme. Bütün bunların görünüşü kurtaran bir gösteriden başka bir şey olmadığını kavradım. Gerçi ticaret yapmaya, para kullanmaya başlamışlar, ama gene de kendi gelenekleri çok daha ağır basıyor."

Sustum. Yoksa onları suçluyor muydum? Birbiri ardı sıra hızla sıraladığım bu düşüncelerden nasıl bir sonuç çıkarmak gerektiğini ben de bilmiyordum.

"Evet, tabii." Edwin Schneil tedirgince öksürdü. "Çok doğal. Yüzlerce yıllık inançlar ve alışkılar bir anda yok olmaz. Zaman ister. Önemli olan, değişmeye başlamış olmaları. İnan bana, bugünkü Machiguengalar bizim buraya geldiğimiz günlerdeki Machiguengalar değil artık."

"Kimsenin bozmasını istemedikleri bir özleri olduğunu fark ettim," diye sözünü kestim. "Yeni Dünya'daki öğretmene de, Martín'e de *habladores*'ları sordum. İkisi de aynı tepkiyi gösterdi: Neden söz ettiğimi bile anlamamış görünerek masalcıların varlığını yadsıdılar. Demek, öğretmen ve Martín gibi en Batılılaşmış Machiguengalarda bile kendi inançlarına karşı konulmaz bir bağlılık var. Bırakmaya yanaşmadıkları bazı tabuları var. Masalcıları bu yüzden kararlılıkla saklıyorlar yabancılardan."

Görünmez gece böceklerinin cayırtısının ortalığı sardığı uzun bir suskunluk oldu. Edwin Schneil, bana, *habladores*'lar da kim, diye soracak mıydı? Öğretmen ile köyün başrahibi gibi Schneiller de masalcılardan söz edildiğini hiç duymadıklarını mı söyleyeceklerdi? Bir an *habladores*'ların hiç var olmadıklarını düşündüm: Belki de onları ben uydurmuştum da zamanla gerçekten var olduklarını sanmaya başlamıştım.

En sonunda Bayan Schneil, "Ha, *habladores*'lar!" diye bağırdı. Birden Machiguenga dilindeki o sözcük ya da cümle kuru yapraklar gibi çatırdadı. Bana öyle geldi ki, gençliğimde onu ilk kez duyduğum Yarinacocha kıyıla-

rındaki bungalovdan, zamanın ötesinden beni selamlamaya gelmişti.

Edwin Schneil, o takur tukur sözcüğü güçlükle söyleyerek, "Ha," diye yineledi. "*Habladores*'lar. Masalcılar. Evet, böyle de çevrilebilir."

Bayan Schneil, hafifçe bana dönerek, "Peki, sen nereden biliyorsun onları?" diye sordu.

"Sizden duydum," diye mırıldandım. "İkinizden."

Karanlıkta, gözlerini belertip şaşkınlıkla birbirlerine baktıklarını sezinledim. Yarina Gölü kıyısındaki bungalovlarında bana onlardan söz ettikleri geceden bu yana Machiguenga masalcılarının aklımdan çıkmadıklarını, beni hep tedirgin ettiklerini; o geceden bu yana, ormanda yürüyen, bu uçsuz bucaksız Amazon denizinde bir Machiguenga adasından öbürüne sürüklenerek masallar, destanlar derleyen, uyduran, sonra da bunları gittikleri yerlerde anlatan *habladores*'ları belki yüzlerce kez kafamda canlandırdığımı söyledim Schneillere. Aslında ne yaptıklarını ve Machiguengaların hayatında ne kadar büyük bir önem taşıdıklarını anladığım bu masalcıların varlığının, nedendir bilinmez, yirmi üç yıldır çalışmalarımda büyük bir itici güç, bir esin kaynağı olduğunu, onları kendime örnek aldığımı anlattım. Birden sesimin titrediğini fark ettim ve sustum.

Anlaşmışçasına, şenlik ateşi yakılacakmış gibi meydanın ortasına yığılmış olan ağaç gövdeleri ve dalların yanı başında durmuştuk. Kashiri artık görülebiliyordu; turuncuya çalan bir yarımay biçimindeydi ve ışıl ışıl ateşböceklerini andıran geniş haremiyle kuşatılmıştı. Sivrisinek ve tatarcıklardan geçilmiyordu, ellerimizle sinekleri yüzümüzden kovmaya çalışıyorduk.

En sonunda Edwin Schneil sırf bir şey söylemiş olmak için, "Ne kadar tuhaf," dedi. "Böyle bir şeyi anımsayacağın aklımın ucundan bile geçmezdi. Masalcıların seni bu kadar etkilemiş olması anlaşılır gibi değil." Şaşırmış, hatta biraz afallamış gibiydi. "O zaman masalcılar-

dan söz ettiğimizi anımsamıyorum bile. Tuhaf, çok tuhaf."

Biraz sonra Bayan Schneil, "Martín ve Yeni Dünya'daki öğretmenin sana onlardan söz etmek istememelerine hiç şaşmadım," dedi. "Machiguengalar bu konuda konuşmaktan hoşlanmazlar. Çok özel, çok gizli bir şeydir. Onları bunca zamandır tanıyan, birçoğunun doğumunu görmüş olan bize bile anlatmazlar. Anlamak zor. Çünkü Machiguengalar inançlarıyla, *ayahuasca* törenleriyle, büyücülerle ilgili her şeyi anlatırlar. Hiçbir şeylerini saklamazlar. Yeter ki *habłador*'larla ilgili bir şey olmasın. Bu konu her zaman ürkütür onları. Edwin de, ben de bu tabunun nedenini hep merak etmişizdir."

Edwin Schneil, "Evet, tuhaf bir durum," diye doğruladı. "Anlaması o kadar güç ki; çok konuşkandırlar, soruları her soruya açıkyüreklilikle yanıt verirler. Bilgi verme konusunda ellerine su dökecek yoktur; buralara gelmiş her antropoloğa sorabilirsin. Onlardan söz etmek ya da başkalarının onlarla karşılaşmasını istememelerinin nedeni belki de *habłador*'ların onların aile sırlarının küpleri olmalarıdır. Masalcılar, Machiguengaların bütün özel sorunlarını bilirler. Kirli çamaşırlarının ortaya dökülmesini kimse istemez. Masalcılarla ilgili tabu belki de böyle bir duygudan kaynaklanıyordur."

Bayan Schneil karanlıkta güldü. "Bu görüş bana pek inandırıcı gelmiyor," dedi. "Çünkü Machiguengalar kişisel sorunları konusunda hiç de ağzı sıkı değildirler. Bana anlattıkları karşısında kaç kez şaşkınlıktan ağzımın açık kaldığını, utançtan kıpkırmızı kesildiğimi bilemezsin..."

"Her neyse," dedi Edwin Schneil. "Ama bunun dinsel bir tabu olduğunu sanıyorsan, yanıldığını söyleyebilirim. *Habłador*'lar, *seripigari*'ler ya da *machikanari*'ler gibi büyücü ya da rahip değiller. Onlar masal anlatırlar, o kadar..."

"Biliyorum," dedim. "İlk konuşmamızda da anlatmıştın. Ama bana çarpıcı gelen de bu ya. Machiguen-

galar, masalcılara o kadar büyük önem veriyorlar ki onların varlığını bir sır gibi saklıyorlar."

Arada bir yanımızdan geçen sessiz bir gölge hışırtılı bir ses çıkarıyor, Schneiller de 'İyi geceler' anlamına geldiği anlaşılan aynı hışırtılı sözcüklerle karşılık veriyorlardı. Gölge karanlıkta kayboluyordu. Kulübelerden çıt çıkmıyordu. Bütün köy uyumuş muydu yoksa? "Bunca yıldır buradasınız," dedim. "Hiç masalcı dinlemediniz mi?"

Bayan Schneil, "Ben o fırsatı yakalayamadım," dedi. "Şimdiye kadar bana bu olanağı tanımadılar. Ama Edwin dinledi."

"Hem de iki kez," diye güldü Edwin Schneil. "Gerçi yirmi beş yılda iki kez masalcı dinlemek çok sayılmaz. Umarım, anlatacaklarım seni düş kırıklığına uğratmaz. Ama bir daha masalcı dinlemek istemediğimi söyleyebilirim."

İlki, on yıl kadar önce bütünüyle bir rastlantı sonucu gerçekleşmişti. Schneiller, birkaç aydır, Tikompinía kıyısındaki küçük bir Machiguenga yerleşmesinde yaşıyorlardı. Edwin bir sabah karısını köyde bırakıp ırmağın yukarılarına doğru birkaç saatlik yoldaki başka bir aileyi ziyarete gitmişti; oyma kayığın küreklerinden birini kullanması için bir de çocuk almıştı yanına. Edwin orada beş-altı Machiguenga'nın yaşadığını sanıyordu. Oysa oraya vardıklarında, bazıları uzak köylerden gelmiş en az yirmi kişinin toplandığını görmüşlerdi. Yaşlısı, genci, kadını, erkeği, yarım daire biçiminde oturuyorlardı; karşılarında bağdaş kurup oturmuş bir adam ise anlatıyordu. Bir masalcıydı bu. Edwin Schneil'le oğlanın oturup dinlemelerine kimse karşı çıkmamıştı. Masalcı da, onların gelmesiyle sözünü kesmemişti.

"Yaşlı başlı bir adamdı; o kadar hızlı konuşuyordu ki, izlemekte güçlük çekiyordum. Epeydir anlatıyor olmalıydı. Ama hiç de yorulmuşa benzemiyordu, tam tersine. Gösteri daha birkaç saat sürdü. Arada sırada adama su-

kabağında *masato* sunuyorlar, adam da gırtlağını temizlemek için bir yudum alıyordu. Hayır, bu masalcıyı daha önce hiç görmemiştim. İlk bakışta epey yaşlı görünüyordu; ama bilirsin, insan cangılda erken yaşlanır. Machiguengalarda yaşlı bir adam otuzundan fazla olmayabilir. Kısa boylu, güçlü kuvvetli, etkileyici bir adamdı. Biz bu kadar uzun zaman konuşacak olsak, sesimiz kısılır, bitkin düşerdik. Oysa adam hiç de bitkin görünmüyordu. Hiç ara vermeden anlatıyor, durdurak bilmiyordu. Ne de olsa işi buydu ve hiç kuşkusuz işini iyi yapıyordu."

Peki, masalcı neler anlatmıştı? Anımsamak olanaksızdı. Tam bir yamalı bohça! Biraz ondan, biraz bundan, aklına ne geliyorsa. Bir gün önce neler yaptığı ve Machiguenga evreninin dört dünyası; yolculukları, tılsımlı otlar ve tanıdığı insanlar; tanrılar, tanrıcıklar ve kabile söylencelerinin düşsel yaratıkları. Gördüğü hayvanlar ve gökyüzü coğrafyası, adlarını kimsenin aklında tutamayacağı bir ırmaklar dolangaçı. Edwin Schneil, bir manyok kökünden kötülük ruhu Kientibakori'nin iblisler ordusuna, oradan çeşitli ailelerdeki doğum, evlilik ve ölümlere ya da kauçuk patlaması dedikleri ağaçların kan ağladığı günlerin yıkımlarına sıçrayan söz tufanını izleyebilmek için kulak kesilmişti. Çok geçmeden, masalcının kendisinden çok, onu büyülenmişçesine, kendinden geçmişçesine dinleyen, yaptığı şakalara kahkahalarla gülüp hüzünlü öykülerinde üzüntüye boğulan Machiguengalarla ilgilendiğini fark etmişti. Adamı gözlerini kırpmadan, ağızları açık dinliyorlar, tek bir duraklamasını, sesindeki en küçük bir titreşimi bile kaçırmıyorlardı.

Ben de, dilbilimciyi, Machiguengaların masalcıyı dinledikleri gibi dinliyordum. Evet, masalcılar vardı ve düşlerimdekiler gibiydiler.

Edwin Schneil, "Doğrusu, anlattıklarının pek azı kalmış aklımda," diye ekledi. "Ancak birkaç örnek verebilirim sana. Tam bir laf salatası! Genç bir şamanın, bir *seripigari* yönetiminde düzenlenen erginleme törenini an-

lattığını anımsıyorum. Gördüğü hayalleri anlattı bir bir. Bazı modern şiirleri andıran tuhaf, anlamsız düşler. *Chobíburiti* denen küçük bir kuştan da söz açtı; bu kuşun küçük kanat kemiklerini ezip kulübenin altına gömersen, ailende barış eksik olmazmış."

Bayan Schneil, "Biz bunu denedik, ama pek işe yaramadı," dedi gülerek. "Öyle değil mi, Edwin?"

Edwin Schneil bir kahkaha attı.

Sonra yeniden ciddileşerek, "Masalcılar Machiguengaların tek eğlencesi, onların sineması ve televizyonu," diye ekledi. "Onların kitabı, sirki; biz uygar insanların eğlencelerinin tümü. Dünyada tek bir eğlenceleri var. Masalcıların işlevi de bu işte."

"Bence bu kadar değil," dedim usulca.

"Nasıl yani?" dedi. Kafası karışmıştı. "Evet, haklısın. İşin bir yanını fazla vurguladım galiba. Ama bu olayın dinsel bir yanı olduğunu sanmıyorum. Masalcıların böylesine gizemli oluşu da bu yüzden çok tuhaf ya."

"İnsan, kendisi için çok önemli olan bir şeyi herkesten gizler," diyecek oldum.

Bayan Schneil, "Çok haklısın," dedi. "Masalcılar onlar için çok değerli. Ama nedenini anlamış değiliz."

Sessiz bir gölge daha yanımızdan geçerken hışırtılı bir ses çıkardı; Schneiller de hışırtılı bir sesle karşılık verdiler. Edwin'e, o zaman yaşlı masalcıyla konuşup konuşmadığını sordum.

"Doğrusu, konuşmaya mecalim yoktu. Masalcı konuşmasını bitirdiğinde bitkin düşmüştüm. Her yanım sızlıyordu, hemen uyumuşum. Neredeyse bütün gün akıntıya karşı kürek salladıktan sonra hiç kımıldamadan dört-beş saat öyle oturmuş, masalcının dur durak bilmeden sıraladığı öyküleri dinlemiştim. Yorgunluktan perişandım. Uyandığımda masalcı gitmişti. Machiguengalar ondan söz etmekten hoşlanmadıkları için de konu bir daha açılmadı."

İşte oradaydı. Yeni Işık'ın beni çepeçevre kuşatan ça-

ğıltılı karanlığının ortasında onu görebiliyordum: Teni, yılların birikimiyle oluşmuş bakır renginden yeşile çalıyordu; yabanıl hayvanların pençe ve dişlerinden, yellerin, yağmurların, kasırgaların amansızlığından, düşmanın büyüleri ve kargılarından korunmak için yanaklarına, burnuna ve alnına düz çizgiler ve daireler çizmişti. Tıknazdı; bacakları kısa ve kaslıydı, beline ensiz bir kuşak sarmıştı. Yayı elinde, okluğu sırtındaydı. Oradaydı; yoğun sarmaşık örgüsünün ortasında güçlükle görülebiliyor, çalıların ve ağaçların arasında yürüyor, durmadan yürüyordu. On saat konuştuktan sonra, masallarını yeniden anlatacağı yeni dinleyicilere gidiyordu. Bu işe nasıl başlamıştı acaba? Soydan gelen bir uğraş mıydı bu? Bu iş için özel olarak mı seçilmişti? Yoksa başkalarınca ona dayatılmış bir görev miydi?

Bayan Schneil'in sesi, masalcının hayalini sildi. "Ona öteki masalcıyı anlat," dedi Bayan Schneil. "Hani şu saldırgan olanını. Albinoyu. İlginç bulacağından eminim."

Edwin Schneil, karanlıkta gülerek, "Gerçekten albino muydu, bilemiyorum," dedi. "Biz aramızda *gringo* da diyorduk ona."

Masalcıyla karşılaşması bu kez rastlantı sonucu olmamıştı. Edwin Schneil, Timpanía kıyısındaki bir yerleşimde, eskiden beri tanıdığı bir ailenin yanında kalıyordu. Çevrede yaşayan başka aileler birden büyük heyecan içinde orada toplanmaya başlamışlardı. Edwin ortalıkta bir şeyler döndüğünü fark etmişti. Elleriyle onu gösteriyorlar, sonra da aralarında tartışıyorlardı. Edwin, korku ve telaşa kapılmalarının nedenini kestirmiş, onlara kaygılanmamalarını söylemişti; hemen ayrılacaktı oradan. Ama yanında kaldığı aile diretince, ötekiler kalmasına razı olmuşlardı. Ama bekledikleri kişi geldiğinde kavga gürültü yeniden başlamıştı. Ev sahipleri kalmasını istiyorlardı ama, masalcı elini kolunu sallayarak bağırıp çağırıyor, yabancının oradan ayrılmasını istiyordu. Edwin

Schneil, kavgaya neden olmak istemediğini söylemiş, çekip gitmeye karar vermiş, pılısını pırtısını toplayıp yola koyulmuştu. Başka bir yerleşime doğru keçiyolundan aşağı iniyordu ki, yanlarında kaldığı Machiguengalar koşup yetişmişlerdi. Geri dönebilirdi, kalabilirdi. Masalcıyı razı etmişlerdi.

Edwin, "Aslında hiç kimse kalmama gerçekten gönül indirmemişti," diye ekledi, "hele masalcı hiç. Orada bulunmamdan hiç hoşlanmamıştı. Duyduğu düşmanlığı, bana hiç bakmayarak belli etti. Machiguengalar böyle yaparlar; nefretleriyle adamı görünmez kılarlar. Ama bizimle Timpanía'daki aile arasında çok yakın bir ilişki, manevi bir akrabalık vardı. Birbirimize 'baba', 'oğul' diyorduk..."

"Machiguengalar arasında konukseverlik töresi çok mu güçlü?"

Bayan Schneil, "Akrabalık töresi daha güçlü," diye yanıtladı. "Yakınlarına konuk giden 'akrabalar'a beyler gibi davranılır. Aralarında büyük uzaklıklar bulunduğu için sık sık konukluğa gidilmez. Edwin'i bu yüzden geri çağırdılar ve masalcıyı dinlemesine razı oldular. Bir 'akraba'yı gücendirmekten çekindiler."

"Keşke o kadar konukseverlik göstermeyip gitmeme izin verselerdi," diye göğüs geçirdi Edwin Schneil. "Hâlâ kemiklerim sızlıyor; o geceyi anımsadıkça o kadar çok esnedim ki, çenem ağrıyor."

Masalcı alacakaranlıkta, güneş batmadan konuşmaya başlamış, bütün gece neredeyse soluk almadan masal anlatmıştı. En sonunda sustuğunda, gün çoktan doğmuştu, sabah ışıkları ağaçların tepelerini aydınlatıyordu. Edwin Schneil'in bacak kasları öylesine kasılmıştı, her yanı öyle ağrıyordu ki, tutup ayağa kaldırmaları, yürümeyi yeniden öğretircesine birkaç adım attırmaları gerekmişti.

"Kendimi hiç bu kadar berbat hissetmemiştim," diye mırıldandı. "Bitkin düşmüştüm, her yanım ağrıyordu.

Sabaha kadar uyumamak için savaş vermiş, kaslarımın tutulmasına katlanmak zorunda kalmıştım. Yerimden kalksam, çok alınacaklardı. Anlattığı masalları ancak bir-iki saat izleyebildim. Ondan sonra tek yapabildiğim, uyumamaya çalışmak oldu. Elimden geleni yapıyordum, ama kafamın ikide bir önüme düşmesine engel olamıyordum."

O günün anılarıyla tatlı tatlı güldü.

Bayan Schneil de gülerek, "Esnemelerini bastırarak, bacaklarını ovuşturarak yaşadığı o gece nöbeti hâlâ Edwin'in düşlerine giriyor," dedi.

"Peki, masalcı nasıl bir adamdı?" diye sordum.

Edwin Schneil, "Yüzünde büyük bir doğum lekesi vardı," dedi. Belleğini yoklayıp doğru sözcükleri arayarak biraz durdu. "Saçları benimkilerden daha kızıldı. Tuhaf biriydi. Machiguengalar, *serigórompi* derler böylelerine. Yabansı, herkesten farklı anlamına. Kızıl saçları yüzünden biz de ondan aramızda albino ya da *gringo* diye söz ediyorduk."

Sivrisinekler bileklerimi yiyip bitiriyorlardı. Isırıklarını hissediyor, derimi nasıl deldiklerini neredeyse görebiliyordum. O korkunç kabarcıkların çok geçmeden ne kadar acı vereceğini biliyordum. Cangıla her gelişimde ödemek zorunda olduğum bir bedeldi bu. Amazon bedelini ödetirdi.

Konuşmakta güçlük çekiyordum. "Büyük bir doğum lekesi mi?" diye kekeledim. "Bir yara mı yani? Bu sabah Yeni Dünya'da gördüğümüz küçük çocuktaki gibi, yüzünü kemiren bir çıban..."

Edwin Scheil elini kaldırarak, "Yok, yok," diye sözünü kesti. "Bir doğum lekesi. Kocaman, kopkoyu bir doğum lekesi. Sağ yanağını tümüyle kaplıyordu. Doğrusu, çok çarpıcıydı. Hiç böyle bir adam görmemiştim. Ne Machiguengalar arasında, ne de başka bir yerde. O günden sonra da hiç görmedim."

Sivrisinekler bedenimin açıkta kalan her yerini ısırı-

yorlardı; yüzümü, boynumu, kollarımı, ellerimi. Ayı kapatan bulutlar gitmişti; daha dolunay değildi ama, *Kashiri*, aydınlık ve parlak, bize bakıyordu. Başımdan ayağıma bir ürperti indi.

"Kızıl saçlı mıydı?" diye sordum belli belirsiz bir sesle. Ağzım kurumuştu, ellerim terliyordu. Edwin Schneil güldü: "Benim saçımdan daha kızıl. Yemin ederim, tam bir *gringo*'ydu. Ama bir albino olduğu da söylenebilirdi. Doğrusu, çok yakından bakamadım. O masal oturumundan sonra ne hale geldiğimi anlattım sana. Uyuşturulmuş gibiydim. Kendime geldiğimdeyse gitmişti tabii. Benimle konuşmaktan ya da suratımın haline katlanmaktan kurtulmuştu artık."

Bütün gece ben konuşmuşum gibi bitkin düşmüştüm, ama gene de, "Sence kaç yaşlarındaydı?" diye sormadan edemedim.

Edwin Schneil derin bir soluk alarak, "Kimbilir?" dedi. "Kaç yaşında olduklarını anlamanın ne kadar zor olduğunu söylememe gerek yok. Kendileri de bilmiyorlar. Yaşlarını bizim gibi hesaplamıyorlar, üstelik ortalama bir yaşa, Machiguenga yaşı diyebileceğimiz bir yaşa çok çabuk geliyorlar. Ama hiç kuşkusuz benden gençti. Sen yaşlardaydı, belki daha da genç."

Tedirginliğimi gizlemek için bir-iki kez öksürdüm. Birden dayanılmaz, müthiş bir sigara içme isteği duydum. Sanki gövdemin bütün gözenekleri birden açılmış, içlerine bol duman üflenmesini istiyorlardı. Son sigaramı beş yıl önce içmiştim. Sigaradan tümden kurtulduğuma inanıyordum. Uzun süredir, sigara dumanının kokusundan bile rahatsız oluyordum. Ama şimdi birden, Yeni Işık'ın karanlığında, kimbilir hangi gizemli derinliklerden korkunç bir sigara içme isteği yükselmişti. Yumuşak bir sesle, "İyi konuşuyor muydu?" diye sorduğumu duydum.

"Nasıl yani?" dedi Edwin Schneil. "Durmaksızın, soluklanmadan konuşuyordu. Noktasız virgülsüz." Biraz

abartılı bir kahkaha attı. "Masalcılar nasıl konuşur, öyle işte. Ne olduysa, ne bittiyse bir bir anlatıyordu. Gerçek bir masalcıydı, tam bir geveze."

"Ben Machiguenga dilini iyi konuşuyor muydu diye sormuştum," dedim. "Düzgün konuşuyor muydu? Hani..."

"Anlamadım," dedi Schneil.

"Bir şey yok," dedim. "Saçmaladım işte. Yok bir şey."

Gerçi beni durmadan ısırmakta olan tatarcıklardan ve sivrisineklerden, bir de sigara içmekten başka bir şey düşünmediğimi sanıyordum; düş görüyor gibiydim; sanki çok fazla konuşmuşum gibi, çenemde ve dilimde tuhaf bir sızı vardı. Ama gene de, Edwin Schneil'e, masalcıyı kaç yıl önce gördüğünü sormuş olmalıyım. Çünkü, "Aa, üç buçuk yıl kadar olmalı," diye bir yanıt verdi. Onu bir daha dinlemiş ya da görmüş müydü, hiç haber almış mıydı? Beklediğim gibi, sorularımın hepsini 'Hayır' diye yanıtladı: Machiguengaların konuşmaktan hoşlanmadıkları bir konuydu bu.

Schneillere –onlar Martín'in kulübesinde kalıyorlardı– iyi geceler dileyip benim hamağımın da bulunduğu kulübeye girdiğimde, Lucho Llosa'yı uyandırıp bir sigara istedim. Şaşkınlık içinde, "Sen ne zamandan beri sigara içiyorsun?" dedi ve uyku sersemi el yordamıyla bir sigara bulup uzattı.

Yakmadım. Usulca hamağıma uzandım; Lucho, Alejandro ve pilotların dingin soluk alıp verişleri, ormandan gelen böcek cırıltıları arasında, saniyelerin birbiri ardı sıra geçişinin olanca ağırlığını, şaşırtıcılığını ve inanılmazlığını duyumsarken, bütün gece iki parmağımın arasındaki sigarayı sürekli dudaklarımın arasına götürerek içiyormuş gibi yaptım.

Erkenden Yarinacocha'ya döndük. Yarı yolda fırtınaya yakalanınca karaya çıkmak zorunda kaldık. Urubamba kıyılarında sığındığımız küçük Campa köyünde, Faulkner romanlarından çıkma Amerikalı bir misyoner

vardı; yürekten, müthiş dikbaşlı, gözü pek bir adamdı. Yıllardır karısı ve çocuklarıyla birlikte dünyanın bu uzak köşesinde yaşıyordu. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında her an yıkılabilecek iğreti bir barakada kollarını iki yana açarak gırtlaktan gelen sesiyle ilahiler söyleyişi hâlâ gözlerimin önünde. Yirmi kadar Campa, neredeyse dudaklarını oynatmadan, hiç ses çıkarmıyormuşçasma gözlerini misyonere dikmişler, tıpkı masalcıyı dinleyen Machiguengalar gibi, kendilerinden geçmişlerdi.

Uçağa binip havalandığımızda, Schneiller kendimi iyi hissedip hissetmediğimi sordular. Gerçi pek uyuyamadığım için biraz yorgundum, ama çok iyiydim. Yarinacocha'ya iner inmez, bizi Pucallpa'ya, Lima uçağına yetiştirecek olan cipe atladık. Uçakta Lucho, "Bu ne surat böyle?" diye sordu. "Bir terslik mi var?" Neden ağzımı bıçak açmadığını, biraz afallamış göründüğümü tam anlatacaktım ki, birden vazgeçtim. Öyle bir çırpıda özetlenebilecek gibi değildi. O kadar gerçekdışıydı ki, sıradan bir şeymiş gibi geçiştirmek olanaksızdı. Ama aynı zamanda o kadar ciddi bir durumdu ki, gülünç bir şeymiş gibi işi şakaya vurmak da içimden gelmiyordu.

Artık masalcılarla ilgili tabunun nedenini anlamıştım. Anlamış mıydım? Evet. Böyle bir şey mümkün olabilir miydi? Evet, olabilirdi. Machiguengaların, son yirmi yıldır masalcılardan söz etmekten kaçınmaları, onları antropologlardan, dilbilimcilerden, Dominiken misyonerlerinden kıskançlıkla gizlemeleri bu yüzdendi. Günümüz etnologlarının Machiguengalar üstüne incelemelerinde masalcılara rastlanmaması bu yüzdendi. Machiguengaların korumaya çalıştıkları, soyut olarak masalcılık kurumu ya da kavramı değildi. Korudukları oydu. Besbelli, bunu onlardan o istemişti. Kabileye bu tuhaf katılmanın, Viracochaların merakını uyandırmasını istememişti. Machiguengalar da yıllardır onun istediği gibi davranmışlar, bütün bir masalcılık kurumunu, soyut olarak

habladoor'u kapsayan bir tabuyla onu koruma altına almışlardı. Bu düşündüklerim doğruysa, ona büyük saygı duyuyorlar demekti. Gerçekten böyleyse, Machiguengaların gözünde, onlardan biri olup çıkmıştı.

Lima'ya döner dönmez evlerimize gidip yıkandık, üstümüzü değiştik; bu arada ben eczaneye gidip böcek sokmasına karşı merhemler ve antihistaminikler aldım; o gece programın kurgusuna başladık. Programı bir gezi filmi biçiminde sunmayı kararlaştırdık; Yarinacocha ve Alto Urubamba'da söyleşi yaptığımız kişilerin yorumlarıyla anıları da aralara girecekti. Moshé, kurgu yaparken, neden onu böyle çekmediniz, neden bunu şöyle çekmediniz diye söylenip duruyordu. Tam o sırada, Moshé'nin de Yahudi olduğu geldi aklıma.

"Peru'daki cemaatle aran nasıl?"

"Nasıl olacak?" dedi. "İdare ediyoruz işte. Niye sordun? Sünnet mi olacaksın yoksa?"

"Bana bir iyilik yapar mısın diyecektim. İsrail'e gitmiş olan bir ailenin şimdi nerede olduğunu bulabilir misin acaba?"

Lucho, "Kibbutzlarla ilgili bir program mı yapacağız yoksa?" dedi. "O zaman, Filistinli sığınmacılarla ilgili bir program da yapmalıyız. Ama nasıl yaparız ki? Babil Kulesi haftaya sona ermiyor mu?"

"Zuratas'lar. Baba Don Salómon'un Breña'da küçük bir bakkal dükkânı vardı. Oğlu Saúl arkadaşımdı. Yetmişlerin başlarında İsrail'e gittikleri anlaşılıyor. Oradaki adreslerini bulabilirsen, çok sevinirim."

Moshé, "Bir bakayım," diye yanıtladı. "Sanırım, cemaatte bu tür şeylerin kayıtlarını tutuyorlar."

Dilbilim Enstitüsü ve Machiguengalarla ilgili program tasarladığımızdan uzun oldu. Denetimden, o pazar çok reklam aldıklarını, programı biz kendimiz kesip tam tamına bir saate indirmezsek gösterimcinin yayın sırasında kafasına göre kısaltacağı bildirildi. Çok sinirlenmiştik; zaman da daraldığından, programı çarçabuk kı-

saltmak zorunda kaldık. Bir yandan da, ertesi pazar yayınlanacak olan son Babil Kulesi'nin kurgusunu yapıyorduk. Önceki yirmi dört programdan bir seçki sunmaya karar vermiştik. Ama her zamanki gibi planlarımızı değiştirmemiz gerekti. Programa, bir Doris Gibson söyleşisiyle girmeyi düşünmüştüm. Doris Gibson'ı, sorularımızı yanıtlamaya ve kısa bir yaşamöyküsünü derlememize yardımcı olmaya razı etmeye çalışmıştım. Birçok derginin kurucusu ve yayın yönetmeni, bir işkadını, diktatörlüğe karşı savaşmış ve baskılarla karşılaşmış bir insandı. Bilmeyen yoktu; bir keresinde, *Caretas* dergisinin yeni sayısına el koymaya gelen polisleri tokatlamıştı. Daha da önemlisi, o günlerde şimdikinden çok daha maço ve önyargılı olan bir toplumda, erkeklerin tekelindeki alanlarda başarı kazanmış bir kadındı. Ayrıca Doris Lima'nın en güzel kadınlarından biriydi; milyonerler çevresinde pervane oluyordu; ressamların ve şairlerin esin perisiydi. Aslında çok çekingen bir kadın olan Doris, kameraların kendisini ürküttüğünü söyleyerek önerimi hiç düşünmeden geri çevirmişti. Ama bir hafta kala fikrini değiştirmiş, programa çıkmak istediğini bildirmişti.

Doris'le söyleşiyi yaptım; böylece Babil Kulesi, o söyleşi ve bizim eski programlardan bir seçkiyle sona ermiş oldu. Ama bu son program da önceden kestirilemeyen teknik yanlışlıkların hışmına uğradı. Moshé, Lucho, Alejandro ve ben, bizim evde oturmuş, Çin yemekleri atıştırıp soğuk biralarımızı yudumlayarak programı izliyorduk. Bizim kanalda gündelik olaylardan sayılan o esrarengiz nedenlerden –ilahi sabotaj– yayın başlar başlamaz araya nereden çıktığını bilemediğimiz bir caz müziği girdi ve Doris'in General Odria'nın diktatörlüğü, *Caretas* dergisine yapılan polis baskınları ve Sérvulo Gutiérrez'in resimleri konusunda bütün anlattıklarına eşlik etti.

Program bittikten sonra tam bir daha başımıza böyle bir bela gelmesin diye kadehlerimizi kaldırıyorduk ki, telefon çaldı. Doris'ti: Söyleşisine, o saçma sapan caz mü-

ziği yerine Arequipa havaları (kendisi de sadık bir Arequipalıydı) eşlik etse daha iyi olmaz mıydı? Ben birtakım gerekçeler uydurarak caz müziğinin çok daha yerinde olduğunu anlatmaya çabalarken, Lucho, Moshé ve Alejandro yerlere yatıyorlardı. Bir süre sonra Moshé, "Ha, unutmadan," dedi, "bana sorduğunu araştırdım."

Aradan bir hafta geçmesine karşın yeniden sormamıştım. Hem alacağım yanıtı kestirebiliyordum, hem de kuşkularım doğrulanacak diye biraz tedirgindim.

Moshé, "Anlaşılan, İsrail'e hiç gitmemişler," dedi. "Peru'dan ayrıldıklarını nereden çıkardın?"

Neden söz ettiğini anlamamış gibi, "Zuratasları mı diyorsun?" diye sordum. özelkitapgrubu

"En azından Don Salómon gitmemiş. Burada ölmüş. Lima'daki Yahudi mezarlığına gömülmüş, Avenida Colonial'deki mezarlığa." Moshé cebinden küçük bir kâğıt parçası çıkardı: "23 Ekim 1960. Daha fazla ayrıntı istiyorsan, Don Salómon bu tarihte gömülmüş. Dedem tanırmış, cenazesine gitmiş. Oğluna, yani senin arkadaşına gelince, İsrail'e gitmiş olabilir, ama dişe dokunur bir şey bulamadım. Kimse bir şey bilmiyor."

İçimden, 'Ama ben biliyorum,' dedim. 'Ben her şeyi biliyorum.'

Moshé, "Yüzünde büyük bir doğum lekesi var mıydı?" diye sordu. "Dedem bunu bile hatırlıyor. Ona Operadaki Hayalet derlermiş galiba..."

"Çok büyük bir doğum lekesi vardı yüzünde. Biz ona Mascarita derdik."

VII

Bu dünyada iyi şeyler de oluyor, kötü şeyler de. Bilgeliğin günden güne yitmesi kötü. Bir zamanlar *seri-pigari*'ler ne kadar çoktu; yürüyen adam ne yiyeceğini, kötülüğün nasıl üstesinden geleceğini, insanı Kientibakori ve küçük iblislerine karşı hangi taşların koruğunu bilemezse, gidip bir *seripigari*'ye sorardı. Yakınlarda her zaman bir *seripigari* bulunurdu. Tütün ve içki içer, düşünür, yukarıdaki dünyaların *saankarite*'leriyle konuşur, sonunda yanıtı bulurdu. Ama artık pek az *seripigari* kaldı, üstelik bunların bazıları kendilerini *seripigari*'den saymamalı. Size öğüt verip akıl öğretebiliyorlar mı? Bilgelikleri kuruyup çürümüş, tıpkı kurtların yediği kökler gibi. Bu da büyük bir kafa karışıklığı yaratıyor. Nereye gitsem, yürüyen adamlar böyle diyor. "Acaba sürekli yürümediğimiz için mi?" diyorlar. "Yoksa tembelleştik mi? Belki de, yükümlülüğümüzü yerine getirmiyoruz."

Bunu duydum, bunu söylerim.

Tanıdığım en akıllı *seripigari* artık yaşamıyor. Belki geri gelmiştir, belki de gelmemiştir. Kompiroshiato yakınlarında, Gran Pongo'nun karşı yakasında yaşardı. Adı, Tasurinchi'ydi. Onun için hiçbir şey sır değildi; ne bu dünyada, ne de öbür dünyalarda. Solucanların halkalarının rengine ve nasıl süründüklerine bakarak hangisinin yenebileceğini, hangisinin yenmemesi gerektiğini söyleyebilirdi. Onlara işte böyle, gözlerini dikerek bakar,

uzun uzadıya inceler ve sonunda birden anlardı. Solucanlar konusunda ne biliyorsam ondan öğrenmişimdir. Dev kamışlarla beslenen *chakokieni* iyidir; *lupana*'larla besleneni kötüdür. Çürümüş ağaç gövdelerinden beslenen *shigopi* iyidir, manyok lifleriyle besleneni de. Kablumbağaların kabukları içine yerleşenler çok kötüdür. En iyisi ve en lezzetlisi, *masato* yapmak için dövülen mısır ve manyokların posalarıyla beslenen *kororo*'dur. Bu solucan ağza tat verir, açlığı giderir, mışıl mışıl uyutur. Ama göl kıyılarına vuran timsah leşleriyle beslenenler insana zarar verir, kötü düşler gördürür.

Kompiroshiatolu Tasurinchi, insanlara hayat verirdi. Her sorunun bir umarını bulur, ne zaman ne yapılacağını bilirdi. Birçoğunu bana da öğretti. Hiç unutmadıklarımdan birini anlatayım: Eğer birisi yılan sokmasından ölürse, ölüsünün hemen yakılması gerekir; yoksa sürüngenler doğurur ve bütün ormanı zehirli yaratıklar sarar. Biri de şu: Ölen birinin evini yakmak yetmez; ev yanarken sırtını dönmen gerekir. Alevlere bakmak uğursuzluk getirir. O *seripigari*'yle konuşunca korkuya kapılıyordu adam. Dünyadan haberin olmadığını anlıyordun. Cehaletin ne mene bir bela olduğunu kavrıyordun. Ona, "Bunca şeyi nasıl öğrendin?" diye sordum. Ve dedim ki: "Sanki biz yürümeye başlamadan önce de yaşıyordun. Her şeyi daha önce görmüş, daha önce yaşamış gibisin."

"İşin püf noktası, sabrını tüketmemek ve her şeyi oluruna bırakmaktır," diye yanıtladı. Dedi ki: "Eğer dingin yaşar, sabrını yitirmezsen, düşünecek ve anımsayacak zamanın olur. Böylece yazgınla buluşursun belki de. Belki de mutlu yaşarsın. Öğrendiklerini unutmazsın. Sabrını taşırır, zamanı alt etmeye kalkarsan, dünyanın düzeni bozulur. Ruhun örümcek ağına yakalanır. Kargaşadır bu. Olabilecek en kötü şey. Hem bu dünyada, hem de yürüyen adamın ruhunda. Ne yapacağını, nereye gideceğini bilemezsin. Kendini nasıl koruyacağını da bilemezsin. Ben şimdi ne yapacağım, ne yapmalıyım, deyip

durursun. O zaman, şeytanlar ve şeytancıklar yavaş yavaş hayatına girer, hayatınla oynamaya başlarlar. Çocuklar kurbağalarla nasıl oynarlar, onları nasıl zıplatırlar, öyle işte. Kargaşanın sonunda hep yanlışlar çıkar."

"Peki, insan dinginliğini yitirmemek için ne yapmalı, Tasurinchi?" "Çekincesiz şeyleri yemeli, tabulara saygı göstermeli, masalcı." Yoksa o zamanlar Tasurinchi'nin başına gelen herkesin başına gelebilirdi.

Tasurinchi'nin başına ne mi gelmişti? Anlatayım.

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Tasurinchi büyük bir avcıydı. *Sajino* için nasıl bir tuzak hazırlanacak, ondan iyi bilen yoktu. Kafesi öyle bir gizlerdi ki, *ronsoco* tıpış tıpış içine girerdi. Ama asıl ok atmada ustaydı. Attığı okun hedefini şaştığı görülmemişti.

Oruç tutup yüzüne boyalar sürdükten sonra bir gün ava çıktı. Birden yakınındaki yaprakların kımıldadığını sezince durdu, "Büyük bir hayvan!" dedi içinden. Korkusuzca, yavaş yavaş yaklaştı. Nedir, ne değildir bakmadan fırlattı okunu. Koşup baktı. Hayvan vurulmuş yatıyordu. Vurduğu bir geyikti. Yüreğine büyük bir ürküntü düştü elbette. Başına bir uğursuzluk gelecekti. Vurulması yasak bir hayvanı vuranın başına ne gelirdi acaba? Hemen orada danışacağı bir *seripigari* de yoktu ki. Bütün gövdesini kabarcıklar mı kaplayacaktı? Korkunç acılar mı çekecekti? *Kamagarini*'ler ruhlarından biri kapıp şahinler gagalasın diye bir ağacın tepesine mi bırakacaklardı? Aylar geçti; bir şey olduğu yoktu. Tasurinchi şişinip böbürlenmeye başladı. Yakınları, "Bu geyik öldürmeme hikâyesi de palavraymış, yüreksizlerin uydurmasıymış," dediğini duydular. Korku içinde çevrelerine, göğe, yere bakarak, "O nasıl söz!" diye payladılar Tasurinchi'yi. Tasurinchi de, "Bir geyik öldürdüm, ama içim rahat, mutluyum," diye yanıtladı.

Tasurinchi böyle deyip durdu ve en sonunda söz eyleme dönüştü. Geyik avlamaya başlayan Tasurinchi, tuz yaladıkları kayalara kadar izlerini sürüyor, onları su iç-

mek için toplandıkları gölcüğe kadar izliyor, dişi geyiklerin yavrulamak için sığındıkları mağaraları buluyordu. Pusuya yatıp bekliyor, geyiği görür görmez oklarını fırlatıyordu. Geyikler vurulup can veriyorlar; bunu nasıl yaptın bana, diye sorarcasına, kocaman hüzünlü gözleriyle Tasurinchi'ye bakıyorlardı. Geyikleri sırtına vurup götürüyordu. Hoşnuttu belki de. Avlarının kanına bulanmasına aldırmıyordu. Artık hiçbir şey umrunda değildi. Hiçbir şeyden korkusu kalmamıştı anlaşılan. Avladığı geyiği kulübesine getiriyor, karısına, "*Sachavaca* gibi pişir bunu," diye buyruk veriyordu. Kadıncağız korkudan tirtir titreyerek kocasının buyruğuna uyuyor, ama bazen de onu uyarmaya çalışıyor, "Bu yemek bizi yıkıma sürükleyecek," diye yakınıyordu. "Sana da, bana da, belki hepimize de uğursuzluk getirecek. Bu yaptığımız, çocuklarımızı ya da analarımızı yemekten farksız, Tasurinchi. Biz Chonchoite miyiz? Machiguengaların insan eti yedikleri ne zaman görülmüş?" Tasurinchi de, iri et parçalarını çiğneyip yutmaya çalışırken, "Eğer geyikler başka bir şeye dönüşmüş insanlarsa, Chonchoiteler yerden göğe haklı," diyordu. "Yiyecek bu, hem de çok güzel bir yiyecek. Gör işte, kendime çektiğim şöleni. Gör, nasıl iştahla yiyorum." Sonra da başlıyordu osurmaya. Ormanda Kientibakori *masato* içip dans ediyor, oburca tıkınıyordu. Osurukları gökgürültüsünden, geğirtileri jaguar kükremesinden farksızdı.

Haklıydı, onca geyiği vurup yemesine karşın, Tasurinchi'ye hiçbir şey olmamıştı. Kimi aileler çekiniyordu; bazılarıysa Tasurinchi'ye bir şey olmadığını görünce yasak et yemeye başladılar. İşte o zaman, dünya kargaşaya düştü.

Günlerden bir gün Tasurinchi ormanda birtakım izlere rastladı. Çok sevindi. İzler çok geniş ve belirgindi; mutlaka bir geyik sürüsü olmalıydı. Büyük umutlarla, yüreği küt küt atarak, günlerce iz sürdü. Yolda, kaç geyik avlayacağının düşünü kuruyordu bir yandan: Şansım ya-

ver giderse, okum kadar geyik vururum. Sonra teker teker sürükler eve taşırım; kesip parçalar, tuz basarım. Uzun zaman yeter bize.

İzler, küçük bir gölün kara sularında sona erdi. Gölün bir köşesinde, dallar ve yaprakların gizlediği bir çavlan vardı. Bitki örtüsü suyun sesini boğuyordu. Bu dünyaya değil de, Inkite'ye benziyordu burası. Inkite kadar dingin bir yerdi belki de. Sürü su içmeye buraya geliyordu. Geyikler geviş getirmek için burada toplanıyorlardı. Burada uyuyorlar, birbirlerini burada ısıtıyorlardı. Tasurinchi böyle bir yeri bulmanın heyecanıyla çevresine bakındı. İşte, en uygun ağaç şu olmalıydı. Oradan her yeri açık seçik görebilir, oklarını kolaylıkla fırlatabilirdi. Ağaca tırmanıp dalların, yaprakların arasına gizlendi. Hiç ses çıkarmadan beklemeye koyuldu: Sanki ruhu tenin-den süzülüp gitmiş de, bedeni içi boş bir deriye dönmüştü.

Çok geçmedi. Az sonra, keskin avcı kulakları, geyiklerin ormandan, çok uzaklardan gelen toynak seslerini duydu. Patır patır, patır patır. Bir de baktı: kocaman, mağrur bir erkek geyik; bakışlarında, daha önce insan olmanın hüznü. Tasurinchi'nin gözleri parladı. Ağzı sulandı belki de. Ne kadar yumuşak, ne kadar lezzetlidir kimbilir, diye geçirdi içinden. Nişan alıp fırlattı okunu. Ama ok, sanki eğrilmişçesine hedefinden şaştı, ıslık gibi vızıldayarak erkek geyiğin yanından geçti, gitti gitti, ormanın derinliklerinde gözden kayboldu. İnsanoğlu kaç kez ölür hayatta? Birçok kez belki de. Ama geyik ölmedi. Korkmadı da. O da ne! Kaçacağına, su içmeye başladı. Gölün kıyısından boynunu uzatıyor, ağzını suya bir sokup bir çıkartıyor, dilini şapırdatarak su içiyordu. Şapır şupur, şapır şupur. Mutlu. Sanki tehlikeden habersiz. Dingin. Yoksa sağır mı? Burnu koku almayan bir geyik mi yoksa? Tasurinchi yayına ikinci bir ok yerleştirdi. Patır patır. Bir erkek geyik daha geliyordu. Dalların arasından yaprakları hışırdatarak geçti, ilk geyiğin yanına gel-

di ve su içmeye başladı. İkisi de mutlu görünüyorlar, sürekli su içiyorlardı. Şapır şupur. Tasurinchi okunu fırlattı, ama bu kez de vuramadı. Neler oluyordu? Geyikler durmadan su içiyorlardı; ürkmeden, kaçmadan. Ne oldu sana, Tasurinchi? Ellerin mi titriyor? Gözlerin görmez mi oldu? Uzaklığı kestiremiyor musun artık? Ne yapacağını bilemiyordu. Şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı; gözlerine inanamıyordu. Dünyası kararmıştı. Okluğunda ne kadar ok varsa fırlattı, hiç oku kalmadı. Patır patır. Patır patır. Geyikler birbiri ardı sıra geliyordu. Durmadan geliyorlar, sürekli çoğalıyorlardı. Toynaklarının patırtısı Tasurinchi'nin kulaklarında yankılanıp duruyordu. Patır patır. Sanki bu dünyadan değil de, aşağıdaki ya da yukarıdaki dünyadan geliyorlardı. Patır patır. O zaman anladı. Belki. Tuzağa düşen onlar mı, yoksa sen misin, Tasurinchi?

Geyikler öfkeli değil, sakindiler. Su içiyor, otluyor, dolanıyor, çiftleşiyorlardı. Boyunlarını birbirlerinin boyunlarına sürtüyor, birbirlerine tos vurup boynuz atıyorlardı. Sanki hiçbir şey olmamıştı, sanki hiçbir şey olmayacaktı. Ama Tasurinchi, onun orada olduğunu bildiklerini anlamıştı. Yoksa ölülerinin öcünü böyle mi alıyorlardı? Böyle uzun uzun bekletip sabrını tüketerek mi? Hayır, bu daha başlangıçtı. Güneş daha Inkite'deyken hiçbir şey olmayacaktı; Kashiri'nin yükselmesi gerekiyordu. Kızgın, lekeli Kashiri'nin. Karanlık çöktü. Gökyüzünü yıldızlar kapladı. Kashiri soluk ışığını saldı. Tasurinchi, geyiklerin, artık insan olmamanın acısıyla, artık yürümemenin üzüntüsüyle pırıldayan gözlerini göremiyordu. Sonra birden, bir buyruk almışçasına, geyikler hep birlikte yürüyüp Tasurinchi'nin bulunduğu ağacın altına geldiler. Ayaklarının dibindeydiler. Bir sürü geyik. Bir geyik ormanı dense yeri. Acele etmeden, birbirlerinin önüne geçmeden, teker teker gelip ağaca tos vurmaya başladılar. Önceleri oyun yapar gibi vuruyorlardı, sonra vuruşlar sertleşti. Gittikçe daha sert tos vuruyorlardı.

Tasurinchi ürkmüştü. "Düşeceğim," dedi kendi kendine. Giderayak, o kapkara geyik yığınının ortasına düşmemek için ağaççıl maymunlar gibi dala asılı kalacağı kırk yıl düşünse aklına gelmezdi. Ama sabaha kadar dalda asılı kaldı. Kollarıyla bacaklarında güç kalmayacağı korkusuyla, kan ter içinde homurdanarak direndi. Gün ışırken gücü tükendi, kendini aşağı bıraktı. "Yazgıma boyun eğmeliyim," diyordu.

Artık o da, öbürleri gibi bir geyik. Orada; ormanda bir oraya bir buraya patır patır koştuğunu duyuyorum. Jaguardan kaçıyor, yılandan ürküp ok gibi fırlıyor. Patır patır. Pumadan gizleniyor; bilisiz ya da taş yürekli olduğu için kardeşlerini vurup yiyen avcının oklarından sakınmaya çalışıyor.

Ne zaman bir geyik görsem, Kompiroshiatolu *seripigari*'nin anlattığı öyküyü anımsarım. Ya avcı Tasurinchi'yse bu? Kim bilebilir ki? Doğrusu, ben bir geyiğin daha önce yürüyen bir insan olup olmadığını anlayamam. Biraz geri çekilir, bakarım. Belki de tanır beni; belki de beni gördüğünde, ben de onun gibiydim, diye düşünür. Kimbilir?

Gökkuşağı Irmağı Yoguieto'dan bir *machikanari* kötü bir esrime sırasında bir jaguara dönüşmüş. Peki, nereden anlamış jaguara dönüştüğünü? Geyikleri öldürüp yemek için dayanılmaz bir istek duymuş; oradan anlamış. "Gözüm dönmüştü," dedi. Açlıktan kükreyerek ormana dalmış, geyiklerin izini sürmüş. İlk rastladığı geyiği parçalayıp midesine indirmiş. Yeniden *machikanari* olduğunda, dişlerinin arasında et parçaları varmış, geyiği parçaladığı tırnakları kan içindeymiş. "Kientibakori sevinmiş olmalı," dedi. Orası kesin.

İşte benim öğrendiklerim.

Geyikler gibi, ormandaki bütün hayvanların bir öyküsü vardır. Küçüklerinin de, orta boylarının da, büyüklerinin de. Sinekkuşları gibi uçanlarının da. *Boquichico*'lar gibi yüzenlerinin de. *Huangana*'lar gibi sürü ha-

linde yaşayanlarının da. Bir zamanlar hepsi de şimdi olduklarından başka bir şeydiler. Hepsinin başına bir şey geldi. Hepsinin anlatılacak bir öyküsü var. Öğrenmek ister misiniz bu öyküleri? Ben çok istiyordum. Öğrendiklerimin çoğunu Kompiroshiatolu *seripigari*'den dinledim. Bana kalsa, hâlâ orada onu dinliyor olacaktım; tıpkı şimdi burada sizlerin beni dinlediğiniz gibi. Ama en sonunda beni kulübesinden kovdu. "Burada daha ne kadar kalacaksın, Tasurinchi?" diye payladı beni. "Artık yola koyulmalısın. Sen masalcısın, ben *seripigari*'yim; ama o kadar çok soru soruyorsun, beni o kadar çok konuşturuyorsun ki, bu gidişle beni de masalcı yapacaksın. Sen *seripigari* olmak ister miydin? İstiyorsan, o zaman yeniden doğman gerekir. Bütün sınavlardan geçmen, kendini arındırman, birçok kez esriyip kendinden geçip kötü düşler, iyi düşler görmen, en önemlisi de acı çekmen gerekir. Bilgeliğe erişmek zordur. Genç sayılmazsın, bilgeliğe ulaşabileceğini sanmam. Hem, bunun senin yazgın olduğunu kim bilebilir ki? Bana sorarsan, düş yollara, yürümeye başla. Anlat, durmadan anlat. Dünyanın düzenini bozma, masalcı."

Haklıydı; sürekli soru sorup duruyordum. Bilmediği yoktu, ben de merak ettiğim ne varsa sormaktan alamıyordum kendimi. Bir keresinde, "Yürüyen adamlar neden yüzlerini *annatto*'yla boyuyorlar?" diye soracak oldum. "*Moritoni*'nin yüzünden," diye karşılık verdi. "Hani şu küçük kuş mu?" "Evet, o." Ve böylece beni düşündürmeye başladı. Sence Machiguengalar neden *moritoni* öldürmekten kaçınırlar? Neden yüksek otlar arasında üstüne basmamak için dikkatli yürürler? Neden onu bir dala tünemiş gördüğün zaman minnacık beyaz bacaklarına, siyah göğsüne bakıp gönül borcu duyarsın? Bize *annatto* veren *achiote* çalısı ve *moritoni* kuşu olmasa biz yürüyemezdik, Tasurinchi. Bu ikisi olmasa, yürüyen adamlar yok olup giderlerdi. Bedenlerindeki kabarcıklardan ateşler içinde yanarlar, çıbanlar içinde kalıp ölür-

lerdi.

Bir varmış, bir yokmuş.

O zamanlar, *moritoni* yürüyen bir çocukmuş. Analarından biri Inaenka imiş. Evet, insanların bedenlerini çürüten iblis o zamanlar bir kadınmış. İnsanın yüzünü yakıp kavuran, delik deşik eden iblis. Inaenka. Evet, Inaenka o iblismiş işte, ama *moritoni*'nin anasıymış da. Tıpkı bir kadına benziyormuş; hani o topallaması da olmasa öbür kadınlardan hiç farkı kalmayacakmış. Bütün iblisler topallar mı? Öyle anlaşılıyor. Kientibakori'nin de aksadığını söylerler. Topallığı Inaenka'yı çılgına çevirirmiş; kimse ayaklarını görmesin diye çok uzun bir *kuşma* giyermiş. Onu tanımak, bir kadın değil de bir iblis olduğunu anlamak hiç de kolay değilmiş.

Tasurinchi ırmak kıyısında balık avlıyormuş. Birden koskoca bir *súngaro* düşmüş ağına. Çok sevinmiş. Bundan bir fıçı yağ alırım, demiş kendi kendine. Tam o sırada, suları yara yara gelen bir oyma kayık görmüş. Kayığın içinde kürekte bir kadın ve çocuklar olduğunu fark etmiş. Tasurinchi'nin kulübesinde oturmuş tütün içen bir *seripigari* o saat sezmiş tehlikeyi. "Sakın ona seslenеyim deme," diye uyarmış Tasurinchi'yi. "Inaenka olduğunu görmüyor musun?" Uyarmasına uyarmış, ama geç kalmış. Tasurinchi, sabredememiş, ıslık çalıp el etmiş kadına. Oyma kayığın kısa kürekleri havaya kalkmış. Tasurinchi kayığın kıyıya geldiğini görmüş. Kadın sevinçle kayıktan kıyıya atlamış.

"Ne kadar güzel bir balık yakalamışsın, Tasurinchi," demiş yaklaşırken. Ağır ağır yürüdüğü için Tasurinchi kadının topalladığını fark etmemiş. "Hadi, kulübene taşı da pişireyim. Senin için pişireyim."

Şişinip böbürlenmekte olan Tasurinchi, kadının dediğini yapmış. Balığı sırtına vurmuş, kulübesinin yolunu tutmuş; sonunun geldiğinin ayırdında değilmiş. *Seripigari*, onun başına neler geleceğini bildiği için, üzüntülü bakışlarla izliyormuş olup biteni. Kulübeye birkaç adım

kala balık Tasurinchi'nin sırtından kayıvermiş; sanki görünmez bir *kamagarini* aşağı çekmiş balığı. Yere değer değmez balığın tulumunun, üstüne kaynar su dökülmüş gibi soyulmaya başladığını görmüş Tasurinchi. O kadar şaşırmış ki, ne *seripigari*'ye seslenebilmiş, ne de yerinden kımıldayabilmiş. Bu korkuymuş. Dişleri birbirine çarpıyormuş. Öylesine afallamışmış ki, *súngaro*'ya olanın aynının kendine de olduğunu anlayamamış. Ancak sıcaklığı duyumsayıp yanık et kokusunu duyduğunda bedenine bakmış: Kendi derisi de soyulmaktaymış. Kanlı bağırsaklarını görebiliyormuş. Büyük bir korkuya kapılarak yere atmış kendini; bağırıp çağırıyor, ağlayıp tepiniyormuş. O sırada Inaenka bitmiş yanı başında; bir kaynar su kabarcığına dönüşmüş olan gerçek yüzüyle bakıyormuş şimdi. Baştan ayağa ıslatmış Tasurinchi'yi; tıpkı tulumu çıkan balık gibi derisi soyulan, fokurdayarak can veren Tasurinchi'yi keyifle seyrediyormuş.

Inaenka sevinçten dans etmeye başlamış. Bir yandan da bütün ormanın duyacağı bir sesle, "Ben çabucak öldüren hastalığın ecesiyim," diye haykırıyormuş. "Öldürdüm onları. Şimdi de bir güzel haşlayıp biraz *annatto* dökeyim, afiyetle yiyeyim!" diye bağırıyormuş. Ormanda Kientibakori ve küçük şeytanları, itişip kakışıp birbirlerini ısırarak mutluluk içinde dans ediyorlar, bir yandan da, "Hah hah ha, bu Inaenka," diye şarkı söylüyorlarmış.

Yüzü kaynar bir su kabarcığına dönüşmüş olan kadın, *seripigari*'nin de orada olduğunu ancak o zaman fark etmiş. *Seripigari*, olup biteni sessizce, öfkeye, korkuya kapılmadan izliyor, bir yandan da burnuna tütün çekiyormuş. Sanki Inaenka orada değilmiş, hiçbir şey olmamış gibi, hapşırıp duruyormuş. Inaenka, *seripigari*'yi öldürmeye karar vermiş. Yanına gitmiş; tam üstüne biraz kaynar su serpecekmiş ki, *seripigari* soğukkanlılıkla boynunda asılı duran iki beyaz taşı göstermiş kadına.

"Bende bu taşlar varken bana hiçbir şey yapamaz-

sın," demiş. "Bunlar beni hem sana, hem de yeryüzünün bütün kötülüklerine karşı korur. Bilmiyor muydun yoksa?"

"Haklısın," demiş Inaenka da. "Ben de sen uyuyana kadar burada beklerim. Sonra da taşları alıp ırmağa atar, üstüne istediğim kadar kaynar su serperim. Elimden kurtulamazsın. Derin balık tulumu soyulur, Tasurinchi gibi gövden kabarıp su toplar."

Inaenka'nın dedikleri olmuş anlaşılan. *Seripigari* uyumamak için elinden geldiğince direnmiş, ama sonunda dayanamamış. Geceleyin, lekeli Kashiri'nin yalancı ışığından gözleri kamaşmış, uykuya dalmış. Inaenka topallaya topallaya yanına gelmiş. İki taşı usulca boynundan alıp ırmağa atmış. Sonra da, büyük bir su kabarcığına dönüşmüş olan yüzünden, *seripigari*'nin üstüne sular serpmiş. *Seripigari*'nin kaynayıp sayısız kabarcıklarla şişen gövdesi soyulup çatlarken, Inaenka'nın gözlerinden şeytansı parıltılar saçılıyormuş.

Hoplaya zıplaya oynarken, "Şimdi kendime amma da ziyafet çekeceğim," diye bağırdığı duyuluyormuş. Inaenka'nın çocukları, kıyıdaki kayıktan, analarının marifetlerini seyrediyorlarmış meğer. Kaygılanmışlar belki de. Belki de çok üzülmüşler.

Oralarda bir *achiote* varmış. Kötülük saçan kadının çocuklarından biri, küçük çalının dallarını uzattığını, kendine yapraklarını salladığını fark etmiş. Oğlan, 'Yoksa bu bana bir şey mi söylemek istiyor?' demiş kendi kendine; yaklaşıp çalının meyvesinin sıcak soluğunun altına sığınmış. Çalının titrek bir sesle, "Ben Potsotiki'yim," dediğini duymuş. "Eğer bir şeyler yapmazsak, anan Inaenka yürüyen adamların yıkımı olacak." "Peki, ne yapabiliriz?" demiş üzüntülü bir sesle. "Anamın gücüne karşı konulmaz; insanı çabucak öldüren hastalık o!" "Bana yardım edersen, yürüyen adamları kurtarabiliriz. Yürüyen adamlar yok olursa, güneş batar. Bir daha bu dünyayı ısıtmaz. Yoksa her yerin karanlığa gömülmesini,

Kientibakori'nin iblislerinin her şeyin efendisi olmasını mı yeğlersin?" Bunun üstüne oğlan, "Sana yardım edeceğim," demiş. "Ne yapmam gerekir?"

Annatto çalısı da ona, "Ye beni," demiş. "Yüzün değişecek ve anan seni tanıyamayacak. Ona gider dersin ki: 'Eksiğin tamam, kusurlunun kusursuz, canavarların insan olduğu bir yer biliyorum. Orada ayakların öbür kadınların ayaklarından farksız olacak.' Sonra da alır oraya götürürsün." Potsotiki, dallarını ve yapraklarını bilgece sallayıp meyvesini keyifle oynatarak, oğlana yolu tarif etmiş.

Avlarının son kalıntılarını parçalamakta, ortaya dökülen bağırsaklara ve yüreklere bakmakta olan Inaenka, çalıyla oğlanın kurdukları tuzaktan habersizmiş. Gövdeleri parçalayıp dilimledikten sonra, çok sevdiği *annatto*'dan katıp kızartmış. Bu arada, oğlan da Potsotiki'yi yemiş. Toprak kırmızısı, *annatto* kırmızısı bir oğlana dönüşmüş. Anası onu görünce tanımamış. "Kimsin sen?" diye sormuş. "Korkmadan nasıl bu kadar yakınıma geldin? Benim kim olduğumu bilmiyor musun?"

"Elbette biliyorum," demiş *annatto*-çocuk. "Çok mutlu olacağın bir yer buldum; seni oraya götürmeye geldim. Oraya ayak basıp ırmaklarında yıkananın bütün kusurları düzelir, kolu yoksa kolu, bacağı yoksa bacağı çıkar. Seni oraya götüreceğim. Topallığından eser kalmayacak. Mutlu olacaksın, Inaenka. Düş ardıma."

Dere tepe düz gitmişler. Ormanlardan, ırmaklardan, göllerden, koyaklardan geçmişler. Ağaçlarla kaplı yamaçları tırmanmışlar, yamaçlardan inmişler. Bilinmedik ormanlar aşmışlar. Sağanaklara yakalanıp sırılsıklam olmuşlar. Tepelerinde şimşekler çakmış, kulakları sağır eden kasırgalar kükremiş. Kelebeklerin uçuştuğu dumanlı bir bataklıktan geçtikten sonra varacakları yere varmışlar: Oskiaje. Bu dünyanın ve öbür dünyaların bütün ırmakları orada buluşuyormuş. Meshiareni yıldızlı gökyüzünden aşağı iniyor, ölülerin ruhlarını yeraltı

dünyalarına taşıyan Kamabiría oradan akıyormuş. Boy boy, biçim biçim canavarlar gövdeleri ve pençeleriyle Inaenka'ya işmar ediyorlar, "Gel, gel, sen bizdensin," diye homurdanıyorlarmış.

Inaenka en sonunda tuzağın kokusunu almış, korkuya kapılıp öfkeyle, "Sen beni buraya neden getirdin bakayım?" diye fısıldamış. "Buranın toprağına ayak bastım, ama hâlâ çarpık ayaklarım."

Oğlan da oynadıkları oyunu açık etmiş, "Seni buraya getirmemi *annatto*-çalısı Potsotiki öğütledi," demiş. "Bundan böyle yürüyen insanları yok edemeyesin diye. Güneş senin uğursuzluğun yüzünden batmasın diye."

"İyi, güzel," demiş Inaenka yazgısına boyun eğerek. "Onları kurtardın belki. Ama gece gündüz izleyeceğim seni. Kaynar sularımı üzerine serpinceye kadar ardını bırakmayacağım. Gövden tepeden tırnağa kabaracak. Derin soyulacak, yerlerde ter ter tepineceksin. Acılar içinde kıvrandığını görüp kahkahalar atacağım. Belki onları kurtardın, ama sen kurtulamazsın elimden."

Ama oğlan kurtulmuş. Inaenka'dan kurtulabilmesi için, ruhunun, insan bedeninden sıyrılması gerekiyormuş. Evet, öyle gerekiyormuş, o da öyle yapmış. Oğlanın bedeninden ayrılmış, başlamış kendine bir sığınak aramaya. En sonunda, o beyaz bacaklı siyah kuşun gövdesine sığınmış. Oğlan, artık bir *moritoni* imiş. Irmak boylarında yaşıyor, otlar arasındaki yuvasında uyuyormuş. O ve Potsotiki olmasaymış, yürüyen adamlar, derilerini soyup kızartan, çarçabuk öldüren o kötülükten hiçbir zaman kurtulamayacaklarmış. Bedenlerimizi *annatto* boyasıyla boyamamız bundan anlaşılan. Potsotiki'ye sığınıyoruz. Otlar arasında uyuyan *moritoni*'nin üstüne basılmaz, yanından geçilir gidilir. Bir *moritoni* sarhoş avcıların hazırladığı ökseye yakalandı mı, hemen oradan kurtarılır, üşümesin, korkmasın diye üstüne üflenir. Kadınlar, uçuncaya kadar, memelerinin arasına yatırırlar sallarlar. Bütün bunların nedeni, bu kuşun yürüyen adam-

ları Inaenka'nın elinden kurtarmış olması herhalde.

Kompiroshiatolu *seripigari*, Tasurinchi, hiçbir şey durduk yerde olmaz, dedi. Her şeyin bir nedeni vardır. Her şey, bir şeyin nedeni ya da sonucudur. Belki de öyledir. Tasurinchi, en büyük göldeki ve en büyük ırmaktaki su damlacıklarından daha çok tanrıcık ve şeytancık var, derdi. Var olan her şeye karışırlar. Kientibakori'nin oğulları dünyayı altüst ederler, Tasurinchi'nin oğulları dünyanın düzenini korurlar. Nedenleri ve sonuçları bilen, bilgedir belki de. Tasurinchi, ben daha bilgeliğe erişemedim, dedi, ama gene de oldukça akıllıyım, başkalarının yapamadığı bazı şeyleri yapabilirim. Ne yapabilirsin, Tasurinchi? Uçabilirim, ölülerin ruhlarıyla konuşabilirim, aşağıdaki ve yukarıdaki dünyalara gidebilirim, canlıların bedenlerine girebilirim, geleceği görebilirim. Bazı hayvanların dilini anlayabilirim. Az şey mi? Ama gene de bilmediğim o kadar çok şey var ki.

İşte benim öğrendiklerim bunlar.

Doğru; haklıydı: Masalcı olmasaydım *seripigari* olmak isterdim. Kendinden geçmeleri bilgelikle denetleyebilmek, güzel düşler görmek için. Bir seferinde, tapır-ırmak Kimariato'nun orada çok kötü kendimden geçtim ve bir daha anımsamak istemediğim bir öykü yaşadım. Gene de hâlâ unutmuş değilim.

İşte öykü.

Sonra idi, tapir-ırmağın orada.

Halktan biriydim. Bir ailem vardı. Uyuyordum. Sonra uyandım. Farkına vardığımda uyur uyanıktım. Eyvah, o da ne! Bir böceğe dönüşmüştüm. Cırcırböceği gibi bir şey. Bir Gregor-Tasurinchi. Sırtüstü yatıyordum. Dünya çok daha büyümüştü sanki. Her şeyin farkındaydım. O tüylü, halkalı bacaklar benim bacaklarımdı. Kımıldadığım zaman gıcırdayan ve çok canımı yakan o saydam, çamur rengi kanatlar, eskiden kollarımdı. Peki, ya çevremi alan o pis koku, benim kokum muydu? Dünyayı çok farklı biçimde görüyordum: Alt ile üstü, ön ile arkayı ay-

nı anda görebiliyordum. Böcektim ya, birçok gözüm vardı. Nedir bu başına gelen, Gregor-Tasurinchi? Yoksa, kötü bir büyücü saçından bir tutam yedi de, değiştirdi mi seni? Küçük bir *kamagarini* şeytanı kıçından içeri girdi de, seni böceğe mi dönüştürdü yoksa? Kendimi öyle görünce utançtan yerin dibine geçmiştim. Ailem ne diyecekti şimdi? Öteki yürüyen adamlar gibi benim de bir ailem vardı. İğrenç bir böceğe dönüştüğümü görünce ne düşüneceklerdi? Cırcırböceğine ne yaparsın? Ezip yamyassı edersin. Cırcırböceğinden ne yemek olur, ne de merhem. O berbat *machikanari* iksiri bile yapılmaz herhalde.

Ama ailem hiç sesini çıkarmadı. Olup bitenin farkında değilmiş gibi davranıyorlardı. Başıma gelenin hiç ayırdında değillermiş gibi, kulübeye girip çıkıyorlar, ırmak boyuna gidip geliyorlardı. Onlar da utanmış olmalıydılar. İçlerinden, bak sen şu işe, amma da değişmiş ha, diyorlardı mutlaka! Adımı söylemekten kaçınmaları bu yüzdendi belki de. Kimbilir? Bu arada, her şeyi görüyordum. Dünya eskisi gibi mutlu görünüyordu. Çocuklar, karınca yuvalarının üstündeki taşları kaldırıyor, yumuşacık karıncaları kaygısızca ağızlarına atarken itişip kakışıyorlardı. Erkekler, manyok tarlalarına ayrıkotu ayıklamaya gidiyorlar ya da yüzlerini *annatto* ve *huito* ile boyayıp ava çıkıyorlardı. Kadınlar, manyokları doğrayıp çiğniyorlar, sonra da *masato* fıçılarına tükürüyorlardı; *kuşma* dokumak için pamuk tarıyorlardı. Gece olduğunda, yaşlı erkekler ateşleri hazır ediyorlardı: İki kamış kestikten sonra kısa kamışın ucuna yakın bir yerinden delik açıyor, sıkıca toprağa yerleştirip ayaklarının arasına alıyorlardı; sonra öbür kamışı deliğe sokup başlıyorlardı çevirmeye; ince bir duman çıkıncaya kadar sabırla çeviriyorlardı. Sonra tozları bir muz yaprağında topluyor, yaprağı pamuğa sarıyor, ateş alıncaya dek sallıyorlardı. Sonra da, ortalıkta yatıp uyuyacak aileler için ateşler yakıyorlardı. Kadınlar ve erkekler gelip gidiyorlar, mutlu

görünüyorlardı; hayat akıp gidiyordu. Ne bir öfke, ne bir şaşkınlık; kimse uğradığım değişimden söz etmiyordu. Masalcıyı soran yoktu. *Seripigari*'ye, bir çuval manyokla bir çuval mısır götürüp, "Şu bizim masalcıyı yeniden yürüyen adama dönüştür," diye yoktu. Millet oraya buraya koşuşturup duruyor, gözlerini benim bulunduğum köşeden kaçırıyorlardı. Zavallı Gregor-Tasurinchi! Öfkeyle kanatlarımı çırpıyor, bacaklarımı oynatıyor; yüzüstü dönmeye, ayağa kalkmaya çabalıyordum. Ah, ah!

Konuşmadan nasıl yardım isteyebilirdim peki? Bilemiyordum. En korkunç işkence de buydu anlaşılan. Kimsenin gelip beni yüzüstü çevirmeyeceğini bilerek, durmadan acı çekmek. Bir daha hiç yürüyemeyecek miydim? Kaplumbağaları anımsadım ansızın. Sudan çıkıp yumurtlamaya geldikleri kumsala onları yakalamaya gittiğimde, kabuklarından tutup nasıl ters çevirdiğimi anımsadım. Şimdi ben aynı durumdaydım; tıpkı onlar gibi, yüzüstü dönmek için debeleniyor, bacaklarımı havada umarsızca sallayıp duruyordum. Tıpkı onlar gibi, bir süre sonra susayacak ve acıkacaktım; çok geçmeden de ruhum çekip gidecekti. Cırcırböceklerinin ruhları geri döner miydi acaba? Kimbilir, belki de dönerdi.

Birden farkına vardım. Beni kapatmışlardı. Kim yapmıştı bunu acaba, kimler yapmıştı? Ailemdi galiba. Kulübenin kapısını kapatmışlar, geçebileceğim bütün delikleri tıkamışlardı. İlk kez aybaşı gören bir genç kız gibi kapatmışlardı beni. Peki, kim gelip Gregor-Tasurinchi'yi yıkar, canlılar ülkesine tertemiz, arınmış olarak geri döndürürdü acaba? Belki de hiç kimse. Bunu bana niye yapmışlardı? Hiç kuşkum yok, utandıkları için. Gelen konuklar beni görmesin, benden tiksinmesin, onlarla alay etmesin diye. Yoksa akrabalarım, saçımdan bir tel koparıp beni Gregor-Tasurinchi'ye dönüştürsün diye *machikanari*'ye mi götürmüşlerdi? Yok yok, küçük bir şeytan, belki de Kientibakori'nin parmağı olsa gerekti bu işte. Beni bir düşman gibi kulübeye hapsetmelerini ge-

rektiren bir yanlış yapmıştım belki de. Neden, bana kendi gövdemi geri verecek bir *seripigari* çağırmamışlardı? Belki de *seripigari*'yi çağırmaya gitmişlerdi de, dışarı çıkıp bir yanımı sakatlamayayım diye kulübeye kapatmışlardı.

Umutlanmıştım. Hemen umarsızlığa kapılma, Gregor-Tasurinchi, diyordum kendi kendime. Karanlığın ortasında bir umut ışığı belirmişti. Bu arada, dönmek için debelenmeyi sürdürüyordum. Tepinmekten bacaklarıma ağrılar girmişti, kanatlarım koptu kopacaktı. Ne kadar sürdü, bilmiyorum. Ama birden başardım. Cesaret, Gregor-Tasurinchi! Belki daha güçlü yüklenmiş, belki bacaklarımdan birini biraz daha ileri uzatmıştım, bilmiyorum. Ama gövdem önce bir kasıldı, ardından iki yana gitti geldi ve dönüverdi. Tamam, toprağı ayaklarımın altında duyumsuyordum işte. Toprak; sert, sağlam. Coşkuyla kendimden geçerek gözlerimi kapattım. Ama yüzüstü dönmenin sevinci uzun sürmedi. Sırtımdaki o korkunç ağrı da neyin nesiydi? Sanki yanmış gibi acıyordu. Dönmek için kendimi bir oraya, bir buraya atıp çırpınırken sağ kanadım parçalanmıştı. İkiye ayrılmış, yanım sıra sürükleniyordu. Acıkmaya da başlamıştım. Korkuyordum. Dünya hiç tanımadığım, belki de tehlikeli bir dünyaydı artık. Biri beni her an ezebilirdi. Yamyassı edebilirdi. Yiyebilirdi. Zavallı Gregor-Tasurinchi! Kertenkeleler! Sırtımdan aşağı bir ürperti indi; tepeden tırnağa titriyordum. Kertenkelelerin hamamböceklerini, bokböceklerini ya da yakaladıkları öbür böcekleri yediklerini hiç görmüş müydüm? Kırık kanadımın ağrısı o kadar artmıştı ki, artık neredeyse kımıldayamıyordum. Açlıktan midem kazınıyordu. Duvara tıkıştırılmış kuru samanları yemeye çalıştım, ama ağzım yırtıldı, tükürüp atmak zorunda kaldım. Orayı burayı tırmalayıp kazımaya başladım ve sonunda ıslak toprakta bir kurtçuk yuvasına rastladım. Küçücüktüler, kıvır kıvır oynuyorlar, kaçmaya çalışıyorlardı. *Poco*'lardı bunlar, ağaçkurdu yavruları.

Mutluluktan gözlerimi yumarak, yavaş yavaş mideye indirmeye başladım. Bedenimi terk etmekte olan ruhumun usul usul geri döndüğünü duyumsuyordum. Evet, mutluydum.

Daha kurtçukları bitirmemiştim ki, burnuma gelen berbat bir kokuyla yerimden sıçradım, uçmaya çabaladım. Çok yakınımdaki bir şeyin solumasını duyuyordum. Soluğunun sıcaklığı burnuma vuruyordu. Belki de tehlikenin kokusuydu. Kertenkele! Oradaydı. Tahta perdenin arasından görünen üçgen kafasındaki ıslak gözleriyle bana bakıyordu. Açlıktan parıldayan gözleriyle. Acı çekmeme karşın, kanatlarımı çırptım, olanca gücümle çabaladım, çabaladım, ama uçamadım. Şöyle bir-iki kez havalanır gibi oldum, ama dengemi yitirip çakıldım. Yaramın acısı daha da artmıştı. Geliyordu işte, oradaydı. Yılan gibi iki yana kıvrılarak tahta perdenin arasından belirdi. Tam karşımdaydı. Gözlerini benden ayırmadan, yavaş yavaş sürünerek yaklaştı. Ne kadar da iriydi! Birden, iki ayağının üstünde hızlı hızlı tepeme geldi. Kocaman ağzını açtığını gördüm. İki sıra sivri ve beyaz diş gözümün önündeydi. Isırdığını, kırık kanadımı çekiştirdiğini duyumsuyordum. O kadar korkmuştum ki, hiç acı duymuyordum. Uykuya dalıyormuşçasına, daha da derin bir esrikliğe düşüyordum. Buruşuk yeşil derisini, kursağının nabız gibi atışını, gövdemden kopardığı parçaları yutarken iri gözlerini yumuşunu görebiliyordum. İşte o zaman yazgıma boyun eğdim artık. Böylesi daha iyiydi. Belki çok acıydı, ama beni yiyip bitirmesini bekledim. Sonunda kertenkelenin içinden, ruhundan, patlak gözlerinden –her şey yeşildi– ailemin geri döndüğünü gördüm.

Kulübeye girdiler. Ortalıkta yoktum! "Nereye gitmiş olabilir?" diyorlardı. Cırcırböceğini bıraktıkları köşeye gidip baktılar. Aradılar. Gitmişti! Çok büyük bir tehlikeden kurtulmuşçasına derin bir soluk aldılar. Yanılmıyorsam, gülümsediler; sevinmişlerdi. O utanç verici şeyden

kurtulduk, diye düşünüyorlardı. Artık konuklarından gizleyecekleri bir şey kalmamıştı. Artık kaygı duymadan, eskisi gibi sürdürebilirlerdi hayatlarını.

Gregor-Tasurinchi'nin tapir-ırmak Kimariato boylarındaki öyküsü burada sona ermiş.

O kötü esrime sırasında gördüklerimin ne anlama geldiğini *seripigari* Tasurinchi'ye sordum. Bir süre düşündükten sonra, elini, görünmez bir şeyi kovarcasına salladı. En sonunda, düşüncelere dalmışçasına, "Evet, kötü bir kendinden geçmeymiş," dedi. "Gregor-Tasurinchi! Anlayamıyorum. Ama bu işin içinde mutlaka bir şeytanlık olmalı. Cırcırböceğine dönüşmen, bir *kamagarini*'nin işi olmalı. İnan, kesin bir şey söyleyemem. Kulübemin direğine tırmanıp bulutlar dünyasındaki *saankarite*'ye sormam gerekir. Sanırım, o bilir. İyisi mi, sen bu olayı kafandan çıkar at. Bir daha da hiç sözünü etme. İnsanın anımsadığı bir şey yaşamaya devam eder ve yeniden olabilir." Ama bir türlü aklımdan çıkaramadım; anlatıp duruyorum.

Ben hep şimdi gördüğünüz gibi değildim. Yüzüm değil söylemek istediğim. Bu mora çalan leke yüzümde hep vardı. Gülmeyin. Doğru söylüyorum. Doğuştan. Evet, doğru. Gülmeyin öyle. Ne düşündüğünüzü biliyorum. 'Eğer gerçekten böyle doğsaydın, anaların seni ırmağa atarlardı, Tasurinchi. Burada olduğuna, yürüdüğüne göre, lekesiz doğmuş olman gerekir. Sonradan böyle olmuş olmalısın.' Böyle mi düşünüyorsunuz? Gördünüz mü nasıl bildim; üstelik bilici falan da değilim, duman çekmem ya da kendimden geçmem de gerekmedi.

Seripigari'ye kaç kez sordum: "Benim yüzümün böyle olması ne anlama geliyor?" Bunu bana hiçbir *saankarite* açıklayamadı. Tasurinchi neden soluğuyla böyle yaratmış beni? Peki, peki, kızmayın. Niye bağırıyorsunuz öyle? Tamam, Tasurinchi değil. Kientibakori öyleyse. Değil mi? Peki, o da değil. *Seripigari* her şeyin bir nedeni vardır demez mi? Ben yüzüm için bir neden

bulamadım daha. Demek, bazı şeylerin nedeni olmayabiliyor. Durup dururken oluyorlar, o kadar. Katılmadığınızı biliyorum. Gözlerinizden anlıyorum. Peki, haklısınız; nedeni bilmemek, bir neden olmadığı anlamına gelmez.

Yüzümdeki leke eskiden beni çok rahatsız ederdi. Ama kimselere anlatmazdım. Kendimle, ruhlarımla paylaşırdım derdimi. Sırrını çözemediğim bu leke yiyip bitirirdi beni. Çok üzülürdüm. Ama artık aldırmıyorum. En azından aldırmadığımı sanıyorum. Bunda sizin payınız olsa gerek. Çünkü yüzümdeki lekenin, masal anlatmaya gittiğim insanları hiç tedirgin etmediğini gördüm. Birkaç dolunay önce, Koshireni kıyısında yanlarında kaldığım bir aileye sordum ilk kez. "Yüzümün böyle olmasının sizin için bir önemi var mı?" En yaşlı Tasurinchi, "Önemli olan, insanların ne yaptıkları ve ne yapmadıklarıdır," diye karşılık verdi. Dedi ki: "Önemli olan, insanların yürümeleri, alınlarına yazılı olanı yerine getirmeleridir. Önemli olan, avcının avladığı hayvana, balıkçının tuttuğu balığa dokunmaması, tabulara saygı gösterilmesidir. İnsanların yürüyebilmeleri önemlidir; güneşin batmaması, dünyanın düzeninin bozulmaması, karanlığın ve şeytanların geri gelmemesi için. Önemli olan budur. İnsanın yüzündeki lekenin ne önemi olabilir ki?" Bilgelik buydu işte.

Aslında demek istediğim şu ki, ben eskiden böyle değildim. Sizin gibi bir dinleyici olduktan sonra masalcı oldum. Evet, bir dinleyiciydim. İsteğim dışında oldu, yavaş yavaş. Farkına bile varmadan, yazgımı aramaya başladım. Sessiz, sakin. Azar azar çıktı ortaya. Hem de tütün özü ya da *ayahuasca* birası içerek değil. *Seripigari*'nin yardımıyla da değil. Bir başıma buldum yazgımı.

Yürüyen adamları arayarak diyar diyar dolaştım. Hey, orada mısınız? Ben geldim. Kulübelerinde kaldım, manyok tarlalarındaki ayrıkotlarını ayıklamalarına, kapan kurmalarına el verdim. Hangi ırmak boyunda, hangi

koyakta bir yürüyen adam ailesinin yaşadığını öğrensem, hemen gittim oraya. Çok uzun bir yol yürümem, Gran Pongo'yu aşmam gerekse bile. Ne yapıp edip sonunda oraya varıyordum. Bakıyordum, oradalar. Geldin mi? Evet, geldim. Bazıları beni tanıyorlardı; bazıları da kimin nesiyim, nereden geliyorum, sorup soruşturuyorlardı. Yiyecek içecek veriyorlardı. Yatıp uyuyayım diye altıma hasır seriyorlardı. Birkaç dolunay onlarla kalıyor, artık neredeyse aileden biri olup çıkıyordum. "Buralara kadar neden geldin?" diye soruyorlardı. "Burnunuza çekeceğiniz tütünü nasıl hazırladığınızı öğrenmek için," diye yanıtlıyordum. "Tütün çekerken kullandığınız tavuskuşu kemiklerini çamsakızıyla nasıl yapıştırdığınızı öğrenmek için." Neler konuştuklarını dinlememe, nasıl insanlar olduklarını öğrenmeme ses çıkarmıyorlardı. Sözgelimi, nasıl yaşadıklarını öğrenmek istiyordum. Kendi ağızlarından duymak. Kimdirler, ne yaparlar, nasıl doğmuşlar, nereden gelirler, nereye giderler, nasıl geri dönerler. Yürüyen adamlar. "Pekâlâ," diyorlardı. "Birlikte yürüyelim öyleyse."

Anlattıkları aklımı başımdan alıyordu. Her şeyi anımsıyordum. Bu dünyayla ve öbür dünyalarla ilgili her şeyi. Eskiden olanları, sonradan olup bitenleri. Açıklamaları ve nedenleri anımsıyordum. İlk başlarda *seripigari*'ler bana güvenmiyorlardı. Zamanla güvenmeye başladılar. Kendilerini dinlememe izin verdiler. Tasurinchi'yle ilgili öyküleri. Kientibakori'nin kötülüklerini. Yağmurun, şimşeğin, gökkuşağının gizlerini; erkeklerin ava çıkarken yüzlerine çektikleri çizgilerin, sürdükleri renklerin sırlarını. Bir dinlediğimi bir daha unutmuyordum. Kimileyin, bir aileye uğradığımda, duyduklarımı, gördüklerimi onlara da anlatıyordum. Hepsi her şeyi bilmiyordu; bilseler bile yeniden dinlemekten hoşlanıyorlardı. Ben de. Gökgürültüsü Tanrısı Morenanchiite'nin öyküsünü ilk dinlediğimde aklım durmuştu. Herkese sormuştum. Kimbilir kaç kez anlattırmıştım. Gökgürültüsü

Tanrısı'nın yayı var mıdır? Evet, vardır. Ama yayıyla oklar atacağına, gökgürültüleri gönderir yeryüzüne. Hep jaguarlarla mı dolaşır? Evet. Ama kimi zaman pumalar da olur yanında. Peki, Viracocha olmamasına karşın sakalı mı vardır? Evet, sakallıdır. Böylece, Morenanchiite'nin öyküsünü her gittiğim yerde anlatmaya başladım. Can kulağıyla dinliyorlar, çok hoşlarına gidiyordu. "Bir kez daha anlat. N'olur, bir daha anlat," diyorlardı. Yavaş yavaş, hiç ayırdına varmadan, şimdi yapmakta olduğum işi yapmaya başlamıştım.

Bir gün bir aileye uğradığımda, bana sezdirmeden, "Masalcı geldi işte. Hadi gidip dinleyelim," dediklerini işittim. Çok şaşırmıştım. "Benden mi söz ediyorsunuz?" diye sordum. Başlarıyla doğruladılar. "Ya, evet. Senden söz ediyoruz." Böylece masalcı olup çıkmıştım. Yıldırım çarpmış gibiydim. Küt küt atıyordu yüreğim. Yazgım mıydı bu? Belki. Her şey böyle başladı. Timpanía boylarında, Machiguengaların bulunduğu küçük bir koyakta. Artık orada tek bir Machiguenga kalmadı. Ama ne zaman o koyağın oradan geçsem bir yürek çarpıntısıdır başlar. Burada ikinci kez doğdum, diye düşünürüm. Ölmeden, bir daha doğdum burada. İşte benim masalcılığım böyle başladı. Hayatımda daha güzel bir şey olduğunu sanmıyorum. Bundan sonra da daha güzel bir şey olacağına inanmıyorum. O gün bu gündür konuşuyorum. Yürüyorum. Sanırım, son nefesime kadar da konuşacağım, yürüyeceğim. Çünkü ben masalcıyım.

İşte benim bildiklerim, duyduklarım.

İnsanın benimki gibi bir yüzü olması uğursuzluk mu dersiniz? Olağandan daha çok ya da daha az parmaklı doğmak bir kötülük belirtisi mi acaba? Canavar olmamana karşın, canavara benzemen bir şanssızlık mı? Hem şanssızlık, hem de uğursuzluk olsa gerek. Hem Kientibakori'nin, yaratılış günü, Gran Pongo'nun orada soluğuyla doğurduğu o çarpık, kambur, eciş bücüş yaratıklara benzemek, hem de aslında öyle bir yaratık olmamak. Hem

yalnızca Tasurinchi'nin soluğundan doğmuş bir insanoğlu olmak, hem de bir iblise ya da küçük bir şeytana benzemek, uğursuzluk ve şanssızlık değildir de nedir?

Günlerden bir gün, bir kadının yeni doğan kızını ırmakta boğduğunu duydum. Bazıları kızın bir ayağı ya da burnu olmadığı, kimileri gövdesi ve yüzü lekeli olduğu, bazısı da bir değil iki çocuk doğduğu için kızı boğduğunu söylüyorlardı. Pek anlamamıştım. "Niye yaptın? Neden öldürdün bebeği?" diye sordum kadına. "Tam değildi, onun için de ölmesi gerekiyordu." Gene anlayamamıştım. O zaman, "Tasurinchi yalnızca kusursuz erkeklere ve kadınlara hayat vermiştir soluğuyla," diye açıkladılar. "Canavarlara hayat veren ise Kientibakori'dir." Bunu sanırım hiçbir zaman kavrayamayacağım. Böyle bir yüzüm varken, bunu anlayabilmem gerçekten çok zor. 'Kızımı ırmağa attım, çünkü küçük bir şeytan olarak doğmuştu' ya da 'Oğlumu bir iblis olarak doğduğu için öldürdüm' dedikleri zaman aklım duruyor. Neden gülüyorsunuz?

Madem kusurlu insanlar murdardılar, Kientibakori'nin çocuklarıydılar, öyleyse neden topal, yüzleri lekeli, sakat, kör insanlar vardı? Nasıl oluyordu da hâlâ buradaydılar, yürüyorlardı? Onlar neden öldürülmemişlerdi? Böyle bir yüzüm olmasına karşın beni neden öldürmemişlerdi? Sordum. Onlar da güldüler. Onlar Kientibakori'nin çocukları, şeytan ya da canavar olamazdılar! Doğuştan böyle değildiler ki! Onlar tertemizdiler, kusursuz doğmuşlardı. Sonradan böyle olmuşlardı. Bir *kamagarini* ya da Kientibakori'nin bir başka iblisi böyle yapmıştı onları. Neden onları böyle değiştirdiklerini kimse bilemezdi. Kaldı ki, görünüşleri canavarı andırıyordu, ama aslında içleri tertemizdi.

İster inanın, ister inanmayın, ama Kientibakori'nin şeytancıkları değildi beni böyle değiştiren. Ben bir canavar olarak doğdum. Ama annem ırmağa atmadı, yaşattı beni. Dünyaya böyle gelmiş olmamı bir zamanlar acıma-

sızlık olarak görüyorduk, ama artık şanslılık sayıyorum. Ne zaman daha tanımadığım bir aileye uğrasam, beni gördüklerinde ürküp, "Bu bir canavar, bir iblis," diyeceklerini sanıyorum. Bakın, gene gülüyorsunuz işte. "Sizce ben bir şeytan mıyım? Yüzümün böyle olması şeytan olduğumu mu gösterir?" diye sorduğum zaman, "Yok, yok, sen canavar değilsin. Sen masalcı Tasurinchi'sin," diyorsunuz. Gönlüme su serpiyorsunuz. Dahası, beni mutlu ediyorsunuz.

Analarının ırmaklarda ya da göllerde boğdukları çocukların ruhları Gran Pongo'nun dibine gider. Böyle diyorlar. Dibi boylarlarmış. Burgaçlardan, çamurlu çavlanlardan daha derinlere, yengeçlerin kol gezdiği mağaralara sürüklenirlermiş. Orada, koskoca kayaların ortasında, kulakları sağır eden çağıltılar arasında acı çekip dururlarmış. O çocukların ruhları, orada, Kientibakori'nin Tasurinchi'yle savaşırken soluğuyla üfleyerek canlandırdığı canavarlarla buluşacakmış. Her şey böyle başlamış. Bu yürüdüğümüz dünya daha önce bomboşmuş. Gran Pongo'da boğulan biri hayata geri döner miymiş? Çağıldayarak akan sularda gittikçe derinlere batarmış; ruhu bir burgaca kapılır, döne döne aşağılara inermiş. Canavarların yaşadığı karanlık, çamurlu diplere. Böylece, daha önce boğulmuş olan öbür çocukların ruhları arasına yerleşir, Tasurinchi'nin soluğuyla üfleyerek onca Machiguenga'ya can verdiği günün yasını tutmakta olan şeytanları ve canavarları dinlermiş. Onca Machiguenga'nın doğduğu günün yasını.

İşte yaratılış öyküsü.

İşte Tasurinchi ile Kientibakori arasındaki savaş.

Bir varmış, bir yokmuş.

Her şey ta oralarda, Gran Pongo'da başlamış. Tasurinchi, Inkite'den Meshiareni Irmağı boylarına inmiş. Bir bildiği varmış. Göğsünü şişirip soluğunu üflemiş. Ve verimli topraklar, balık kaynayan ırmaklar, av hayvanlarından geçilmeyen ormanlar, etleri yenecek hayvanlar

böyle oluşmaya başlamış. Güneş, gökyüzünden dünyayı ısıtıyormuş. Keyif içinde, bir bir belirmekte olan şeyleri izliyormuş. Kientibakori ise öfkeden ter ter tepiniyormuş. Yukarıda olup biteni görüp karakurbağalar ve engerek yılanları fışkırtmış ağzından. Tasurinchi soluğunu üflüyor, Machiguengalara can veriyormuş. Kientibakori, kara bulutlar ve kara sular dünyası Gamaironi'den ayrılmış, boklu, sidikli bir ırmaktan yukarı çıkmış. Öfkeden kudurarak, "Ben daha iyisini yaparım!" diye söyleniyormuş. Gran Pongo'ya varır varmaz soluğunu üflemeye başlamış. Ama soluğuyla canlanan Machiguengalar değilmiş; ot bitmeyen kıraç topraklar, yalnızca kan emicilerin yaşadığı bataklıklarmış, havayı pis bir koku kaplamış. Yılanlar sarmış ortalığı. Engerek yılanları, timsahlar, sıçanlar, sivrisinekler, yarasalar. Karıncalar; akbabalar. Yediğin zaman ateşler basan, dokunduğun zaman alev alev yakan ne kadar bitki varsa mantar gibi bitmiş. Kientibakori soluğunu üfledikçe, Machiguengalar değil, sivri uçlu, mahmuzlu, çarpık ayaklı *kamagarini*'ler ve küçük şeytanlar beliriyormuş durmadan. Toprak ve yosun yiyen eşek yüzlü dişi şeytanlar. Ve dört bacaklı, bodur adamlar, kıllı, kana susamış canavarlar. Kientibakori öfkeden kuduruyormuş. Gözünü öylesine öfke bürümüş ki, soluğunu üfleyip can verdiği yaratıklar, şeytanlar ve yırtıcı hayvanlar bir kat daha kötücülleşmişler. Sonunda ikisi de soluklarını tüketip gittiklerinde, Tasurinchi Inkite'ye, Kientibakori de Gamaironi'ye döndüğünde, dünya şimdi nasılsa öyleymiş artık. Demek, her şey böyle başlamış.

Böyle başlamışız yürümeye. Gran Pongo'da. O gün bu gündür yürüyoruz. Ve o gün bu gündür kötülüklerle boğuşuyoruz, Kientibakori'nin şeytanlarıyla şeytancıklarının üstümüze saldıkları kargışları savuşturmaya çabalıyoruz. Eskiden Gran Pongo'ya gitmek yasakmış. Yalnızca ölüler gidermiş oraya; gidip de geri dönmeyen ruhlar. Artık herkes gidiyor. Viracochalar, Punarunalar da gi-

diyor, Machiguengalar da. Ama çekinerek, yükünerek gidiyor olmalılar. Hiç kuşkusuz, 'Bu koca çağıltı yalnızca kayalara çarpıp parçalanan suların sesi olabilir mi?' diyorlardır kendi kendilerine. Yalnızca sarp kayalıkların arasında daralıp sıkışan bir ırmağın sesi olabilir mi? Öyle görünmüyor. Aşağılardan da geliyor bu çağıltı. Boğulmuş çocukların dipteki mağaralardan yükselen iniltileri ve çığlıkları olsa gerek. Apaydınlık gecelerde duyulur sesleri. Acılar içinde inlediklerini duyarsınız. Belki de Kientibakori'nin canavarları etlerini koparıyordur. İşkence ediyorlardır. Pis oldukları için değil, Machiguenga oldukları için belki de.

İşte benim duyup işittiklerim.

Bir *seripigari* dedi ki bir gün bana: "En kötüsü, böyle bir yüzle dünyaya gelmek değil; en kötüsü, insanoğlunun yükümünü bilmemesi." İnsanın yazgısıyla bir olmamasını mı söylemek istiyordu acaba? Öyleyse, ben eskiden o dediği gibi biriydim. Bir sargıdan, bir kabuktan, ruhu başının tepesinden uçup gitmiş bir bedenden başka bir şey değildim. Bir aile ve bir halk için de en kötüsü, yükümünü bilmemektedir. Elleri ya da ayakları eksik ya da fazlaysa, canavar-aile, canavar-halk olup çıkar. Biz, güneş tepemizde yürürüz. Bizim yükümümüz de bu olsa gerek. Yükümümüzü yerine getiriyoruz demek. Yoksa onca şeytan ve şeytancığın kötülükleriyle baş edebilir miydik? Bu yüzden olmalı. Burada olmamızın nedeni bu anlaşılan. Ben anlatıyorum, siz dinliyorsunuz. Kimbilir?

Yürüyen insanlar artık benim halkım. Eskiden başka insanlarla yürürdüm ve onların benim halkım olduğuna inanırdım. O zamanlar daha doğmamıştım. Bir Machiguenga olarak yürümeye başladığım zaman gerçekten doğdum. Öbür halk geride kaldı. O halkın da bir öyküsü vardı. Buradan çok uzaklarda, bir zamanlar kendisinin olan, ama sonradan başkalarının olmuş, güçlü, akıllı Viracochaların eline geçmiş bir ülkede yaşarlardı. Ağaçların kan ağladığı günlerdeki gibi mi? Evet, kesin-

likle. Ormanlarındaki düşmanlarına karşın, her gün sabahtan akşama tapir avlarlar, manyok ekerler, *masato* yaparlar, dans edip şarkı söylerlerdi. Güçlü bir cin soluğunu üfleyip can vermiş onlara. Ne yüzü, ne de bedeni varmış. Yehova-Tasurinchi derlermiş. Onları korumuş, ne yapmaları, ne yapmamaları gerektiğini öğretmiş. Böylece yükümlerini öğrenmişler. Sessiz sakin yaşıyorlarmış. Mutlu, öfkeden uzak.

Ta ki, çok uzaklardaki küçük bir koyakta bir erkek çocuk doğuncaya kadar. Bu çocuk farklı bir çocukmuş. Bir *serigorompi* mi? Evet, belki. Şöyle diyormuş: "Ben Tasurinchi'nin soluğuyum, Tasurinchi'nin oğluyum, Tasurinchi'yim. Aynı anda üçüyüm." Böyle diyormuş. Bu dünyaya Inkite'den indiğini, aynı zamanda kendisi olan babası tarafından alışkıları değiştirmesi için gönderildiğini, çünkü insanların yozlaştıklarını ve artık yürümeyi unuttuklarını söylüyormuş. Onu şaşkınlıkla dinliyorlarmış anlaşılan. "Bu bir *habladora* olmalı," diyorlarmış. "Bunlar onun anlattığı masallar olmalı," diyorlarmış. Benim gibi diyar diyar dolaşıyor, durmadan anlatıyormuş. Olayları açıklıyor, sorunları çözüyor, öğütler veriyormuş. Alışılmadık bir bilgeliği varmış anlaşılan. Yeni alışkılar dayatmak istiyormuş; dediğine bakılırsa, yürürlükteki alışkılar bozulmuşmuş. Kötüymüşler. Uğursuzluk getiriyorlarmış. Önüne gelene, "Ben Tasurinchi'yim," deyip duruyormuş. Bu yüzden, ona uyulması, saygı gösterilmesi gerekiyormuş. Yalnızca ona, bir tek ona. Öbürleri tanrı değilmiş, Kientibakori'nin soluğuyla üfleyip can verdiği şeytanlar ve şeytancıklarmış.

Söylediklerine göre, insanları inandırmada üstüne yokmuş. Güçlü ve yetenekli bir *seripigari*. Büyü yapma yetisi de varmış. Acaba kötü yürekli bir büyücü, bir *machikanari* miymiş, yoksa iyi bir büyücü, bir *seripigari* mi? Kimbilir? Birkaç manyokla birkaç yayın balığını herkese yetecek büyüklükte tek bir lokmaya dönüştürebiliyormuş. Kolunu yitirenlerin yeniden kolunun çıkmasını,

körlerin yeniden görebilmelerini sağlayabiliyormuş. Dahası, ruhları uçup gitmiş olanların ruhlarını aynı bedene geri döndürmeyi bile becerebiliyormuş. Bazıları bütün bunlardan çok etkilenip onun ardından yürümeye, her dediğini yapmaya başlamışlar. Alışkılarını bir yana bırakmışlar, yüzyıllık yasaklara uymaz olmuşlar. Başkalaşmışlar anlaşılan.

Seripigari'ler kaygıya kapılmışlar. Yollara düşüp en yaşlı *seripigari*'nin kulübesinde toplanmışlar. Hasırların üstünde bir çember oluşturup *masato* içmişler. "Halkımız yok olacak," diyorlarmış. "Bir bulut gibi dağılıp gidecek. Yel olup uçacak." Korkuyla, "Öbürlerinden ne farkımız kalacak?" diye soruyorlarmış. Mashcolara mı benzesinlermiş, yoksa Ashaninkalar ya da Yaminahualar gibi mi olsunlarmış? Kimse kimseyi tanımayacakmış, ne onlar, ne de ötekiler. "Biz neysek o değil miyiz; inançlarımızla, gövdelerimize sürdüğümüz boyalarla, kurduğumuz tuzaklarla biz kendimiz değil miyiz?" diye tartışıyorlarmış. Bu masalcıya kanıp her şeyi farklı yaparlar, her şeyi tersyüz ederlerse, güneş batmaz mıymış? Herkes gibi olurlarsa, onları bir arada tutacak ne kalacakmış geriye? Hiçbir şey, hiç kimse. Her şey altüst mü olacakmış? Ve sonunda, *seripigari*'ler, masalcının dünyayı kartmaya geldiği sonucuna varıp onu ilençlemişler: "Düzenbazın, yalancının teki bu herif; bir *machikanari* olsa gerek."

Güçlü Viracochaları da bir kaygıdır almış. Masalcının akıllıca sözleri ortalığı karıştırmış, insanları tedirgin etmiş, herkesin içine kuşkular düşürmüş. "Bize anlattıkları doğru mu, yalan mı? Onun sözünü dinlemek zorunda mıyız?" Kendilerine anlattığı öykülerle ne demek istediğini düşünüp tartmışlar. Ve sonunda, sözleri yasa sayılanlar, masalcıyı öldürmüşler. Böylece ondan kurtulacaklarına inanıyorlarmış. Viracochalar, töreleri uyarınca, yasalara karşı gelenlere, hırsızlara ve tabuları çiğneyenlere yaptıkları gibi, masalcıyı önce kırbaçlamışlar ve

başına *chambira* dikenlerinden örülmüş bir taç takmışlar. Sonra da birbirine çarmıh biçiminde çakılmış iki ağaç gövdesine ellerinden ve ayaklarından çivileyip kan kaybından ölmeye bırakmışlar. Ama hiç de iyi etmemişler. Çünkü masalcı öldükten sonra geri dönmüş. Kimbilir, belki de bu dünyayı eskisinden de kötü bir kargaşaya düşürmek için. Aralarında, "Haklıymış meğer," diye konuşmaya başlamışlar. "Gerçekten de hem Tasurinchi'nin oğlu, hem Tasurinchi'nin soluğu, hem de Tasurinchi'nin kendisiymiş. Üçü birden. Geldi işte. Gitti ve geri döndü." Ve böylece, onun öğrettiklerini yapmaya, onun tabularına saygı göstermeye başlamışlar.

Yehova-Tasurinchi'nin soluğuyla üfleyip can verdiği bu *seripigari* ya da tanrı öldükten sonra –gerçekten öldüyse elbet– halkının başına korkunç yıkımlar gelmiş. Viracochalar, onları, o zamana dek yaşadıkları ormandan sürmüşler. Defolun! Defolun! Bu insanlar da, Machiguengalar gibi, cangılda yürümeye başlamışlar. Irmaklara, göllere, koyaklara varmışlar, ama vardıkları yerlerde kalmamışlar. Güven duymadıkları için, onlar da göçebeliği benimsemişler. Hayat tehlikelerle doluymuş; her an bir jaguarın saldırısına uğrayabilir, her an bir Mashco okuyla vurulabilirlermiş. Her an bir kötülük bekleyerek korku içinde yaşıyorlarmış anlaşılan. *Machikanari*'lerin bir büyü yapmalarını bekleyerek. Belki de, her gün yazgılarına yazıklanarak.

Konakladıkları her yerden sürülüyorlarmış. Kulübelerini yapar yapmaz, Viracochalar gelip yıktırıyorlarmış. Punarunalar ve Yaminahualar gelip bütün uğursuzluk ve şanssızlıklardan, dahası Tasurinchi'nin öldürülmesinden bile onları sorumlu tutuyorlarmış. Onları yakaladıklarında, "Tasurinchi insan kılığında dünyaya indi, ama siz ona ihanet ettiniz," diyorlarmış. Inaenka bir yerlerden geçerken kaynar sularını insanların üstüne serpip derilerinin soyulmasına, ölmelerine neden olsa, hiç kimse, "Bütün bu belalar Inaenka'nın hapşırıp yellenmesin-

den geliyor başımıza," demiyormuş. Herkes, ağız birliği etmişçesine, "Bunların hepsi, Tasurinchi öldüren o ilençli yabancıların yüzünden. Efendileri Kientibakori'nin buyruklarını yerine getirmek için büyü yaptılar," diyormuş. Herkes onların küçük şeytanlara yardım ettiklerini, onlarla dans edip *masato* içtiklerini düşünüyormuş. Bunun üzerine, Yehova-Tasurinchi'nin soluğuyla üfleyip can verdiklerinin kulübelerine gitmişler. Dövüp mallarına el koymuşlar; sonra da oklarla delik deşik edip diri diri yakmışlar. Yehova-Tasurinchi'nin soluğundan can bulanlar bu yüzden durmadan kaçmaya başlamışlar. Yakalanmamak hep gizleniyorlarmış. Dağınık bir biçimde, dünyanın bütün ormanlarını dolaşıyorlarmış. 'Bizi ne zaman yakalayıp öldürecekler?' diye düşünüyormuş. 'Bu kez kim öldürecek bizi acaba? Viracochalar mı? Mashcolar mı?' Kimse evine almıyormuş onları. Kapıyı vurup evin efendisine, "Evde misin?" diye sorduklarında, yanıt hep, "Hayır, evde yokum," oluyormuş. Tıpkı yürüyen insanlar gibi, aileler kabul edilebilmek için bölünmek zorunda kalmışlar. Çok büyük bir aile değilseler, kimseye yük olmuyorlarsa, ekin ekmelerine, avlanmalarına, balık tutmalarına izin veriyorlarmış. Bazen de şöyle buyuruyorlarmış: "İsterseniz burada kalabilirsiniz. Ama ekin ekmek yok, avlanmak da yok. Bizde töre böyle." O zaman orada birkaç dolunay, bazen daha da fazla kaldıkları oluyormuş. Ama sonunda mutlaka bir bela çıkıyormuş. Ortalığı seller götürüp ırmaklar taşsa ya da kuraklık baş gösterse, çok kötü bir şey olsa, millet onlardan nefret etmeye başlıyormuş. "Sizin yüzünüzden oldu," diyorlarmış. "Defolun gidin buradan!" Onlar da bir kez daha sürgün yollarına düşüyorlarmış. Hani neredeyse tükenip silineceklermiş yeryüzünden. ö z e l k i t a p g r u b u

Çünkü nereye gitseler hep aynı durumla karşılaşıyorlarmış. Hep aynı olay; tıpkı kötü bir esriklikten kurtulamayıp yolunu yitiren, bulutların çevresinde dolanıp duran bir *seripigari* gibi. Gene de, onca yıkıma karşın

yok olmamışlar. Onca acıya karşın varlıklarını sürdürmüşler. Savaşçı değilmişler, hiçbir savaştan utkuyla çıkamıyorlarmış, ama gene de var olmayı sürdürüyorlarmış. Gerçi darmadağın olmuşlar, aileler yeryüzünün bütün ormanlarına dağılmış, ama ayakta kalmayı başarmışlar. Daha büyük halklar, savaşçılar, güçlü halklar, akıllı *seripigari*'leri olan Mashcolar ve Viracochalar, yenilmez görünen halklar bir bir yok olup gitmişler. Yeryüzünde izleri bile kalmamış; belleklerden bile silinmişler. Bizimkilerse sağ kalmayı becermişler. Oradan oraya gidiyor, durmadan dolaşıyor, kurtuluyorlarmış. Yaşıyorlar ve yürüyorlarmış. O zamandan bu zamana, dünyanın dört bir yanında.

Yoksa Yehova-Tasurinchi'nin halkı, onca başına gelene karşın, yazgısına hiç başkaldırmamış mıydı? Yükümünü hep yerine getirmiş, yasaklara hep uymuş muydu? Farklı olduğu için mi nefret ediyorlardı bu halktan? Hiçbir yere kabul edilmemeleri bu yüzden miydi? Kimbilir? Birçokları, farklı insanlarla yaşamaktan hoşlanmaz. Belki de onlara güvenemedikleri için. Farklı töreler, farklı konuşma biçimleri, dünya birden karışmış ve kararmışçasına korkutur onları. İnsanlar, herkesin aynı olmasını, başkalarının kendi törelerini unutmalarını, kendi *seripigari*'lerini öldürmelerini, kendi tabularını çiğnemelerini, kendilerine öykünmelerini isterler. Ama Yehova-Tasurinchi'nin halkı böyle yapsaydı yok olup giderdi. Öykülerini anlatacak tek bir masalcı kalmazdı. Belki ben de burada konuşuyor olmazdım.

"Yürüyen insanın yürümesi iyi bir şey," diyor *seripigari*. Bence bu bilgelik. Bir insanın kendisi olması, büyük olasılıkla iyi bir şey. Biz Machiguengalar çok eskiden ne idiysek bugün de o değil miyiz? Tasurinchi'nin Gran Pongo'da soluğuyla üfleyerek bize can verdiği gün nasıl idiysek bugün de öyle değil miyiz? Yok olmayışımızı buna borçluyuz. Hâlâ yürüyor olmamızı da buna borçluyuz belki.

Bunların hepsini sizden öğrendim. Doğmadan önce, bir halk değişmeli, diye düşünürdüm. Güçlü halkların törelerini, tabularını, büyülerini benimsemeli. Daha akıllı halkların tanrı ve tanrıcıklarını, şeytan ve şeytancıklarını kabullenmeli. O zaman herkes kötülüklerden daha bir arınmış, daha mutlu olur, derdim kendi kendime. Yanılmışım meğer. Artık doğru olmadığını biliyorum. Bunu sizden öğrendim. Sorarım size, kim yazgısını yadsıyıp da kötülüklerden daha bir arınmış, daha mutlu olmuş? Hiç kimse. En iyisi, kendimiz olmak. Kendi yükümünü yerine getirmekten vazgeçip başkalarının yükümünü yerine getirmeye kalkan ruhunu yitirir. O kötü esrime sırasında cırcırböceğine dönüşen Gregor-Tasurinchi gibi kalıptan kalıba girer belki de. İnsan ruhunu yitirmeyegörsün, en iğrenç yaratıklar, en yabanıl hayvanlar gelir boş bedenine yerleşirler. Atsineği sivrisineği yutar, kuş atsineğini, yılan da kuşu. Biz yutulmak istiyor muyuz? Hayır. İz bırakmadan yok olup gitmek istiyor muyuz? Hayır. Bizim sonumuz gelirse, dünyanın da sonu gelir. Demek en iyisi, yürüyedurmak. Güneşin gökyüzündeki yerinde, ırmağın yatağında, ağacın topraktaki kökünde, ormanın yeryüzünde kalmasını sağlamak.

İşte duyup öğrendiklerim.

Tasurinchi iyi. Yürüyor. Timpanía kıyısında yaşadığı yere onu görmeye giderken bir de baktım, keçiyolunun oradan geliyor. İki oğluyla birlikte, Sepahua boylarında yaşayan Beyaz Babalar'dan dönüyorlarmış. Topladığı mısırları götürmüş onlara. Bir süredir böyle yapıyormuş. Beyaz Babalar da ona tohum, ormanda yol açması için çalıpalası, toprağı işleyip patates, yerelması, mısır, tütün, kahve ve pamuk yetiştirmesi için bel veriyorlarmış. Daha sonra onlara kendisine gerekmeyen şeyleri satıyor, böylece daha çok şey satın alıyormuş. Neler aldığını gösterdi: giysiler, yiyecek, bir gaz lambası, birkaç olta, bir bıçak. "Gelecek sefer bir de av tüfeği alırım belki," dedi. O zaman ormanda avlayamayacağı hayvan kalmayacakmış.

Ama mutlu değildi. Kaygılıydı. Alnında kırışıklar belirmiş, bakışları sertleşmişti. "Buranın toprağına birkaç kez ekin ekebiliyorsun, o kadar; bir daha ürün vermiyor," diye yakındı. "Bazı yerleri yalnızca bir kez ekebiliyorsun. Toprağın verimi yok. En son manyok ve yerelması ekmiştim, hiç ürün alamadım." Çabuk yorulan bir toprak anlaşılan. "Onu rahat bırakmamı istiyor," dedi Tasurinchi. Dertliydi: "Timpanía'nın toprağı tembel. Azıcık çalışsın, hemen dinlenmek istiyor. Yaradılışı böyle."

Konuşa konuşa kulübesine vardık. Karısı kulübeden dışarı fırlayıp sevecenlikle bize koştu. Yüzüne yas boyaları sürmüştü. Irmağa doğru el edip bağırıp çağırmasından anlaşıldığı kadarıyla, ırmağın hırsızın teki olduğunu söylüyordu. Üç tavuğundan birini çalmıştı ırmak. Testisine su doldururken, bir yandan da hasta görünen tavuğunu ısıtmak için koltuğunun altına almış. Ansızın her şey sallanmaya başlamış. Yer, orman, kulübe, her şey sallanıyormuş. "Sanki cin çarpmış gibi," diyordu. Yer yerinden oynamış. Korkuyla tavuğu bırakınca, akıntı kapmış götürmüş, sular yutuvermiş hayvancağızı. Timpanía Irmağı'nın oradaki koyakta akıntı gerçekten de çok güçlüdür. Kıyıda bile köpürerek akar ırmak.

Tasurinchi büyük bir öfkeye kapılarak kadını dövmeye başladı. Diyordu ki: "Tavuğu ırmağa düşürdün diye dövmüyorum seni. Bu herkesin başına gelebilir. Yalan söylediğin için dövüyorum. Yer sallandı diye masal uyduracağına, neden uyuduğunu söylemiyorsun? Koltuğunun altından kayıp gitmiş anlaşılan. Belki de kıyıya bıraktın, hayvan da ırrnağa düştü. Kimbilir, öfkelenip ırmağa attın tavuğu belki de. Palavra anlatma bana. Sen masalcı mısın? Yalan, bütün aileye uğursuzluk getirir. Yer sallanmaya başlamış! Kimi kandıracağını sanıyorsun? Öyle olsa ben de fark ederdim."

Ve Tasurinchi kadını öfke içinde paylayıp pataklarken, yer sallanmaya başladı birden. Gülmeyin. Uydurmuyorum; düşümde görmüş de değilim. Yer gözümün

önünde oynamaya başladı. Gökgürültüsü Tanrısı toprağın altındaymış da jaguarlarını kükretiyormuş gibi, derinlerden gelen bir homurtu işittik önce. Yeryüzünün karnında savaş davulları çalınıyordu sanki. Boğuk, ürkütücü bir ses. Birden yerin sarsıldığını fark ettik. Yer bir oraya bir buraya gidiyor, hoplayıp zıplıyor, kafayı bulmuşçasına yalpalıyordu. Ağaçlar ve Tasurinchi'nin kulübesi yerinden oynuyordu. Irmağın suları, tasta manyok kaynatılıyormuş gibi, fokurdayıp kabarıyordu. Hava öfkeyle gerilmişti sanki. Gökyüzünde korkuya kapılmış kuşlar uçuşuyordu; papağanlar ağaçlarda çığlık çığlığaydı. Ormandan, ürkmüş hayvanların kükremeleri, ulumaları, vıraklamaları geliyordu. Tasurinchi'nin karısı, "İşte gene oluyor!" diye bağırdı. Şaşkınlık içinde çevremize bakınıyorduk; kaçalım mı, olduğumuz yerde mi kalalım, bilemiyorduk. Çocuklar, Tasurinchi'ye yapışmış, feryat figân ağlıyorlardı. Ben de korkmuştum. Tasurinchi şaşkındı. "Dünyanın sonu mu geldi yoksa?" dedi. "Yoksa yeniden karanlığa mı gömüleceğiz, yeniden kargaşaya mı düşeceğiz?"

Sarsıntı en sonunda durduğunda, güneş batmaya başlamışçasına gökyüzü karardı. Sonra ortalık ansızın karanlığa gömüldü. Korkunç bir kum fırtınası patlak verdi, yeryüzü kül rengine büründü. Sert rüzgârın havaya kaldırdığı toz toprağın ortasında Tasurinchi ve ailesini güçlükle seçebiliyordum. Her yer bozarmıştı. Tasurinchi korkuyla, "Çok kötü bir şey oluyor, ama ne oluyor bilmiyorum," dedi. "Yürüyen adamların sonu mu geldi yoksa? Bu dünyadan göçüp gitmenin vakti geldi galiba. Güneş battı. Bir daha da doğmayabilir."

Aslında güneş batmış falan değildi, artık biliyorum. Batmış olsaydı, biz şimdi burada olmazdık. Kum fırtınası geçti, gökyüzü aydınlandı, sonunda yeryüzü duruldu. Ortalık salamura koktu, havayı çürük bitki kokusu sardı, berbat bir koku. Dünya hoşnut değildi anlaşılan. Tasurinchi'nin karısı, "Şimdi anladın mı yalan söylemediği-

mi?" dedi. "Yer nasıl sallandı, gözünle gördün. Artık anladın mı ırmağın bizim tavuğu neden yuttuğunu?" Ama Tasurinchi'nin boyun eğeceği yoktu. "Orası belli olmaz," diye diretti. Çok kızmıştı. "Yalan söyledin!" diye bağırdı karısına. "Belki de yeryüzü sen yalan söyledin diye sallandı şimdi." Ağzından köpükler saçıp hırıltılar çıkararak, karısını yeniden dövmeye başladı. Timpaníalı Tasurinchi çok inatçı bir adam. Hep böyle tepesi atar, öfkeden kendini kaybeder. Bu yüzden olsa gerek, pek uğrayanı yoktur. Yanıldığını kabullenmeye yanaşmıyordu; ama karısının doğru söylediğinden hiç kuşkum yoktu.

Yemeğimizi yedik. Gece olunca hasırlara uzandık. Ama kısa bir süre sonra Tasurinchi'nin kalktığını duydum. Günün ağarmasına daha çok vardı. Dışarı çıktı, kulübenin birkaç adım ötesindeki bir taşın üstüne oturdu. Ay ışığında düşüncelere daldı. Ben de yarıkaranlıkta kalkıp dışarı çıktım. Burnuna çekmek için tütün dövüyordu. Toz ettiği tütünleri içi boş bir hindi kemiğine doldurdu, sonra da benden tozu burnuna üflememi istedi. Kemiği burun deliğine sokup üfledim; gözlerini kapayıp tutkuyla derin derin içine çekti. Sonra öbür burun deliğine dayayıp üfledim. Kalan tozları da o benim burnuma üfledi. Kaygılıydı. Acı çektiği bile söylenebilirdi. "Uyuyamadım," dedi. Sesi bitkin çıkıyordu. "Kafamı karıştıran iki şey oldu. Irmak tavuklarımdan birini çaldı ve yer sarsılmaya başladı. Dahası, gökyüzü kapkara kesildi. Ne yapmalıyım acaba?" Bilemiyordum; ben de onun kadar şaşkındım. Bunu neden bana soruyorsun, Tasurinchi? "Aynı anda birbiri ardı sıra olup bitenler, bir şey yapmam gerektiğini gösteriyor," dedi. "Ama ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Buralarda soracağım biri de yok. *Seripigari* ta Sepahua'da; kimbilir kaç dolunayda varılır?"

Tasurinchi kimseyle konuşmadan bütün gün o taşın üstünde oturdu. Yemeden, içmeden. Biraz muz ezmesi vermeye kalkan karısını bile yanına yaklaştırmadı; elini vuracakmış gibi kaldırıp gözdağı verdi. O gece kulübesi-

ne girmedi. Kashiri gökyüzünde pırıl pırıldı. Tasurinchi hiç kımıldamadan oturuyor, başı önünde bütün bu uğursuzlukları anlamaya çalışıyordu. Aklından kimbilir neler geçiyordu? Bütün aile suskun, kaygıyla bekleşiyordu, çocuklar bile. Hepsi oturmuş, merakla Tasurinchi'ye bakıyorlardı. Ne olacak, diye merak ediyorlardı.

Öğle sularıydı; Timpaníalı Tasurinchi oturduğu taştan kalktı. Hızlı adımlarla kulübeye yöneldi. Kollarını açmış, sesleniyordu. Yüzünde kararlı bir anlatım vardı.

İçten, ama buyurgan bir sesle, "Hadi, yürümeye başlayalım," dedi. "Kalkın bakalım. Hemen. Buradan uzaklaşmalıyız. Bütün bu olup bitenlerin anlamı bu. Kalırsak, cinler tepemize çökecek, yıkımlar birbirini izleyecek. Bildirilen bu işte. En sonunda anladım. Buralar artık bizden bıktı. Gitmemiz gerekiyor."

Karar vermesi hiç de kolay olmamıştı. Ailenin kadınlarının ve erkeklerinin yüzlerindeki hüzünden, oradan ayrılmanın onlar için ne kadar zor olduğu anlaşılıyordu. Çok uzun zamandır Timpanía'daydılar. Ürünlerini Sepahualı Beyaz Babalar'a satıyorlar, gereksinimlerini karşılıyorlardı. Mutlu görünüyorlardı, ama gene de bilinmez. Belki de yazgıları böyleydi, pek öyle görünmüyordu ama. Aynı yerde bu kadar uzun kalmak insanları yozlaştırıyor muydu yoksa? Kimbilir? Nereye gideceklerini bilmeden, geride bıraktıkları şeyleri bir daha bulup bulamayacaklarını bilmeden, her şeyi böyle birden bırakıp gitmek büyük bir özveri olmalıydı. Çok acı çekiyor olmalıydılar.

Ama hiçbirinin karşı çıktığı yoktu; ne karısı, ne çocukları, ne de Tasurinchi'nin en büyük kızıyla evlenmek istediği için oralara yerleşmiş olan delikanlı. Hiçbiri karşı çıkmıyordu. Yaşlısı genci hep birlikte hemen toparlanmaya başlamışlardı. Tasurinchi, başlarına dikilmiş, "Çabuk olun, oyalanmayın," diyordu. "Buradan uzaklaşmalıyız. Burası bizim düşmanımız artık." Bir an önce yola koyulmak için vargücüyle oradan oraya koşturuyor, "Hadi, çabuk, çabuk. Hemen gidelim. Kaçalım buradan,"

diye söylenip duruyordu.

Toplanmalarına yardım ettim ve onlarla ayrıldım oradan. Yola çıkmadan, sanki biri ölmüş gibi, iki kulübeyi ve taşıyamayacağımız şeyleri yaktık. Tasurinchi, "Kirli şeylerin hepsini burada bırakmalıyız," dedi. Dolunaylarca yürüdük. Yiyeceğimiz kıttı. Hayvanlar kapana düşmüyordu. En sonunda küçük bir gölde birkaç yayın balığı yakaladık. Hemen yedik. Gece olunca oturup sohbet koyulttuk. Sabaha kadar anlattım durdum.

Birkaç dolunay sonra yanlarından ayrılırken, Tasurinchi, "Şimdi daha rahatım," dedi. "Bir daha öyle bir öfkeye kapılacağımı sanmam. Son zamanlarda çok sık yenik düştüm öfkeme. Umarım, geçmiştir artık. Demek, yürümeye başlamam iyi oldu. Yüreğim erince erdi." "Oradan ayrılman gerektiğini nasıl anladın?" diye sordum. "Doğduğum zaman öğrendiğim bir şeyi anımsadım," diye yanıtladı. "Belki de bir esrime sırasında öğrenmişimdir, ne bileyim! Yeryüzünde bir kötülük olursa, insanlar toprağı sevmiyorlar, ona gereken özeni göstermiyorlar demektir. Ama toprak bizim gibi konuşamadığına göre, söylemek istediğini söyleyebilmesi için bir şeyler yapması gerekir. O da sallanır işte. Beni unutma, demek için. Ben de varım, demek için. Kötü davranılmak istemiyorum, demek için. Sallanırken, bütün bunlardan yakınıyordu bence. Belki çok ağır çalıştırdım, bilmiyorum ki. Belki de Beyaz Babalar göründükleri gibi değildiler; Kientibakori'nin dostu, birer *kamagarini*'ydiler. Bana hayatımı orada sürdürmemi, sırf toprağa zarar vermek için öğütlediler. Kimbilir? Ama yakındığına göre, bir şeyler yapmam gerekiyordu. Güneşe, ırmaklara nasıl yardım ederiz? Bu dünyaya, bütün canlılara nasıl yardım ederiz? Yürüyerek. Yükümlülüğümü yerine getirdim, sanırım. Bak, daha şimdiden belli oluyor. Ayaklarının altındaki toprağa kulak ver, masalcı, yürü üstünde. Ne kadar güçlü ve dingin! Yeniden üstünde yürüdüğümüzü duyumsuyor ya, çok mutlu."

Tasurinchi şimdi nerededir acaba? Bilmiyorum. Onlardan ayrıldığım yörede kalmış olabilir mi? Kimbilir? Bir gün öğrenirim ama. Mutlaka iyidir. Mutludur. Belki de yürüyordur.

İşte benim duyduklarım, gördüklerim.

Tasurinchi'den ayrıldıktan sonra geri dönüp Timpanía'ya doğru yürümeye başladım. Oradaki Machiguengalara epeydir uğramamıştım. Ama oraya varamadan, hiç beklenmedik işler geldi başıma ve yönümü değiştirmek zorunda kaldım. Belki de bu yüzden burada sizlerleyim.

Isırganotlarının üstünden atlamaya çalışırken ayağıma diken battı. İşte, şu ayağıma. Dikeni emip çıkardıktan sonra tükürdüm. Ama ayağımda bir şeyler kalmış olmalıydı ki, çok geçmeden yeniden ağrımaya başladı. Çok acıyordu. Üstüne basamıyordum, oturmak zorunda kaldım. Neden böyle olmuştu? *Seripigari*'nin, yılan sokmasına, çeşitli hastalıklara iyi gelir diye verdiği otları koyduğum torbamı karıştırdım. Sırt çantamdaysa karabüyüyü bozan *iserepito* vardı. Bu küçük taşı hep yanımda taşırım. Otlar ya da *iserepito* neden beni ısırganotlarının arasındaki küçük şeytana karşı korumamıştı? Ayağım o kadar şişmişti ki, başka birinin ayağı sanırdınız. Yoksa bir canavara mı dönüşüyordum? Bir ateş yakıp ayağımı alevlere tuttum ki, iblis terle birlikte çıksın gitsin ayağımdan. Korkunç acıdı; acıyı korkutup kaçırmak için kükredim. Kan ter içindeydim; uyuyakalmışım. Uykumda, papağanlar gevezelik ediyor, kahkahalar atıyorlardı.

Orada, ayağımın şişi ininceye kadar birkaç dolunay kalmam gerekti. Yürümeye çalışıyordum, ay, ay, müthiş canım yanıyordu. Neyse ki, yiyeceksiz kalmadım. Sırt çantamda manyok, mısır, biraz da muz vardı. Ayrıca şansım yaver gidiyordu. Hemen orada, ayağımın üstüne basmak zorunda kalmadan, biraz sürünüp küçük yeşil bir dala uzandım, dalı kırıp toprağa sapladım, bir de ip düğümleyip üstüne toprak attım. Çok geçmedim bir keklik tuzağıma yakalandı. Uzun zaman yetti bana. Ama iş-

kence dolu günlerdi, diken yüzünden değil, papağanlar yüzünden. Neden bu kadar çoktular? Neden beni bu kadar yakından izliyorlardı? Sürülerle papağan. Çevremdeki bütün dallara ve çalılara tünemişlerdi. Durmadan da geliyorlardı. Hep birlikte bana bakıyorlardı. Yoksa bir şeyler mi oluyordu? Neden böyle acı acı viyaklayıp duruyorlardı? Bıcır bıcır konuşmaları benimle mi ilgiliydi? Benden mi söz ediyorlardı aralarında? Arada sırada da, insan sesine çok benzeyen tuhaf kahkahalar atıyorlardı. Yoksa beni alaya mı alıyorlardı? Sen artık burada kaldın, masalcı, bir yere gidemezsin, diye. Korkutup kaçırmak için taşlar attım, para etmedi. Sıçrayıp kanat çırpıyor, sonra gene dallara tünüyorlardı. Binlercesi çevremi almıştı. Ne istiyorlardı? Ne oluyordu?

Ertesi gün birden çekip gittiler. Korkuyla havalandılar. Sanki yaklaşan bir düşman varmış gibi, kanat çırparken acı acı viyaklıyorlar, havada tüyleri uçuşuyordu. Anlaşılan, tehlikeyi sezmişlerdi. Çünkü az sonra, başımın üzerinde, daldan dala atlayan bir konuşan maymun, bir *yaniri* göründü. Evet, o bildiğiniz, iri kırmızı gövdeli, uluyan maymun, *yaniri*. Kocaman, şamatacı. Dişileri de çevresinde hoplayıp zıplıyorlar, onunla olmaktan mutlu görünüyorlar. Belki de dişi olmaktan mutlular. "*Yaniri*, *yaniri*," diye seslendim. "Bana yardım et! Sen eskiden *seripigari* değil miydin? İn aşağı da, iyileştir şu ayağımı. Yeniden yollara düşeyim." Konuşan maymun oralı olmadı. Gerçekten de, bir zamanlar yürüyen bir *seripigari* miydi acaba? Avlanmasının ya da yenmesinin yasak olması belki de bu yüzdendi. Konuşan maymunu pişirmeyegörün, derler, ortalığı tütün kokusu kaplar. Eskiden *seripigari*'yken esrimek için burnuna çektiği tütünün kokusudur bu.

Yaniri ve dişileri ortalıktan kaybolur kaybolmaz, papağanlar geri geldi. Bu kez daha da çoktular. Onları gözlemeye başladım. Her çeşidi vardı. İrileri, ufakları ya da çok küçükleri; uzun kıvrık gagalıları ya da kısa kalın ga-

galıları; muhabbetkuşları, *tukan*'lar, en çok da *kokatu*'lar. Aynı anda kulaklarımı sağır eden bir gürültüyle çığrışıp duruyorlardı. Onlara bakarken kötü oluyordum. Orada ne yapıyorlardı? Tuhaf olayları savuşturan otlarım yanımdaydı, ama gene de bir şeyler olacağı kesindi. "Ne istiyorsunuz? Ne söylüyorsunuz?" diye bağırmaya başladım. "Ne konuşuyorsunuz? Neye gülüyorsunuz?" Korkmuştum, ama merak da ediyordum. Hiç bu kadar papağanı bir arada görmemiştim. Rastlantı olamazdı. Mutlaka bir nedeni olmalıydı. Onları kim göndermişti bana?

Ateşböceklerinin arkadaşı Tasurinchi'yi anımsayarak, papağanlarını konuşmalarını anlamaya çalıştım. Çevremde toplandıklarına ve kararlılıkla bir şeyler anlattıklarına göre, benim için gelmiş olabilir miydiler? Yoksa bana bir şey anlatmaya mı çalışıyorlardı. Gözlerimi kapadım, kendimi tümüyle konuşmalarına vererek can kulağıyla dinlemeye başladım. Kendimi bir papağan gibi duyumsamaya çalışıyordum. Hiç kolay değildi. Ama gösterdiğim çaba ayağımdaki acıyı unutturdu. Çığlıklarını, cıvıltılarını, gurlamalarını öykünüyordum. Çıkardıkları bütün sesleri. Sonra, yavaş yavaş, iki durak arasında, karanlıkta küçük ışıklar gibi tek tek sözcükler çarpmaya başladı kulağıma. "Sakin ol, Tasurinchi." "Korkma, masalcı." "Kimse canını yakmayacak." Ne dediklerini anlıyordum galiba. Gülmeyin. Düş görüyor değildim. Ne dediklerini gittikçe daha açık seçik anlıyordum. Yatışmıştım. Artık titremiyordum. Üşümem geçmişti. Demek Kientibakori tarafından gönderilmemişlerdi. Bir *machikanari*'nin karabüyüsü de değildiler. Peki, sırf meraktan gelmiş olabilir miydiler? Beni yalnız bırakmamak için?

"Tam üstüne bastın, Tasurinchi," diye bir ses duydum. Öbür seslerden açık seçik ayrılan bir ses. Artık kuşkum kalmamıştı. Konuşuyordu ve anlıyordum. "Sana eşlik etmeye, iyileşinceye kadar yürek gücünü yüksek tutmaya geldik. Yeniden yürümeye başlayıncaya kadar ya-

nında kalacağız. Neden o kadar korktun ki bizden? Dişlerin takırdıyordu, masalcı. Bir papağanın bir Machiguenga'yı yediğini gördün mü? Ama biz, papağan yiyen çok Machiguenga gördük. Gönlün rahat olsun, Tasurinchi. Hadi, gül artık. Böylesi daha iyi. Seni uzun süredir izliyoruz. Nereye gittiysen ardından geldik. Hiç fark etmedin mi?"

Hiç fark etmemiştim. Titrek bir sesle, "Benimle dalga mı geçiyorsun?" diye sordum. Papağan, kanatlarıyla yaprakları döverek, "Doğru söylüyorum," diye diretti. "Demek, dostlarını keşfetmen için ayağına diken batması gerekiyormuş, masalcı."

Uzun uzun sohbet ettik. Ağrılarımın dinmesini beklediğim süre boyunca hiç aralıksız konuştuk. İrinini akıtmak için ayağımı ateşe tutarken, hep konuştuk. Hem o papağanla, hem de öbürleriyle. Durmadan birbirlerinin sözünü kesiyorlardı. Zaman zaman ne dediklerini anlayamıyordum. "Yavaş olun, durun bakayım. Biraz daha yavaş konuşun, bir ağızdan bağrışmayın." Oralı değildiler. Tıpkı size benziyorlardı. Neden öyle kahkahalar atıyorsunuz ki? Papağan sesleri çıkardığınızın farkında mısınız? Birinin sözünü bitirmesine fırsat vermeden hep birlikte konuşmaya başlıyorlardı. En sonunda birbirimizi anlayabilmemize çok sevinmişlerdi. Kanatlarını çırparak birbirlerini dürtüklüyorlardı. İçime su serpilmişti. Rahatlamıştım. Bütün bu olup bitenler ne kadar tuhaf, diye düşünüyordum.

Birden, içlerinden biri, "Neyse ki, bizim lafbaz olduğumuzu anladın sonunda," dedi. Öbürleri susmuştu. Ormanı büyük bir sessizlik kaplamıştı. "Artık buraya seni yalnız bırakmamak için geldiğimizi anlamışsındır. Yeniden doğduğundan, yürümeye ve konuşmaya başladığından bu yana seni neden izlediğimizi, gece gündüz, ormanlardan geçerken, ırmakları aşarken neden hep yanında olduğumuzu kavramışsındır artık. Sen de bir lafbaz değil misin, Tasurinchi? Birbirimize benzemiyor mu-

yuz, ne dersin?"

O saat aklıma geldi. Her yürüyen adamın, kendisini izleyen bir hayvanı vardır. Öyle değil mi? Onu hiç görmese de, hangi hayvan olduğunu kestiremese de. Hayvanın anası, kim olduğunu, neler yaptığına bakarak birini seçer ve yavrusuna der ki: "Bu adam senin. Onu her türlü tehlikeden uzak tut, koruyup gözet." Ve o hayvan o adama gölge olur. Benim gölgem de bir papağan mıydı acaba? Evet, öyleydi. Papağan konuşan bir hayvan değil midir? Gölgem olduğunu anlamıştım, bunu çok önceden bildiğimi seziyordum. Doğrusu, papağanları hep çok sevmişimdir. Öyle olmasa sever miydim? Yolculuk ederken kaç kez durup konuşmalarına kulak vermiş, çıkardıkları şamataya, kanat çırpışlarına gülmüşümdür. Belki de akrabaydık.

Benim hayvanımın papağan olduğunu bilmek hoş bir şey. Artık yolculuk ederken kendimi daha güvenlikte duyuyorum. Belki de bir daha hiç yalnızlık duymayacağım. Artık yorgun düştüğüm, korkuya kapıldığım ya da bir şeye öfkelendiğim zaman ne yapmam gerektiğini biliyorum. Ağaçlara bakıp bekleyeceğim. Düş kırıklığına uğrayacağımı hiç sanmıyorum. Havanın ısınmasından sonra inen ince bir yağmur gibi, cıvıltılarını işiteceğim. Bir de bakacağım, papağanlar orada. "Evet, buradayız. Seni bırakmadık," diyorlar. Bunca zamandır bir başına yolculuk etmemin nedeni buydu kuşkusuz. Demek, yalnız değilmişim.

İlk kez *kuşma* giyip boyalar süründüğüm, burnuma tütün dumanı çekip yürümeye başladığım zaman, birçok kişi yalnız başına yollara düşmemi garipsemişti. "Çılgınlık seninkisi," diye uyarmışlardı beni. "Ormanın, Kientibakori'nin soluğuyla üfleyip canlandırdığı korkunç iblisler, iğrenç şeytanlarla dolu olduğunu bilmiyor musun? Birden karşına dikilirlerse ne yaparsın? Sen de Machiguengalar gibi yap, yanına bir delikanlı, bir de kadın al hiç değilse. Vurduğun hayvanları taşırlar, kurduğun tu-

zaklara düşen avları alıp getirirler. Öldürdüğün hayvanların ölü gövdelerine dokunup kirlenmezsin. Dahası, yanında konuşacak birileri olur. Birkaç kişi olursanız, karşınıza çıkacak *kamagarini*'lerle daha iyi baş edersiniz. Ormanda yalnız başına dolaşan bir Machiguenga gördün mü hayatında?" Aldırış etmedim. Yolculuklarımda hiç yalnızlık duymamıştım. Dallara tüneyen, yaprakların arasına gizlenen, yeşil gözleriyle beni izleyen dostlarım hep yanımda olmuşlardı, anlaşılan. Belki de, bilmesem bile duyumsamıştım orada olduklarını.

Ama bu küçük papağanın yanımda olmasının nedeni bu değil. Apayrı bir öykü. Şu anda uyuduğuna göre, anlatabilirim. Eğer anlatırken birden durup saçma sapan şeyler söylemeye başlarsam, sakın keçileri kaçırdığımı sanmayın. Küçük papağan uyanmış demektir. Çünkü anlatacağım öykü, onun dinlemek istemediği bir öykü. Tıpkı benim canımı yakan ısırganotu gibi, bu öykü de onun canını yakabilir.

Günlerden bir gün, Tasurinchi'yi görmeye Cashiriari'ye giderken, yolda ökse kurup bir kuş yakaladım. Kuşu pişirdim; tarn yemeye başlamıştım ki, birden tepemde birtakım ciyaklamalar duydum. Bir de baktım, dalların arasında bir yuva; önünü büyük bir örümcek ağı örtmüş, güçlükle seçiliyor. Bu küçük papağan da kuluçkadan yeni çıkmış. Daha gözleri açılmamış; yumurtadan çıkan bütün civcivler gibi beyaz sümüksü bir zarla kaplı hâlâ. Yeni doğmuş yavru kuşa fazla yaklaşırsam anne papağanı ürkütüp kızdırırım diye, hiç kımıldamadan sessizce seyrediyordum. Ama bana aldırmıyordu bile; kaygıyla yavrusuna bakıyordu. Hoşnut değildi sanki. Sonra birden yavrusunu gagalamaya başladı. Evet, kıvrık gagasıyla yavrusunu gagalıyordu. Yoksa beyaz sümüksü zarı çıkarmaya mı çalışıyordu? Hayır. Yavrusunu öldürmeye çalışıyordu. Aç mı kalmıştı acaba? Kanatlarından tuttuğum gibi çekip aldım yuvadan. Yatıştırmak için, yediğim kuşun artıklarını önüne bıraktım. İştahla yemeye koyul-

du; homurdanıp kanat çırparak hepsini yedi. Ama iri gözleri hâlâ öfke doluydu. Artıkları yiyip bitirdikten sonra yeniden yuvaya kondu. Hemen gidip baktım; gene yavrusunu gagalamaya başlamıştı. Uyanmadın, değil mi, küçük papağanım? Uyu, uyu; öykümü bitireyim, öyle uyan. Yavrusunu neden öldürmek istesindi? Açlıktan olamazdı. Anne papağanı kanatlarından yakaladım, var gücümle havaya savurdum. Bir süre havada kanat çırptıktan sonra geri geldi. Öfkeyle saldırıyor, ciyak ciyak bağırarak gagalıyordu. Anlaşılan, yavrusunu öldürmeye kararlıydı.

Neden böyle yaptığını ancak o zaman anladım. Yavrusu umduğu gibi çıkmamıştı sanırım. Bir bacağı çarpıktı, üç pençesiyse çotuk gibiydi. O sıralar, hepinizin bildiği gibi hayvanların ayrıksı doğan yavrularını öldürdüklerini ben daha bilmiyordum. Pumalar, topal ya da tek gözlü yavrularını neden pençeleriyle parçalarlar? Atmacalar kırık kanatlı yavrularını neden paramparça ederler? Sakat doğan yavrularının hayatla baş edemeyeceklerini, hep acı çekeceklerini sezdikleri için olsa gerek. Kendilerini savunamayacaklarını, uçamayacaklarını, avlanamayacaklarını, tehlikelerden kaçamayacaklarını, başka hayvanlar tarafından yakalanıp öldürüleceklerini sezdikleri için. Belki de kendi kendilerine, "Başkaları yiyeceğine ben yiyip beslenirim, daha iyi," diyorlardır. Kimbilir, belki de Machiguengalar gibi, kusurlu olmayı kabullenemiyorlardır. Sakat doğan yavruya, Kientibakori'nin soluğunu üfleyip can verdiğine de mi inanıyorlardır acaba? Kimbilir?

İşte küçük papağanın öyküsü. Hep böyle omzuma tüner. Yok topalmış, yok kanatları o kadar kısaymış ki uçmaya kalksa pat diye düşermiş, bana ne! Ben kusursuz muyum sanki? Birbirimize çok benzediğimiz için olsa gerek, çok iyi anlaşıyoruz, birbirimize yoldaşlık ediyoruz. Yolculuk sırasında ne oyunlar oynar; tepeme çıkar, bir omzumdan öbür omzuma geçer. Bir oraya bir buraya.

Kafama tırmanırken saçıma yapışır, "Sakın kımıldama, düşerim. Aman ha!" diye uyarırcasına saçımı çekiştirir. Tüy gibidir; ağırlığını duymam bile. İşte şurada, *kuşma*'mın içinde uyur. Ona baba, Tasurinchi falan diyemediğim için bir ad uydurdum. Bir papağan sesi. Bakalım çıkarabilecek misiniz bu sesi? Hadi, hep birlikte uyandıralım küçük papağanı, seslenelim bakalım. O çok iyi öğrendi; aynını söyleyebiliyor: Mas-ca-ri-ta, Mas-ca-ri-ta, Mas-ca-ri-ta...

VIII

Bilmeyen yoktur; her yaz kentlerini Amazon Irmağı'nın taşkınları gibi basan turistleri hor görür, onlardan nefret eder Floransalılar. Şu sıra bunu kanıtlamak biraz zor, çünkü neredeyse tek bir Floransalı yok görünürde. Havalar ısındı, akşam rüzgârları esmez oldu, Arno'nun suları çekildi, sivrisinekler kenti ele geçirdi; Floransalılar da birer birer gittiler. Sivrisineklerse tam bir canavar sürüsü; dünyanın en güçlü böcek öldürücüsü bile para etmiyor; gece gündüz, özellikle de müzelerde kurbanlarının kanını emiyorlar. Yoksa Floransa'nın sivrisinekleri Leonardoların, Cellinilerin, Botticellilerin, Filippo Lippilerin, Fra Angelicoların koruyucu melekleri mi? Galiba. Çünkü özellikle onların heykellerini, duvar resimlerini, tablolarını izlerken çok kötü soktular; kollarımda ve bacaklarımda Peru cangıllarındakinden hiç de aşağı kalmayan kızartılar ve kabartılar belirdi.

Yoksa kentten ayrılan Floransalılar, istilacı turistleri kaçırtmak için yerlerine sivrisinekleri mi bırakıyorlar? Öyle olsa bile, umutsuz bir savaş bu. Dünyanın dört bir yanından gelen yığınların istilasını ne sivrisinekler önleyebilir, ne sıcak, ne de başka bir şey. Yaz mevsiminin bütün rahatsızlıklarına karşın binlerce yabancıyı Floransa'ya bir mıknatıs gibi çeken, yalnızca resimleri, sarayları, eski kentin labirenti andıran taş sokakları mı acaba? Yoksa, sakinlerinin terk ettikleri bu boğucu

kentte bizi bu kadar derinden etkileyen, geçmişin bağnazlığıyla uçarılığının, softalığıyla acımasızlığının, tinselliğiyle tensel arınmışlığının, siyasal yozluğuyla düşünsel gözü pekliğinin o tuhaf simyası mı?

Son iki aydır her yer bir bir kapanıyor: dükkânlar, çamaşırhaneler, ırmak kıyısındaki o iç karartıcı Ulusal Kitaplık, geceleri sığındığım sinemalar ve oturup Dante ve Machiavelli okuduğum, Alto Urubamba ve Madre de Dios boylarında yaşayan Machiguengalarla Mascarita'yı düşündüğüm kahveler. Önce, öğleden sonraların kavurucu sıcağında içeriyi vahaya çeviren havalandırması ve sevimli Art Déco ortamıyla Caffé Strozzi kapandı; ardından, üst katının zamana yenik düşmüş rahat deri koltukları, kan kırmızı kadife perdeleri arasında insanın sucuk gibi terlemesine karşın kendi kendine kalabildiği, bitişikteki Caffé Paszkowski; sonra Caffé Gillio; en sonunda da, bütün turist rehberlerinde rastlanan, her zaman tıklım tıklım olan ve bir *caffé macchiato* içebilmek için neredeyse bir yemek parası verdiğim, Signoria Meydanı'ndaki Caffé Rivoire. Her nasılsa açık kalmış bir dondurmacı ya da pizzacıda okumak da, yazmak da asla mümkün olmadığından, kitap okumak için Borgo dei Santi Apostoli'deki pansiyon odasına tıkılıyor, sanki okumayı işkenceye dönüştürmek ya da okumakta direnenleri kısa yoldan kör etmek için yapılmışa benzeyen lambanın berbat ışığında kan ter içinde kalıyordum.

Santa Margherita Sokağı'nda gözlükçüyle mezecinin arasında, Dante Kilisesi'nin tam karşısındaki, Gabriele Malfatti'nin Machiguenga fotoğraflarının sergilendiği küçük galeri de kapandı tabii. Ama galeri kapanmadan, birkaç kez daha gidip gördüm fotoğrafları. Galerinin yöneticisi gözlüklü zayıf kız, üçüncü gidişimde, nişanlı olduğunu söyleme gereğini duydu. Ben de, berbat İtalyancamla, sergiye gösterdiğim ilginin ardında gizli bir niyetimin olmadığını, belki ülkemi özlemiş olabileceğimi, gerçekten de onun güzelliğiyle değil, Malfatti'nin fotoğ-

raflarıyla ilgilendiğimi açıklamak zorunda kaldım. Fotoğrafların karşısına geçip uzun uzun bakmamın nedeninin yurt özlemi olabileceğine inandığını hiç sanmıyorum. Üstelik neden, özellikle de o bir şeyler anlatmakta olan adamı kendilerinden geçmişçesine dinleyen Yerlileri gösteren fotoğrafa bakıyordum? O fotoğrafın, Uffizi'deki *İlkbahar Alegorisi* ve *San Remo Savaşı*'na bakar gibi uzun uzun tadı çıkarılması gereken eşsiz bir başyapıt olduğunu söyledimse de, zerre kadar ciddiye almadığından eminim. Ama o bomboş galeriye dördüncü, beşinci gidişimden sonra bana duyduğu güvensizlik biraz azalmış olacak ki, bir gün dostça bir yaklaşım bile gösterdi: Bir 'İnka topluluğu' her gece San Lorenzo Kilisesi'nin önünde geleneksel çalgılarla Peru müziği çalıyordu; neden gidip dinlemiyordum; yurt anılarım tazelenirdi. (Kıza uyup gittim oraya; bir de baktım, onun 'İnka topluluğu' dediği çalgıcılar, Roma'dan gelmiş iki Bolivyalıyla iki Portekizli; Peru müziği dediği de, Portekiz fadolarıyla Santa Cruz karnaval müziğinin akıllara durgunluk veren bir karışımı.) Santa Margherita'daki galeri geçen hafta kapandı; gözlüklü zayıf kız da tatilini ailesiyle birlikte Ancona'da geçiriyor.

Önemi yok. O fotoğrafı bir daha görmesem de olur. Artık ezbere biliyorum. İşin tuhafı, o fotoğraf üstüne o kadar çok kafa yordum ki, artık yerde oturan uzun saçlı çıplak Yerlilerin, masalcının karaltısının, arkalarda görünen kalın ağaç gövdeleriyle sarmaşıkların, kocaman boz bulutların altında uzayıp giden eğreltiotu yapraklarının, bu Floransa yazının en unutulmaz anısı olarak kalacağından kuşkum yok. Belki de, Rönesans'ın sanat ve mimarlık harikalarından, Dante'nin su gibi akıp giden dizelerinden, Machiavelli'nin (aslında o şeytanî zekâsına hiç de uymayan) kaba *ritornello*'larından da kalıcı ve etkileyici bir anı.

Fotoğraftakinin bir Machiguenga masalcısı olduğundan eminim. Emin olduğum tek şey de bu. Kendinden

geçmiş dinleyicilerin karşısında güzel sözler söyleyen o adam, ataların, Machiguengaların düşlemlerini, belleğini, düşlerini canlandırmakla görevlendirdikleri masalcıdan başka kim olabilir? Peki, Gabriele Malfatti o sırada orada nasıl bulunabildi, fotoğraf çekmek için nasıl izin alabildi acaba? Belki de, Malfatti oraya gittiğinde, son yılların masalcısının –Machiguengalara katılmış olan yabancının– gizli tutulması için bir neden kalmamıştı artık. Belki de, Alto Urubamba'daki koşullar son yıllarda o kadar hızlı değişmişti ki, artık masalcılar eski işlevlerini yitirip bozulmuşlar, turistler için gösteri yapan birer soytarı olup çıkmışlardı.

Ama böyle olduğunu hiç sanmıyorum. Gerçi o yörede hayat büyük ölçüde değişti, ama turistleri çekecek yönde değil. Önce petrol kuyuları açıldı; sonra, aralarında Campaların, Yaminahuaların, Piroların ve elbette Machiguengaların da bulunduğu işçilerin kalacağı yerleşmeler kuruldu. Daha sonra ya da aynı dönemde uyuşturucu kaçakçılığı başladı ve koka yetiştirilen çiftliklerden, laboratuvarlardan, gizli iniş pistlerinden oluşan ağını eski çağlardaki veba salgınları gibi yaydı çevreye. Bunu da, doğal olarak, Kolombiyalı ve Perulu rakip çeteler arasında zaman zaman patlak veren cinayetler ve kan davaları, koka ekinlerini yakmalar, polis aramaları ve toplu tutuklamalar izledi. En sonunda –belki de dehşet üçgenini tamamlarcasına– terör ve karşıterör geldi. Devrimci Sendero Luminoso (Aydınlık Yol) hareketinin And Dağları'nda kıstırılan müfrezeleri cangıla indiler ve Amazon'un bu kesiminde eyleme geçtiler; tabii ordu birlikleri de bu yörede harekete geçmekte gecikmedi; hava kuvvetlerinin buraları bombaladığı bile söylendi.

Bütün bunlar Machiguengaları nasıl etkiledi? Parçalanıp dağılmalarını hızlandırdı mı? Beş-altı yıl önce onları bir araya getirmeye başlayan köyler hâlâ duruyor mu? Bu köyler, hiç kuşkusuz, bu çelişkili uygarlığın karşı konulmaz yıkıcılıklarından, Shell ve Petro Peru'nun

ödediği yüksek ücretlerden, uyuşturucu ticaretinden gelen dolarlardan etkilenmişler, nasıl bir ölümcül oyun oynandığının farkına bile varmaksızın kaçakçıların, gerillaların, polisin ve askerlerin kanlı savaşlarının içine düşmüşlerdir. Tıpkı İnka ordularının, kâşiflerin, İspanyol fetihçileri ve misyonerlerinin, Cumhuriyet döneminde kauçuk ve kereste tacirlerinin, altın arayanların ve yirminci yüzyıldaki göçmenlerin istilasına uğradıkları zamanlar olduğu gibi. Tarih, Machiguengalar açısından, ne ileri gidiyor, ne de geri; olduğu yerde dönüp duruyor, durmadan yineleniyor. Ama bütün bunlar topluluğu derinden yaralamış olsa da, Machiguengaların birçoğu, son yılların karışıklıkları karşısında, varlıklarını korumalarını sağlayan geleneksel tepkiyi, başka yerlere göç etmeyi seçmiş olsa gerek. Çok eskilerden bugüne kalan söylencelerinde olduğu gibi, yeniden yürümeye başlamış olsalar gerek.

Eski dostum, eski Yahudi, eski Beyaz Adam, eski Batılı Saúl Zuratas da, palmiye yapraklarını andıran ayaklarıyla Amazon kabilelerine özgü kısa adımlar atarak onlarla birlikte yürüyor mudur acaba? Malfatti'nin fotoğrafındaki masalcının o olduğuna karar verdim. Belki çok kişisel bir karar, ama araştırıp öğrenme olanağım da yok doğrusu. Ayakta duran adamın yüzüne koyu bir gölge düşmüş; hem de Saúl'un doğum lekesinin bulunduğu sağ yanağına. Bu, onu tanımakta bir ipucu sayılabilir. Ama fotoğraf insanı yanıltabilir de; adamın yüzüne vuran gölge güneşin gölgesi de olabilir. Belki en güvenilir ipucu karaltının biçimi. Bir cangıl Yerlisinin yapısı değil bu. Onlar genellikle tıknaz, kısa ve çarpık bacaklı, geniş göğüslü olurlar. Konuşmakta olan adamsa daha uzunca; ve yemin ederim, teninin rengi –belden yukarısı– çıplak dinleyicilerden daha açık. Saçlarıysa Machiguengalar gibi; hani şu bizim ortaçağ rahiplerinin yuvarlak kesilmiş saçlarını andırıyor. Bence, fotoğraftaki masalcının sol omzundaki çıkıntı da aslında bir papağan. Bir masalcı-

nın ormanda bir totem papağanıyla, bir yol arkadaşıyla yolculuk etmesinden daha doğal ne olabilir?

Resimli bulmacanın parçalarını özenle yerleştirdikten sonra evirip çeviriyorum, neresinden baksam doğru görünüyor. Bütün anlatılanları bir araya getirdiğim zaman, ortaya tutarlı bir öykü çıkıyor.

Mascarita, annesinin akrabası olan çiftçinin yaşadığı Quillabamba'ya yaptığı daha ilk yolculukta, şaşırtıcı ve çarpıcı bir dünyayla yüz yüze gelmişti. Başlangıçta Machiguengaların törelerine ve yaşama koşullarına merak ve yakınlık duymuş; ama onları daha iyi tanıdıkça, dillerini öğrendikçe, tarihlerini inceleyip daha uzun süreler birlikte yaşadıkça, bu duygunun yerini hem kültürel, hem de dinsel anlamda bir değişim almaya başlamıştı. Machiguengaların yaşama biçimi ve geleneklerini benimsemiş; Peru'da aralarında yaşamış olduğu öteki kabilelerde –Yahudi, Hıristiyan, Marksist, vb.– bulamadığı bir ruh sağlamlığı, bir yaşama dürtüsü, bir ışık bulmuştu onların hayatında. Bunun nedenlerini sezebiliyor, ama tam olarak anlayamıyordum.

Bu dönüşüm, Saúl'un San Marcos'ta etnoloji okuduğu yıllarda belli belirsiz uç vermiş ve çok ağır seyretmiş olmalıydı. Okulda okudukları onu düş kırıklığına uğratmıştı, etnologların bilimsel bakışını o ilkel ve eskil (daha o günlerde bile benimsemediği nitelemelerdi bunlar) kültür için bir tehlike, yıkıcı modern kavramların bir saldırısı, bir bozulma olarak görmüştü. Bu, anlayabileceğim bir şey. İnsanoğluyla yeryüzü arasında bir denge düşüncesi, çevrenin sanayi kültürü ve günümüz teknolojisi tarafından yıkıma uğratıldığının ayırdına varılması, ilkel halkların bilgeliğinin yeniden değerlendirilmesi, o yıllarda henüz bir aydın modası olmamakla birlikte, her yerde, Peru'da bile filizlenen bir olguydu. Uygar insanların cangılda yol açtıkları yıkımı gözleriyle gören ve Machiguengaların doğayla nasıl bir uyum içinde yaşadıklarına tanık olan Mascarita bütün bunlara yoğun bir tepki duy-

muştu anlaşılan.

En sonunda kararını vermesine yol açan belirleyici etken, Don Salómon'un ölümü olmuştu besbelli. Saúl'un hayatında bağlılık duyduğu ve kendini hesap vermek zorunda hissettiği tek kişi babasıydı. Saúl'un tutumunun üniversitedeki ikinci ya da üçüncü yılında ne kadar değiştiği düşünülürse, babası öldükten sonra her şeyi terk edip Alto Urubamba'ya gitmeye daha o sıralar karar verdiği kestirilebilir. Ama o noktaya gelinceye kadar Saúl'un öyküsünde olağandışı bir yan yoktu. Tüketim toplumuna karşı öğrenci başkaldırılarının patlak verdiği altmışlı ve yetmişli yıllarda orta sınıftan birçok genç insan, biraz serüven aradıkları, biraz da başkentteki hayattan nefret ettikleri için, Lima'dan ayrılarak cangıla ya da dağlara gitmiş, oralarda olmadık koşullarda yaşamışlardı. Mascarita'nın da parlak bir kentsoylu geleceğine sırt çevirerek serüven peşinde Amazon bölgesine gitmeye karar vermesi hiç de şaşırtıcı değildi.

Ne var ki, Saúl'un gidişi ötekilerin gidişine hiç benzemiyordu. Lima'dan ayrılışı ve ne yapmak istediğine ilişkin hiçbir ipucu bırakmamış, kendisini tanıyanları İsrail'e göç ettiğine inandırmıştı. Anayurda geri dönen Yahudi olarak görünmek istemesi bile, Saúl Zuratas'ın Lima'dan ayrılarak hayatını, adını, alışkanlıklarını, geleneklerini, tanrısını tümden değiştirmeye karar verdiğini göstermiyor muydu? Lima'dan bir daha geri dönmemek, bambaşka biri olmak amacıyla ayrıldığı açıktı.

Saúl'un izini, pek kolay olmasa da, buraya kadar sürebildim. Bana kalırsa, Saúl'un bu küçük, ayrıksı, göçebe toplulukla özdeşleşmesinin Yahudi olmasıyla bir bağıntısı vardı. Machiguengalar gibi Yahudiler de tarih boyunca oradan oraya göç etmiş, ayrıksı bir topluluktu. Yeryüzünün paryaları olarak görülmüşlerdi; başka toplumlara eklemlenmişler, ama ne özümlenmişler, ne de benimsenmişlerdi. Saúl'un Machiguengalara yakınlık duymasında, kendisini toplumdışı kılan, hayatı boyunca bir damga ola-

rak taşıyacağı o kocaman doğum lekesinin de payı vardı kuşkusuz. Mascarita'nın ağaçların ruhlarına ve gökgürültüsüne tapanlar, kuttörenlerinde tütün ve *ayahuasca* içerek esriyenler arasında kendisini ülkesinin Yahudileri ya da Hıristiyanları arasında olduğundan çok daha rahat hissetmesi, ortak bir varlığın içinde erimeyi seçmesi bence anlaşılır bir şey. Saúl, Alto Urubamba'ya yeniden doğmaya gitmekle, *kendi* anayurduna gitmişti aslında.

Ama asıl bundan sonrasının izini sürmekte büyük güçlük çekiyorum. Saúl nasıl masalcı oldu? Doğal olarak, öykünün beni en çok etkileyen yeri de burası. İşin bu yanını düşünmekten alıkoyamıyorum kendimi, bir türlü kafamdan söküp atamıyorum. Belki de beni oturup yazmaya yönelten de bu oldu. Kimbilir, yazarsam kafamdan atmış olurum diye düşündüm belki de.

Masalcı olmak akıl almaz bir şeydi. Zaman içinde pantolon ve kravattan kuşak ve dövmelere, İspanyol dilinden bitişimli Machiguenga diline, akıldan büyüye, tektanrılı din ya da Batı bilinemezciliğinden paganların ruhlar dünyasına yol almak her babayiğidin harcı değildi. Ama öykünün bundan sonrası karanlığa gömülüyor; karanlığa daldıkça biraz daha kayboluyor insan.

Bir masalcının konuştuğu gibi konuşabilmek, o kültürün özünü duyumsamayı, ruhunu kavramayı, tarihinin ve mitologyasının özüne varmayı, tabularıyla, düşleriyle, atalardan gelen tutkular ve korkularla bütünleşmeyi gerektirir. En derin biçimde, köklü bir Machiguenga olmayı; –şu sıra bütün bunları yazmakta olduğum Floransa kentinin baş döndürücü görkemini oluşturan düşüncelerin, resimlerin, yapıların, cinayetlerin ve entrikaların ortaya çıktığı bir dönemde– ülkemin ormanlarında dolaşarak, dört bir yana dağılmış insanları topluluğa dönüştüren, aralarındaki birlik duygusunu canlı tutan, kardeşlik ve dayanışmayı pekiştiren masalları, yalanları, öyküleri, dedikoduları, şakaları oradan oraya taşıyan atalardan biri olmayı gerektirir. Arkadaşım Saúl'un o güne

kadar bağlı olduğu her şeyden vazgeçmesi, yirmi yıldan fazla bir zamandır Amazon cangılında dolaşarak rüzgârlara ve akıntılara –hepsinden önemlisi de yenilik ve gelişme kavramlarına– karşın gezgin masalcıların geleneğini sürdürmesi aklımdan hiç çıkmıyor. Yeni Işık Köyü'nün yıldızlı karanlığında ilk duyduğum gün olduğu gibi, korkudan da, sevgiden de daha güçlü bir duygu uyandırıyor yüreğimde.

Hava karardı. Floransa gecesi yıldızlı. Ama buranın yıldızları cangılın yıldızları kadar parlak değil. Dolmakalemimin mürekkebi her an tükenecekmiş gibi (bu kentte kalemimi doldurtabileceğim bütün dükkânlar da kapalı tabii). Dayanılmaz bir sıcak var. Alejandra Pansiyonu'ndaki odam tepemde vızıldayan sivrisineklerle dolu. Bir duş yapıp yürüyüşe çıksam oyalanırım biraz. Lungarno'nun oralar biraz esintili olabilir. Lungarno boyunca yürürsem, ışıldakların aydınlattığı kıyılardan, köprülerden, görkemli saraylardan geçip gündüzleri saygıdeğer hanımefendilerle çocuklarının gezindiği, gecenin bu saatlerindeyse orospuların, eşcinsellerin ve uyuşturucu satıcılarının meskeni olan Cascine'ye uzanabilirim. Santo Spirito Meydanı'nda ya da Signoria Meydanı'nda müzik dinleyip marijuana içen gençlerin arasına karışabilirim. Bu saatlerde buraları rengârenk bir panayır yerine dönüyor, aynı anda sekiz-on gösteri sergileniyor: Karayipli çalgıcılar ve akrobatlar, Türk cambazlar, Faslı ateş yutan hokkabazlar, şarkı söyleyen İspanyol öğrenciler, Fransız pantomimciler, Amerikalı cazcılar, Çingene falcılar, Alman gitarcılar, Macar flütçüler. Bazen bu renkli, gençlik dolu kalabalığın arasına dalmak keyifli oluyor. Ama bu gece nereye gitsem –Arno üzerindeki koyu sarı taş köprülerde, Cascine'de her birinin altında bir orospu bekleyen ağaçların orada, Neptün Çeşmesi'nin çevresinde ya da Cellini'nin güvercin pislikleriyle bezeli tunç Perseus heykelinin oralarda da gezinsem– sıcaktan, sivrisineklerden, ruhuma çöken sıkıntıdan kurtulmak için nereye sı-

ğınsam, o Machiguenga masalcısının çok eski zamanlardan gelen sesinin peşimi bırakmayacağını biliyorum.

Floransa, Temmuz 1985
Londra, 13 Mayıs 1987

TEŞEKKÜR

Bugüne kadar yazdığım bütün romanlarımda olduğu gibi bu romanımda da birçok kurum ve kişinin yardımını gördüm. Özellikle Dilbilim Yaz Enstitüsü'ne, Urubamba'daki Dominiken Misyonu'na ve CIPA'ya (Centro de Investigacíon y Promocion Amazonída) bana cangılda gösterdikleri konukseverlikten ötürü teşekkür ederim. Bana Amazon bölgesinde yoldaşlık eden Vicente de Szyszło ile Luis Román'a ve kitabımda yer alan birçok Machiguenga şarkısı ve söylencesini derleyip çeviren Peder Joaquín Barriales'e de sonsuz teşekkür borçluyum.